

Gabriel Liiceanu este unul dintre cei mai importanți autori de „literatură personală” din România de azi. În ultimul sfert de veac, cărțile sale au constituit repere pentru diferitele variante ale acestui tip de discurs. *Jurnalul de la Păltiniș* (1983), a cărui temă centrală este raportul maestru-discipol și importanța culturii într-o epocă totalitară, a fost un adevărat bestseller al anilor '80: producea cozi la librării, se vindea „pe sub mână”, se împrumuta numai prietenilor de încredere. Din scrisorile generate de comentariile la acest jurnal (între timp tradus în mai multe limbi) s-a născut un al doilea volum de succes, *Epistolar* (1987), care reunește voci intelectuale de mare forță. Urmează, în altă formulă, dar, în fond, tot în notă confesivă, *Declarație de iubire* (2001), exerciții de admirație și de atașament intelectual, etic și, nu în ultimul rând, uman, față de personalități importante ale culturii noastre. *Ușa interzisă* (2002) este una dintre cărțile favorite ale publicului din ultimii ani și o revenire la notația diaristică. Cu *Scrisori către fiul meu* (2008), Gabriel Liiceanu se lasă din nou atras de simplitatea și directetea genului epistolar.

În paralel cu volumele în care autorul construiește ceea ce francezii numesc *Vecriture du moi*, scrierea egotistă, Gabriel Liiceanu a publicat în ultimii ani o serie de cărți eseistice, filozofice și de implicare în „viața cetății”: *Despre minciună* (2006), *Despre ură* (2007) și *Despre seducție* (2007).

*gabriel
liiceanu
întâlnire
cu un necunoscut*

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Răzvan Luscov
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Emilia Ionașcu

Tipărit la „Monitorul Oficial” R.A.

© HUMANITAS, 2010

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LIICEANU, GABRIEL
întâlnire cu un necunoscut/Liiceanu Gabriel. - București:
Humanitas, 2010
ISBN 978-973-50-2702-5
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. - CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Mi-a venit în minte un gând - era aparte, era frumos, era neașteptat -, nu l-am notat. L-am pierdut. L-am jelist apoi, ca și cum aș fi pierdut ceva de preț, apoi mi-a reapărut și, fiind sigur că de astă dată îl voi păstra, nu l-am notat și l-am pierdut din nou. Zeci de cărți ucise în felul acesta, zeci de avorturi ale minții, nejudicate și nepedepsite de nici o religie, de nici un tribunal.

Totul este o scormonire după ceva pierdut, în fond după ce este - sau va deveni în curând - necunoscutul din noi, totul este acest „din când în când” în care trăim cu iluzia că am putea izola o adiere.

întâlnirea mea cu *spaima* în forma ei pură a avut loc la vârsta de patru ani. Locuiam în Cotroceni, pe strada Dr. Tomescu, a doua casă de la colțul cu Dr. Poloni. într-o după-amiază de toamnă, am ieșit, așa cum ies uneori din casă copiii, fără un rost anume, cu gândul să-mi gădesc ceva de joacă. M-am trezit în curte, unde se pare că nu era nimic interesant de făcut, apoi am deschis precaut poarta și am pășit pe

trotuar. Mi-am luat inima în dinți - pesemne că nu mă aventurasem niciodată atât de departe - și am făcut câțiva pași prin dreptul casei de alături, pomenindu-mă în colțul străzii vecine. M-am oprit, odată trecut de gardul rotunjit, și mi-am aruncat ochii de-a lungul străzii. Și atunci am văzut ceva care mai întâi mi-a luat respirația, apoi, când mi-am recăpătat-o, m-a făcut să urlu. Prin mijlocul străzii, la câteva zeci de metri, se apropiau, nefiind cu mult mai mari decât mine, niște ființe care își agitau brațele, când împungând cu ele aerul din fața lor, când ridicându-le în sus și zbierând. Numai că în locul feței omenеști aveau altceva, ceva ce nu mai văzusem niciodată, o expresie a chipului care rămânea împietrită, mereu aceeași, indiferent de mișcările corpului. Mă întâlneam pentru prima oară în viața mea cu o mască. Colegii surorii mele, cu patru-cinci ani mai mari decât mine, ieșind de la școală, își puseseră măști și mergeau, scâlâmbându-se, pe stradă.

De ce m-a îngrozit în asemenea hal întâlnirea cu ei? Nu știam nimic, repet, de existența în sine a măștii. Atunci am luat, așadar, cunoștință de ea nu ca obiect separat, ci aplicată direct pe chipul cuiva și înlocuindu-l. Ceea ce se obținuse în felul acesta și provocase în mine groaza fusese o rupere a trupului în două: sus, în regiunea capului, domneau rigidul, mineralitatea și moartea; restul trupului avea viață, era dinamicul, organicul și schimbarea. Cuplarea celor două era înspăimântătoare. Misterul măștii nu apare decât atâta vreme cât știi că masca ascunde. Or, eu nu știam acest lucru. Pentru mine ea *era* chipul, iar acesta își pierduse mobilitatea, se desprinsese de trup, era mort. Trupul mobil purta, prin intermediul măștii, moartea pe umeri. De atunci am resimțit o

teribilă repulsie în fața oricărei măști; în mod instincțiv, o asociez cu moartea și cu împietrirea pe care aceasta o aduce cu sine.

Când, la intervenția surorii mele, colegii ei și-au scos măștile răsând fericiți de eficacitatea isprăvii lor, am avut primul șoc fenomenologic din viață și am primit, fără să știu, prima lecție de fenomenologie aplicată: existența se putea farda, ceva putea să apară ascunzându-se.

Verstellung, „disimularea” heideggeriană, își făcuse pentru mine intrarea în lume.

Augustin, în *Confesiuni* (cărțile VI și X), vorbește despre „uriașa încăpere a inimii mele”, altă dată despre „acest sanctuar uriaș și infinit” care este sufletul nostru. Autorul unui jurnal deschide acest sanctuar și lasă lumea să intre și să privească. Și lumea intră, în sălile care sunt deschise și care pot fi vizitate, se uită și se miră de toate câte s-au putut strânge într-un singur suflet de-a lungul câtorva ani de viață.

*

Cum se face că la noi tocmai cei care și-au pierdut cheia sufletului au vocație de „maestri spirituali”? Pentru că nu și-au pus în ordine nici măcar o fărâmă din viață, autoritatea morală le lipsește. În schimb, se cred profesori de virtute și pretind că pot să aducă în viața altora ordinea pe care au ratat-o într-a lor. Vorba lui Kierkegaard: își înalță - de obicei pe terenul credinței (sau al filozofiei) - un măreț castel, iar ei trăiesc pe mai departe într-o cocioabă puturoasă. Simplul fapt de a *crede* le dă, în ochii lor, un certificat

de bună purtare și, din capul locului, un ascendent moral.

Dar credința lor nu-i obligă apoi la rumeric. Ea este o simplă mantie în care, înfășurați, trec falnic prin viață. Nu are importanță că se înhăitează cu cine nu trebuie, că, atunci când e vorba de propriile interese, principiile sunt lăsate de izbeliște, pentru a fi apoi scuturate de praful în care au căzut, aranjate convenabil și reasezate la locul pe care se cuvine să-l ocupe în viața lor. Nu are importanță că plesnesc de vanitate și că sunt atât de îndrăgostiți de ei încât nici o laudă nu li se pare îndeajuns de mare pentru a da măsura adevărată a isprăvii lor. Se socotesc aleși prin simplul fapt că îngaimă, pioși, la despărțire, un „Doamne ajută!”. Prin simplul fapt că trag din când în când cu coada ochiului la transcendență se simt complici cu ea. Fac ce fac și credința lor e „la vedere”, ca o tresă pe care și-au dat-o singuri, ca o amuletă care îi apără până și de propriile lor ignominii.

Dacă ar crede cu adevărat, și-ar îngropa credința în fundul inimii și ar scoate-o de acolo sub travestiul lipsit de orice protocol *alfaptei bune*. Dar nu. Redusă la atât de puțin, ea și-ar pierde prestigiul în ochii lor chiar. Ceea ce trebuie să se vadă este puterea ei de promoție, faptul că, crezând, deții cheia potrivită la orice problemă a lumii.

După ce am publicat *Ușa interzisă*, toți cei pomeniți acolo s-au supărat într-un fel sau altul. Pesemne că pe bună dreptate. Primul lucru pe care trebuie să-l faci când intri într-o relație este să te asiguri că

celălalt nu ține jurnal, că nu te fixează, în secret, în acest teribil insectar al gesturilor tale și ale altora.

Prin anii '50, Cioran, plimbându-se seară de seară, obișnuia să facă o haltă la fereastra din rue Cassini, unde locuiau pe atunci Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Pălăvrăgeau de toate, preț de o oră. Din una în alta, Cioran află la un moment dat că cei doi țin jurnal. De a doua zi, n-a mai apărut.

Să ne ferim, așadar, de cei care ne răstignesc pe un fragment de timp, de cei care folosesc - provocător și inutil - inițiale, de cei care reproduc vorbe aruncate în pripă, pe scurt, de toți cei care, înotând în apa nelimpzită a prezentului, fac cu ochiul posterității.

*

Descopăr, pusă bine într-o mapă, scrisoarea pe care mama i-o scrie tatălui meu pe front, la patru zile după nașterea mea. Mă uit la foaia galbenă chamois și la scrisul cu cerneală albastră aplecat spre dreapta și mi se pare că am în față certificatul „aruncării mele în lume”.

27 Mai 1942, R. Vâlcea

Dragă Petrică,

Pentru că mă simt mai bine, caut să-ți scriu câteva rânduri. Cred că ai primit telegrama dată de tata în ziua de 23 Mai, prin care îți vestește sosirea lui Gabriel, frățiorul Mihaelei.

Totul s-a petrecut normal Sigur că nu a fost prea ușor pentru mine, dar am uitat totul de bucurie când am auzit că e băiat. Tu știi cât de mult țineam eu la lucrul acesta. Dumnezeu a fost bun și mi-a împlinit această dorință.

Cred că și tu te bucuri în aceeași măsură ca mine. Nu e prea frumușel dar e voinic, sănătos și vioi.

Aștept din zi în zi să vii acasă. Mihaela nici nu-ți închipui cât e de fericită că are frățior. Mar mai pleca deloc de lângă el și ei i se pare foarte drăguț. Pe când sperați să vă reîntoarceți în țară? Noi te dorim toți și te așteptăm cu drag, Lucia

Citind aceste rânduri, mă simt deodată contemporan cu mine la vârsta de patru zile și mă imaginez, cumva negricios și cu pielea poate roșie pe-alocuri, stând pe spate, cu un deget în gură, forfecând, zglobiu, aerul cu picioarele. Fusesem, așadar, „aruncat” în viață. Dacă aș fi știut ce m-așteaptă...

Gustul bun pe care mi l-a lăsat *Ușa interzisă* mă face să recidivez. Era de fapt o ușă crăpată într-o doară, care, făcându-te să arunci o privire către viața altuia, te trimitea la o confruntare cu a ta. Nu cred că era acolo nimic impudic, asemeni încercărilor confesive de tip rousseauist, expresii caracterizate ale unui exhibiționism maladiv, și nicidecum exerciții de sinceritate care ar împinge omenirea înainte. „Curajul” de a mărturisi că, prepuber fiind, mătușa obișnuia să-1 pună pe genunchi și să-1 bată la fund, că acest lucru îl umplea de plăcere și că, în consecință, copilul Rousseau, ca să-și procure cât mai multă plăcere, făcea cât mai multe prostii nu cred că schimbă nimic în echilibrul lumii. Și chiar mai puțin, mărturisirea pe care o face că, ajuns flăcău, pândea la fântâna satului, pentru a le prezenta fetelor care veneau să ia apă, nonșalant și provocator, sexul.

Cred, dimpotrivă, că ceea ce trebuie „exhibat” este fragilitatea noastră „bună” și răul lumii de care suntem luați prin surprindere. Orice jurnal amestecă din acest punct de vedere confesiunea cu moralismul. E treaba celui care scrie să știe până unde poate „întinde coarda” într-una sau alta dintre aceste direcții. Un autor de jurnal nu va deschide niciodată ușa interzisă a vieții sale pentru a se înjosi, pentru a se arăta în toată micimea ființei sale. Jurnalele în care cred nu sunt nici documente psihologice, nici psihiatrice, ci aporturi individuale la edificarea unei umanități comune.

În *Iliada* este descris momentul în care, la capătul unei bătălii, prada este adunată la mijloc, între toți șefii triburilor ahee. Nimeni nu se atinge de ea. Câtă vreme nu este încă împărțită, ea este a tuturor și a nimănui. Eleniștilor le-a plăcut să vadă în acest episod, în care este descrisă apariția unui spațiu cu proprietăți miraculoase, echidistant față de un centru concret prin substanța lui (prada), dar abstract prin apartenența lui comună (sau prin non-apartenența lui factuală), arhetipul democrației eline.

Orice autor, prin jurnalul său, se predă celorlalți, își pune viața la mijloc și, în acest moment de suspensie, ea aparține tuturor fără să fie a cuiva anume. Apoi ea e împărțită. Fiecare își ia cu el acasă câte o bucată din ceea ce, de bunăvoie, a fost pus la mijloc, o întoarce pe toate părțile, o pipăie, o miroase și reține ce-i place mai mult din ea. Asta simt de fapt toate cărțile: vieți oferite ca pradă spre bucuria celorlalți. Pe arhetipul acestei oferi se naște democrația culturii, ceea ce Hegel a numit „spiritul obiectiv”.

*

29 ianuarie 2003. Seară la Miki Irimia cu romanistul Martin Maiden. E coleg la Oxford, la Trinity College, cu Michael Inwood, autorul *Dicționarului Heidegger*. îmi povestește cum acesta a tăcut douăzeci de ani și pe urmă, brusc, a început să-și scrie cartea. A fost întreat de ce de-abia acum. A răspuns că abia acum l-a înțeles pe Heidegger.

Câte feluri de bătrâni există? Să înșir așa cum îmi vine la gură. Se vorbește mai întâi despre „bătrâni frumoși” și „bătrâni urâți”. Bătrânii frumoși *exterior* sunt cei de tip nordic, care îmbătrânesc „verde”, care au ținută, prestanță, care miros frumos, care arată bine și în șort, și în costum de seară. Discutam asta cândva cu Ierunca. Mă ascultă și zice: „Așa e. În general mediocrii dau bătrâni frumoși.”

Dar bătrânii ar trebui *în principiu* să devină frumoși, pentru că viața, în tot ce are ea inconsistent și superficial, s-a domolit în ei, iar faptul că ei au ajuns să calculeze *altfel* timpul îi apropie mult mai mult de esențial decât pe cei tineri. În principiu orice bătrân e frumos pentru că e aproape de moarte, în al cărei câmp toate lucrurile vieții se ordonează dintr-odată altfel, *capătă pentru prima oară ierarhie*.

Ce e un „bătrân ticălos”? Unul la care răul, făcut sistematic o viață întreagă, a devenit tic. „îmbătrânit în rele” tocmai asta înseamnă. Că ai făcut răul cu atâta perseverență, încât nu te mai poți dezbăra de el. Bătrânețea te-a surprins în exercițiul răului. Timpul însuși te-a scos pe țărnușul propriei tale ticăloșii,

vestigiu mizerabil a ceea ce altminteri ar fi trebuit să aibă splendoarea unei vieți.

Dar de unde vine atunci senzația că *toți bătrânii sunt cumsecade*? De unde senzația că până și fostele lichele, îmbătrânind, devin cumsecade? Că nu mai are sens să te răfuiești cu nimeni din clipa în care, intrat pe teritoriul de grație al vârstei, el a devenit altul, că vârsta însăși l-a inocentat și că de-acum, chinuit de biologie și sorocit în chip aparte morții, totul i se iartă? Să privim un bătrân în timp ce-și plimbă prin parc nepoțelul. Ce altceva este el dacă nu un biet omuleț care se molipsește în chip spontan de inocența copilului ce-i atârnă de mână? Bătrân și copil, uniți într-o temporalitate paradoxală, par să nu fie altceva decât convergența a două cumsecădenii.

În chip aparent răul are nevoie de vigoare, avânt și fantezie, într-un cuvânt de *tinerețe*, și de aceea unui om obosit și împușinat performanța răului pare că-i este refuzată. Priviți-l însă pe bătrânul Karamazov! Sau pe vecinul meu de la etaj! În spatele acestei cumsecădenii involuntare, al acestei promoții obținute prin simplă degradare biologică, câtă ticăloșie la pândă! Vârsta, tocmai pentru că ne înduioșează cu cortegiul ei de neputințe, e camuflajul ideal al lichelei. La adăpostul ei mârșăvia poate fi trecută mai lesne cu vederea și poate prolifera în voie. Am cunoscut bătrâni ticăloși.

Cele patru lupte ale muritorilor: lupta cu uzura fizică, cu truda, suferința și bătrânețea; lupta cu sufletul lor (cu vanitatea, invidia, regretul și remușcarea); lupta permanentă cu *natura* din ei (conflictul

instincte-morală); lupta (surdă și asurzită de zarva cotidiană) cu condamnarea la moarte din buzunarul genetic.

Mi se pare uneori că viața e prea vastă și prea împovăraătoare pentru un simplu individ. Ca să-i faci față trebuie într-un anume fel să o eviți, *să te ascunzi de ea într-un pliu al vieții.*

*

Am fost confundat, în anii din urmă - pe stradă, la piață, în magazine - cu Pleșu, Paler, Manolescu. Ceea ce înseamnă că oamenii nu ne percep primordial fizic (nu semănăm nici unul cu nici unul), ci „la grămadă”, pe baza unui anumit tip de discurs sau, și mai larg, „ăia, intelectualii care vorbesc la televizor”. În virtutea unei imagini globale și difuze. Diferențele dintre noi - care pentru noi sunt esențiale, iar neperceperea lor de-a dreptul jignitoare - pentru ei nu există.

Ce lecție minunată de umilință! Ce bine, pentru paranoicii potențiali care suntem, să fim luați - cu burțile noastre, cu cheliile noastre, cu bărbile noastre (negre sau cărunte), cu șepcuțele sau pălăriile noastre, cu pantofii noștri Clarks sau Gucci, cu fularele noastre aruncate nonșalant peste umăr, cu grimasele noastre, cu prețiozitățile noastre, cu fumurile noastre (*toate* inconfundabile, nu?) - drept alții! Căci, dacă suntem inconfundabili, nu pentru ei suntem și nu așa.

*

Din tot corpul, dialogul cel mai frecvent îl avem cu picioarele noastre, cu laba piciorului, cel mai

lesne de privit. Și, din același motiv, cu mâinile. Singurele părți ale corpului care, pentru a fi privite din față, nu au nevoie de oglindă. Singurele părți ale corpului care ne sunt cu *adevărat familiare.*

Mă conving tot mai mult că înăuntrul genului uman există mai multe specii care nu au în comun decât *aparența* de umanitate (mâini, picioare, mersul vertical, capacitatea de a articula, de a râde etc). Dar această aparență este mai degrabă un *camuflaj*: oamenii ar trebui separați după semnele - invizibile în primă instanță - ale unei divergențe de fond. (Aș numi această separare după criteriul divergenței - sau această asociere după criteriul afinităților - *club*.) Democrația nu este decât soluția disperată de a găsi o formulă de conviețuire, pentru incompatibilul diverselor specii umane, în cadrul unui simulacru de umanitate comună.

*

Comunismul ucide *clubul*, dreptul oamenilor de a fi distincți și de-a avea afinități.

Ce ciudat! În natură, porcii nu trăiesc împreună cu girafele, căprioarele sau vulpile. Și chiar într-o gospodărie ei sunt separați de celelalte animale domestice *prin cocina lor*. (Cocina este clubul porcilor.) Animalele nu *conviețuiesc*, nu trebuie să se suporte laolaltă clipă de clipă. În schimb, la oameni, deși disparitatea indivizilor sau grupurilor de indivizi e la fel de mare - dar camuflată de identitatea

aparenței somatice -, ea nu exclude obligația lui „laolaltă”. În societate, porcii și gazele merg împreună pe stradă și în autobuz.

O comunitate moare atunci când nu mai poate fi trezită de „cei care slujesc adevărul suferind pentru el” (Kierkegaard).

Tot comportamentul meu este deviat de cultul sentimentelor frumoase, de morală, de „educație”, așa încât, atunci când natura izbucnește în mine cu acea fervoare care face să cadă toate cenzurile, mă simt mizerabil, mă simt ultimul om, și nicidecum un superb animal eliberat și liber.

(*Cioraniana*) Comerțul meu cu extazul nu a depășit niciodată nivelul laic. Simt un credincios fără Dumnezeu.

Mă dăruiesc fără rest. După care mă iau, tot, înapoi.

Toate bucuriile, de-a lungul vieții, mi-au fost ucise de comentariul interminabil în marginea necuvenitului lor. Ce mizerie!

Fericirea este bucurie trăită în inocență până la capăt, fără sabia remușcării veghind asupra ei.

Am privirea *prelungă*. Pot trăi posteritatea unui moment prezent, reflexul lui postum în conștiința altuia. Îmi spun, în mijlocul unei întâmplări sau al unei discuții: își va aminti de asta când nu voi mai fi. Ceea ce nu înseamnă că pozez pentru posteritate, că mă comport *în vederea ei*, ci că aceasta irumpe spontan în inima unui lucru prezent, agățându-l de absența lui viitoare.

Altceva este să ai știința conectării prezentului la viitor. De obicei, copleșiți de noianul evenimentelor, suntem incapabili să vedem în prezent culoarul nenăscut încă al lui ce va fi. Induși în eroare de familiaritatea cu fiecare clipă, ratăm excepționalul, tot ceea ce, camuflat în omogenitatea fluxului vieții, are vocația extra-ordinarului. Ignorăm faptul că în bună măsură viitorul nu este altceva decât un fost prezent selecționat. Neglijăm, pierdem, aruncăm. Nu știm să păstrăm nimic în vederea venirii sale mai înalte. Pentru că nu avem clarviziunea lui *apoi*, nu ne dăm seama când un anume gest consemnat, o imagine anume păstrată, un chip fotografiat la timp, cutare scrisoare primită și nearuncată, cutare vorbă notată se pregătesc, debarasându-se de zorzioanele prezentului, să alunece înspre posteritate, în curgerea oricărei vieți pândește, neocrotită din timp, silueta ascunsă a viitorului.

Am devenit clarvăzător. Ceea ce înseamnă: compun mai bine cu ceea ce am fost sau cu ceea ce nu sunt încă (cu absența mea) decât cu ceea ce sunt. Mă mut, pe zi ce trece tot mai mult, în orizontul a ceea

ce urmează să vină peste mine și, în final, în orizontul ne-mai-ființei mele.

Schopenhauer, Cioran și ceilalți din stirpea lor, condamnați pentru că stârnesc panica printre noi vorbind de rău condiția umană.

Bucuria cu care cobor uneori în mijlocul cuvintelor, senzația că ele mă recunosc, că mă ascultă și că, la rândul lor, se bucură că mă-ntâlnesc. Și invers,, când nu pot să scriu, senzația că s-au supărat pe mine și că îmi întorc spatele. Atunci, ca unor iubite, nu mai știu ce să le fac ca să se împace cu mine.

8 august 2003. A m ajuns la Paris vineri după-amiază într-un mic iad caloric. Ca întotdeauna când simt luați prin surprindere de excesele meteorologice, francezilor nu le vine să creadă. Să pățească ei una ca asta? Pentru că asemenea bulversațiuni survin rar, șocul surprizei e cu atât mai mare. Problema nu e că au 38 de grade în timpul zilei, ci că lucrul pare de-acum instalat. De trei săptămâni termometrul stă pe loc. *La canicule s'eternise* a devenit sloganul tuturor buletinelor meteo. Se fac trimiteri la anul 1920, singurul, se pare, care a mai cunoscut o asemenea persistență a irespirabilului. Către după-amiază, rezervele de Perrier și Badoit din magazine dispar, iar la Champion, de unde îmi fac cumpărăturile, se poate citi un afiș în care se spune că nu mai există

ventilatoare și că nici nu se așteaptă să vină. Anunțul se încheie cu *bon courage!* Spitalele și serviciile funereare nu mai fac față (se vorbește deja de 15 000 de victime ale căldurii), se construiesc corturi frigorifice pentru conservarea trupurilor celor lichidați de caniculă, majoritatea oameni în vârstă deshidratați, care nu știu că trebuie să bea sau care declară, pur și simplu, că nu le e sete.

Și totuși lumea se poartă normal: nici o văicăreală, chipurile sunt destinate, iar simțul umorului nu a dispărut. Un *clochard*, așezat pe bordură, mă privește hâtru și îmi aruncă, în timp ce mă îndrept spre casă folosindu-mă intens de batistă, un *Il fait pas assez froiâ, hein?*

*

9 august 2003. Grav e ce se întâmplă cu Monica și Virgil. Ajung seara la ei, Virgil iese să descuie, ca de obicei, poarta. E spectral, cu mersul nesigur. Monica e deshidratată, ținută în pat, are febră. Că-măruța în care stă și pe care, în prima parte a zilei, bate soarele este aerisită neputincios de un ventilator așezat pe un raft al bibliotecii, la capul patului. Cele două părți ale patului pot fi acționate separat de o telecomandă montată pe una dintre laturile lui, la îndemână. Monica a ales să țină ridicate ambele capete ale patului, așa încât stă cu capul și cu picioarele în sus și cu trupul adunat la mijloc, în scobitura nefirească pe care a obținut-o prin manevrarea butoanelor electrice. Imaginea mă șochează. Pare răstignită pe un obiect de tortură, în așteptarea călăului nevăzut. Îmi mărturisește, de cum mă așez pe un fotoliu din preajmă, că dorește să încheie, dar că îi e teamă de singurătatea lui Virgil. Spunându-mi asta,

nu are nici cea mai mică inflexiune dramatică în voce. Deasupra rămâne mereu splendoarea lucidității ei distante, inteligența împinsă până la rangul de politețe supremă. Celălalt nu trebuie șocat, nu trebuie făcut să se simtă prost că nu poate intra până la capăt pe teritoriul suferinței tale și, de aceea, orice referire la mizeria persoanei proprii se face cu un zâmbet, cu detașare, cu eleganță stoică, cu uimiri și considerații generale legate de impasurile condiției umane. „Gabriel, mi-e frică, desigur, dar totul în jurul meu pledează pentru binefacerea sfârșitului. Trupul m-a lăsat, abia mă mai pot târî până la baie, în curând Virgil nu o să mai poată urca scările să-mi aducă o ceașcă de cafea sau un pahar de apă. E o grozăvie să supraviețuiești neputinței tale fizice. În fond, îmi spun, am avut o viață în care am făcut ce am vrut. Nu-i puțin lucru. Fără ipocrizie - și pe urmă schimbăm subiectul -, a venit momentul să ies din scenă. Și cu cât mai repede, cu atât mai bine. De ce a trebuit să vii și să ne vezi așa? Și de ce trebuie să îți asști mereu prietenii mai în vârstă în momentele lor finale?"

Bâigui cuvinte încurajatoare, dar spectacolul este teribil. Între timp, Virgil stă în camera de jos, înmărmurit într-un fotoliu, reaprinzându-și la răstimpuri trabucul pe care-l fumează, mereu același. Cobor din când în când în bucătărie să-i aduc Monicăi una-alta și atunci mă urmărește cu privirea lui de cleștar, de o sfâșietoare tristețe, cerându-mi parcă să-i spun de ce trebuie ca lucrurile să arate așa și cerșindu-mi din ochi o soluție de la nivelul „tinereții” mele. Când ajung seara acasă, leoarcă de transpirație, mi se face frică, iar și iar, de „condiția umană”. Majoritatea oamenilor nu percepe faptul că „mâna curentă” de

care ne ținem când urcăm treptele vieții este făcută pur și simplu din neant.

10 august 2003. Astăzi i-am convins pe amândoi să mănânce câte un ou fiert și o felie de pâine. Monica a acceptat de asemenea că trebuie să bea opt pahare mari de apă pe zi (preferă Schweppes) și o face cu minte. De la Virgil nu se poate afla nimic; susține că bea, dar îl suspectez că uită sau că pur și simplu nu îl mai interesează. Când am sosit, alaltăieri, își pusese, ca să mă întâmpine, o haină de in, în timp ce afară erau 38 de grade, iar în casă, 32. Reverul stătea încolăcit în jurul gâtului și l-am făcut cu greu să accepte să rămână în bluză. Mă primea în continuare ca pe un musafir și cred că și pe un vas gata să se scufunde, și pe o insulă pustie ar fi continuat să respecte un minim protocol. Deși se vedea că îi e rău, făcea efortul conversației. Din când în când râdea și, în atmosfera crepusculară din jur, grimasa lui de politețe îmi accentua spaima. Unde aș putea să-i iau, să-i duc?

Mi-am rugat un tânăr prieten să păstreze un secret, dar să-l păstreze chiar și față de iubita lui: „Nu pot, mi-a răspuns, ea e ca și sufletul meu.” Mi-am zis că pesemne asta e fericirea: să nu ai, față de cineva pe lumea asta, nimic *doar al tău*. Apoi am început să mă gândesc la ce înseamnă „ca și sufletul meu”. „- Nu i-ai ascuns niciodată nimic?”, l-am întrebat. „- Ba da, amintiri care ar fi rănit-o în mod inutil.” „- Atunci, am conchis, nu e «ca și sufletul tău».”

Nimeni, pe lume, oricât de mult l-am iubi, nu e ca și sufletul nostru. Fiecăruia trebuie să-i ascundem ceva (măcar un gând), în orice relație trebuie să tragem undeva o linie, în orice suflet există o încăpere cu o „ușă interzisă”. Ceea ce este „propriu”, ceea ce e „de fiecare dată al meu” nu poate fi spus continuu și fără rest. La capătul unei discuții cu logodnica lui, Barbellion face, în *jurnal*, această remarcă despre imposibilitatea „onestității intelectuale între îndrăgostiți”: „Uneori, adevărul trebuie ținut în cușcă precum un câine rău.” Nu există, așadar, o libertate absolută a împărtășirii. De fapt, fiecare dintre noi trăiește în chip natural coexistența instalat în imperiul *ramciunti prin omisiune*. Din când în când măcar, suntem singuri, zidiți în nesinceritatea noastră.

Fiecare pagină pe care o scriu este un adevărat miracol. Încep de fiecare dată cu aceeași stângăcie, ca și cum literele se adună pentru prima oară în scrisul meu, ca și cum nu le-aș fi pus de mii și mii de ori împreună. De fiecare dată aceeași convingere că nu-mi va „ieși”, că n-are cum să iasă nimic. Când pagina e gata, mă uit la ea și mă întreb de unde a apărut. Sigur este că nu „eu” am scris-o sau că, oricum, cel din mine care a făcut-o îmi rămâne un necunoscut. Câtă vreme se întâmplă asta, e limpede că un „profesionist al scrisului” nu sunt.

Cum de se pot constitui adevărate domenii din probleme nerezolvate (și nerezolvabile)? *Ontologia* - problema nerezolvată a ființei. *Etica* - problema

nerezolvată a binelui și a răului. *Teologia* - problema nerezolvată a lui Dumnezeu.

Dacă stau să mă gândesc bine, vehemența cu care vorbesc despre comuniști vine din uriașul înconfort psihic în care m-au constrâns să trăiesc: pocindu-mi poporul din care făceam parte, m-au obligat să trag după mine, *ca român*, stigmatul acestei mutilări care a fost opera lor. A trebuit de aceea să mă delimitez tot timpul de conașionalii mei, de cei care dădeau tonul unei percepții generale, și să-mi dovedesc la tot pasul că eu sunt făcut din alt aluat decât ei. (Lucru obositor și, de la un punct încolo, păgubos și inutil: trebuind să-mi afișez alteritatea pentru a mă salva în ochii mei, am sfârșit prin a deveni antipatic.) Sau, identificându-mă cu „ai mei”, să mă las judecat odată cu ei și să-mi interiorizez chipul pe care comunismul îl modelase pentru cei mai mulți dintre noi, creând o lume dominată de minciună, mârșăvii cotidiene, mitocănie, hoție, lașitate și relativism. La capătul acestei distorsiuni istorice, m-am pomenit preluând asupra-mi toate viciile cultivate între timp în noi, chiar dacă, de cele mai multe ori, reușisem să nu mă las contaminat de ele. Prin simplul fapt de a fi român, am devenit reprezentantul unei categorii umane căreia nu-i împărtășisem niciodată opțiunile, gusturile și felul de a se fofila prin viață.

Când, în iunie '90, am ajuns la Paris, canalele de televiziune erau pline cu scene atroce ale mineriadei. Fusesem victima ei. Acum, sosisem aici pentru a pune la cale nu mai știu ce *joint-venture* cu un

președinte de la Hachette. La o săptămână după ce sediul Humanitas fusese invadat de bătăuși care mă căutau prin birouri, omul meu mi-a trântit ușa în nas spunându-mi că „reprezintă un popor barbar”. Nu se schimbaseră de fapt nimic. De câte ori ieșisem din țară îi preluasem chipul văzut din afara ei. Mă identificasem rînd pe rînd cu securiștii care puseseră bombe la sediul „Europei Libere”, cu românii care furau perne, telecomenzi și prosoape din hotelurile prin care treceau, cu cerșetorii din metroul parizienesc, cu hoții din supermarketuri, cu spărgătorii de oficii poștale din Germania, cu cititorii de coduri ale cârdurilor bancare, cu traficanții de minori, cu organizatorii rețelelor de prostituție, cu spălătorii de bani. A trebuit să mă lupt de fiecare dată cu câte o mască aflată la îndemână în această recuzită a imoralității și infracțiunii, pe care istoria statului comunist mi-o lipise pe figură. Am ajuns să trag după mine o umilitate care, deși nu avea nici o justificare în destinul meu de individ, era hrănită din adânc - ca un păcat original, ca o vină colectivă - de apartenența mea la un neam care ratase întâlnirea cu istoria. Am sfârșit prin a nu mai ști care-mi e patria.

(decembrie 2009. înainte de a publica, îmi arunc o ultimă oară privirea peste carte. Și când recitesc aceste rânduri, îmi vine în minte - și mă duc și o caut - o propoziție a Hertei Miiller din volumul **Regele se-nclină și ucide:** „Scriind, trebuie să mă păstrez acolo unde lăuntric am fost mai tare rănită - altfel, la ce bun să scriu?”)

Dau, în **Jurnalul** lui Tolstoi, peste următoarea însemnare: „Un sentiment foarte asemănător urii

nutrești de obicei față de oamenii cărora nu le poți arăta că nu-i iubești, și care sunt îndreptățiți să creadă despre tine că le ești binevoitor.” Câte dintre relațiile noastre de-o viață nu funcționează în virtutea acestei neputințe, acestui tribut pe care îl plătești politeții, dorinței de a nu răni? Câte oare dintre căsniciile care se desfac dintr-o neputință care la început a fost bună-creștere? Dar atunci câtă ură compensativă nemărturisită se adună în spatele acestei măști! „Da, draga mea... Desigur, draga mea...”

Îmi amintesc cât de intrigat a fost Noica atunci când, într-o bună zi, soția lui, Mariana, l-a făcut „prost”. „Închipuie-ți, Gabi dragă, m-am oprit, în drum către casă, în piața Moghioroș să cumpăr niște struguri. Ajung cu ei acasă și, mândru, îi spun Marianei cum îi alesesem: «Am văzut că pe ăștia se strânseseră cele mai multe albine. Și mi-am zis că sunt cei mai dulci.» «- Prostule! mi-a răspuns. Trebuia să iei două kile.»”

8 februarie 2004. Meciul Federer-Pavel în Sala Polivalentă din București. Sunt în rândul 5-6. La sfârșit, pe punctul când Federer se pregătește pentru pesemne - ultimul serviciu, un spectator zbiară, în liniștea sălii: „Huo!”

Omul rămăsese, privind tribal, victima competiției. Participa. Era orb. Nu putuse face pasul „dincolo”, până la minunea care se întruchipase în jucătorul helvet. Nu se ridicase în punctul din care totul devenea spectacol neatârnat, grație, artă.

Federer mă făcuse să uit competiția, chiar dacă el, cajucător, rămăsese în ea. Pentru mine, el nu mai juca de mult, ci *dansa*, așa cum Nadia Comăneci, participând la un concurs de gimnastică, obținuse de fapt *zborul*. Rezultatul meciului nu mai conta de mult. El se pierduse într-o convenție din care, de la un moment dat încolo, cei mai mulți dintre noi ieșiserăm. Ce mă interesa era unduirea acestui corp, trecerea lui într-o specie a mișcării care până atunci îmi fusese necunoscută. Pur și simplu nu mă mai săturam privind-1 cum lovea mingea din săritură, în șpagat în aer, în cea mai frumoasă rotire a torsului pe care am văzut-o vreodată. Lovitura eliberată din această mlădiere extremă era sălbatică prin forță și divină prin splendoarea execuției.

Mi-a trecut prin minte, privind-1, că așa arăta poate Apollo când ucidea trăgând cu arcul. Dacă ar fi trăit în secolul lui Pericle, Fidias l-ar fi luat drept model și-ar fi avut parte de o statuie pe Parthenon. La noi, a avut parte de o huiduială.

Fericirea depinde de puțința fiecăruia dintre noi de a intra în *starea de vraja*.

*

Pe zeci de pagini din *Caiete* Cioran se vaită, cu o formidabilă vigoare, de lipsa sănătății. Printre altele, acuză mereu furnicături în picioare. Se duce în cele din urmă la un reumatolog celebru să afle totuși de ce, de treizeci de ani, nu poate scăpa de ele. După un scurt control, profesorul se întoarce către studenții prezenți și le spune: „E ceva subiec-

tiv.” Cioran pleacă fericit, dar și cu sentimentul că i s-a făcut o nedreptate.

Supraviețuim moral prin convingerea, pe care nici o mârșăvie comisă nu ne-o anulează, că suntem mai buni ca ceilalți.

*

Ne simțim umiliți de talentul unui confrate, dar niciodată de ținuta morală a cuiva.

Orice revenire înapoi în propria-ți viață este un semnal că ai început să-ți străvezi sfârșitul.

Cel mai adesea, orice așa face, cad sub nivelul meu.

Ceea ce l-a făcut pe Kierkegaard să se considere extra-ordinar (ieșit din rând) a fost nu opera lui, pe care de altminteri o considera prodigioasă, ci *singurătatea* lui: pe de o parte trăia, batjocorit de presă, într-o provincie a Europei („gaura numită Danemarca”, „tristețea de a fi geniu într-un orașel”), pe de altă parte, încercând să redobândească puritatea creștinsmului evanghelic, s-a pomenit singur în fața unui creștinism pervertit de propria lui istorie.

Firile depresive nu suportă în jurul lor depresivi, ci oameni tonici, binedispuși, gata la tot pasul

să le preîntâmpine melancolia. Ceea ce e negativ în noi trebuie să se izbească de zidul *inconștienței* celorlalți.

Am fi înclinați să credem că toți cei care devin competenți în privința morții (Marc Aureliu îi numește pe medici, astrologi, filozofi și eroi) primesc un bonus din partea ei - un tratament mai special, dacă nu chiar von supliment de viață - tocmai pentru că, intrând într-un raport de oarecare familiaritate cu ea, dobândesc și un ascendent asupra-i. Și, așa cum șarpele nu-1 mușcă pe fachir sau leul mir-și mănâncă dresorul, ne-am aștepta ca moartea să nu-1 înhațe pe medic, filozof sau erou la fel cum o face cu un om de rând. Dar nu se întâmplă așa și noi ne mirăm când îi vedem pe toți aceștia sfârșind în cele mai mizerabile feluri.

Ca să poți vorbi în nume propriu, trebuie să ai un eu care-și iese din matcă și care, revărsându-se peste lume, te *surprinde* în primul rând pe tine. (Un idiot nu se revărsă niciodată peste lume, pentru că idioțenia e o funcție a unui eu care nu-1 poate surprinde pe purtătorul ei.)

A. îl întreabă într-o zi pe conu' Alecu, trecut de-acum de 70 de ani, cum e „când nu mai performezi”. „Dragă, răspunde conu' Alecu, adevărul e că mai întâi nu te lasă ceea ce crezi dumneata. Mai întâi te lasă genunchii.”

Scriu fără să-mi pese prea mult de ce va spune lumea. Dar atunci de ce o fac în văzul tuturor? (Poate pentru că ajung să cred că scormonitul meu îh mine îi ajută pe câțiva. Iar restul nu mă interesează.) Oricum, exprimându-se, un scriitor îi exprimă pe ceilalți.

A sta de vorbă cu o femeie despre tot felul de lucruri, având ca ingrediente ale discuției neliniștea, melancolia și dezorientarea, *stârnește* și face parte din scenariul erotic.

Deviza lui Cioran: „Totul e întotdeauna prea târziu.”

*

Cea mai *pură* carte pe care am scris-o (ceea ce înseamnă: lipsită de vanități) a fost prima, cea despre tragic. Nefiind încă autor, între mine și subiectul meu nu se strecurase publicul. Scriind, nu mă gândeam la nimic din ce cădea în afara temei mele. Aveam o formidabilă virginitate culturală.

Lucrul minunat care se-ntâmplase cu Noica: veneau oamenii să-1 ajute cu una, cu alta (ba cu spartul lemnului, ba cu ceva de-ale gurii), ca el să-și poată încheia „sistemul”, ca-n povestea cu îngerul care-i ară sfântului ogorul pentru ca acesta să se poată tot timpul ruga. Totul, în viață, e să-i convingi pe ceilalți

că tu te rogi sau că ai de făcut un sistem sau altceva, ceva ce numai tu poți face și care, nu se știe când și cum, se va întoarce, răsplătitor, și asupra lor.

„Cel mai înălțător mijloc de răzbunare împotriva făcătorilor de rele este să nu fii niciodată asemenea lor.” (Marc Aureliu, *Către sine însuși*, cartea a VT-a) Dar atunci cum să le faci față? Pentru că, dându-le replica - și e moral s-o faci -, vei semăna cu ei.

Joi, 1 aprilie 2004, Freiburg. Bursă Humboldt pentru trei luni. Ajung la Freiburg cu Bogdan Mincă și Sorin Lavric, traversând Europa în mașină, după haltele făcute la Mosonmagyaróvár și Regensburg. În timp ce la Regensburg vizităm domul și orașul vechi, Bogdan, în formă, cu laptopul deschis aproape în permanență, din care își extrage datele necesare, ne face un superb ghidaj.

La Freiburg, mă instalez pe Goethestrafie 35, într-unui dintre cele mai fascinante cartiere. Casele sunt mici palate ridicate la sfârșitul secolului 19. Au înflorit vișinii japonezi, au explodat magnoliile în toate curțile, și forsythia, și *Immergrun-ul*. Mă plimb prin cartier, în recunoaștere, și mă întorc beat de imagini și mirosuri.

Stau într-un Gästehaus der Universităt, într-un apartament „avangardist”, cum îl numește Cristina, soția lui Cătălin Cioabă. Sunt amândoi de peste un an aici și ne primesc cu o căldură și o bunătate și o discreție a bucuriei desăvârșite.

*

Miercuri, 7 aprilie 2004, seara. Demâine aș vrea să mă înșurubez în treburile mele (am să pregătesc *Cinci plecări din prezent*, volumul al doilea din ediția Dragomir). îmi aduc aminte de sentimentul de „acasă” care mă învăluia de câte ori regăseam Heidelbergul, în anii 1982-1984, după fiecare revenire de la Paris. Și totuși, nu am putut rămâne acolo... Au trecut douăzeci de ani de atunci. În țară începuse perioada mizeriei ultime a comunismului. Iar eu abia așteptam să mă întorc, incapabil de un nou început, incapabil de transplant, răstignit pe o țară care nu era a mea, dar în care apucasem să prind rădăcini, precum „crinii câmpului” din parabola biblică interpretată de Kierkegaard. Nu era țara mea, dar acolo era lumea mea, acolo era patria mea „mică”.

Lucrând de câteva zile cu Sorin la transcrierea (și „reconstrucția”) textelor lui Dragomir, am revelația identității animaliere a acestuia: Dragomir seamănă, în filozofie, cu o *veveriță*. Este sprințar, sare de la o problemă la alta cu viteza cu care trece o veveriță de la o nucă la alta. Dragomir încearcă toate nucile filozofiei. își pune dințișorii la lucru, ronțăie repede câte o problemă, după care o părăsește pentru a ataca alta. Nu întârzie, nu are răbdare, pare că se plictisește repede sau că nu îi dă pace gândul că există alte nuci, mereu altele, care așteaptă la rândul lor să fie ronțuite, încercate, sparte.

Pe lângă el, Heidegger este un urs mare și negru, iar Noica, un urs care dansează, un urs alb, ursul Fram.

19 septembrie 2004. L-am visat astă-noapte pe Dragomir *redivivus* (nu știu prin ce tehnică specială) pentru câteva ore. Revenise printre noi și stătea la masă cu Nina C. și cu mine. Îmi spuneam, în timp ce îl priveam cu un drag nesfârșit: „Doamne, cum de mănâncă?” Deci nu era o prăpastie între „aici” și „acolo”, nu era totul pierdut! Eram conștient că, deși cu noi la masă și în verva lui obișnuită, statutul lui e de mort și că, de îndată ce ceasurile de „permisie” vor trece, el va pleca din nou. Eram foarte emoționat și m-a apucat un soi de febră a *profitării* de prezența lui. M-am repezit să-l întreb de ce nu ne-a vorbit din vreme de „caietele” lui, apoi am încercat să-i explic cât de important este că le-am descoperit. „- Vă place cum arată *Crase banalități metafizice?*” A surâs îngăduitor: „- Doamnă Liiceanu, dar dumneata știi ce cred eu despre asta, despre toate astea...” L-am rugat totuși să mă ajute în privința distribuirii eseurilor din volumul pe care îl pregăteam acum.

Întrebările mele, puse precipitat (nu știam cât timp mai am la dispoziție), au terminat prin a mă trezi. Dar pe ele, poate și din cauza patosului cu care erau puse, le-am reținut perfect, nu însă și răspunsurile lui Sănduc. Ceva fiu pornea mereu dinspre el, ca un soi de alunecare binevoitoare peste tot ce-i spuneam. Nu părea dispus decât pentru mici poante și ghidușii în genul lui.

Apoi am văzut cum „timpul revenirii” se apropie de sfârșit, cum cianozarea pune treptat stăpânire pe chipul lui și cum trupul începe să i se micșoreze, să se retragă în el însuși. A dispărut încet, virând în

gri, devenind în cele din urmă cât o picătură care s-a topit complet în sine.

Cred că nu există în mine nici un atom de gest sau de trăire care să nu devină în clipa următoare victima *eului meu hermeneutic*. Numesc „eul meu hermeneutic” instanța din mine care o pândește fără încetare și o comentează pe cea care încearcă pur și simplu să trăiască. Cât de mult și-ar dori aceasta din urmă să nu mai fie luată în seamă! Din pricina acestui *voyeur* afurisit care nu ne slăbește din ochi, care asistă clipă de clipă fără să obosească la spectacolul care suntem, ajungem noi să ne simțim atât de prost cu noi înșine.

Nevoia de a-l corecta mereu pe tatăl meu din mine prin mama mea din mine. Cu fiul meu am încercat să fiu simultan tatăl pe care aș fi vrut să-l am și mama pe care am avut-o.

Contradicția fundamentală a celui care scrie și *publică* jurnal. - Cei care țin jurnal sunt mai toți de o discreție ieșită din comun, introvertii caracterizați, în timp ce semenii lor își potolesc setea de autoexprimare povestindu-se cu nonșalanță oricui e dispus să-i asculte, autorul de jurnal păstrează totul în el și, când e vorba să se exprime, o face cu caietul în față, în singurătatea celor patru pereți. După care publică. Ceea ce în primul pas a fost apărut cu strășnicie de orice dare în vileag, într-un al doilea, prin simplul gest al publicării, este pus la dispoziția

tuturor. Unde este retrasul de până atunci, cel care-și așezase viața sub semnul tainei? De la o clipă la alta, el pare să fi devenit indiscreția personificată. Ceea ce, într-o lume a flecărelii generalizate, apăruse ca o frumoasă păstrare în rezervă explodează dintr-odată în lumina publică.

Ce-1 îndeamnă, pe cel care a tăcut atâta vreme, să-și dea dintr-odată drumul la gură? O uriașă pre-zumție: ideea că, exprimându-se pe sine, el vorbește până la urmă, dacă nu în numele tuturor, măcar în numele mai multora. Suntem până la urmă tot atât de asemănători pe cât de diferiți.

Unul dintre cele mai ciudate lucruri este când faci ceea ce detești în altul. Mă sperie și mă dezgustă spectacolul violenței și totuși pot fi violent. Îmi face rău *stilistic* orice individ care ridică tonul și totuși mi se-ntâmplă să ridic tonul. Îi disprețuiesc pe oamenii care se lasă cuprinși de furie și totuși pot deveni furios. Pe scurt, am nu puține momente în care mă detest.

Nepublicând nimic din ceea ce-i trecea prin cap, Dragomir a făcut dovada supremului atașament față de gândire. „A gândi pe cont propriu” ajunsese să însemne la el „a tăcea pe cont propriu”.

Faptul că Dragomir s-a menținut până la capăt în *intimul* gândirii sale - nu a vorbit *nimănui* vre-odată despre caietele lui (poate i-a fost puțin și rușine

de ele? de „de-a valma”-ul lor, de caracterul lor total neprelucrat?) - este o formă de coerență care a sfârșit ca eroism.

Mișkin primește o palmă de la Ganea Ivolghin. „O, nici nu știi cât de rău o să-ți pară! Cât de mult ai să suferi că ai făcut asta!” îi spune Mișkin. Și, într-adevăr, Ivolghin îi va cere lui Mișkin permi-siunea de a-i săruta mâna.

Isus se lasă crucificat. Și o face cu gândul că oame-nilor o să le pară nespus de rău că au făcut asta și că grozăvia faptei lor îi va schimba pentru totdea-una. Moartea Dumnezeului întrupat urma să fie cea mai pedagogică moarte din istoria omenirii, însăși izbăvirea ei. „O, nici nu știți cât de rău o să vă pară că ați făcut asta!” le spune El oamenilor. Dar oamenii nu-i cer iertare și nu vin să-i sărute mâna. Ei trăiesc ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ca și cum nimeni n-ar fi murit pentru ei și din cauza lor. *Lor nu le pare rău*. Ei continuă, prin fiecare palmă și prin fiecare crimă, să-1 palmuiască și să-1 ucidă pe Isus. Aceasta este esența *istorică* a creștinismului.

*

Să ajungi să te simți singur cu ceea ce ai trăit. Consider că, trăind „în anii aceia”, am cunoscut iadul, chiar dacă n-am făcut parte dintre cei puși direct la fiert în cazane. Dar aburii iadului, sulful și putoarea lui le știu prea bine, priveliștea acestei văi a plângerii și memoria ei le am în mine, așa cum eu însumi sunt propriul meu destin frânt vreme de câteva decenii. Și ca mine au fost milioane. Dar parcă toți, la comandă, au făcut un pas înapoi și m-au lăsat

singur cu iadul meu și cu amintirile lui. De ce tac toți când vine vorba de „anii aceia”?

23 iunie 2005. Examen cu *Ființă și timp*. Ună dintre prestații (Gheorghe Pașcalău) întrece tot ce am auzit mai bun ca răspuns la un examen vreme de treisprezece ani: expunere riguroasă, excursuri în istoria filozofiei, trimiteri la alte lucrări heideggeriene, citate date în greacă cu nonșalanță, inteligență dorică - toate dublate de o bună-cuviință matură altoită pe un chip suav, de tânăr nobil spaniol dintr-un tablou de Velâsquez. În realitate, un tânăr de nici 20 de ani din Caransebeș. Cătălin, care mă ajută la examen, îmi povestește la ureche că, întâlnindu-1 în curte înainte de a sosi eu, îi mărturisise că nu dormise toată noaptea. „- De ce?” l-a întrebat. „- De fericire.” Era fericit că a doua zi avea examen Heidegger.

Îl ascult pe Cătălin și-mi spun că în băiatul acesta care tocmai își încheiase răspunsul se adunaseră, pentru a țâșni apoi libere către lume, toate sevele pornite din mizera cabană alpină a lui Noica, filtrate prin paginile *Jurnalului de la Păltiniș* și ajutate apoi de un timp bun al istoriei să scoată la lumină ceea ce, la noi, crescuse prizărit, strâmb sau răsucit - ca mușchii, ca lichenii, ca plantele pitice - prin peșterile și catacombele culturii socialiste. Acest student nu trebuise să-1 aștepte pe Noica, pentru ca, la 25 de ani, să învețe dezvoltatul. Tânărul din fața mea, care-și luase nota de 10 cu grația cu care Gulliver ridică în căușul palmei un liliputan, aflase deja din liceu povestea cu greaca și latina ca instrumente ale filozofiei, avu- sese la dispoziție cărțile de nimeni interzise ale lumii,

acum studia clasicele în paralel cu filozofia. **Luase startul bine.** După facultate avea să ia drumul Occidentului și, la vârsta la care pe noi ne terorizau ideologic în „ședințe de partid deschise”, el urma să conferențieze în Germania și să publice la marile edituri ale lumii. Avea să fie, ca și ceilalți câțiva, **pregătită de noi**, răzbumarea noastră, „răs-bunarea” noastră, re-așezarea lumii într-o matcă bună.

*

Ce psiholog german a observat că **forța de propulsie către moarte** a timpului acumulat în spatele tău crește cu fiecare an care trece? Așa se face că doar copiii nu simt nimic din „trecerea timpului”, pentru că în ei trecutul e firav și nu are forța de a „împinge”, în schimb, odată ce ai depășit jumătatea vieții, începi să simți apăsarea timpului între omoplați („greutatea anilor”), care crește apoi de la un an la altul. Până la brandul final.

Gustul prost pe care ți-1 lasă Socrate: nu-ți vine să-1 crezi pe cuvânt. Până la urmă pare că știe tot și că doar se preface că nu știe nimic. De altminteri, siguranța lui de sine intră în contradicție cu ignoranța pe care o afișează la tot pasul. În plus, își este sieși prea transparent. Nu-ți lasă nici o clipă senzația că se caută, că băjbâie în el însuși. Iarăși, se ținea prea bine în mână. De aici o anume **inumanitate** a personajului.

*

Ce sursă de nefericire să te raportezi la copilul tău cu un amestec permanent de dragoste și culpă.

Poza e o neconcordanță între ceea ce simți și ceea ce spui. De pildă, nu poți spune la 20 de ani, decăt fiind ridicol, „aș vrea să mor împăcat”.

Murim fără să știm, ca oameni, din ce *ordin de existență* facem parte.

Dumnezeu se naște din nevoia noastră de a ne da pe mâna cuiva de încredere.

E greu să rămâi *tu*, după ce te-ai întâlnit cu publicul. De fapt, trebuie să *uîți* că l-ai întâlnit. Sau măcar să mimezi din nou singurătatea definitiv pierdută.

*

Nici un succes nu te poate sminti, atâta vreme cât păstrezi intactă conștiința insuficienței tale.

Ura ticăloșilor e calea cea mai sigură de a obține un certificat de onestitate. Ea te înalță în primul rând în propriii tăi ochi.

Cuvintele care așteaptă cumiști, de-a lungul marului salon al limbii, pentru a fi luate la dans.

*

Pentru un român a emigra este un mod de a se opera de România.

f Orice jurnal adevărat ar trebui să semene cu un ordin de percheziție emis de autor pe numele autorului însuși.

\ *

[\ *Vineri, 22 iulie 2005.* Urc de la Sibiu la Păltiniș, pentru a-1 anunța pe Alistair Blyth - englezul nostru strămutat din Anglia pe malurile Dâmboviței - că vom pleca duminică spre București. îmi povestește cum, sculându-se într-una dintre dimineți și deschizând ușa cabanei să iasă la plimbare, a dat cu nasul de o familie de turiști care mâncau liniștiți pe masa de lângă cabană, străjuită de placa „explicativă” a locului. Iată ce scrie pe ea:

j I *„Oricine nu stă la Păltiniș trebuie să se simtă în exil”*

Constantin Noica

j *Constantin Noica s-a așezat la Păltiniș în 1977, într-o cămăruță de 8 metri pătrați („camera 13 de la vila 23”) din cabana demolată în 1990, aflată 50 de metri mai sus, pe locul actualei vile a Băncii Naționale.*

\ ; \ *în 1984, Noica s-a mutat în camera de sus, cu balcon, a acestei cabane („vila 12”, cum era numită în anii '80), în care a trăit în ultimii patru ani ai vieții sale. A murit în 4 decembrie 1987 și a fost înmormântat, la 3 km de aici, lângă biserica Schitului din Păltiniș.*

\ \ l l \ m *în Jurnal de idei, Noica scrie: „în ultimă instanță asta înseamnă a face cultură: îți chemi prietenii, văzuți sau nevăzuți, și faci cu ei castele.” Aici, la Păltiniș, „la 4 000 de picioare deasupra umanității”, Noica și-a inventat castelul său. în această cabană locuiesc tineri*

doctoranzi în filozofie care, pe urmele lui Noica, sunt dispuși să facă o sărbătoare din fiecare zi a vieții lor.

Văzându-1 pe Alistair ieșind din cabană, oamenii noștri l-au întrebat dacă pot continua să mănânce acolo. „ Vă rog”, le-a răspuns Alistair, care tocmai terminase de tradus *Șase maladii ale ființei* și care dormea noaptea cu dicționarul Tiktin sub cap. Când s-a întors cu nevestă-sa de la plimbare, au găsit pe jos conserve, sticle de plastic, coji de ouă, resturi. Au stat o jumătate de oră să curețe pietrișul din fața cabanei.

Latinescul *profano* înseamnă „a scoate în afara templului” (*pro*, „în fața”, *șifanum*, „templu”), deci a „desacraliza”, „a suprima caracterul sfânt”. Un lucru profanat este unul scos din spațiul sacru și repus în circulație, redat uzului curent, spațiului comun. Pentru românul de azi, natura ca spațiu comun este un loc unde se aruncă gunoaie. Placa menită să anunțe caracterul sacru al locului a fost ignorată și, astfel, cabana lui Noica și locul din jurul ei au fost „repuse în circulație”, redat spațiului comun al gunoaielor. Cei care mâncaseră acolo nu mai aveau nimic sfânt.

Nenorocirea de azi a românilor este că simt *ein rumänisches Erzeugnis*, „un produs românesc”. Sunt românii care au intrat în comunism corciți cu românii care au ieșit recent din comunism.

Există o „lege a lărgirii lumii”, care merge către absorbția, în viața fiecăruia dintre noi, a altor generații și căreia ar trebui să i se supună orice viață

reușită: până la 50 de ani, îmbogățirea lumii tale trebuie să se facă „în sus”, cu cei mai vârstnici decât tine, singurii care te pot maturiza până la capăt și pe care, pe măsură ce le vei însoți crepusculul, îi vei iubi cu un amestec de respect și înduioșare. După 50 de ani, îh schimb, vântul vieții își schimbă direcția și lumea ta trebuie să se lărgească - prin căutarea „în jos” - cu cei mai tineri decât tine, singurii care nu doar te fac să ții pasul cu timpul, dar care, deopotrivă, îți asigură, nealterat, un anume gust al eternității. Însă, în ambele variante, e vorba de a adevări continuu acel „nu se știe cine dă și cine primește”: vei fi viu câtă vreme vei avea de dat și de primit, indiferent că urci panta vieții sau că, ajuns pe celălalt versant, începi să cobori.

Unul dintre norocurile vieții mele este că mi-am găsit prietenii mai tineri, pe Cătălin, pe Bogdan, pe Sorin și pe ceilalți, beneficiind, târziu, de o catedră devenită posibilă într-o nouă conjunctură a istoriei. Așa am putut să-i cunosc pe toți. Au venit ei spre mine sau eu m-am dus către ei? Sigur este că am avut de unde să-i aleg. M-am simțit, de-a lungul anilor petrecuți la facultate, ca un arbitru la un concurs de frumusețe. În timp ce Noica s-a chinuit să ne găsească și, din jocul întâmplării (destul de zgârcit cu el în acele vremuri), s-a ales în bătătură nu de puține ori cu veleitari sau lichele (selecțai de el de pe liste aproximativ întocmite), mie, de-a lungul a optsprezece ani, generație după generație, mi s-au perindat prin față mai toate „frumusețile” umanisticii bucureștene, parte din elita de mâine a culturii noastre. Și nu știu cum se face că s-au ales nu numai

cei cu minți strălucite, ci deopotrivă cei care, într-o lume de oameni pociți pe dinăuntru, își păstrasera și sufletele întregi.

E limpede că ne trebuie o altă specie umană, una din care ura să fi dispărut cu desăvârșire.

Orice societate liberă se laudă că asigură membrilor ei „libertatea de expresie”. Dar nici o societate nu poate garanta „libertatea de gândire” (Kierkegaard). Așa se face că în numele libertății de expresie se pot emite cele mai mari ineptii (*recte* locuri comune), tocmai pentru că majoritatea oamenilor, gândind cu mintea altora, sunt neliberi în gândirea lor. Și pentru că nu e îngădită de nimic (nici măcar de bunul-simț al vorbitorului), libertatea cuvântului este mijlocul cel mai la îndemână pentru eliberarea unei mari cantități de prostie, adică de gândire gata mestecată de alții. Dar soluția pentru a eradica prostia nu e, desigur, interzicerea liberei exprimări, ci crearea deprinderii de a gândi pe cont propriu, de a gândi *cu mintea ta*. Abia când e însoțită de libertatea de gândire, libertatea de expresie are acoperire.

Maestrul e cel care te ajută să obții libertatea de gândire, după ce mai întâi ai acceptat să ți-o pierzi slujindu-l.

B. nu e rău, dar are ochiul rău. Dacă ar ajunge în paradis, după o vreme l-ar bârbi - cu drag - și pe bunul Dumnezeu.

Trecut de 40 de ani, Jules Renard își notează în mai multe rânduri în *Jurnal* că, mai mult ca sigur, va apuca 80 de ani. A murit la 46 de ani. Julien Green, începând de pe la 50 de ani, se întreabă în fiecare an dacă mai prinde anul următor. A murit la 98 de ani.

Am scris o cărțuție despre ură. Acolo am încercat să descriu mecanismele sociale ale urii și am urmărit mai degrabă figura și evoluția urii *impersonale*, ura care, punând în mișcare mase de oameni, face istorie. Ura psihologică, ura „de budoar”, m-a interesat mai puțin și aproape am trecut-o cu vederea. Nu m-am ocupat de „trăsăturile fenomenologice” ale urii. De pildă, nu am vorbit acolo de mișcarea aproape-departate în cazul urii. Or, ura este un sentiment negativ *care nu îndepărtează*. Cineva care ți-a fost aproape prin iubire îți rămâne aproape prin ură, poate chiar mai aproape decât îți era prin iubire. Ura, așadar, nu numai că nu îndepărtează, ci *aduce aproape cu o altă forță*. S-au scris volume din dragoste pentru cineva. Dar s-au scris și din ură? S-a gândit cineva să facă o istorie a literaturii resentimentare?

În urmă cu mai mulți ani, un autor pe care nu l-am publicat la Humanitas mi-a dedicat o carte întreagă. Era o carte născută din ura pe care refuzul meu o stârnise în el. Năprasnică ură. „De ce-l urăsc eu atât pe omul acesta?” se întreba la un moment dat, patetic și deznădăjduit, autorul cărții. Și căuta iar și iar temeiurile urii lui în existența mea, mereu altele

decât cele firești și pe care le-ar fi avut la îndemână. Am răsfoit cartea, citind când ici, când colo, și m-am oprit în clipa în care am simțit că strânsoarea lui devenise prea tare, că mă sufocam în îmbrățișarea lui negativă. Era o „ură sufocantă” și așa și trebuia să fie, pentru că ura, spre deosebire de iubire, elimină, cum am văzut, orice depărtare sau formă a îndepărtării. Există, ce-i drept, și „iubiri sufocante”, dar asta nu înseamnă că orice iubire este așa; în adevăratele iubiri cei doi își reglează apropierea și îndepărtările după un acord spontan și comun. Dacă ura, ca formă a apropierii, este de nesuportat este pentru că ea *te ia în primire fără rest*. Cel ce urăște rămâne nedezlipit de obiectul urii sale, iar acesta se simte amenințat și inconfortabil în ură tocmai pentru că nu mai este lăsat nici o clipă în pace. Îmbrățișarea celui care urăște nu se oprește decât odată cu anihilarea ființei urâte. Numai ura poate fi „de moarte”. Numai acolo crima este trăită ca fantasmă sub forma unei îmbrățișări *fără pauză*.

Pentru Noica, filozofia era o *răsturnare* a imaginii comune despre lume (o „cata-strofare” a ei), era un *alt mod de a vedea* față de cel care se exersează în mod curent. Filozoful avea un ochi de a doua instanță și era capabil să vadă într-o situație ceea ce îndeobște nimeni nu vedea. „Care îți e ideea?”, întrebarea cu care Noica ne teroriza periodic, însemna: „Care e felul *tău* de a privi lumea? în lumina cărei idei apărute în tine lucrurile vor arăta altfel decât au arătat până acum?”

într-o seară, la Păltiniș, am ieșit să ne plimbăm și, după o vreme, ne-am întâlnit cu o doamnă care-și plimba câinele. „- Oare cine pe cine plimbă?” am întrebat, privind-o pe doamna cu cățelul. „- Vezi, Gabi, a zis Noica oprindu-se din mers, de-asta te creditez: ai ceea ce-mi place să numesc «privirea filozofică». Mai nimeni, în situația de față, nu-și pune problema că poate doamna e cea scoasă la plimbare de câine, și nu invers. Tu ai făcut-o și, în mod spontan, te-ai purtat ca un filozof.”

Symposion, „băutul laolaltă”. A fi om de cultură înseamnă să te poți bucura de felurile de mâncare aduse pe rând la masă, gătite de colegii tăi morți sau vii. În cultură, nu te poți sătura doar cu mâncarea gătită de tine.

Îmi amintesc cele câteva seri în care am fost invitat de un filozof francez faimos și de soția lui să cinăm împreună. Scenariul întâlnirilor era același. Soția lui povestea succesele pe care filozoful (angajat în problemele omenirii) le înregistrase, în țară sau pe plan mondial, de când nu ne mai văzuserăm: o vizită undeva în Extremul Orient, luări de cuvânt în săli supraaglomerate, intervenții la televiziuni străine, pe teme fierbinți ale istoriei planetare contemporane... Ea povestea cu fervoare (și-atunci X a făcut, X s-a ridicat în picioare și a zis, X a răspuns pe loc etc.) și ciudat e că folosea de fiecare dată, referindu-se la soțul ei, numele de familie, povestirea începând în felul acesta caracterul distant al unui

fals reportaj. El urmărea atent și cu un surâs enigmatic și ușor obosit vorbele ei (ca și cum ar fi spus „oh, dar povestea asta o știu deja, însă, dacă vouă vă place s-o auziți, fie!"), aprobând la intervale regulate cu o înclinare a capului, alteori intervenind, fie pentru un detaliu uitat, fie pentru altul redat nemulțumitor, ca atunci când intervii în răspunsul unui elev care, deși știe bine lecția, trebuie corectat ici și colo. Faptul că amândoi reușiseră să se obiectiveze în felul ăsta, vorbind despre isprăvile unuia dintre ei ca despre cele ale unei figuri aparținând de-acum istoriei, era în cel mai înalt grad comic și respingător. „A vorbi fără ironie de propriile succese este un semn de mare mitocănie...", spune undeva Cioran. După câteva experiențe de felul acesta, deși altminteri erau oameni cumsecade, am început să-i evit.

Trebuie oare să fim toți analfabeți când e vorba de întâlnirea noastră cu moartea? Punctul slab este că, pe măsură ce te apropii de final, ambientul tău uman devine tot mai sărac. Te îndrepti, pas cu pas, către pustiul uman *al vieții tale*. Cine oare a zis: „Toți cei pe care îi iubisem și care mă iubiseră nu mai erau"? Singurătatea în fața morții e precedată de o pustiire progresivă a vieții. Fiecare moarte cheamă, prin *prezența absentă* (Landsberg) pe care o instituie, pustiul. Orice viață sfârșește ca acumulare de „prezențe absente", ca pustiire prealabilă.

Atunci la ce poți face recurs? Numai la trei lucruri:

La credință, ceea ce înseamnă că depopularea vieții proprii, raportată la o instanță cardinală nepieritoare, care face singurătatea imposibilă în chip

» *a priori* (pentru credincios, Dumnezeu are drept calitate supremă faptul de a se afla în permanență lângă el, de a nu-l părăsi niciodată, de a fi eternul lui însoțitor), devine oarecum indiferentă. Punctul slab al credinței este însă că poți să nu o ai.

La centrele existenței proprii. Fiecare viață are noduri de existență, puncte de coagulare, cel mai adesea generate de acei oameni care, intrați în viața noastră, au precipitat de fiecare dată un potențial al vieții într-o figură fermă a ei. Vizitarea periodică a acestor împliniri, a acestor precipitări de existență („isprăvile" unei vieți) îți dau sentimentul liniștitor că „nu ai trăit degeaba" și că, deci, poți să ieși din scenă oarecum împăcat.

La cei pe care i-ai iubit și care, „ducându-se", se grupează „de partea cealaltă" și „te așteaptă". „Te duci" la ei. În *Toate diminețile lumii* al lui Pascal Quignard, domnul de Sainte Colombe, compozitor, își pierde soția. O cheamă tot timpul înapoi prin muzica lui. Atât de adâncă și de apăsată e chemarea, încât în cele din urmă ea începe, măcar și pentru câteva clipe, să vină înapoi. Când lucrul se petrece prima oară, cu ochii închiși și „cu lacrimile lunecându-i pe obraji", el i se adresează: „- Nu știu cum să spun, Doamnă. Au trecut doisprezece ani, dar așternuturile din patul nostru încă nu s-au răcit." La cea de a noua vizită, ea privește mâinile soțului ei „așezate pe lemnul roșu al violei". „- La ce te uiți atunci când taci?" o întreabă el. „- Îți priveam, pe lemnul violei, mâna îmbătrânită. El rămase nemișcat. Își privi soția, apoi își privi mâna, pentru prima oară în viață - sau ca și cum până atunci n-ar fi văzut-o niciodată. într-adevăr, era descărnată, galbenă, cu

pielea uscată. își aduse mâinile în fața ochilor. Erau pătate de moarte, iar el se simți fericit. Acele semne ale bătrâneții îl apropiu de ea sau de condiția ei. îl încerca o asemenea bucurie, că inima îi bătea să se spargă iar degetele-i tremurau."

Toți cei plecați înaintea noastră ne ajută în felul acesta. Când capitalul nostru afectiv migrează către lumea celor morți, argumentele noastre de a mai rămâne „aici” devin tot mai subțiri. Plecăm altfel decât dacă cineva ne-ar fi smuls dintre ei *ca vii*. Solidaritatea noastră nu mai este cu cei de „aici”. Pe nesimțite, începem să murim. Suntem „așteptați”.

îmi amintesc că vorbeam cu profesorul Cajal, la câteva luni după moartea soției lui: „- Ce faceți?” „- O, Gabriel, am pierdut-o pe nevastă-mea și o aștept să vină înapoi!”

Infernul, pentru cel care își pierde ființa cea mai iubită, vine din balansul lui nesfârșit între o certitudine și o imposibilitate. Și el, ca și ceilalți, e sigur că ființa iubită „s-a dus”. Dar, spre deosebire de ceilalți, în cazul lui, de vreme ce *nu poate* trăi fără cel plecat, el nici nu concepe că acesta a plecat definitiv. Atât de mare e neputința subiectivă care se naște din suferința absenței, încât ea trece asupra realității. în lumina acestui imposibil, certitudinea însăși a plecării definitive se clatină și dispăre. Atât de mare e nevoia de cel plecat și atât de neverosimilă e golirea lumii de el, încât el e în continuare chemat și așteptat. Sunt zile în care cel rămas îl simte pe celălalt aproape și așteaptă cu înfrigurare un semn de la el, zile când are senzația că cel plecat, fiind undeva în preajmă, va apărea firesc dintr-o clipă în

alta. E atât de năprasnică setea de el, încât există senzația că setea asta îl va chema înapoi.

24 august 2007. Paris. Ziua vărului meu Adrian. La prânz la ei. în fiecare seară la Monica. Și-a creat, cu datele minime ale existenței ei fizice (de trei ani, întinsă în pat, folosindu-se doar de mâna dreaptă, stânga stând chircită, cu degetele strâmbe precum crengile unui copac uscat, lângă umărul stâng), o nouă matcă de existență. Evenimentele zilei se rezumă la televizor și la venirea infirmierelor de trei ori pe zi, pentru masă și toaletă. Fumează, cu riscul de a scăpa țigara pe jos, în drumul tatonant al mâinii către scrumieră. Restul e producție mentală, amintire, fantasmă, discuție cu spectrul mamei și al lui Virgil (care, spune ea, trece periodic prin dreptul cadrului ușii, îmbrăcat elegant).

*

26 august 2007. Vizită la Monica (ultima, oare?), după-amiază la 17.30. îi fac manichiura, doar la mâna dreaptă, la stânga, degetele întortocheate făcând operația imposibilă. îmi cere să iau urna lui Virgil în mașină și s-o duc în țară. Dar formalitățile pentru scoaterea urnei din Franța nu simt făcute, așa că îi explic că nu se poate și se cam enervează. Când plec, aceeași senzație de neputință ca de fiecare dată în ultimii ani, de abandon, de „nu se știe dacă nu e ultima oară”.

Sâmbătă, 1 septembrie 2007 (Veneția). Mihnea și Catherine la gară. însoțire până la locuința unor prieteni, goală peste vară, de lângă Corte de

rAnatomia, pe San Giacomo da l'Orio, la doi pași de biserica cu același nume, pe care Mihnea mi-o ridică în slăvi.

Din nou întâlnirea cu acest oraș neverosimil, o uriașă scenografie, un decor desenat de istorie, cel mai mare muzeu în aer liber din lume, cea mai originală locuire a omenirii. Și iarăși, senzația de labirint etern, pe care nu-1 voi putea domina niciodată (știu că totul e doar impresia mea de străin), care, dimpotrivă, mă deține el pe mine, ca o amenințare perpetuă, ca proiecție a spaimei mele de a mă pierde definitiv. De aici și tentația permanentă de a-i învăța, școlărește, cu hărți și ghiduri în față, codul. Deocamdată mă mulțumesc să fac inventarul celor șapte cartiere: 1. Cannaregio (încep de la Ferrovia Santa Lucia), apoi în jos, spre sud, 2. Santa Croce, 3. Dorsoduro, 4. San Marco, 5. San Polo (la nord de San Marco), iar în est, unde se află și Arsenale, 6. Castello. Separat, despărțit de Canale della Giudecca, 7. Giudecca. Din păcate, cred că totul va rămâne pe hârtie. N-am nici o vocație de turist.

*

Marți 4 septembrie 2007. Greață bruscă de „văzut”, „vizitat”, de concedii, de vacanțe turistice. Poftă nebună de a-mi regăsi *Zuhause-le*, de a dormi în patul meu, de a mă mișca printre obiectele mele, de a-mi respecta tabieturile etc. Atât la Paris, cât și aici, la Veneția, prin bunăvoința lui Mihnea, am avut apartamentul meu. Dar ce nebunie să împrumuți cochilia altuia, să te miști în spațiul amprentat de altul! Atât Mihnea, cât și prietenul lui venețian, în apartamentul căruia stau pe San Giacomo da l'Orio, sunt

ființe care umplu spațiul până la refuz, care adună obiecte peste obiecte, a căror sete de colecționari nu are nici cea mai mică legătură cu dimensiunea locuirii lor. Așa încât obiectele vechi adunate aici, unele mai frumoase ca altele, nu au unde respira și, răzbunându-se parcă, te sufocă pe tine. Ce să mai vorbim de lucrurile cu care ai venit și pe care, scoțându-le din geamantan, riști să le pierzi definitiv în noianul de medalii, sfeșnice vechi, farfurioare, soldăței, gravuri, măști, evantaie, broaște țestoase sculptate, ceșcuțe, fotografii vechi înrămate sau nu, ornamente disperate de mobilă veche, covorașe, perne brodate... Oamenii ăștia adoră să trăiască în bazaruri și e un miracol că își pot regăsi obiectele curente în jungla lor de colecționari fanatici. În plus, apartamentul e așezat direct pe sol, camerele dau în stradă, ferestrele sunt deschise, iar pașii trecătorilor întârziați, răsunând pe dalele de afară, par că se vor stinge în dormitorul tău sau că vor ieși din cameră după ce îți vor fi traversat patul.

Vreau acasă, acasă, sau vreau ieșiri clare, cu spații mari, fără turiști în hoarde, fără magazine cu vitrine care îți jignesc ochii, fără vânzătorii agresivi pe podul de la Rialto care îți propun, neobosiți, aceleași genți contrafăcute, purtând mărci somptuoase aplicate pe materiale mizere.

Am visat că urma să dau un recital de pian într-o societate selectă și extrem de binevoitoare la adresa mea. Ajung îmbrăcat în frac și văd vânzoleala celor care au venit să mă asculte, bine îmbrăcați, parfumați, mondeni, snobi. Straniu e că recitalul meu consta în *Don Giovanni*, pe care urma să-1 „cânt”, *pe tot*, la pian!

(Asta se întâmpla pesemne pentru că am ascultat *Don Giovanni* de sute și sute de ori.) Cu cinci minute înainte de începerea concertului îmi dau seama că de fapt *nu știu să cânt la pian*. Mă gândesc să le ofer în schimb celor veniți la concert o conferință. Mă adresez sălii și îmi cer scuze: a fost o neînțelegere. S-a crezut că știu să cânt la pian, eu însumi am fost convins de asta, dar în ultima clipă am realizat că nu știu. Dacă mă pot aștepta o jumătate de oră, voi da o fugă până acasă pentru a aduce textul conferinței. Poate că o conferință nu înseamnă chiar cât un concert, totuși... îi rog să rămână pe loc. Sala murmură. Pe rând, oamenii încep să se ridice și să plece. Mă apucă disperarea. Mă trezesc.

Două feluri convenabile de a ieși din viață: ca Noica, trăind până în ultima clipă cu gândul că mai ai ceva de făcut, așezându-te adică mereu în lumina câte unui alt proiect. A muri înseamnă aici a fi secerat din mers, în plină detentă, a muri cu un „rest”. Sau ca mama mea, care *se plictisise*, căreia rămânerea pe scenă în același decor nu-i mai spunea nimic. Sunt implicate, în acest tip de a sfârși, un fel de *I am not amused* al reginei Victoria, un căscat și o dorință de a merge la culcare.

În ambele cazuri se poate imagina că nevroza morții este suprimată. În primul, moartea este un mod mai special de a fi întrerupt când „ai treabă”; în celălalt, un refuz de a te instala pe teritoriul lipsei de rost.

- Mi-e rău. - Ce te doare? - România.

E foarte posibil ca un prelat să sufere în preajma unui sceptic sau a unui necredincios nu din milă pentru perspectiva nemântuirii sale, ci pentru că, atingându-și în el limita puterii, își simte vanitatea rănită.

(Ce este acest carusel de vorbe?)

Nimeni n-ar trebui să-i cunoască unui scriitor chipul. Nu există decât cuvintele lui.

*

Așa cum nu ne putem imagina că suntem morți, nu ne putem imagina nici că nu vom muri niciodată.

Nu pot să uit zâmbetul lui Cioran când i-am transmis rugămintea lui Țuțea de a nu-i mai pune negri pe Dumnezeu și pe Fiu. A zâmbit *măgulit*, ca și cum aș fi pus o pilă, ca și cum i-aș fi cerut o favoare. Puțin a lipsit să-mi spună: „Să vedem ce putem face...”

*

Dialogul interior pe care sunt obligat să-l port în fiecare miez de noapte cu animalul de la etaj care ascultă televizorul dat la maximum. Aș fi ipocrit să spun că nu mi-am dorit în repetate rânduri dispariția lui din univers.

Luciditatea împinsă la exces sfârșește cu o auto-îmbălsămare. Devii o mumie precoce. Te conservi în acidul umorilor tale negative.

A scrie e un mod de a cocheta cu lumea *de la depărtare* sau, mai degrabă, un mod de a ataca rămânând ascuns.

Dacă ar fi să cauți o *metodă* a jurnalului, ea ar trebui să pornească de la augustinianul *regressus animae*, de la „pășitul înapoi” făcut în cămările spiritului. Să te întorci la tine și în tine însuși, să-ți dai ție atenție, să umbli prin toate cotloanele sufletului tău/ale memoriei tale, a tot ce ai știut cândva și a ceea ce n-ai știut niciodată, a tot ce te-a întemeiat și s-a dovedit a fi, cum spune Augustin, „mai adânc decât tine”.

Omul e o ființă care *consumă timp*, așa cum spui despre o mașină că merge cu benzină. Rezervorul timpului *meu* ajunge la fund.

Ce greu e să treci de la o *relație culturală* cu un autor la una *de viață*! Abia atunci el devine *aproapele* tău. Până atunci era doar un moft (cultural).

Cea mai mare dramă a vieții mele a fost faptul că nu m-am putut înfrâna. Am adorat excesul. În

același timp, dintr-un anumit sentiment exacerbat al pudorii, am vrut să trec în ochii lumii drept un tip măsurat. Uneori am și reușit. Au fost și cazuri când am izbutit să mă păcălesc pe mine însumi. Trebuia să defilez în ochii mei cu o mutră convenabilă. După fiecare „desfrâu”, ghidat de un acut simț al recuperării, mă recompuneam, asemeni cuiva care își drege glasul, făcându-se că nu-l cunoaște pe cel care tocmai a tras un urlet.

E bine să mănânci frumos și când ești singur. Asta îți dă un anumit respect față de tine însuși. Dar uneori e bine și să mănânci urât când ești singur. Asta îți dă un anumit sentiment de recuperare a fiarei din tine, de descoperire a arhi-strămoșului care înfuleca și sfâșia, liber de orice cod și de orice „maniere”. Tentația periodică de a te prăbuși în toropeala digestiei ancestrale.

Cel mai *subtil* obiect de tortură: clepsidra.

Prietenii sunt meniți să-ți dea o oarecare liniște în privința felului în care arăți. Ajungând părtaș la subsolurile existenței lor, termini prin a spune că, cel puțin în cutare capitol al vieții, tu nu stai chiar atât de rău.

Ca să scrii, vreau să spun că să atingi condiția psihică a scrisului, îți trebuie liniște, seninătate, putere de concentrare. Dar ca să scrii ajungând să-1 implici pe cel care te citește trebuie să treci în scrisul

tău acel dram de disperare, de zbatere și chin care, toate, în mod normal tocmai că te împiedică să scrii. Ai nevoie, în final, de o stare aproape imposibil de obținut, de *oferoare senină*.

Faptul de a recunoaște în sinea ta măgăriile pe care le-ai făcut în viață te face oare mai bun?

Ce ciudat! Nu mai țin neapărat minte ce spuneam în cărțile pe care le-am scris de-a lungul anilor, în schimb țin minte exact starea afectivă în care le-am scris și, deopotrivă, locul în care mă aflam.

Extremele culinare ale vieții - frugalitatea și desfrâul - le-am trăit în două ocazii apropiate în timp și într-un mod perfect paradoxal: în anii '80, cel mai sumar prânz l-am experimentat într-o țară a opulenței (Germania), iar cea mai barocă cină, într-o țară a mizeriei (România).

În 1984, eram la Heidelberg cu Andrei Pleșu, în ultimele luni ale bursei Humboldt. Suntem invitați de o prietenă comună din Germania la o reuniune de familie, în vila părinților ei dintr-un orașel de pe malul lacului Konstanz. Tatăl prietenei era directorul Institutului Max Planck din München, iar vila unde am fost invitați avea o superbă grădină care dădea spre lac. Când am ajuns, masa era deja întinsă într-un chioșc și toți membrii familiei - gazdele (generația trecută de 60 de ani), copiii lor, adunați de prin

diferite țări ale Europei unde-și aveau jobul, și copiii acestora - ne așteptau în grădină. Eram, parcă, adulți și copii, vreo douăsprezece persoane. Pleșu, cu gândul la ospățul care urma să-nceapă, era destul de trist, pentru că invitația îl prinsese în prima săptămână a dietei Scarsdale: în ziua aceea, la prânz, avea pui cu salată și, extrem de conștiincios, venise, într-un pachetel, cu porția de pui, spunându-și că din partea gazdelor va exista o deplină înțelegere pentru rigooarea lui alimentară.

Și masa a început. A fost adus un castron mare, plin cu salată verde. Trecându-l din mână în mână, fiecare și-a pus în farfurie două-trei frunze de salată. După ce a făcut turul mesei, castronul s-a golit și am început cu toții, cu un aer oarecum pios și preocupat, să mâncăm, pe-ndelete, frunzele de salată. Episodul nu a durat, totuși, cu conversație cu tot, mai mult de câteva minute. Apoi am așteptat cuminiți până când doamna casei a apărut din bucătărie cu o bucată de pulpă de porc la cuptor, nu mai mare de un kilogram. „- Kurt”, i s-a adresat ea soțului ei, „am să te rog să tai tu friptura.” Apoi către noi: „- Se pricepe grozav la tăiat friptura!” Directorul Institutului Max Planck din München s-a sculat în picioare, a luat platoul în față și cu un cuțit cu lama lungă a început să taie carnea în felii nu mai groase de câțiva milimetri. Era vin adevărat maestru: nu am văzut niciodată o friptură de porc tăiată atât de subțire. Pe măsură ce tăia, fiecare își primea în farfurie felia de carne cât coala de hârtie. O bucată cam de două degete a rămas mai departe, netăiată, pe platou și a poposit, stingheră, în mijlocul mesei, în timp ce unul dintre copii umplea conștiincios paharele dintr-o carafă cu apă de la robinet, un castron

cu cartofi a făcut turul mesei și fiecare ne-am pomenit cu o jumătate de cartof alături de pojghița de carne. Cu un *Guten Appetit!* rostit voios de directorul Institutului, s-a dat semnalul pentru atacarea felului al doilea. Țin minte că am terminat carnea și jumătatea de cartof din trei înghițituri, fără să manifest însă vreo formă de lăcomie. Apoi am simțit cum urcă în mine, devastatoare, foamea. Pleșu, care stătea la masă lângă mine, a văzut pesemne disperarea care-mi apăruse pe chip. Cu gesturi delicate, sub masă, a desfăcut pachetul cu carnea de pui și mi-a strecurat o bucățică. „- Băi, mănâncă și asta, mi-a șoptit, c-o să ți se facă rău. Ești livid / 7 Am aruncat în gură, pe furiș, bucățica de pui, zâmbind între timp politicos și având aerul că sunt interesat de conversație.

Masa nu durase, cu tăiatul fripturii cu tot, mai mult de zece minute. Farfuriile goale străluceau acum în fața noastră. Și-atunci s-a-ntâmpnat ceva de necrezut. Directorul Institutului Max Planck s-a lăsat pe spătarul scaunului, parcă doborât de opulența prânzului, și, cu mâinile la ceafă, a rostit satisfăcut: - *Ich kdmnte sagen, wir haben wunderbar gegessen!* - *Und denke nur, Schätzchen* - îi răspunde doamna -, *dafi du Furcht hattest ein Kilo Fleisch wäre nicht genug. Wir haben noch mas fur morgen.* („- Aș zice c-am mâncat excelent!" „- Și când te gândești, dragul meu, că te temeai că n-o să ne-ajungă un kilogram de carne. A mai rămas și pentru mâine.")

Peste câteva luni eram în țară. Rândurile care urmează - și asta trebuie spus apăsător - nu pot fi „gustate" cu adevărat decât de cei care au flămânzit sistematic în anii aceia. În răstimpul în care lipsi-

sem, mizeria alimentară se instalase temeinic în România. Dar nu și la Brad, nu și în casa chirurgului din oraș, colecționar împătimit de pictură și bun prieten cu prietenul nostru, pictorul Horia Bernea. De bucuria revenirii noastre în țară, Bernea ne propune să facem un salt până la Brad și să sărbătorim așa cum se cuvine revederea. „N-ați trăit voi așa ceva de când v-ați născut!" ne-a asigurat el, și ne-am urcat în *Kafer-ol* lui. Seara către ora 7, eram în casa doctorului. Era o casă cu un singur nivel, cu camere multe și o curte mare. Separat, un „atelier"-pinacotecă, în care doctorul își rânduise cu grijă comorile. Bernea ne-a prevenit de pe drum că la masă nu vor sta decât bărbații: tatăl doctorului, doctorul și noi, cei veniți din București. Și că în timpul mesei soția doctorului, purtând, special pentru acest eveniment, perucă albă, se va afla în spatele scaunului invitaților, urmărind ca totul să decurgă cum trebuie.

Și într-adevăr, la puțină vreme după ce am ajuns, am fost poftiți la masă într-o spațioasă sufragerie. Nu înainte însă de a ni se prezenta bucătăria - un adevărat laborator cu pereții tapetați de rafturi pline cu cratițe strălucitoare - și cămara, din care mi-au rămas în minte șiragurile de cârnați și șunci afumate atârând din tavan, brânzeturile în coajă și borcanele mari, din acelea pentru murături, pline cu ouă.

Masa a început cu gustări: pateuri cu carne și cu brânză, bușeuri cu ciuperci, platouri cu chifteluțe, rulouri de șuncă umplute cu salată de boeuf și alte platouri cu diferite soiuri de cârnați. Toate stropite cu o palincă de pere. A venit apoi un borș de perișoare cu smântână. Bernea avusese dreptate: soția domnului doctor, împodobită cu o perucă albă, trecea

prin spatele fiecărui scaun și se oprea când la unul, când la altul dintre musafiri, preluând, oarecum, perspectiva acestuia asupra mesei și urmărind totodată dacă îi lipsește ceva. Mă încerca o oarecare neliniște când îi simțeam mâinile strângându-se pe spătarul scaunului meu și când o voce șoptită mă întreba dacă totul este în ordine. Totul era, desigur, în ordine, dar cina amenința să ia o turnură ucigașă. Au urmat sărmăluțe în foi de ștevie, apoi căprioară la tavă cu sos de capere. Prietenii mei erau în extaz, începusem să gâfâi. Trecuse de miezul nopții, când a apărut un uriaș tort, alb ca neaua și ornat cu felii de portocală proaspătă. După ce Bernea, gurmand și băutor de nădejde, ca să mai bea „câteva șprițuri rose”, a revenit scurt la cârnăciorii de la începutul mesei, ne-am retras, mai corect spus *ne-am târât*, în dormitoarele noastre.

Și a venit a doua zi, pe care aveam să o petrecem tot la Brad. Programul era deja făcut: după micul dejun, urma să facem o excursie până la „gorunul lui Horia”, apoi, pentru a vedea cruci de piatră din secolul al XIV-lea, în cimitirul vechi din Brad. Pe la ora 11 dimineața eram apți pentru „micul dejun”, dacă acest nume se potrivește cu ceea ce a urmat. Am fost puși la masă, de astă dată în spațioasa bucătărie-laborator. Masa era mare, așa încât în mijlocul ei încăpeau (cu greu, ce-i drept) „gustările”, aliniat pe căprarii, destinate micului dejun: rânduri de brânzeturi, rânduri de cârnați, altele de pateuri, rânduri de dulcețuri și miere, lapte dulce și lapte bătut, iaurturi, ouă fierte și... palinci. Dar, înainte de a ne decide noi pe unde să atacăm deasa pădure de mâncăruri de pe masă, ne-am pomenit în farfurii

cu două perechi de „vișle”, crenvurști ardelenști făcuți din came de capră. Pleșu a continuat cu o cană cu lapte și un țoi de palincă, o intrare lichidă destul de ambiguă, care avea însă avantajul că deschidea și către partea mai angelică a micului dejun - dulcețurile -, și către cea drăcească - brânzeturile tari și cârnățaria. Episodul alimentar matinal nu a durat mai mult de o oră și jumătate, așa încât spre ora 1 ne-am început excursia. Însă nu înainte ca, tocmai când eram pe punctul de a trânti portierele mașinii, mama doctorului să țâșnească din casă cu o valijoară în mână. „- V-o pun în portbagaj, ne-a spus, dacă vi se face cumva foame pe drum. Sunt niște șnițele de pui. Și murături. Și să veniți repede la masă!”

Există câteva poze pe care Bernea ni le-a făcut, lui Pleșu și mie, în cimitirul de la Brad, din profil, stând jos, rezemați fiecare de-o parte și de alta a unei vechi cruci de piatră. Amândoi avem aerul unor oameni răpuși de mâncare, cu burțile profilate în prim-plan. Din poză răzbate parcă geamătul celor doi, iar în urechi îmi stăruie și acum râsul fericit al lui Horia Bernea, care-și degusta reușita isprăvii puse la cale cu atâta drag în cinstea întoarcerii noastre în țară. Dar nu trecuserăm încă de jumătatea încercării.

Către 5 după-amiază am ajuns acasă, unde eram așteptați, desigur, cu „masa de prânz”. Nu mai țin minte ce am mâncat. Știu doar că spre ora 7 seara am fost poftiți de gazda noastră să-i admirăm colecția de pictură. Și, în timp ce ziceam ba una, ba alta despre pânzele care, scoase cu mândrie din rasteluri, ne treceau prin față, mama doctorului a intrat rapidă cu o tavă de plăcinte cu brânză tocmai scoase

din cuptor. „- Luați, ne-a zis, cât sunt calde, iar peste o oră mâncăm de seară/”

S-a petrecut atunci un fenomen ciudat, pe care nu-l înțeleg nici până în ziua de azi. E limpede că nici unul dintre noi „nu mai putea”. Există însă pe semne o logică și-o psihologie pentru *la grande bouffe* care, odată declanșate, nu mai pot fi oprite decât prin moarte. De altfel, în filmul din 1973 al lui Marco Ferreri, în care se pune la cale un suicid gastronomic în patru, totul se petrece într-un weekend, așadar pe parcursul a două zile. Noi ne apropiam de sfârșitul acestei perioade. Ca la un semn, ne-am aruncat toți asupra plăcintelor calde și le-am devorat în câteva clipe. Peste o oră, eram reinstalați la masă și retrăiam, într-o nouă formulă culinară (din care nu-mi mai amintesc decât de o mâncare de gutui cu pulpe de curcan), ritualul cu peruca de cu o seară înainte. Eram totuși foarte tineri. Nu am altă explicație pentru faptul că am rămas vii.

*

Sfințenia nu este doar o frază teologică, ci, pentru a fi convingătoare, trebuie să devină o parafrază (sau o hiperbolă) etică activă. Sfântul nu e cel care face din abstenență o virtute, ci cel care atinge acea treaptă a bunătății sau iubirii, încât viața altuia, a oricărui alt om, privită din acel loc, devine mai importantă decât viața lui. Ești sfânt când ajungi cu-adevărat să nu te mai preferi.

Mă obsedează alfabetismul nostru în privința morții. Nu vine el din faptul că fugim mereu de ea, de spectacolul ei, de perspectiva ei? Trebuie să

începi prin *a o privi în față*. Doar ținând-o sub ochi o vei domestici, o vei accepta, o vei înțelege (are și ea un rost, nu?), la limită vei ajunge s-o iubești creștinește, ca pe aproapele tău, ca pe cel mai aproapele tău.

*

Recitesc ce-am scris. Cred că este o prostie. Alfabetismul nostru cu privire la moarte vine de fapt din incultura legată de „dincolo”. Fără o cultură a speranței, ea nu poate fi domesticită. Moartea deschide tărâmul lui „ceea ce nu mai e aici”, de aceea nu vei putea găsi niciodată, de pe pozițiile lui „aici”, un vizavi armonios cu ea. Dincolo, pe celălalt țărm, e negură, nu se vede nimic, sau *e nimic*. Așa cum nu mai poți avea un dialog cu cel care se pune pe drum către moarte, cu muribundul. Fără să fi ajuns propriu-zis dincolo, el nu mai e deja aici. Or, ființa noastră e atât de acaparată de „aici”, încât tot ce-l transgresează pe acesta ne devine străin. Când, în nuvela lui Tolstoi, Ivan Ilici intră pe drumul morții, el pierde legătura cu ceilalți, așa cum ceilalți pierd legătura cu el. Ei nu mai fac parte *din aceeași lume*. Nici cel îndoliat nu mai face parte din lumea de aici. Pentru a fi luat în seamă de ceilalți, pentru a nu fi excomunicat de ei, el trebuie să-și ascundă doliul, să ascundă faptul că e mai aproape, prin ființa pierdută, de cei morți decât de vii.

Dar cultura lui „dincolo”? Dacă nu e făcută din informații - pentru că pe acestea nu le-a putut obține nimeni vreodată -, rezultă că ea nu poate veni decât din credință. Iar cum credința e dar și har, cine nu le primește pe acestea rămâne în mod fatal alfabet, în plus, alfabetismul vine nu numai din

incultura privitoare la „dincolo”, ci și din necunoașterea prețului pe care îl vei plăti pentru a trece dincolo. Mama lui Mihnea obișnuia să spună: „Să dea Dumnezeu să murim sănătoși!” Oamenii ar fi întotdeauna dispuși să-și negocieze moartea (nu viața), *felul* în care vor muri.

Bărbații sunt interesați în polii opuși ai existenței lor: pe scena publică, acolo unde capătă statură, putând fi mari, puternici și făptuitori; și în intimitatea lor, atunci când, nesiguri pe ei, redeveniți copii, reînvață plânsul și se predau femeilor, care îi așteaptă - asta e puterea lor - pentru a-i lua în brațe și a-i legăna, devenindu-le mame și iubite.

Toată viața noastră este un naufragiu al aducerii aminte, resturile care continuă să plutească pe mările ocean al uitării.

Cu fiecare clipă nou trăită, pierdem (căci îl uităm) *timpul care am fost* și astfel contribuim, clipă de clipă, la nașterea necunoscutului din noi. El crește pe măsură ce-l hrănim cu uitarea noastră. De aceea, orice amintire neașteptată ne tulbură. „Eram eu? Nu eram eu?” De la un moment dat te vezi obligat tot mai des să stai de vorbă cu străinul din tine, cu cel care nu mai ești tu. Și astfel „eu” devine tot mai mult o vocabulă vidă.

Nu natura umană se schimbă în comunism, ci doar latențele ei sunt eliberate. Puse în condiții de

criză, ele sunt obligate să-și arate chipul înfricoșător, în potențialul ei, natura umană e aceeași în orice societate. „Reușita” comunismului a constat în suprimarea cenzurilor răului. El a activat astfel tot ceea ce în mod normal (adică într-o lume neașezată pe protocolul urii) e băgat la fund, ascuns și care doar dacă e zgândărit cu metodă e făcut să urce la suprafață și să dea pe-afară. Totul, în societățile umane, e un joc între latențe și condiții. Or, comunismul, ca nici o altă societate și pe termen lung, a oferit *condițiile ideale* de care au nevoie oamenii ca să scoată la lumină monstrul ce stă la pândă în ei.

Mă gândesc, pornind de la scurta experiență pe care au făcut-o sub Ocupație, ce ar fi devenit francezii după câteva decenii de comunism. Păi, ar fi fost stricați până în măduva oaselor! Când naziștii au ocupat Franța, au instalat la tot pasul cutii poștale pentru delațiuni. Te-ai fi așteptat să rămână goale. Succesul lor (vezi Contele de Maranches în dialog cu Christine Ockrent) a fost total. Cei care trebuiau să le deschidă nu mai pridideau cu cititul. Profitând de ocupant, transformându-l în armă a răzbnării și în remediu pentru frustrările lor, francezii s-au grăbit să se toarne între ei. Oricine avea un vecin cu care avea ceva de împărțit, o răfuială în curs cu cineva. Ce „omnou” desăvârșit ar fi ieșit din poporul francez ocupat de Armata Roșie și încadrat, vreme de vreo zece ani, de consilieri sovietici! Unul care ar fi criticat, înfierat, denunțat în „franceza de lemn”.

*

16 iunie 2008. Găsesc, rătăcită într-un carnet lăsat în apartamentul vărului meu de la Paris, o

însemnare din 23 martie 2002. O recitesc și „cad”
 în ea, cad vertiginos, rostogolindu-mă în anii care
 au trecut, cu senzația că sparg bariera timpului și că
 tot ce am trăit în lunile din urmă - moartea Monicăi
 Lovinescu, aducerea în țară a urnelor celor doi, golul
 pe care mi l-a lăsat sfârșitul uneia dintre cele mai
 frumoase povești ale vieții mele - nu s-a petrecut
 de fapt niciodată. Citesc și mi se pare că timpul se
 oprește pe orbita acestei notații, care se înalță din-
 tr-odată peste moartea celor doi, proiectându-i în
 eternitatea memoriei mele:

De câte ori mă duc la Ierunci și intru, venind dinspre 1
Botzaris, pe străduțele din preajma casei, pe măsură ce 1
mă apropiu încep să mă simt ca un îndrăgostit care merge I
la o întâlnire. Îmi imaginez cum, în câteva minute, voi B
deschide poarta metalică a minusculei grădini, cum voi I
apăsă pe clapa pătrată și albă a soneriei, cum îl voi auzi B
pe Virgil descuind ușa care dă din vestibul în camera de 1
jos, apoi cele două broaște de la intrare - eu așteptând B
în tot acest răstimp cuminte sfârșitul ritualului de des- 1
fecare și pregătindu-mi vorba de bun venit cu care s-o B
dau gata pe Monica -, cum îl voi vedea pe Virgil apărând B
în cadrul ușii, cu fața toată un zâmbet și spunându-mi .B
„Gabrielissimus, cel mai punctual om din Paris”, apoi Bp
cum voi auzi răzbătând din off, indignată, târăgănată B
și bombănitoare, vocea Monicăi, „Punctual, mon oeil, B
că a întârziat cinci minute!”, în sfârșit îmbrățișările și B
graba cu care ne vom desprinde, pentru a ne sorbi mai B
bine din ochi înainte de a ne așeza, gata toți trei, ca niște B|
cartofori febrili înainte de începerea partidei, pentru o B
nouă seară de sporovăială, în care lumea va părea că a B
fost făcută numai pentru a o întoarce noi, preț de câteva B
ore, pe toate fețele. Gândul la starea aceea de bine care B
mi se deschide înainte, către care plutesc de-a lungul B

străduțelor fără trotuare, cu ghirlandele de flori escala-
dând gardurile și coborând până spre tălpile mele, starea
aceea care se va desfășura și va crește după un ritm doar
al ei, pentru a se rotunji în final în propria ei reușită,
aceeași de fiecare dată, fără urmă de greș, fără nici o
stridență, niciodată ratată și care mă face, atunci când,
după miezul nopții, ajung acasă, să cred, moleșit de atâta
bine, că fericirea e cu putință.

Ca un îndrăgostit, într-adevăr, merg la fiecare întâl-
nire cu ei și îmi petrec prin gând, lacom de ceea ce voi
trăi, ceea ce urmează să trăiesc.

*

12 iulie 2008. Mă scol către 9 dimineața, ostentit
 de un vis care nu se mai termina. Stau călare pe moto-
 cicletă, apare pe neașteptate Noica și înclin moto-
 cicleta cu gândul să-1 ajut să urce. Nu reușește, pentru
 că se încurcă în eterna lui pungă de plastic în care
 își purta fularul. Îi rog pe trecători să-1 ajute, apoi
 să îndrepte motocicletă, ca să putem porni. Visul se
 complică la nesfârșit cu detaliile înclinării moto-
 cicletei și ale încercării lui Noica de a duce piciorul
 peste șaua din spate, trecând mereu punga cu fular-
 ul dintr-o mână în alta. Ciudate, în acest vis, erau
 totala lui lipsă de fluentă, dilatarea detaliilor, puți-
 nătatea întâmplării. Și apoi neverosimilul asocierii
 dintre Noica și motocicletă.

Este prima dată că îl re-visez după ani și ani de
 muțenie onirică. 12 iulie e ziua lui pe stil vechi. Ar
 fi împlinit 99 de ani.

În timp ce-mi fac gimnastica matinală cu gan-
 tere și am grijă să respect cu strictețe succesiunea

exercițiilor și numărul de mișcări pentru fiecare dintre ele, văd pe geam cum doi indivizi de la pompe funebre introduc în furgonetă sicriul cu vecinul de la etajul III. Contemplu ultimul episod al destinului cărții și simt cum cheful de a continua exercițiile dispăre treptat.

Apoi reiau cu și mai mare îndârjire, în timp ce în minte îmi vine notația lui Canetti din *liber den Tod* privitoare la tipul care, cum auzea de moartea cuiva, începea să mănânce frenetic.

Orice despărțire este un mod de a te muta din existența ta, de fapt de a rămâne, o vreme cel puțin, fără adăpost.

Femeia prin care ieși din viață, care îți oferă ultima doză de *extaz obosit*.

*

30 iulie 2008. îmi cade în mână cartea Doinei Jela cu (și despre) Monica Lovinescu în anii și zilele de suferință care i-au precedat sfârșitul. Nu știu să fi văzut până acum o asemenea punere „culturală” în scenă a unei abjecții. Răsfoiesc și am senzația, în primele clipe, că nu pot desluși întocmai ceea ce se desfășoară sub ochii mei. Oriunde aş deschide, pagina mă trage în mlaștina ei. Spontan, simt nevoia să închid cartea, să o ascund, să uit că am deschis-o și că ea există.

Dar nu o fac înainte de a mă dumiri care este aici lucrul cel mai teribil, mai grotesc, mai respingător.

Pesemne că pozele reproduse la sfârșitul cărții. Impudoarea lor îmi taie respirația: o femeie trecută de 80 de ani este exhibită publicului în intimitatea mizeriei ei fizice extreme, pe patul de spital și cu perfuzii, și asta doar pentru a furniza documente menite să illustreze relația muribundeii cu autoarea cărții. Teribilă e mai cu seamă imaginea în care aceasta cotropește perna și resturile de spațiu vital ale bolnavei, cu câteva zile înaintea morții ei. Jela pare că se înghesuie în spațiul pozei, că se cațără în patul celui bolnav pentru a apărea cu ce a mai rămas din el, cu spectrul lui. Sau poate mai grozavă este ideea că victima, din politețe, acceptă o ședință foto înainte de a muri? „- Căci Monica, iubită Monica, tu, care mi-ai dat voie să ne tutuim pentru că, în urmă cu zece ani, ți-am luat de pe umeri povara, scriind, în locul tău, cartea despre mama ta, tu ai să înțelegi cât de important este momentul acesta pentru mine, nu? Monica, muribunda mea dragă, hai înțelege-mă, fă-mi cadou moartea ta, lasă-mă să mă trag în poză cu ea și zâmbește! Fă-o pentru mine, fă-o pentru cartea pe care deja o pregătesc, pândindu-mi posteritatea cu tine de gât!”

Și Monica a făcut-o. S-a pozat, politicoasă, cu Doina Jela. Și apoi a murit. Așa cum mai înainte, într-un moment când în mintea ei cuvintele nu se mai adunau decât cu greu laolaltă, se lăsase hărțuită cu un interviu în care întrebările de țoapă (Ai fost vreodată geloasă? Ce ai făcut? Cu Virgil ai trăit într-un continuu extaz?) alternau cu neadevăruri flagrante strecurate în răspunsurile celei întrebate. (Cum ar fi putut Monica Lovinescu, te întrebi, să

comenteze concluziile Raportului Comisiei de condamnare a comunismului cu două luni înainte ca acesta să fi existat?) Un interviu în care Mihnea Berindei era împroșcat și destituit dintr-o relație care s-a construit ani la rând în jurul unei ocrotiri constante, acordate cu dăruire, discreție și eficacitate, iar locul lui îl ocupa acum - strecurându-se viclean, unsuros și subreptice, în încăperile unor vieți prea mari pentru ea - autoarea însăși.

Cu ce s-o asemăn pe această „modestă și mândrită” doamnă (așa o prezintă coperta a patra a cărții), pregătită să răspundă „apelurilor nerostite”, dar care, după ce locuiește câteva zile în casa Monicăi, spre stupoarea femeii de serviciu, își lasă adidașii jerpeliți în dulapul de haine al acesteia și ia de acolo alții noi? Cu ce s-o asemăn pe micuța oportunistă care crede că se poate obține un pașaport pentru eternitate cățărându-te în patul unui muribund? Nu făcuse oare la fel și cu Virgil Ierunca? A doua zi după moartea lui nu fuseseră oare date la ziar, „culese” cu câteva ore înainte de expir, pretinsele lui ultime cuvinte, care începeau cu „Acum totul s-a sfârșit...”? Când de fapt bietul Virgil, în comă, nu mai rostise o vorbă de două săptămâni... Cu ce s-o asemăn? Închid cartea și în minte îmi vin, în sfârșit, cuvintele potrivite pentru a numi ce se întâmplă în ea: *a escroca moartea cuiva*.

Televiziunea: seară de seară românii sunt condamnați la un nou spectacol cu rumeș pe jos, cu miros de grajd, cu tumbe, căzături în fund, măști, pocnitori și muzici de fanfară.

Acestea sunt realitățile țării mele, aceasta este istoria ei. Trăind aici, ele vin peste mine clipă de clipă, chiar și atunci când le întorc spatele, chiar și atunci când mă decid să nu mai țin seama de ele. Căci, trăind aici, eu trăiesc cu ele, le comentez fără să vreau, ele îmi hrănesc imaginația, îmi provoacă indignările, dezgusturile, speranțele și dezamăgirile. Iar puse toate laolaltă, ele nu pot depăși - prin meschinăria lor, prin vulgaritatea lor, prin stofa umană a celor care le generează - stadiul de mahala istorică. De aceea, oricine respiră în interiorul culturii române - orice ar face, oricât s-ar „izola” și oricât de aleasă i-ar fi mintea - va trăi la mahala.

Da, e adevărat, bunicul meu avea, se pare, umor. Când, la bătrânețe, începuse să meargă tot mai greu, își trimitea nepotul (pe vărul meu Adrian) să-i cumpere un pachet de țigări „Regale RMS”. „- Dar vezi să-ți aleagă unul mai mare!”, îi striga din ușă bunicul, copilului de șapte ani. Vărul meu ajungea într-un suflet la prăvălie și îi spunea tutungiuului (cu care bunicul era înțeleș): „- Bună ziua, domnule Constantinescu. Am venit să iau un pachet de Regale RMS pentru bunicul. Dar a zis să-i alegeți unul mai mare.” „- Da, puiule, cum să nu! Pentru conu' Nicu, pentru domnu' Marineanu...” Și tutungiuul începea să-și plimbe ochii peste pachetele frumos rânduite: „- Ia să vedem..., ia să vedem...” După ce mâna șovăia o clipă în fața unui raft anume, striga victorios: „- Un pachet mai mare de Regale pentru

domnul Marineanu!" Și vărul Adrian pleca valvârtej spre casă, mândru cât se poate de isprava lui.

Ar trebui ținut un „jurnal de România". Unul în care să-ți notezi zi de zi *costurile* faptului de a fi român.

Am trecut de șaiszeci de ani. M-am surprins de câteva ori în ultima vreme întrebându-mă cum ar fi dacă aș avea mintea de acum și trupul de la treizeci de ani. Iar dacă diavolul mi-ar propune pactul de întinerire pe care l-a făcut cu Faust, ce aș face? Aș semna oare sau nu? Poate că nu aș semna. Cel puțin așa cred. Dar, câtă vreme nu m-am întâlnit cu el ca să-mi propună pactul, ar fi mai corect să spun că nu știu.

În schimb, am un fiu care a trecut nu de mult de treizeci de ani. Spun „în schimb" pentru că mi-am dat seama că de aici ar putea începe ceva în privința întrebării care mă hărțuiește în ultima vreme. Fiul meu îmi seamănă în multe privințe. Uneori, când dau ceasul înapoi cu treizeci de ani, am senzația, uitându-mă la el, că îmi trăiesc din nou viața: privindu-l, mă văd ca într-o oglindă, cu disperările, nelămuririle și rateurile mele de atunci. „Mirarea anilor târzii, a spus undeva Noica, este că au în ei problemele anilor timpurii." Dacă tot ce face el mă interesează, înseamnă că el de acum nu-i altul decât eu de atunci; numai că unul care beneficiază de ceea ce eu, între timp, *am aflat*. între timp eu am și întrebările lui - care au fost cândva și ale mele -, dar și răspunsurile mele de acum.

Ce lucru straniu să constat că, punând la o parte întrebările lui și răspunsurile mele, pot păși peste timp! Pentru că, iată, având șansa de a-mi regăsi fiul așezat exact în același unghi de contemplare a lumii ca și mine, am putut deveni, grație lui, un tânăr înțelept. Iar el, slujindu-se de vârsta mea ca de o punte, a devenit înțelept fără să trebuiască să aștepte handicapul vârstei.

Cred că acesta este cel mai echitabil schimb care poate avea loc între un tată și un fiu despărțiți între ei de vârsta de treizeci de ani. Oricum, dacă el este astăzi cu mult mai departe decât eram eu la vârsta lui, cred că lucrul acesta se datorește și minunatei noastre colaborări. Am făcut, amândoi, un troc pe spezele vieții. Cine spunea că în privința întrebării „cum să-ți alegi viața?" nu s-a înregistrat nici un progres de la Socrate încoace? E drept, fiul meu s-a scuturat la timp de prostia oamenilor tineri care preferă îndeobște să parcurgă, nemodificat, traseul de erori și eșecuri al înaintașilor. Iar meritul meu a fost de a-i fi ascultat păsurile și, recunoscându-le, de a fi încercat să găsesc împreună cu el soluțiile.

Când am terminat volumul *Scrisori către fiul meu*, m-am gândit să-l rog să nu-l citească decât atunci când va avea vârsta mea de acum. Țin minte că mi-am spus: abia atunci cercul relației noastre se va închide în propria lui perfecțiune.

Splendoarea copilăriei: la patru ani, vărului meu Adrian i s-a propus să meargă la țară la bunici „în vacanță". Ajuns la destinație, s-a dat jos din trăsură

și l-a întrebat pe bunicul „unde este vacanța”, pe care ardea de nerăbdare s-o vadă.

Cât de neîmplinit *existențial* sunt! Am putut aduce fericiri de o clipă, dar nu am putut participa nici odată la mulțumirea aceea împăcată cu ea și de lungă durată, ceea ce se numește îndeobște sentimentul trainic al unei iubiri așezate. O incapacitate de a mă instala în ceva continuu și egal cu sine m-a făcut pentru celălalt insesizabil, iar în ochii mei m-a transformat în handicapat afectiv. Am fost toată viața un nestatornic cu apetituri de absolut. De aici o nefericire continuă, senzația de existență instalată în provizorat.

Până în 1990 am fost „cercetător științific gradul III” într-un institut al Academiei. Ierarhic vorbind, eram un nimeni și asta, într-o lume întoarsă cu fundul în sus, îmi dădea o mare voluptate. „Orgoliul meu” era din plin satisfăcut pentru că, în timp ce eram respins de „sistem”, fusesem acceptat în preajma lui Noica și asta mă situa în propriii mei ochi deasupra lumii obișnuite. Eram ca un prinț îmbrăcat în haine de cerșetor și îmi purtam pe umeri, frumos și mândru, mantia nevăzută a promoției mele.

Apoi a venit 1990. Eu, care nu condusesem nici odată pe nimeni, m-am pomenit peste noapte că răspund de o echipă de aproape o sută de inși. Primul lucru pe care l-am pierdut - ca semn al libertății și sărăciei mele esențiale - a fost bicicleta. Am început să fiu luat de acasă cu mașina. Asta a fost prima formă a înstrăinării mele de mine. M-a m-

berat de ea în scurtă vreme, din clipa în care am avut o mașină pe care o conduceam singur. Dar au venit altele care m-au mutilat: a semna aproape zilnic hârtii, a ține „ședințe de lucru”, a evalua oameni, a judeca, a ridica tonul, a lua decizii...

Am descoperit atunci, la mărunta mea scară, grozăvia gestionării relațiilor umane, singurătatea esențială și tristețea celui care conduce. Mă întorceam seara acasă și scormoneam cu disperare în grămada de întâmplări ale zilei ca să dau iarăși de mine, de cel vechi pe care-l cunoșteam, sau măcar de o urmă plăpândă a lui. Așa trăiesc de douăzeci de ani. Cu această „schizofrenie” am plătit *fapta* celor peste două mii de titluri aduse de Humanitas la lumină. E un miracol că, trebuind să evoluez zi de zi pe scena vanităților dezlănțuite care este o editură, am mai putut scrie cărți care-l aveau pe „eu” ca personaj.

Stupefiant la Cioran e să vezi că nu obosește nici să se vaite, nici să înjure universul. Și asta *zilnic*. A avut pesemne cea mai mare vitalitate a negativului din câte se pot imagina. Ajunsesse un profesionist al nefericirii. Uimitor e că nu se îneca niciodată în ea. Dimpotrivă, abia scăldându-se în disperare, găsea forța pentru a o proclama din nou. Dacă ar fi putut, ar fi ținut până și moartea în brațe pentru a deveni mai viguros, pentru a-și încărca definitiv bateriile vieții, pentru a exploda cu bomba nimicului în brațe.

Cioran în *Caiete* - acest Contorsionist. Ce spectacol! în fiecare zi, privindu-se în oglindă, își scoate

capul printre picioare, își aduce un picior pe după gât etc. Dar o face *în spirit*.

îmi mut viața într-o carte. La sfârșitul ei voi fi devenit o fantomă.

După ce am scris *Despre limită*, mi s-a părut că, în sfârșit, am înțeles cum stau lucrurile cu omul. Numai că astăzi nu mai țin minte ce am scris acolo.

De câte ori cineva te laudă, te simți impostor. Și asta pentru că, fiind singurul care-ți vezi fapta de dinăuntru, îi știi neîmplinirea.

Mi-aduc aminte de o seară în care Breban încerca să ne explice câtorva cum justifică Nichita Stănescu „cultural” faptul că „ei trebuiau să mănânce rahat”. Argumentul lui Nichita era Femios, poetul orb din *Odiseea*, care, rămas la curtea lui Ulise după plecarea acestuia, vreme de douăzeci de ani cât a durat rătăcirile eroului pe mări, a fost obligat să le cânte peștorilor care-i invadaseră palatul. Ulise se întoarce (are loc Restaurația), cei trei sute șazeci de peștori simt uciși până la unul, în schimb viața lui Femios este cruțată. „Băă...trâne - îl imita Breban pe Nichita bâlbâindu-se -, Băă...trâne, băă...trânul Ulise nu i-a luat capul lui Femios pe...ntru că a înțeles că băă...trânul poet fusese forțat de pee...ștori să

cânte.” Așa și „ei”, Femioșii comunismului și ai lui Ceaușescu: n-au avut încotro.

Ceea ce este o minciună gogonată, un alibi precar. Nu i-a forțat nimeni s-o facă. Au ales singuri și au fost dispuși să plătească prețul care li se cerea pentru a deveni „cineva”: temenelele abjecte făcute Șefului. A u publicat *cu orice preț*, singuri, neîmboldiți de nimeni și nicidecum sub amenințarea pedepsei cu moartea, ca în cazul bietului Femios. în vremea în care au trăit Nichita și Breban, peștorii comuniști nu-i mai omorau pe rapsozii care refuzau să-i slăvească. Nu frica pentru viața lor i-a făcut pe aceștia să cânte la curtea noilor peștori, ci pofta de onoruri, de răsplată și putere, libera intrare, cu care se mândreau, la mai-marii zilei. („Dacă ai ști cum era când te apropiiai de Ceaușescu!” îmi spunea Breban, fascinat. „De la zece metri simțeai că intri în cercul lui de putere!”) Breban s-a lăudat cu „tava plină” pe care „le-a azvârlit-o în nas” în 1971, după „tezele din iulie”. Ce-i drept, nu-l obligase nimeni s-o primească, iar după ce „le-a dat-o” la scenă deschisă a continuat să le trimită celor doi, de astă dată „pe blat”, dedicații rușinoase pe cărțile proprii. Iar pe Nichita? îl obliga cineva pe Nichita, în tenebroșii ani '80, să spună la televizor, așa cum l-am auzit cu urechile mele, că sarcina scriitorului, când scrie, este „să se audă cum sfârâie hârtia sub strung”? Metaforă de doi bani a înfrățirii scriitorului cu clasa muncitoare! Femios, Homer și *Odiseea* A se slăbi!

S-au legănat de fapt cu ideea că opera lor era una, iar temenelele făcute Șefului, alta. Oricum - și-au spus -, Istoria va reține numai opera. Iar acum se

miră că Istoria le cere din când în când, timid, să explice temenelele. Simt furioși și indignați.

Îl ascult două clipe pe Păunescu trăncănind la Realitatea TV. Zapez. Ne cred boi? Ne cred amnezici? Nu. Pur și simplu nu le pasă.

Părerea mizerabilă pe care o are Schopenhauer despre barbă. Sistematizez: 1. E o *semi-mască*: o masă fără viață (părul) ocupă în permanență jumătate din față; 2. Ca „semn al sexului plasat în mijlocul feței”, barba e *obscenă* și - adaugă Schopenhauer, cu simpatia pe care o are pentru sexul feminin (*sexus sequior*, „sexul secund”) - „de aceea place femeilor”; 3. E „naturală” doar la omul în stare de natură, în timp ce în civilizație obrazul este ras „pentru că el cedează locul legii, ordinii și civilizației”; 4. Trece drept podoabă, dar una pe care, de două secole, nu o poți vedea decât la „cazaci, capucini, prizonieri și hoji de drumul mare”. În plus, spune Schopenhauer, priviți *din profil* un tip cu barbă în timp ce mănâncă.

La toate astea se mai pot adăuga încă două neajunsuri: firimiturile de pâine (și alte resturi de mâncare) ce cad în timpul mesei din gură în barbă; mătreața care cade din barbă și poposește pe pieptarul cămășii.

În 1999, printr-un efort al Editurii Humanitas, fundația Humanitas Aqua Forte a cumpărat cabana în care a trăit Noica în ultimii patru ani ai vieții sale.

j Apoi, într-un al doilea pas, ajutat și de prieteni, am făcut ce se cuvenea făcut: am restaurat-o în întregime, am păstrat neatinsă camera lui Noica, am amenajat celelalte trei camere pentru a fi locuite din când în când de toți cei care erau dispuși să lucreze acolo imitând spiritul „isprăvilor culturale” ale Păltinișului. Într-o țară fără memorie și fără pietate autentică, am păstrat memoria culturală a unui loc de care, altminteri, s-ar fi ales praful.

Anul acesta câteva ziare au început o campanie: rezultă că interzic turiștilor însetați de cultură, dornici să vadă cum a trăit și a murit marele om, să ajungă la camera lui Noica. Degeaba am explicat că e vorba de o proprietate privată; că în felul acesta a fost salvată de la dispariție „camera lui Noica”; că, totuși, chiar și așa, când cineva locuiește acolo, vizitarea este cu puțință, prin bunăvoința acestuia și pe spezele liniștii și lucrului său.

Cătălin și Bogdan, retrași pentru două săptămâni la Păltiniș, au luat în piept primul val de turiști manipulați, puși pe harță și doritori de răfuială cu cei care le amenințau „dreptul la cultură”.

; Am făcut un pas îndărăt pentru a contempla „ironia soartei”. Ca legendă și „bun public”, Păltinișul și ilustrul său locuitor au fost *inventate* de *Jurnalul de la Păltiniș*. Fără el, Noica ar fi fost o figură iibpozantă a istoriei filozofiei românești, cunoscută de câțiva specialiști, dar nicidecum un personaj istoric ridicat la rang de simbol. (Spunând asta, nu-mi arog decât meritul de a fi surprins și exprimat într-o formă stabilă sugestia pe care însăși viața lui o conține.) Iar cabana ca atare și camera lui Noica au fost recuperate și salvate, așa cum spuneam, printr-un

gest de pietate al Editurii Humanitas. Nu a fost un gest în primul rând muzeal, merit să înfățișeze publicului ghetrele și galoșii lui Noica în unicitatea lor. Lui Noica însuși nu i-ar fi plăcut asta. Dimpotrivă, s-ar bucura să știe că scenariul de viață pe care ni l-a propus este supus unei *imitatio*: „Fă ca mine, dar pe cont propriu.” în fond, asta am vrut să se nască acolo: locul viu al unei imitații în spirit, vegheat de însuși spiritul celui imitat.

Și acum vin cei care freamătă de neliniște la gândul că turiștii „nu mai au acces” la camera sacră a lui Noica. Păi, dacă lucrurile nu se petreceau pas cu pas așa cum s-au petrecut, astăzi, acolo, ar fi fost o cameră cu așternuturi murdare într-un „motel” de două stele, în care trei-patru inși în maiouri, tatuați și bând bere, ar fi jucat table. Nu ar fi existat nici Noica, nici camera lui, nici turiști frustrați, nici câțiva ziariști care se agită, vezi Doamne, pentru cauza culturală a românilor.

De câte ori deschid o carte a lui Cioran, am senzația că stilul a fost creat independent de ceea ce el exprimă, asemeni unei scule care va funcționa perfect, indiferent de materialul pe care-l are apoi de prelucrat. Aproape că nu contează în ce direcție vor merge cuvintele, pe drumul cărei idei o vor apuca. Important e că vor pune în mișcare același nimb sonor, că de-a lungul paginilor se va auzi, neabătută, aceeași cadență „cioraniană”. Vei asculta mereu aceeași melodie. Dai pagina, indiferent care pagină, învârti cheița și *une boîte a tnisique se met en marche*.

A ni la rând am trăit un soi de bulimie erotică. Aș fi „mâncat” chiar înainte de a mi se face foame, aș fi mâncat la scurtă vreme după ce mă săturam. Trăiam pur și simplu într-o voluptate care-și reproducea cu fervoare mecanismul. Ciudat este că brânciurile, dorința și plăcerile care veneau dinspre celălalt sex se revărsau dincolo de episodul erotic ca atare, mă invadau și pătrundeau în fiecare cotlon al corpului meu, aducând cu ele o vibrație nefirească, care devenea, dacă pot spune așa, *tonul* vieții mele. De îndată ce un lucru *îmi plăcea*, îl puteam face până la epuizare pentru că, într-un sens general, el se erotiza, se contamina de acel nod de fericire care iradia din străfundul ființei mele. Dacă puteam sta la masa de lucru câte douăsprezece ore pe zi, asta se datora unui transfer erotic, unei trăiri analogice. Viața mea se încărca și se descărca tot timpul ca o uriașă baterie construită după principiul plăcerii.

Dar lucrul cel mai ciudat era că însuși extazul trăit între patru pereți nu se consuma *dispărând*, ci se transfigura, devenea un soi de melodie care se înstăpânea asupra-mi sub forma celor mai divine acorduri. O, Doamne, îmi spuneam, dacă aș putea păstra această stare în timpul scrisului, dacă aș putea obține în scris replica acestei muzici! Pentru că deveneam ușor ca un fulg, sufletul meu fugea de fiecare dată înspre punctul extrem al existenței mele și, odată ajuns acolo, se zbătea să exprime ceea ce în el stăruia doar în mod confuz. Creatura aceea divină de lângă mine, după ce vaietul nostru se împletise în extraordinarul unei clipe, se dovedea a fi fost treapta de pe care, pășind, fusesem împins către partea cea mai înaltă din mine. Din locul ridicat în care mă aflam

acum, lumea se vedea altfel decât o văd toți și decât eu însumi o văzusem până atunci: la picioarele mele, tălăzuind liniștită și în culori vii și calde. După o vreme voiam să mă ridic din pat și să mă duc la masa de scris, de teama că voi pierde această melodie unică și, odată cu ea, acel fel de a pluti peste lucruri scos la lumină prin miracolul unei îmbrățișări căreia de fapt nimeni nu fusese în stare să-i dea vreodată un nume. Știam că în scurtă vreme îmi voi redobândi forța de gravitație, că zborul meu peste coline și ape limpezi se va încheia și că voi fi incapabil să transcriu, într-o limbă ale cărei semne și cuvinte ar fi urmat să le inventez pe loc, muzica esențială a vieții mele.

*

Oare de câte ori, scriind, am fost în stare să trec cuvintele pe celălalt mal al lor, acolo unde nu mai trebuiau să-și tragă după ele trenea murdărită în țărâna tuturor? N-am nici o îndoială că, de câte ori am reușit, lucrul s-a petrecut ca aluzie îndepărtată la cele mai frumoase îmbrățișări ale vieții mele. De ce anume există o relație între momentul extrem al iubirii și cel al cuvintelor așezate în transă pe hârtie rămâne pentru mine un mister. Pot spune însă cu certitudine că cele mai importante momente ale vieții, cele în care cuvântul fericire a căpătat un sens, le-am trăit printr-un lent, continuu și simbolic transfer dinspre pat către masa de scris.

Simone Boue, prietena de-o viață a lui Cioran, mi-a povestit odată că înjurăturile românești, pe care

le învățase de la Cioran la începutul relației lor (îl asculta sporovăind cu alți români în Jardin du Luxembourg), îi făcuseră mult bine în viață. De câte ori, la cumpărături fiind, o enerva ceva la persoana vânzătorului, scăpa printre dinți un „du-te-n p... mă-tii!”. „- Pardon, madame?”, i se adresa, zâmbind politicoasă, dar nedumerit de această bruscă schimbare de idiom, interlocutorul ei. „- Ah, non, rien...”, răspundea cu un aer distrat Simone și pleca fericită.

Mai târziu, când am trăit, la un scurt interval de timp, una și aceeași scenă la București și la Paris, am înțeles de ce aprecia Simone Boue într-o atât de mare măsură înjurătura românească. Iată prima scenă. Sunt la București. Mă dau jos din autobuzul 133 la Foișorul de Foc. E vară, e cald, autobuzul e plin. Lumea dă să coboare în trombă pe ușa din spate, dar se izbește de cei de jos, nerăbdători la rândul lor să urce. Pe scară, e o adevărată ciocnire de forțe. Ultimul, în spatele meu, coboară, smulgându-și cu greu mâna din mulțime și ajungând jos cu hainele ferfeniță pe el, un flăcău de vreo 25 de ani. E roșu de furie - a fost de fapt propulsat direct jos de pe scara autobuzului -, își regăsește anevoie echilibrul și, în vreme ce-și răsuțește pantalonii și-și bagă cămașa la loc, strigă către agresorul prezumtiv (dar evident neidentificabil) din mulțimea celor care tocmai urcaseră: „- Când am să-ți bag un pumn între ochi și am să-ți f... un cot între dinți, f...-ti morții mă-tii să-ți f...!” Autobuzul pleacă, înclinat pe o parte, scârțâind din încheieturi. Omul meu a terminat să-și bage cămașa în pantaloni și se îndepărtează fericit.

Scena a doua. O săptămână mai târziu. Simt la Paris. Mă dau jos din autobuzul 95 la Place Jacques

Froment. E vară, e cald, autobuzul nu e prea plin. Cobor. în spatele meu, un domn tuns scurt, mai în vârstă, bine construit este jenat de către cel care începe să urce înainte ca el să fi coborât. Ajuns jos, domnul cel tuns este vădit enervat. Văd cum devine stacojiu, în timp ce buza inferioară începe să-i zvâcnească. Mă opresc și ascult cu atenție. în sfârșit, îmi spun, am să învăț cum se înjură în franțuzește! Domnul deschide gura și, tremurând de indignare, strigă celui care de-acum se afla sus, în timp ce ușile autobuzului începuseră să se închidă cu un fâsâit discret: „- Espece de... espece de...” Mi-e limpede că e în căutarea cuvintelor celor mai grele. Se pare că a găsit. Ridică mâna, amenință cu degetul și, cu buzele schimonosite de furie, strigă: *Espece d'impoli!* Apoi face stânga-mprejur și, tremurând în continuare și vizibil nesatisfăcut, pleacă.

Gândul îmi zboară, comparativ, la scena trăită cu o săptămână în urmă la București: o palidă și schilavă imprecăție („Nepoliticosule!”), stând față în față cu barocul unei înjurături în trepte, în care cotul și dinții colaborează activ la realizarea unui vast scenariu erotic! Am plecat și eu, dând dintr-odată, asemeni lui Simone Boue, o înaltă apreciere înjurăturii românești.

Joi, 21 august 2008. - Concert Barenboim la Berwaldhallen din Stockholm (Haydn, *Simfonia concertanta*, Schonberg, *Variațiuni pentru orchestră*, Brahms, *Simfonia a 4-a*). Sala de concert cu arhitectură de maximă sobrietate scandinavă. Minunată vorba lui Brahms despre simfonia aceasta pe care a scris-o în anii 1884-1885: „Mă tem că are gustul

climei de pe aici, unde cireșele nu apucă niciodată să fie îndeajuns de dulci.” Și, într-adevăr, așa e. Muzica aceasta nu se coace până la a căpăta *dulceața melodiei*, e doar muzicalitate, talaz muzical. Nu ieși din sală cu dorința de a „fredona”; ești doar muiat tot în muzică și ai senzația că, dacă cineva te-ar stoarce, ar curge din tine muzica de care te-ai îmbibat.

Sâmbătă, 23 august 2008. Sunt în avion, după săptămâna petrecută la Stockholm, în care am lucrat, împreună cu Liliana Samuelsson, asupra traducerii suedeze a *Jurnalului de la Păltiniș*. Ziua începe bine, cu un minunat drum cu taxiul spre aeroportul Arlanda, apoi doamna de la *check in*, cincizeci și ceva de ani, uscățivă (cu vârsta, pielea suedezelor virează frumos spre pergament, spre o piele ancestrală bătută de vânt și de un soare filtrat printre nori) și (fatalmente) cu ochi albaștri. în plus, e plină de umor. Pun valiza pe cântar. Are șapte kilograme în plus. Farfuriile, paharele și cuțitele scandinave achiziționate de la magazinele NK și Åhlens atârână. Doamna de la ghișeu nu spune nimic. îmi atașează datele zborului de mânerul valizei, apoi o brățară de hârtie pe care scrie *heavy*. în sfârșit, mă privește cu ochii ei de cleștar și îmi spune pe un ton cald și didactic: „- Uitați-vă aici, pe bilet. Aveți voie să transportați 20 de kilograme. Dumneavoastră aveți 27. Sunt foarte scumpe aceste șapte kilograme în plus. Dar astăzi e sâmbătă și vi le fac cadou. In schimb, îmi promiteți că e ultima oară că se întâmplă asta.” Intru imediat în rolul de elev + copil răsfățat, îi răspund, cu privirea mea căpruie fixată în ochii ei albaștri, și apoi

plec sfios ochii. „- E pentru ultima oară, doamnă. Vă promit." Și, deodată, simt că promisiunea asta nu poate fi făcută în vânt, că mă angajează. „Chiar așa va fi, îmi spun. Este pentru ultima oară. Am să-mi țin promisiunea de dragul ei, al domniei ei, al bunătății cu care mi-o spune. Și am s-o țin pentru că oricare dintre șmecherașii care-și spun conaționalii mei ar fi zis «da, doamnă, cum să nu, doamnă», după care s-ar fi hlizit de îndată ce ar fi întors spatele și ar fi spus, în gând sau cu glas tare: «Am fraierit-o și p-asta.» Ei da, am să răzbun toată istoria șmecheriei românești, bazată pe gândul că bunătatea e prostie și că un cuvânt dat nu face doi bani." Pur și simplu am hotărât să nu mai depășesc în viitor - pentru că i-am promis suedezei uscățive și cu ochi albaștri - limita celor douăzeci de kilograme permise. Ce voluptate, etica, atunci când ești român! îmi spun. Doar acolo unde apare ca excepție poate fi ea percepută cu adevărat, și nicidecum în locurile în care a devenit respirație cotidiană și natură secundă.

Peste o jumătate de oră sunt pe o bancă în holul aeroportului. Doamna care mi-a provocat comoția etică trece prin fața mea pe trotinetă și îmi zâmbește cald. Nu mai am nici o îndoială. O să-mi țin promisiunea, altfel universul pe care gestul ei și vorbele mele l-au creat se va nărui, cu splendoarea adierii lui, în două clipe.

Am stat, așadar, șapte zile la Stockholm. Pe Liliana, care mi-a fost colegă la Gheorghe Lazăr, o cunosc de cincizeci și doi de ani. A încercat să-mi facă un sejur de răsfăț. Sunt dificil. Intru greu în grila pe care mi-o propune altul. Mă opun spontan. Mai întâi

zic „nu" la orice inițiativă. Apoi regret, revin, cedez, îmi spun că trebuie să mă gândesc la celălalt, la bucuria cu care a vrut să-mi facă o plăcere. Așadar devin, în toate sensurile, victima plăcerii gândite pentru mine - și dacă accept, și dacă refuz.

Nu știu *să mă las dus*. în asta constă secretul coabitării, reușita ei: să te lași dus, să intri în proiectul celuilalt și, când e cazul, celălalt în al tău. Orice coabitare ridică problema găsirii tonului comun, asemenea notei aceleia pe care primul violonist o dă orchestrei înainte de începerea concertului, a „punerii în acord", a evitării contratimpului.

Tot ce e relație veche, și mai ales una care coboară până la vârsta școlii și a copilăriei, virează către amintirea nostalgică și către evocare. Cu gândul la acest „mai târziu" al evocării posibile, fetele țin, eleve fiind, „oracole", care fac turul clasei, mai ales la sfârșit de an. Liliana are un asemenea „oracol" de la sfârșitul liceului. L-am răsfoit împreună. Mai toți colegii răspund cuminte, cîiniindu-se să fie „hαιοși", să transmită gânduri pentru un mai târziu pe care nimeni nu și-l poate imagina, de unde și nevoia de panseu, de calculare a ricoșeului în timp sau de oftătură în marginea anilor care se vor fi scurs până la viitoarea citire. Eu, făcând notă discordantă (le dispețuiam pe fete pentru „oracolele" lor), răspund sec, cu un aer dezabuzat și *hautain*. Am undeva, în caiet, patru cuvinte aruncate în scârbă pe hârtie, cu

un scris pe care l-am pierdut de mult: „Ultima zi de liceu". Și semnătura. Spaimă clară de ridicol, de clișeu, de *se laisser aller*. Toate astea sporite de-a lungul anilor, întru individualizare și, mai mult ca sigur, în detrimentul meu. Dificultatea pe care o generează continuu când e vorba de a-i lăsa pe alții să ajungă la mine. Ca să o facă, trebuie să găsească *o formă convenabilă pentru gustul meu afectiv*.

Bucuria, din toate acele zile, de a-mi lua „obiecte" utile, care urmează să marcheze conexiunea cu *locul și prilejul* De fiecare dată când le folosesc, apoi, le îndrăgesc ca fiind „de acolo". încununarea achizițiilor e o servietă de piele masivă fabricație suedeză, din cele care se „învechesc" și care devin tot mai frumoase odată cu îndelungata lor purtare. Are patru despărțituri, e flexibilă, încăpătoare, masculină, scandinavă, maro-roșcată ca pielea din șeile de călărie. Am s-o port zi de zi și am să-i dau un nume suedez, după ce mă voi fi sfătuit, onomastic, cu Liliana.

Urmăresc câteva minute, pe monitorul din avion, emisiunea de gaguri *Just for laughs*. Interesant e că toți cei care cad în cursa gagului (unele sunt destul de dure) se amuză la sfârșit împreună cu cei care le-au pus la cale. Ceea ce nu se întâmplă și cu amicul meu Andrei.

îmi amintesc de ultimul banc pe care l-am făcut și care l-a scos din sărite. Trebuia să plecăm amândoi, pentru o zi, la muntele Athos, cu o echipă de la Realitatea TV. (Era înainte de revenirea bardului

Păunescu la acest post.) Ne-am hotărât să mergem cu mașina și, a doua zi dimineață, la ora stabilită, vine să ne ia Mihai Tatulici. întâi pe el, apoi pe mine. Locuiesc într-o intrare, la parter, și, în timp ce îi aștept - sacul de mână e pregătit lângă ușă -, ies pe terasa închisă să mă uit de-a lungul aleii. Ochii îmi cad pe valiza mare de voiaj, depozitată cuminte într-un colț al terasei. Tocmai în acel moment văd și mașina apropiindu-se. Tatulici și Andrei coboară din mașină. Deschid geamul, le fac semn și îi rog să se apropie de balcon. „- Andrei, dragule, îi spun cu un ton rugător și puțin jenat, fii drăguț și ia-mi tu valiza ca să n-o mai car pe scări. Ți-o dau peste balcon." Ridic valiza, mimând opinteala, și o trec cu greu, prin geamul deschis, peste balustradă. Andrei se repede să mă ajute, apucând să arunce un „- Ce dracu' ți-ai luat cu tine? Doar stăm o singură zi!". „- Haine, răspund eu, știi că sunt cochet, diverse aparate și alte chestii... Ești gata? Pot să-i dau drumu', hai că nu mai pot s-o țin...". Tatulici privește cu gura căscată și îngaimă și el „da' ce v-ați luat acolo?", răstimp în care Andrei, cu picioarele bine înfipite în pământ, mai apucă să arunce către Tatulici: „- E nebun. Am uitat să vă spun.", după care, deja congestionat de efortul pe care se pregătește să-l facă, strigă „- Gata!" și prinde între brațele întinse deasupra capului... valiza goală. Tatulici sare și el să-l ajute. Sunt acum amândoi, cu valiza goală în brațe, se uită o clipă unul la altul, apoi la mine, care sunt pe punctul să leșin de râs, aplecat peste balustradă.

Andrei fierbe. „- Ce banc tâmpit! Am uitat să vă mai spun, domnule Tatulici, și că Gabriel face bancuri de care râde singur..." Apoi, o bună parte

din timpul călătoriei, îi povestește lui Tatulici toate „bancurile tâmpite” pe care le-am făcut de-a lungul vieții. îl corectez din când în când, ne certăm uneori pe câte un detaliu și trecem granița de la Giurgiu râzând cu lacrimi.

Marți 26 august 2008. M-am sculat la 9 dimineața desprinzându-mă dintr-un vis cu Monica și Virgil. Eram toți trei împreună, în camera de jos din Frangois Pinton, iar ei erau incredibil de tineri, pentru că trecuseră printr-o operație miraculoasă. Și totuși, îmi erau familiari. „De unde îi știi așa?”, mă întrebam. Și deodată îmi dau seama că fotografiile lor de tinerețe, cele mai reușite, coborâseră în realitate. Nu mă mai săturam privind-i. Stăteau foarte aproape de Virgil și prospețimea obrazului lui mă uluia. „- Monica, Virgil, am spus, pentru Dumnezeu, vorbim despre orice în loc să ne bucurăm de cât de minunat arătați după operația asta extraordinară. Nu înțeleg cum de s-a putut întâmpla așa ceva! Parcă v-ați născut din nou!” Monica zâmbea ștregărește, Virgil zâmbea și el, cu un zâmbet care îi lumina toată fața, trăgând din eternul lui trabuc. îi priveam ochii nespuse de albaștri și îmi venea să-i ating obrazul frumos întins, cu tenul ușor bronzat. „N-au mai mult de 28 de ani”, mi-am spus și m-am trezit.

La telefon, vocile care nu te mai sună, vocile care nu mai răspund. Numele lor rămân o vreme în agendă, apoi, mergând pe urmele celor care le-au purtat, dispar și ele, lăsând în carnet un loc gol. Cu vremea numărul celor care nu mai răspund devine

atât de mare, încât începi să simți adierea momentului când nu vei mai răspunde nici tu.

Totul e ca în actul III să trăiești crepusculul cu prospețime, să ai *vitalitatea sfârșitului*.

Mă scol în mijlocul nopții cu imaginea exactă a salturilor pe care le execut în vis în jurul unei mari livezi. „Priviți ce salturi uriașe pot să fac!”, repet întruna în gând, până când propoziția mă epuizează prin infinita ei repetare - și până mă trezesc de tot, amețit încă de plăcerea mobilității mele onirice. De unde vin aceste senzații? Strămoșul-maimuță din noi, trecut pe la școala de balet.

îmi visez amândoi părinții, morți de peste cincisprezece ani. Stau întins în pat și mama se apropie cu un zâmbet fericit: la telefon e tata, aflat în vacanță undeva la munte. „- Zice că vrea să-mi tragă câteva cartoafe...”, adaugă apoi, puțin jenată de forma pe care soțul ei o găsisese pentru a-și exprima tandrețea. „- Ah, spune-i că vreau să vorbesc și eu cu el, îi răspund. Mult de tot. Doar n-am vorbit cu el ca lumea niciodată, niciodată de când m-am născut!” Mă trezesc cu gustul bun al *marii reparații*.

Cioran petrecându-și, idiotizat, la spitalul Broca, ultimii trei ani ai vieții. A plătit cu suspendarea

definitivă a gândirii intensitatea propriei gândiri. Dar numai gândirea care se rabate asupra purtătorului ei - și nu cea care construiește sisteme - e cea penalizată: a agitat prea tare *apele eului*.

F. îmi povestește că și-a programat o intervenție chirurgicală pentru săptămâna viitoare, când astrele îi sunt favorabile, și că, dacă ratează ocazia, nu poate reprograma intervenția decât peste trei luni, când conjunctura astrologică îi redevine favorabilă. Stupefiant este că F. a găsit și chirurgul care îl însoțește în demersul lui astrologie: medic și pacient fac împreună o echipă care funcționează pe bază de calcul astral. A apărut deci „astro-medicina"! Ce frumos! în Antichitate doar împărații își consulta astrologul ca să afle în ce zi să pornească la război.

Sunt sceptic, dar, spre deosebire de sceptici, eu am pus iluzia la treabă. (O viață bine trăită este un *sistem de iluzii* bine pus la punct.) De câte ori am făcut pasul înapoi nemaicalculând cu ea, de câte ori m-am împotmolit în luciditate, m-am trezit pe teritoriul dezolării infinite și-al morții. Să ne iluzionăm deci cu program.

A trăi asumându-ți iluziile *ca iluzii* înseamnă să acționezi în permanență ca și cum viața nu ar fi doar o agitație perpetuă, ci, dimpotrivă, o suită de fapte cu sens, *chiar dacă tu știi că nu este așa*.

Bucuria de a ști că am trecut prin viață *fără invidie*.

Tipul acela care, ajuns director adjunct la Teatrul Național, a venit să-mi propună să punem în scenă *Jurnalul de la Păltiniș*, iar Pleșu și cu mine să fim distribuți în propriile noastre roluri. „- Bine, am replicat total năucit, dar eram cu treizeci de ani mai tineri! Nu cred că mai avem aerul a doi învățăcei." „- Ba chiar, continuă musafirul meu neașteptat fără să mă asculte, am o idee și mai tare: Pleșu vă joacă pe d-voastră și d-voastră pe Pleșu! Oricum, fac eu scenariul." Reușesc să-l conduc încet-încet către ușă cu un „mulțumesc" și cu un „ne mai gândim".

De câte ori, la culcare, sting lampa de la capul patului și închid ochii, mai întâi văd o lumină galbenă minunată, ca o jerbă. îmi închipui că e ființa de lumină a îngerului meu care se apleacă peste mine înainte de a adormi.

Interesantă ideea despre care mi-a vorbit unul dintre foștii ambasadori francezi la București: ce-ar fi dacă, în loc să colportăm vorbele urâte pe care le spunem unii despre alții, am colporta lucruri bune inventate. De pildă: „Ieri, întâlnindu-mă cu X pe stradă, mi-a spus ce mult te admiră." Aplicat de toți, acest truc ar schimba starea lumii, crede Excelența Sa. îi spun că ideea mi se pare minunată și că am

să o pun în practică începând chiar cu a doua zi. La plecare, mă însoțește până la ușa reședinței și, în timp ce-mi strânge mâna, îmi spune pe un ton complice că, la dejunul pe care-1 dăduse cu o seară înainte, unul dintre invitați a remarcat la un moment dat că nu am mai publicat nimic de câțiva ani buni. Și termină cu un *Soyez prudent!*

Jurnalul meu este până la urmă despre „omul lăuntric”, dar nu unul care se laudă că l-a găsit pe Dumnezeu, ci unul care-și caută îhnel propria urmă. Nu știu exact nici ce caut și nici ce voi găsi. Dar s-ar putea ca, vorbindu-le celorlalți despre lăuntru meu, să le stârnesc curiozitatea să se uite în lăuntru lor. Ne vom întâlni astfel în mod paradoxal în ceea ce e doar al fiecăruia dintre noi. Ei vor afla de la mine cine sunt ei, după ce eu voi fi încercat să aflu de la mine cine sunt eu.

Într-o lume ca a noastră *întoarsă către în afară*, tot ceea ce vorbește despre interioritate apare ca ezoteric. Din acest punct de vedere, Cioran este cel mai ezoteric autor al modernității. Nu *forma* limbajului determină ezoterismul (pentru că la el totul e clar), ci *atitudinea* din care pornește discursul - introspectivă, către eu, meditativă și lucidă - și care este prin ea însăși ezoterică. Oamenii au pierdut pur și simplu deprinderea de a merge la întâlnirea cu ei.

Locuitul „modern”, la bloc, te obligă să știi când face pipi - în baia așezată undeva deasupra capului

tău - vecinul de la etaj. De câteva ori pe zi, șuruitul lui în apa closetului trece prin tavan și se oprește în urechile mele. Ca să n-aud, îmi pun palmele peste urechi și le ridic la răstimpuri, pândind momentul când a terminat.

De ce avem nevoie ca Altcineva să știe despre noi tot ce știm noi despre noi înșine? Ca, până la urmă, cel mai mic detaliu al vieții noastre și cea mai pitită intenție să-i devină Acestuia *cunoscutei* De ce avem nevoie să credem că a te ascunde în mod absolut nu e de fapt cu puțință? („Vouă însă toți perii capului vă sunt numărați.” - *Matei*, 10,13) Și de ce, totodată, vrem să ne ocrotim secretele cât putem de bine și să luăm cu noi în mormânt tainele vieților noastre?

Augustin este primul care a avut viziunea vastității sufletului omenesc și, prin ea, a *necunoscutului din noi*. Căci ceea ce e vast e, prin însăși natura sa, de necuprins și de nestăpănit. Însuși faptul că memoria sufletului conține în sine și uitarea dă o măsură a necuprinsului său. Metaforele spațiale ale vastității și ascunderii se țin lanț în cartea a X-a a *Confesiunilor*, cea dedicată sufletului, memoriei și interiorității: „întinderile și palatele largi ale memoriei mele”, „uriașa tainiță a memoriei”, „ascunzișuri și adâncuri negrăite”, „uriașa încăpere a inimii mele”, „uriașul adânc al sufletului meu”, „sanctuar uriaș și infinit”.

Consecința existenței necunoscutului care ne locuiește este că orice *confessio*, orice mărturisire care se vrea completă va fi și una despre acest necunoscut: „Să mărturisesc, așadar, ce știu despre mine și

să mărturisesc și ce nu știu despre mine" (X, 5). De pildă, știu când începe ispita, dar nu știu și când vine sfârșitul ei, deși simt singurul care o pătimește. Concluzia este că „nici măcar eu însumi nu înțeleg ceea ce sunt. Sufletul este prea strâmt spre a se cuprinde pe sine însuși, și problema este unde ar putea să existe partea aceea care este și pe care el nu poate să o cuprindă". Lucrul teribil în cazul nostru e, așadar, că suntem conținătorul care nu-și poate conține conținutul. La întâlnirea pe care ne-o dăm cu noi înșine vine cineva care n-a fost niciodată chemat în mod expres.

Timpul îmi tocește memoria întocmai cum prea îndelungatul exercițiu al vânătorii tocește ghearele animalului de pradă. Gheara tot mai tocită a memoriei mele. Prada minții mele care-mi scapă din gheară.

Exemplu de tehnică de consolare la Meister Eckhart în *Liber benedictus*: dacă ai pierdut ceva, bucură-te cu gândul la ce ți-a rămas și, în al doilea rând, gândește-te la cei care au pierdut mai mult sau la cei care ar fi fericiți să aibă cât ți-a rămas ție după pierderea suferită. în orice caz, trebuie să eviți *să privești în ochi* pierderea sau suferința: „Cum ar putea să fie mângâiat și să scape de suferință acela care își întoarce fața către pagubă și suferință, întruchipându-le în sine și pe sine în mijlocul lor, care se uită-n ochii suferinței așa cum suferința i se uită-n ochi și care îi vorbește pagubei și o dezmiardă...?”

Cum am trăit, cu Noica și cu o mână de prieteni, în anii aceia? Revărsându-ne *cultural* peste lume și obținând în felul acesta o vastitate a patriei în raport cu care patria reală devenea minusculă, ne semnificativă și trecătoare. Fiind expropriați de prezentul ei, ne-am reîmproprietărit singuri recurgând la o istorie *care venea de departe*. Aceasta este forța elementului culturii: el dă fiecărui om un *drept spiritual* asupra unei patrii mai vaste, iar dreptul acesta este infinit mai puternic decât cel al puterii pure, al luării brutale în posesie.

Orice carte adevărată este o rană devenită „spirit obiectiv”.

De la bun început n-am fost foarte atașat de specia umană. La patru ani, le-am spus alor mei că, atunci când o să fiu mare, vreau să mă fac cal.

îmi place să descopăr note vechi, rătăcite prin plicuri sau caiete. Mă simt ca un dulău care scoate la lumină un os îngropat cândva în fundul grădinii. Astăzi am dat peste o notă rătăcită într-un plic cu fișe din anii '80: „Erudiția, ca și hărnicia care se ascunde în spatele ei, e o calitate plebee. Nobil cu adevărat, încrustat leneș și trufaș în blazonul aristocrației spiritului, este ceea ce, lipsit de orice merit, ai primit fără trudă, fără efort - este *harul*. Transpirația nu este decât o calitate secundă, care începe să însemne ceva doar în orizontul grației. Transpirația prinților.”

Adevărata carte nu e niciodată un „divertisment”, ci întâlnirea cititorului - provocată de întâmplarea numită „autor” - cu propriul lui destin. (Cărțile care-ți *schimbă* viața.)

Dificultatea maximă a scrisului: a ajunge să vorbești despre lucrurile ultime în cuvinte simple.

Cel mai ușor lucru este să rănești sufletul cuiva, căci sufletul umblă desculț și pașii lui culeg toți spinii unei zile.

Toți cei care m-au chinuit în ședințe ticluite, cei care mă turnau pe unde apucau, apoi, mai târziu, cei care-mi tocmeau campanii de presă, pe scurt, toți cei care m-au urmărit de-a lungul anilor cu perseverența urii lor își pierduseră pesemne *orice speranță în ceea ce-i privește*. Nu mai puteau trăi decât hrănindu-se din răul pe care-1 făceau. Ei adevereau vorba aceea a lui Kierkegaard că „răul are forța pe care i-o dă deznădejdea”.

Noica mi-a intrat în viață cerându-mi „să-1 las să se uite uneori în grădina mea”.

„Geniul nu are *de ales*, pentru că el cunoaște doar ceea ce este necesar și vrea doar aceasta” (Schelling, *Philosophie der Kunst*, §67).

Opusul libertății: *ceea ce ți se întâmplă*.

Marele progres moral pe care-1 face o comunitate când trece *de la minciună la tăcere*. În „anii aceia”, foarte puțini dintre noi au făcut pasul acesta. Când minciuna e constrângătoare, tăcerea devine o formă de curaj. Ea nu mai e acum simplă tăcere, adică pasivitate, ci *refuz* al minciunii.

Un efort care se plictisește de el însuși și renunță.

De unde oare a apărut mitologia legată de originalitățile Oxfordului? „Ar fi făcut carieră la Oxford, mi-a spus odată, în Germania, Nego. Acolo e bine să te bâlbâi, iar dacă și șchioapeți ești intangibil.” Iar Imre Toth, după o conferință pe care o ținuse la colegiul AU Souls, mi-a povestit că, printre profesori, era șic să ai o gaură în pulover.

Greu de spus de ce sunt atât de tâmpite aforismele pe lumea asta. Pesemne pentru că transpare din ele *poza* gândirii, tot ceea ce, alături de „lirism”, e mai jalnic în scris. Ele îmi provoacă silă și dispreț.

Dar eu - ce fac aici? Pur și simplu mă plimb, și o fac aproape zilnic, prin „uriașa încăpere a inimii mele”. Din când în când spun cu glas tare ceea ce văd. E treaba fiecăruia dacă vrea sau nu să mă-nsoțească în plimbarea mea.

Ce mod formidabil de a răsturna problema credinței! Important este nu ca tu să crezi în Cineva, ci ca Cineva să creadă în tine. E credincios cel ce crede că Dumnezeu crede în el. Așa i-a răspuns Steinhardt lui Ierunca, atunci când acesta i-a mărturisit că nu crede în Dumnezeu: „Dumnezeu, în care spui că nu crezi, crede El în tine.” „Să crezi” devine astfel *să crezi că cineva crede în tine*. După care, încet-încet, poți începe și tu să crezi în Cel care crede în tine. Oricum ar fi, se pare că avem nevoie de *ideea de asistentă*.

A vorbi în public: una dintre cele mai dure încercări. („Să-nfrunți atâtea chipuri necunoscute!”, spune Cioran.) în mod normal noi nu ne adresăm decât câtorva persoane, celor de-acasă, prietenilor sau colegilor de serviciu, și nu ne supunem experimentului de-a dreptul exhibiționist de a ne lăsa scrutați de sute și mii de ochi neștiuți. Circumstanțele obișnuite de viață nu induc în noi deprinderi retorice și, de-a lungul istoriei speciei, oamenii nu au trăit *expunându-se* în public. Tendința noastră firească este către reticență și sfiiciune. Șeful de trib care-și conducea oamenii la vânătoare nu făcea risipă de cuvinte. Oratoria a apărut nu întâmplător în cetățile grecești, unde numărul restrâns de oameni liberi care compuneau cetatea conducea în mod fatal la familiaritate și unde dreptul la cuvânt se generalizase. Cei care vorbeau „în fața mulțimii” îi cunoșteau pe cei care o compuneau. Astăzi, a vorbi în public este un mod de a-ți face violență și, oricât de antrenat ai fi, de fiecare dată după ce te

trezești din nou singur cu tine, trebuie să treacă un timp pentru a-ți reintegra eul și pentru a scăpa de imaginea străinului din tine care, deschizând gura, a riscat la tot pasul să te târască în ridicol.

Greșeala de a voi să comunic cu fiul meu în mod direct, ca și cum mi-ar fi prieten. Este firesc ca *el* să nu mă poată auzi. Un copil nu-ți e niciodată contemporan. Te aude abia când te ajunge, ca vârstă, din urmă, dar când tu nu mai ești. Ce ciudat! E ca și cum, după ce ți-a aruncat în treacăt un „bine-bine, lasă-lasă”, ți-ar depozita vorbele pentru a le auzi mai târziu, peste *un* timp, exact acela care acum te desparte de el. De aici invocarea nostalgică a părinților, a celor care au vorbit pentru un *acum* din care ei au dispărut.

De câte ori călătoresc, în ultima vreme, îmi destram ființa, îmi pierd rostul, mă disloc, mă descenez, îmi pierd cele două-trei puncte de concentrare în jurul cărora gravitează, de dimineața până seara, viața mea. Mă trezesc în alt loc, în altă limbă, în altă casă, în alt pat, până-ntr-acolo încât nu mai știu cine sunt, ce e cu mine și împins de care gând necugetat am ieșit din matca mea. Urșii nu călătoresc, nu fac turism. Ei doar stau în bârlog și scriu la computer. Din când în când, se văd cu alți ursi.

De multe ori când îl întâlnesc, Cătălin îmi lasă senzația că tocmai s-a sculat, după un somn bun,

din mijlocul unei căpițe de fân. Din părul mare și negru, îmbârligat și cărlionțat, te aștepți să apară câte un pai rătăcit ici și colo; poartă, cu o nonșalanță dezarmantă, bermude sau pantaloni largi, bluză de finet, pe jumătate scoasă din pantaloni, sandale flendurind în picioarele desculțe... Dar imaginea aceasta nu e decât dezinvoltura unui om care, așa cum mi-a mărturisit odată, se știe așezat în palma lui Dumnezeu. Trece prin lume apărât de tot ce e rău prin propria lui frumusețe.

„De ce nu ești mai flexibil?” întrebarea asta mi-a fost pusă în acești ani ai „tranziției”, cu izul ei subînțeles de imputare, de sute și sute de ori. Flexibilitatea, adaptabilitatea, invocate mereu ca semne ale „inteligenței românești”, ale diplomației fine, ale unui *savoir-vivre* superior, opuse, toate, zidirii în monomanie, călcăturii greoaie și lipsite de grație, a spiritului bănuțat de învecinarea cu prostia. Și-mi vine atunci în minte o pagină a lui Eminescu din manuscrisul 2264 pe care mi-a făcut-o cadou într-o zi, transcrisă cu scrisul lui de caligraf medieval, Petru Creția, pe vremea când lucra la ediția completă a operelor lui Eminescu. Îi dăduse și un titlu: *Despre diamant sau despre inadaptabilitate*. Iat-o:

Nimic din ce e caracterizat nu e adaptabil. Carbonul cristalizat în hexacontetraedre care se numește diamant nu se adaptează el, ci maestrul politor trebuie să adapteze arhitectura lui, ca să-l facă să reflecte cât se poate de curat fețele și apa sa. Carbonul în formă de cărbune se adaptează în schimb la orice uz. Cu un cuvânt, canalii și totdeauna adaptabilă. În inadaptabilitate consistă carac-

terul și adevărul. Cei inadaptabili trebuie să dea într-o lume direcția mișcării și a cristalizațiunii, nu canalii moale și compatibilă ca ceara.

După ce, la jumătatea lui 1964, Noica a ieșit de la închisoare, primul lui gând a fost să le ceară iertare celor pe care, credea el, îi avea pe conștiință pentru că, trăgându-i în aventura lui culturală și lăsându-se frecventat de ei, îi băgase, în 1959, pe toți, sub numele sonor „lotul Noica”, la închisoare. S-a dus mai întâi la Simina Mezincescu, pe care fetița ei (avea doi ani când mama i-a fost ridicată) n-o recunoscuse când aceasta, ieșită din închisoare, s-a întors acasă. (S-a strâns speriată lângă rochia bunicii și a întrebat cine e doamna care tocmai intrase.) Ducându-se așadar la Simina, Noica a întâlnit-o în casa scării, a căzut în genunchi, i-a sărutat poala rochiei și a rugat-o să-l ierte pentru ceea ce, spunea Noica, „îi făcuse”.

Punându-mi ordine în hârtii, descopăr într-un dosar scrisoarea lui Noica din 25 august 1964 (trimisă la 1 ianuarie 1965), către actrița și regizoarea Marietta Sadova, membră și ea a „lotului Noica”:

Marietta Sadova, două lucruri numai din partea unui om care n-ar avea dreptul nici măcar să-ți scrie. Întâi, că am încercat să dispar din clipa în care mi-am dat seama de răul pe care eram silit să ți-l fac, d-tale ca și altora; dar nu am reușit. În al doilea rând, că una din puținele bucurii resimțite în anii din urmă a fost când am aflat că ești printre oameni și lucrezi, fie și la Petroșani.

Îmi dau seama că ți-am știrbit cariera strălucită și că ți-am luat câțiva ani în apogeul vieții. Pentru așa ceva

nu încape iertare. îmi iau, cu nesfârșită tristețe, rămas bun de la d-ta. Voi face totul ca umbra mea să nu-ți mai iasă înainte. îți sărut mâinile, D.N.

Uimitor este că după toate astea, la nici doi ani, Noica reia, sub varianta a ce va deveni până la urmă „școala de la Păltiniș”, aventura culturală la capătul căreia, în comunism, tot ce nu era oficial și instituțional era subversiv și dușmănos și, ca atare, pândit de spectrul închisorii. Când Sănduc Dragomir, căruia în „lotul Noica” îi murise cel mai bun prieten, Mihai Rădulescu, a auzit că Noica are „noi discipoli”, a crezut că înnebunise. „- Dinule, 1-a întreb Dragomir, ai uitat atât de repede?” „- Erau alte timpuri”, i-a răspuns Noica, cu splendida lui naivitate.

Iți vine să spui că, de-abia ieșit de la închisoare, Noica a pregătit temeinic vreme de douăzeci de ani - ultimii lui douăzeci de ani, cât am fost împreună - premisele celui de-al doilea „lot Noica”. După ce am citit miile de pagini din care simt alcătuite dosarul lui și dosarul meu de urmărire întocmite de Securitate, mi-am dat seama că am scăpat ca prin urechile acului. Totul, acolo, era pregătit. La un simplu semn, noul „lot” aștepta să se nască.

Ce avânt și ce inocență aveau notațiile mele de adolescent! Pe toate le suspectam de ridicol. Majoritatea jucau pe binomul autentic-neautentic și aveau, ele însele, o autenticitate dezarmantă, încercând să surprindă lucruri care mie însumi nu îmi erau prea clare, dar care se zbăteau să iasă cumva din mine

la lumină. Iat-o, de pildă, pe aceasta, descoperită pe o jumătate de filă îngălbenită:

Psihicul ca un atelier de sculptură. Ne sculptăm de atâtea ori chipul interior, altul, mereu altul, unul mereu nou, dar ființa noastră socială ne constrânge la un singur chip, ne trage înapoi, în minciuna falsei noastre identități. „Nu mă mai așezați acolo! îți vine să le strigi tuturor. Nu vedeți că am devenit altul, că mă aflu în alt loc?” Pe dinăuntrul ei ne sculptăm veșnic ființa, mereu din alte blocuri de trăire, din noi fantasme, din posturi imaginate, din răzvrățiri afective, toate surpând continuu timpul logic al existenței noastre public consfințite. Respectați-mi, așadar, dezordinea interioară, re-plăsmuirea, nevoia de a nu sta sub nici o lege a identității. Respectați-mi libertatea, atelierul interior, sculptura fără de lege a trăirilor mele, devenirea mea.

La 26 de ani eram convins că voi construi o *nostologie* (de la grecescul *nostos*, „întoarcere”), o *metafizică a întoarcerilor*. Ideea îmi venise dintr-o lectură a *Odissei* făcută în paralel cu una a *Fenomenologiei spiritului* și a *Științei logicii*. Întoarcerea Spiritului hegelian la sine, dar într-o configurație finală modificată de suma experiențelor adunate de pe un enorm parcurs, mi se părea o repetiție în plan speculativ a rătăcirii odiseice ghidate în permanență de obsesia „zilei întoarcerii” (*nostimon emar - Odissea*, 1,9,168 și 354). Descopăr într-un dosar o pagină de-atunci, care debutează glorios, cu alură de „Evrika!” și cu iz de cețuri tinerești:

Știi cu ce se ocupă filozofia: cu întoarcerile! Cu popasul din nou la tine, îndelung visat, după o înfruntare cu

Altul, fie acesta natura, suma obiectelor în care te pierzi sau „celălalt” pur și simplu. Cu bilanțurile: cine sunt eu acum, după toate pe care le-am pățit! Cu spaima de a nu mai ajunge la mine și, odată ajuns, cu acel „la-mă-n brațe și ascunde-mă binel” Cu locul în care revii, după orice rătăcire prin univers sau prin Istorie, cu locul în care „îți lingi rănille” sau îți sărbătorești victoriile. Cu Spiritul, într-adevăr, rătăcitor și loc al întoarcerii, călător și popas etern, loc în care ești așteptat, te-ntorci și-ți spui povestea. Duhovnicul și confesiunea.

Heidegger face la un moment dat legătura între „convalescență” și „întoarcere” și citează în acest context cuvântul grec al întoarcerii, *nostos*. „A se însănătoși” se spune în germană *genesen* (*Genesunge* „vindecarea”), iar *der Genesende*, „convalescentul” - spune Heidegger -, este „cel care se întoarce la sine”, în greacă *nostimos*. În acest context, boala este un loc al înstrăinării, al plecării de la sine, unul în care nu te mai afli acasă, „la tine”. Cel care este *nostimos*, convalescent, este în drum spre casă, este pe drumul întoarcerii la sine însuși. Aceasta e pesemne pricina pentru care convalescența, starea „nostimă”, e una dintre cele mai plăcute și mângâietoare stări ale omului. Prin boală, ai fost plecat de acasă, ai ajuns într-un loc al spaimei și al morții, și acum te întorci, regăsindu-te iar, sub chipul tău, al celui sănătos de dinainte. „Nostim” din limba română (intrat la noi din neogreacă *nostimos*) n-a mai păstrat nimic din gravitatea marelui călător în drum către sine. Ce decădere! Cel întors din moarte a devenit, pur și simplu, „hazos”, „nostim”.

Vituperările lui Cioran la adresa filozofilor („jargonul pășăresc”). Senzația că *s-a grăbit* să-i judece, că n-a avut, prin temperament, răbdarea de a-i fi înțeles. La douăzeci și ceva de ani își încheiase socotelile cu ei. A rămas cu cei care nu au avut pretenția că trebuie să modifice limba pentru a ajunge la adâncimea propriului gând: Marc Aureliu, moralistii, Schopenhauer, Nietzsche. Adică toți cei care nu și-au mânat gândirea prin neguri, cețuri și hățișuri, ci au știut, de la bun început, să-și scoată melancolia și dezabuzările la lumină.

Da u peste o jumătate de foaie deja îngălbenită la colțuri, scrisă în urmă cu câteva decenii, pe vremea când încă mai scriam cu cerneală. Doar grafia mă convinge că este a mea.

Ați observat că absența ne șterge păcatele și ne face ulterioara prezență mai îngăduită în ochii semenilor noștri? De-aceea morților li se iartă totul: ei au intrat în absența cea mare, cea care spală și curăță orice. Iar pelelinajul nu are oare, într-o oarecare măsură, acest sens? Plecai departe, cat mai departe, lumea se curăța o vreme de tine, iar tu te-ntorceai curat, cu mult mai curat și mai îngăduit de ceilalți - și de tine. Când vrei să răscumperi ceva, când vrei să te recompuți în ochii tăi și ai altora, dispari din lumea ta o vreme, mori pentru toți un timp.

La ce mă refeream oare? Din ce fragment de viață, din ce înfrângere, din ce dezamăgire se născuse acest gând? Nu-mi mai amintesc nimic. Nici măcar nu-mi imaginez ce voiam să spun. Câte euri avem? Și câte

vârste ale lui? De ce, de la un moment dat încolo, legătura dintre ele dispare? Ce lucru straniu *să te uiți pe tine* până într-acolo încât să-ți citești scrisul ca pe al unui autor străin. Să constați că nu mai există, suverană, istoria unui eu unic, istoria eului *tău*.

Din dosarul de urmărire al lui Noica mi-au rămas în minte propozițiile cu care se încheiau două dintre rapoarte: „Liviu Popa i-a adus niște ouă. Obiectivul insistă să le plătească.” Și tot din august 1984 și tot de la Păltiniș, după o discuție cu meteorologul stațiunii, Puiu Nicolae: „Obiectivul spune că are loc o «chermeză» la Puiu. L-a invitat și pe obiectiv la o măcăligă.”

În *democrația urmăririi*, în furorul ei nivelator, ne pierdeam cu toții conturul în categoria unică și suverană a „obiectivului”. În numele urmăririi - singura lor rațiune de a fi securiștii ne transformaseră pe toți în „obiective”. Cel mai mare gânditor al României și ultimul pârlit ajuns întâmplător în vizorul Securității rămâneau contopiți în indistinct - erau *obiectivul*.

Al doilea lucru care m-a izbit citind dosarul lui Noica: gândurile lui trecute prin gura unor golani inculți care se chinuie cel mai adesea să redea ceva ce nu înțeleg. Și, în același timp, mirarea că unele dintre aceste gânduri au ajuns la noi, așa mutilate, pe această cale a micului spionaj sordid, a acestui tras jegos cu urechea. De pildă: „Am trei condiții la

femei: mâini frumoase, picioare frumoase și ortografie bună.” *Am trei condiții la femei...*

Al treilea lucru. Topindu-i pe toți cei urmăriți în rutina urmăririi și în platitudinea rapoartelor lor, „obiectivele” ajung să vorbească, după standardele de exprimare ale întocmitorilor de rapoarte. Între stilul spuselor lui Noica și cel al soției lui Relu Cioran nu mai e nici o diferență. Rezultatul este, în mod straniu, că mai vii devin urmăritorii - cu imbecilitatea, incultura și ticurile lor - decât cei urmăriți. Dosarele, puse cap la cap, se transformă într-o vastă frescă a acestor mărunți anonimi din care a fost creat cel mai mare aparat de represiune din câte au existat vreodată.

Moartea nu are măreție decât dacă survine în plină detentă a vieții. Nu mai atunci nu se umilește și nu ne umilește. (E tragică, dar nu umilitoare.) În rest, ea nu face decât operă de ecarisaj: se mulțumește să evacueze epava care suntem. Se mulțumește cu rolul de simplu gunoier al vieții.

Vorba poetului: „Eram tineri și aveam de unde muri”. Dar eu nu prea mai aveam de unde muri. Provizia mea de murit era pe sfârșite.

Nu încetez să admir, de câte ori îmi vine în minte, felul în care a murit Koestler. Avea 78 de ani, parkinson și leucemie. A făcut, împreună cu soția lui, Cynthia, mai tânără decât el cu zece ani și perfect

sănătoasă, un „pact al sinuciderii”. Într-o după-amiază, s-au așezat pe fotolii, și-au luat ceaiul și o supradoză de drog. Menajera i-a găsit a doua zi dimineață în fotolii. Păreau că dorm. Koestler a ieșit din scenă câtă vreme mai putea s-o facă în mod demn. Nu a așteptat batjocura finală. Ca să spunem așa, **a lovit primul**.

Pe lângă el, Cioran face figură de Hamlet decrepit. Amenință moartea când cu pumnul, când cu floreta **ideii** sinuciderii. Dar nu trece niciodată la atac. Nu are inițiativa **decât în cuvinte**. Moartea-l ascultă, tace și-i dă o palmă. Dar nu-l omoară dintr-odată. Mai întâi îl umilește luându-i graiul, tăindu-i elanul de scandalagiu incurabil.

Mi-a rămas în memorie un vis din studenție. Am visat-o într-o noapte pe cea mai „stricată” colegă a mea. Avea un **sex appeal** nebun. Am visat că mă plimbam cu ea, ținând-o de mână și ocrotind-o, pe un pod suspendat, într-o pădure tropicală, apoi pe străzile vechi și înguste ale unui oraș medieval. Mă invadase un sentiment de bine, de plenitudine, de armonie universală. „Cât de rea e lumea! îmi spuneam. Câte povești mincinoase i-au pus în spate...” Ne plimbam agale și ne mărturiseam că ne iubiserăm de la prima vedere.

A doua zi, când am întâlnit-o la facultate, am privit-o pentru prima oară cu alți ochi. O mântuisem în vis.

Depresia începe când nu mai poți înfrunta nici un **andante**.

Dacă aș avea cheia sufletului meu, dacă aș putea să-l cunosc vreodată pe necunoscutul cu care împart același creier!

Fiecare îndrăgostire este încă o încercare de a aboli contratimpul.

A gândi liber înseamnă cel mai adesea să ai curajul să jignești - sau să insulti pur și simplu -, lezând prejudecățile în care se înfășoară fiecare dintre noi. Dar nu vei deveni gânditor decât dacă o faci **cu stil**.

Revăd Chantilly. Castelul, ridicat în secolul 17 de prințul de Conde, este distrus la revoluție în proporție de 80% și refăcut la sfârșitul secolului 19 de către Henri d'Orleans. Ghida, o tânără de douăzeci și ceva de ani, ne spune mereu: „- Asta a fost distrus la Revoluție, aripa asta a fost distrusă la Revoluție, mobilele de aici au fost distruse la Revoluție. ..” După o jumătate de oră o întreb: „- Dacă Revoluția a distrus atâtea minuni, de ce o omagiați atâta?” Oftează și îmi răspunde: „- Și când te gândești că nici măcar nu am câștigat noi, poporul, ci burghezia...” Dar cine o fi fost, în mintea ei idiotizată de manualele socialiste după care învățase, „poporul”? Iar „burghezia” ce o fi fost? Iar ea, ghidă la castelul din Chantilly, de ce era „popor”, și nu „burghezie”?

Suntem împreună, Andrei și cu mine, în vara lui 1994, la casa mitropolitană de la Păltiniș. Locuim la etajul de sus și camerele noastre dau și către marele cerdac, din care se cuprind cu privirea curtea și, dincolo de ea, pădurea și munții. Nu suntem singuri acolo. Într-o altă clădire, alăturată, pe care Mitropolia o închiriaza, sunt veniți turiști.

Dimineața, după ce ne luăm micul dejun în cerdacul împrejmuț cu parapete înalte de lemn, ne apucăm de lucru. Andrei se întoarce în camera lui, unde se așază să scrie articolele promise unor reviste. Eu rămân la masa din cerdac și lucrez la finalul cărții *Despre limită*. Stau împietrit, ore întregi, pe fotoliul împletit din nuiete, cu foile în față și cu tot harnașamentul de fumat, la îndemână, pe masă. Andrei scoate din când în când capul pe ușă și pretinde, cu un zâmbet șăgalnic pe buze, că se vede pe fața mea cum gândesc.

După o vreme, ocupanții cabanei de alături își fac și ei apariția în curte și zumzetul lor urcă înspre noi. Andrei îi aude și se simte atras ca de un magnet. Deschide ușa camerei, trece pe vârfuri prin dreptul mesei mele, punându-și degetul la gură și făcând „Șșt! se lucrează”. După care, tot așa, tiptil-tiptil, se apropie de parapet și se sprijină cu coatele pe el. De jos, odată cu scârțâitul prundișului, se aude și câte un „Să trăiți, domnu' Pleșu!”. Andrei, de la balcon, își flutură grațios și afabil mâna. Apoi se aude un „Ce faceți? Nu veniți jos?”. „- Vin acum”, spune el șoptind tare, după care se întoarce, mai face o dată „Șșt!” către mine și, apoi, „Eu mă duc până jos...” Tot pe vârfuri, traversează cerdacul și dă să iasă.

„- Ce faci, nu lucrezi?”, spun eu cu reproș în glas, simțindu-mă oarecum trădat. „- Păi, eu am terminat de scris. Da' tu stai și creează... E cu totul altceva. Despre limită... Ehee! Chestie grea!” Și pleacă.

Rămân și simt gustul copilăriei, când eram strigat să vin afară să mă joc, iar eu se întâmpla să nu pot: fie trebuia să șterg vasele după masa de prânz, fie eram pus să-mi fac mai întâi lecțiile. Oftez, aud de jos un „Bine ați venit, dom' Pleșu!” și mă readâncesc în lecția zilei, în scrisul capitoului final, *Preluarea în proiect a libertății. Răspunderea și vina*.

Cioran spune despre propriile sale cărți că nu trebuie să încapă pe mâna celor tineri, care au încă dreptul la iluzie, că ele nu-i pot consola decât pe cei care, trecuți de miezul vieții, au avut timp să renunțe la nevoia de a se lăsa mințiți. Îmi amintesc ce oroare am făcut la începutul anilor '80 când mă aflam internat într-o clinică din Heidelberg. Stăteam în cameră cu un neamț care nu avea mai mult de 25 de ani - era înalt, suplu și juca tenis de performanță -, diagnosticat cu un cancer ganglionar. Când îl vedeam mișcându-se, asemeni unui zeu, prin camera aceea aseptică, nu-mi venea să cred că pur și simplu urma să moară. Nu știam ce să-i spun și, totuși, mă simțeam obligat să-i livrez un „adevăr consolator”. În ziua când am plecat din spital, i-am lăsat cadou traducerea în germană, care tocmai apăruse și pe care o aveam lamine, a lui *Precis de decomposition* a lui Cioran. Idee întru totul sinistă. În germană, titlul suna parcă mai cumplit - *Die Lehre vom Zerfall* -,

pentru că *Zerfall* are și *rezonanța* ruinării complete, a prăbușirii și dezastrului.

Există un orgoliu al bolilor și bolnavilor. Ieșisem, nu de multă vreme, dintr-o operație destul de severă la un rinichi. La un vernisaj, mă întâlnesc cu o cunoștință pe care n-o mai văzusem de mult. Mă-ntreabă ce mai fac, îi spun de intervenția prin care am trecut, omul oftează și-mi replică: „- Eu am avut, acum două luni, un infarct/' Simt nevoia să fiu politicos, să-i dau întâietate, și-i răspund: „- O, dar dumneavoastră puteți muri atunci în orice clipă!". Dă din cap aprobator și se îndepărtează trist. Îmi dau seama de gafa pe care o făcusem. De fapt, nu voisem decât să-i omagiez boala, să-i spun că mă „întrecuse", să subliniez calitatea lui de *mare* bolnav în raport cu mediocritatea bolnavului care eram eu.

Îmi amintesc cât de încântat a fost Noica atunci când a descoperit că, în Evul Mediu, copiii aveau, pentru explicarea greșelilor pe care le făceau, un diavol cu un nume extrem de pitoresc: Titivillus. Este consemnat pentru prima oară în *Tractatus de penitentia* (cea 1285) al lui John of Vales. „Titivillus, diavolul copiștilor medievali", notează Noica la un moment dat în *Jurnalul de idei*.

Nu mai al lor? Dacă diavolul ne este coetern, înseamnă că Titivillus s-a insinuat și în scrisul nostru electronic, adaptându-se și făcându-ne să ne „actualizăm" greșelile de scris la noile noastre medii. Iată,

volumul *Scrisori către fiul meu* intră la paginare. Cel care face paginarea dă comanda ca în tot textul „Soljenițan" (cu „â") să devină „Soljenițin" (cu „î"). Apoi începe introducerea corecturilor.

Primul rând al cărții, în care mă adresez fiului meu, începea cu aceste cuvinte: „Nu știu, dragul meu, cât o să se întindă această scrisoare..." Dar Titivillus veghează și, băgându-și diavoleasca coadă în propoziția inaugurală a cărții, face să apară în ea un cuvânt în plus: „Nu știu, Soljenițin dragul meu, cât o să se întindă această scrisoare..."

Și gânduri (drăcești) încep să-mi umble de îndată prin cap: ce-ar fi să renunț la vechiul titlu și să-mi rebotez volumul (în chip perfect absurd, „ocurențial" și postmodern) *Soljenițin, dragul meu?* Uite-așa, de-al naibii!

La români, când există, politețea publică ia forma diminutivului. Ceea ce se obține prin el este ieșirea în întâmpinare amestecată cu un soi de punere la dispoziție și, nu de puține ori, cu o subspecie a slugărniceii. Un soi de cumsecădenie lipsită de stil, o bunăvoință de țoapă răzbat în această alintare excesivă a lucrurilor. Cu ajutorul câtorva sufixe, ele sunt făcute să intre în scenă pe vârful degetelor, să devină mici, drăgălașe, ușoare ca un fulg, pufoase și îndulcite. Diminutivul îndulcitorul la îndemână, ingredientul universal care le răpește lucrurilor *gravitația* lor naturală. Tot ce „cade" în spațiul discuției este amortizat prin diminutiv și împins în ograda unei politeți de mahala.

Prima oară m-a frapat diminutivul într-un cabinet medical, când, întinzându-mă pe patul de

consultație, asistenta care mă pregătea pentru nu știu ce analiză mi-a spus cu o voce mică: „- Și-acum vă rog să întindeți mânuțele pe lângă corp.” Or, eu am mâinile mari. Indignat, am ridicat brațul în aer, l-am privit încă o dată atent, ca nu cumva să mă înșel, și i-am spus: „- Doamnă, uitați-vă și dumneavoastră: sunt astea mânuțe?” E limpede că doamna care mă pregătea pentru analiză voia, în mod inconștient, să mă facă să redescopăr copilăria, vârsta diminutivului continuu și singura în care fericirea e și ea constantă. Nici alte părți ale corpului meu n-au fost scutite de proba diminutivului. La o ședință de masaj mi s-a spus: „- Acum și celălalt picioruș.” Cred că e inutil să mai precizez că, mâinile fiind, cam la orice om, corelate cu picioarele, și în cazul acesta era vorba mai degrabă de labe decât de piciorușe.

De-atunci, în aproape fiecare zi a vieții mele sau aproape în orice împrejurare, mă pândește un diminutiv; unul menit să mă mângâie, să mă îmbuneze, să mă flateze, să mă facă să mă simt, cu un preț atât de mic, bine. În avion: „- Genuța... Vă rog să o băgați sub scaunul din față.” La comenzi de taxi: „- Mașina dumneavoastră sosește în șapte minute.” La magazin: „- Dați-mi, vă rog, cărdulețul!”; sau „- Aveți aici bonulețul”; sau „- Să nu uitați facturica”; sau: „Iată și chitanța”. La bancă: „- Bănușii îi punem într-un pliculeț.” La restaurant: „- Berica dumneavoastră.” Până și despre mașina pe care am negociat-o într-un *show room* mi s-a spus la sfârșitul conversației: „- Mașinuța dumneavoastră, dacă o luați, ar sosi în două săptămâni.” M-am și văzut, în pantaloni scurți, scoțând-o dintr-o cutie (pardon, cutiuță) și conducând-o prin curte cu telecomanda.

De unde atâta tandrețe publică? Înotăm vânos în tranziție traversând o mare catifelată de sufixe: „-șori”, „-șoare”, „-uțe”, „-ici”...

Gândul că mi-am încheiat un ciclu de viață și că de-acum aș putea ieși decent din scenă mi-a apărut prima oară la 40 de ani. Tocmai terminasem *Jurnalul de la Păltiniș*, mă îndrăgostisem de câteva ori, cunoscușeseam câțiva oameni deosebiți, dădusem câte ceva din partea bună a ființei mele. De-atunci am scris mai mult, am dat mai mult, poate am iubit mai mult, sigur am văzut mai mult. Fiecare zi pe care o trăiesc e o porție în plus, un supliment la prânzul încheiat de mult al vieții mele. Evident, spun toate astea ca să nu plec văicărindu-mă, cerșind o păsuire de câteva zile pentru că aș mai avea ceva de făcut. Sigur că mai am ceva de făcut, încă mai am ceva de făcut. Important este ca, oricând va fi să plec, viața să fi pus în mine și să fi făcut din mine mai mult decât am fost eu dispus să cred că sunt.

L'Enfer deșt Vautre, iar „celălalt” este vecinul. Trăiesc în bloc cu un imbecil, nu-i singurul, dar acum e vorba doar de el. Pe vremuri, era cu cartea de imobil, deci persoana de contact a securiștilor. La ședințele de bloc venea în pijama și dădea citate din „Regulamentul conviețuirii socialiste”. Bătea în cuie ușile de la subsol. Când îl supăra careva din casă, îl turna la biroul de partid de la instituția în care omul lucra. Acum taie pomii din curte și vopsește casa scării în căcăniu. Se opune să-ți pui centrală

proprie, apoi, după ce o faci, vine să se conecteze la conducta ta. își tapițează canapeaua în casa scării. Părul, veșnic netuns și slinos, îi trece peste urechi și peste gulerul hainei. Pe scurt, el e Vecinul, emblema lumii în care am trăit și trăiesc.

Gând un om nu primește nimic de la ceilalți pentru a-și construi și menține respectul de sine, își ia singur. Vecinul despre care tocmai am vorbit l-a întâlnit zilele astea pe scară pe locatarul nou mutat. „- Știi, îi spune, vrând să se prezinte, eu conduc blocul ăsta de patruzeci de ani." Trebuia să evadeze cumva din starea de deșeu uman. Și găsisese direcția în care s-o facă: „conducător de bloc".

Povestea cu conducătorul de bloc mi-aduce aminte de vizita de-o zi pe care am făcut-o în 1980 la Moscova. Era de fapt o haltă în drum către Erevan, unde avea loc congresul închinat filozofului național *en titre*, David Armeanul, ultimul comentator aristotelic, de la a cărui naștere se împlineau, zice-se, 1 500 de ani bătuți pe muchie. Am ajuns la Moscova pe 7 noiembrie, zi aniversară a Marii Revoluții. Aveam de făcut un comision și seara a trebuit să merg la părinții unei rusoaice măritate în România cu unul dintre prietenii mei. La parterul blocului în care locuiau părinții fetei se afla un uriaș magazin *Oțean*, în care, risipite în vitrine de zeci de metri, se găseau bancuri alcătuite din două-trei soiuri de pește congelat. Pereții întregului bloc erau literalmente îmbibați de miros de pește și, cum cei doi bătrâni stăteau

la etajul I, exact deasupra *Oceanului*, o vreme, la începutul vizitei mele, am crezut că am să mă sufoc. Fiecare obiect din cele două camere minuscule putea a pește. Bătrânii păreau desprinși dintr-o carte cu basme rusești. Vorbeau întruna (nu-nțelegeam o iotă), mă mângâiau din când în când pe brațe, pe umeri sau pe piept și țineau morțiș să mă facă să mănânc, prăjit în ulei, unicul ou pe care-l aveau în casă. Era tot ce puteau să-mi ofere.

Ceea ce îmi sărise în ochi venind la ei fusese spectacolul bărbaților întâlniți pe drum: toți, dar absolut toți, aveau pieptul plin de decorații. Era, cum spuneam, 7 noiembrie. Bătrânelul din fața mea, așezat pe un scaun la masa din bucătărie și care sporovăia - el știa ce - fără încetare, avea la rându-i pieptarul hainei plin tot cu decorații. Cum Dumnezeu, m-am întrebat, putea fi decorată *toată* populația masculină a Imperiului Sovietic? Cum de se distinseseră toți? Am încercat să aflu, ceea ce nu era ușor. Prin semne, prin cuvinte căutate în dicționarul de buzunar pe care-l luasem cu mine, am ajuns să înțeleg că existau distincții cam pentru toate laturile activității umane: fruntaș în producție, pe școală, pe instituție, decorat în război, desigur, dar deopotrivă fruntaș pe scară, în bloc, pe stradă, în cartier. Tuturor, într-o viață, le venea rândul pentru una sau alta. Bătrânelul din fața mea avusese timp să primească toate decorațiile: cea de scară, bloc, stradă, cartier... Era locatar-fruntaș. Avea atârdate în piept câteva zeci de decorații și mi le prezenta una câte una, vorbind fără întrerupere și, vizibil, tare mândru de ele. Eu ascultam politicos, arborând un zâmbet cald, spuneam din când în când *ia ne panimau*, el dădea

din mână, zicea *harașo, harașo!* și continua să-mi explice. Milioane de oameni cărora li se dăduse, sub formă de tinichele aurite și panglici colorate, lucrul acela de care cu toții aveau nevoie și pe care viața nu li-1 putuse oferi în alt fel: respectul de sine.

Orice ieșire în public, orice „angajare” te mutilează. Tot ceea ce e spus prea răspicat, tot ce e reacție la un „lucru strigător la cer” termină prin a te fixa în grimasa antipatică a indignării. După câteva ieșiri la rampă porți deja o mască, una care te precedă apoi în orice împrejurare publică. Va fi întotdeauna prea târziu ca să mai sugerezi că ai, ca toți oamenii, mai multe fețe și că lumina trece diferit prin densitățile diferite ale ființei tale.

De aici nevoia de a scrie jurnal. De-abia aici poți să te exprimi *așa cum ești* în vastitatea micului tău eu și să contracarezi astfel imaginea aceea confecționată din *câteva flash-uri* publice. Când scrii jurnal, e ca și cum, după ce cineva te-a scris greșit, vii în urma lui și, corectând, *te* corectezi.

Nefiind sigur că-și va vedea *Jurnalul* publicat în timpul vieții (îl publică totuși la 27 de ani, cu doi ani înainte de a muri), Barbellion își întoarce ochii către prezumtivul cititor de după moartea sa și începe să scrie *cu disperare* pentru el, numindu-1, cu vorbele poetului Francis Thompson, „inima vie mână să bată tot mai viu de inima nevie”. În timp ce-1 citesc, îmi vine în minte vorba filozofului grec care, întrebat cu ce se ocupă, răspunde, gândindu-se

însă la cei ce l-au precedat: „Fac comerț cu morții.” Bănuiesc că Zenon e cel care a spus-o, dar, căutând-o, nu dau peste ea și, după vreo două ore de cercetări zadarnice în Diogene Laertios, renunț, rămânând frustrat. În schimb, îmi vine în minte un gând al lui Noica. întrebat de ce scrie, a răspuns că vrea să stea de vorbă cu departele lui în timp.

Când scrii jurnal, îi faci pe ceilalți să descopere nu ceea ce e comun în noi toți și se află la vedere (comunul banal), ci *comunul nevăzut din noi*. Citindu-te, celălalt trebuie să ajungă să exclame: „Exact așa simteam și eu, dar până acum nu mi-am dat seama!”

Un scriitor e cineva care nu poate să exprime ceea ce simte - și care totuși încearcă.

Este un om sănătos superior unuia bolnav și unul viu unuia mort? Cine ar sta pe gânduri, trebuind să dea un răspuns, și cine ar crede că întrebarea nu e perfect stupidă? Și totuși, și totuși... Să-1 ascultăm pe Barbellion în încheierea *Jurnalului* său, așteptând să moară (avea scleroză în plăci), de la o zi la alta:

Vă e milă de mine, nul Sunt singur, n-am un ban, sunt paralizat și abia am împlinit 28 de ani. Dar pocnesc din degete drept sub nasul vostru și, cu egală aroganță, mi-e milă mie de voi. [...]

Credeți că aș schimba comuniunea pe care o am cu inima mea pentru baloanele de săpun ale conversațiilor voastre prostești? Sau curiozitatea mea pentru interesele voastre nestatornice? Sau disperarea mea pentru speranța voastră confortabilă? Sau viața mea joasă pentru viața voastră lustruită și curată ca o monedă nouă? Nu aș schimba-o. Mă înfășor în mantie și îi mulțumesc solemn Domnului că nu sunt cum sunt alții.

Câți dintre noi ar putea semna rândurile astea? Mai toți autorii de jurnale care contează scriu așezându-se în orizontul finitudinii, în condiția devoratoare a timpului. Dar numai Barbellion a scris *privindu-și moartea în ochi*.

30 octombrie 2008. Am terminat astăzi *Scrisori către fiul meu*. Habar n-am ce soartă o să aibă. Din cele șaisprezece capitole, cam cinci sunt deosebite. Asta înseamnă că am reușit să spun în ele ceea ce înainte de a le fi scris nu credeam că aș putea exprima vreodată. Am terminat ca prin vis. În fața fiecăruia dintre ultimele patru-cinci capitole simțeam că nu mai sunt în stare să mă readun pentru un nou început. Mă nășteam și muream și oboseam să mă nasc din nou ca să mor din nou. Astăzi mă simt ca Ulise care se trezește dimineața pe țărmurile insulei lui Alcinoos fără să știe prea bine cum a ajuns acolo. Ce val m-a scos la capătul cărții mele?

Lunea e ziua națională de lucru la români. Simt asta în fiecare luni când ajung la Casa Presei și când,

spre deosebire de *toate* celelalte zile ale săptămânii, nu găsesc loc de parcare. Concluzia e infailibilă.

De câte ori curăț cartofi frumoși pe dinafară și mi se-nțâmplă să descopăr părți mari stricate înlăuntrul lor, înțeleg de ce am refuzat dintotdeauna instinctiv să privesc interiorul corpului omenesc, să-i descopăr visceralitatea. Știam că acolo, în partea lui nevăzută, ceva se poate strica, știam că de-acolo, dintr-un ungher sau altul al lui, pândește boala. De-acolo, dinlăuntrul nostru, adăpostită și ascunsă de noi, își face ea intrarea în lume. Și de ce ar fi trebuit să forțez intrarea, de vreme ce din afară trupul, orice trup, pare pecetluit? În principiu, nici nu avem acces la interiorul lui. Medicina, doar, rupe sigiliul.

Am terminat de citit *Jurnalul* lui Barbellion. Și-mi vine în minte o vorbă a lui Annie B. despre scriitorii aflați pe raftul întâi al bibliotecilor noastre: „...cei mai mulți dintre ei au murit fără să știe cât de tare vor fi iubiți”.

M-am bucurat pentru fiecare zi în care pe autor (Barbellion) nu îl durea ceva, în care putea merge, scrie sau mânca un sendviș. Atunci țineam pumnii strânși pentru timpul vieții lui.

De cele mai multe ori *ne jucăm* modestia. Nu spun că nu trebuie s-o facem, dar ce-ar fi ca, din când în

când măcar, să ne dăm jos masca și să spunem, de pildă, că da, ne place ce am scris? L-am admirat pe Cărtărescu când, la o lansare a cărții lui, a declarat că de fapt nu el e autorul, lăsând să se înțeleagă că a fost în priză cu ceva mai înalt decât noi, oamenii. L-am admirat și pe Barbellion când, pregătindu-și paginile *Jurnalului* pentru publicare, a declarat cu impresionantă franchețe: „Recitindu-le, îmi dau seama ce carte excelentă am scris.”

Într-adevăr, ce-ar fi să lăsăm o clipă fandoseala deoparte? Poate altul să știe mai bine decât tine ce ai făcut? Ai cu adevărat nevoie de-o judecată străină? Și dacă ai, cu atât mai rău pentru tine! Ei bine da, am redeschis într-o bună zi *Ușa interzisă* și, pentru că trecuse mult timp de când n-o mai făcusem, am citit primele pagini ca și cum ar fi fost din cartea unui străin. Și, brusc, am simțit că-1 invidiam pe autor. M-am bucurat, desigur, nespucând mi-am adus aminte că autorul eram eu. Știu, apoi, că am scris texte din care nu poate fi clintit nici un cuvânt (*Moartea lui Noica, în căutarea mamei, Sărutul lui Cioran* și altele) și n-am nevoie de altcineva care să vină să-mi spună asta. Iar faptul că gândesc astfel n-are legătură nici cu înfumurarea, nici cu pierderea măsurii, nici cu obșteasca paranoie. E doar momentul de odihnă din ziua a șaptea a cărții.

La început locuim în cuvinte ca într-o mare casă comună. Apoi, câte unul dintre noi își ia cuvintele cu el și se mută singur pe o colină. Își face acolo coliba lui. Iar ceilalți vin s-o viziteze. La început câțiva, apoi din ce în ce mai mulți. Încet-încet, se

mută cu toții în coliba lui. Cel care reușește să facă asta se numește scriitor.

6 noiembrie 2008. Sunt la Paris de o zi, la vărul Adrian. Stăm de vorbă în fața focului de la șemineu. Prefirăm morții anului. Ne e frică de moarte? Cum o putem „înfrânge”? Îl ascult vorbind. Soarbe din când în când dintr-un pahar cu vin roșu, așezat pe polița de marmură a șemineului, și trage din pipă. „Am avut o viață plină. De ce aș vrea să trăiesc alta? Încă și încă, la nesfârșit? E ca și cum n-aș fi fost mulțumit cu viața mea, ca și cum mi-aș fi trăit-o prost. Dar am trăit-o plin și bine și acum, la 80 de ani, vreau să mă odihnesc. Moartea de după o viață plină e ca somnul binecuvântat după o zi bine umplută.”

Ziua arhanghelilor Mihail și Gavril. Sunt tot la Paris. Ultima zi de toamnă. Soare ostenit, ce pare că-ți întinde cu disperare mâna înainte de a se îneca definitiv în nori. Plimbare cu Mihnea de la Place d'Alma pe cheiul Senei, până la Pont des Arts, pe un covor de frunze galbene. Și silueta înaltă a acelei fete care ne-a însoțit tot drumul și pe care o regăseam tocmai când credeam că s-a desprins de noi și că am pierdut-o. Mergeam după ea, mergeam cu ea, ea mergea după noi sau cu noi, mergeam de fapt tot timpul împreună, dar ca și cum n-am fi știut unii de alții. Își plimba în fața noastră, alături de noi sau venind în urma noastră, eleganța și misterul, silueta ei de lujer gata să se frângă și părea că așteaptă ceva. Dar era în același timp prizonieră-n propria-i

splendoare: era greu să-ți imaginezi că, necunos- când-o, i-ai fi putut vorbi. Și, totuși, în felul straniu în care se lăsa oarecum însoțită de noi, părea să spună: „Nu mă lăsați singură, ocrotiți-mi plimbarea, fiți cavalerii mei necunoscuți. Mergeți mai departe cu mine, fiți asemeni unui câine care te însoțește părând că te ignoră." M-am imaginat o clipă oprindu-mă în dreptul ei și spunându-i: „Madame, le spectacle de votre solitude distante et reveuse a touche le cote romantique de mon etre" și cuvintele astea m-au urmărit, cu ridicolul și inocența lor, până când ea s-a așezat pe o bancă, iar noi am trecut mai departe, cu senzația că am dezertat, că am ratat Aventura.

Cea mai mare barbarie în ritualul înmormântării este expunerea mortului pe năsalie. Și cucoanele care comentează: „Ai văzut, dragă, ce bine arăta răposatul?" Fantasma „mortului frumos", obținut prin cosmetizarea lui, care vrea să sugereze celorlalți că moartea e un somn liniștit, că cel mort nu face decât să „se odihnească" frumos, senin și, îh sfârșit, împăcat.

M-am gândit la zecile și zecile de înmormântări la care am asistat la noi, la defilarea celorlalți prin fața reziduului care suntem, la privirile lor furtive, înfricoșate și indecente, pe care le lasă să alunece, lacome totuși, peste chipul celui mort. Ce oroare!

Te desparți de-o carte pe care ai scris-o abia atunci când ajungi să o citești uitând că ești autorul ei. Dar

e ca și cum ți s-ar cere să-ți privești ghetetele vechi și să-ți imaginezi că până atunci le-a purtat altul.

Sensul profund al lui „a fi pe dinafară": e pe dinafară cel care și-a pierdut cheile sufletului. (Dar se poate lăuda cineva că și le-a găsit?)

Spre deosebire de sinistrul criteriu de rasă, cel de clasă îi dă crimei o deschidere infinită, pentru că el poate fi activat oricând și în orice societate de pe glob. Comunismul e de aceea *crima universală la pândă*, crima care poate fi oricând provocată și ațâțată, tocmai pentru că ea are ca temeie etern inegalitatea naturală dintre inși și frustrările care decurg de aici. Când ierarhia dintre inferior și superior se pierde, inferiorul se transformă lesne în potențial al „revoluției".

De ce s-au opus oamenii politici de la noi cu atâta vehemență condamnării oficiale a comunismului? Pentru că mai toată clasa politică actuală stă cu picioarele înfipte în comunism. Or, condamând trecutul, ne-am condamna prezentul și, evident, asta trebuie evitat cu orice preț.

Mi-ar plăcea ca, după ce am tradus *Ființă și timp* și după șaisprezece ani de predare a ei, să pot s-o povestesc (așa cum a făcut Noica cu *Fenomenologia spiritului*), să scriu un „*Sein und Zeit*" pentru uzul leneșilor.

Chinuit toată viața de dorințe trupești, Tolstoi decretează, ajuns la bătrânețe, că numai bătrânii și copiii trăiesc viața cu adevărat, pentru că simt liberi de poftele sexuale. Și tocmai de aceea, spune el, desfrâul bătrânilor și al copiilor este respingător.

Ideea lui Dragomir că recompensa și pedeapsa sunt cele două fețe ale răsplății și că românii se descurcă bine cu recompensa, dar stau prost cu acceptarea pedepsei.

Uneori am senzația că sunt vocea inimii mamei mele. Iar când se întâmplă așa, am o stare de grație. Mă împac cu mine și mă simt nespuse de curat, eu, mârșavul de mine.

Mi-am reînceput viața cu fiecare carte.

Când eram mic, luam toate vorbele în serios. Mi-aduc aminte de o noapte de iarnă în care eram răcit rău și tușeam groaznic. Aveam „tuse măgărească”. Dormeam în cameră cu mama și, exasperată de accesele mele de tuse, mama mi-a spus: „- Dacă nu încetezi, te arunc pe geam.” Ninsese mult în ziua aceea și zăpada se așternuse în straturi moi și înalte. M-a apucat o panică teribilă și aproape mă înecam, sforțându-mă să stăvilesc valurile de tuse care-mi porneau din piept. Mi-am imaginat zborul meu pe geam de la etajul I, în curtea spre care dădea dormi-

torul. M-am văzut căzând aproape de trimchiul gros al platanului de lângă gard și mi-am zis că zăpada așternută peste zi ar fi rezolvat problema căderii, primindu-mă în brațele ei de puf. Dar apoi? M-aș fi descurcat oare, desculț și în pijama, în frigul de afară? Aș fi rezistat oare toată noaptea, până când, ceilalți sculându-se, ar fi urmat să fiu reprimat în casă? Am adormit la un moment dat, tot tușind cu capul în pernă și terorizat de gândul că maică-mea, dintr-o clipă în alta, și-ar fi pus în aplicare teribila amenințare.

Acum știu că, de cele mai multe ori, vorbele nu sunt făcute să descrie un lucru care ar urma să se întâmple și că, adesea, ele vin spre tine oarecum la întâmplare, ca roiurile acelea de insecte care se abat asupra ta, dar care te ocolesc în ultima clipă, înainte de a te întâlni. Și, cu toate acestea, continui să iau vorbele celorlalți în serios și mă chinui trăind o vreme în virtualitatea lor, în orizontul lor de promisiune și minciună. Sunt de aceea ușor de înșelat. Încep prin a-i crede pe toți „pe cuvânt”.

Orice încercare de redresare a noastră ar trebui să înceapă de la *tenir la promesse*, de la „a-ți ține cuvântul”, în ordine moral-metafizică aici este, cred, hiba noastră: de la ultimul meseriaș și până la oamenii politici, românii nu-și mai țin cuvântul dat. Aici nu e vorba de minciună, ci de o desprindere ontologică a cuvintelor de purtătorul lor. Devenite simple baloane de săpun, cuvintele dispar fără urmă de îndată ce au ieșit din gură. În comunitățile mature, cuvântul dat te leagă de el însuși și-i leagă pe oameni unii

de alții. în virtutea acestui contract nevăzut, și nu a legilor, funcționează în primul rând comunitatea. Dincoace, în schimb, oamenii nu mai fac ce spun. Ei s-au eliberat *social* de cuvinte și cuvintele nu-i mai leagă pe oameni între ei. Neprionii de cuvinte, ei sunt în bătaia vântului și societatea se destramă.

Patru vorbe care fac parte din „înțelepciunea poporului român” și pe care ar fi bine să le invocăm cât mai rar: 1. Fă-te frate cu dracul până treci puntea; 2. Capul ce se pleacă sabia nu-1 taie; 3. A p a trece, pietrele rămân; 4. Facerea de bine, f.. e de mamă.

Toate simt păguboase, urâțitoare și ne condamnă la un destin rușinos. E puțin probabil că, făcându-te frate cu dracul, ai să treci puntea vreodată, pentru că, prin esența lui, dracul nu cunoaște sentimente de solidaritate și, cu atât mai puțin, de frăție, iar dacă le mimează, o face numai pentru a te ispiti și a te pierde în pasul al doilea. Așadar, făcându-te frate cu dracul ca să treci puntea, cel mai probabil este că te vei îneca. Și, chiar admitând succesul operațiunii, se poate trăi o viață întreagă cu amintirea frăției cu dracul?

A doua vorbă reprezintă propoziția de bază a unei metafizici a supunerii transformate în destin istoric asumat, completată perfect de către cea de a treia vorbă, care explicitează forma însăși a acestui destin: rămânerea, continuitatea, persistența unui popor în forma împietrită a mineralului, adică a elementului inerțial pur, care subzistă fără să evolueze, piatra întruchipând prin excelență primitivismul istoriei, nicidecum simbolul pentru o tematică

a mândriei naționale sau a mulțumirii de sine. Cui i-ar trece prin cap să spună, satisfăcut, „durez asemenea unei pietre”?

Poate că cel mai cumplit proverb al românilor, unul care blochează orice speranță de cimentare a acestei națiuni într-o comunitate autentică, este „Facerea de bine, f...e de mamă!”. Ideea că, în mod sistematic, făcând binele vei primi răul și că, deci, trebuie să te abții programatic de la a face bine explicită poate în cea mai mare măsură grimasa sub care am încremenit în istorie.

Singura mea consolare pentru spectacolul prostiei autohtone o reprezintă momentele în care constat absorbția ei în oceanul prostiei planetare, prostia unei specii care nu a fost niciodată la înălțimea gestionării propriiei sale istorii și nici a naturii ce i-a fost lăsată în grijă.

Când începi să fii incomodat psihic? Atunci când începi să te cerți în gând cu cineva. Ieri-seară am adormit greu pentru că, stingând lumina, am început să mă cert în gând mai întâi cu un tip care a încercat să mă pungășească, apoi cu prietena soră-mii. Dar există și indivizi cu care te cerți în gând periodic. De pildă, tipul care s-a mutat alături de mine și care anul trecut mi-a tăiat, când nu eram acasă, copacul din curte, plantat în urmă cu treizeci și cinci de ani, odată cu ridicarea casei. Ca m o dată pe lună, așadar, mă cert în gând cu „criminalul de copaci”, cum l-am botezat. Dar există și certuri în gând de o viață, persoane cu care, periodic, ani și ani la rând, ai de

disputat unul și același lucru. Când te certî în gînd cu cineva vreme de o viață, se naște ura.

Liber cu adevărat ești doar cînd ai scăpat de teama de moarte. Un samurai atinge faza *mushin* (și e imbatabil) cînd intră în luptă fără să mai aibă în minte gîndul morții proprii. *Jurnalul fericirii* al lui Steinhardt începe cu un discurs pe această temă, invocînd, dincolo de credință, trei comportamente sau trei așezări în viață care te eliberează de teama de moarte și care te fac astfel invulnerabil.

Sursa planetară a prostiei este ideologia. Deveni prosti cînd, în locul unei concluzii obținute prin judecarea personală a lucrurilor, îmbrățișăm una pe care ne-o dă de-a gata gîndirea de împrumut, gîndirea la care se ajunge *prin aderare*.

20 noiembrie 2008. Mă sună sora mea, reproșându-mi capitolul din *Scrisori către fiul meu* în care povestesc descoperirea corpului la pubertate. Încerc să-i explic că nu există subiecte interzise, ci doar abordări vulgare, iar capitolul invocat este de-o desăvârșită suavitățe. „- Citește-1 încă o dată, îi spun. Gîndește-te că un copil devenit puber este un înger căzut într-un corp de pămînt și care, astfel, se descoperă într-o nouă ipostază a vieții. Paginile trebuie citite ca a doua noastră ridicare în picioare, ca ieșire la lumină din indistinția copilăriei. Este trezirea,

|| acolo, e pubertatea în splendoarea ambiguității ei, ca deschidere simultană către fericire și chin. Descoperirea trupului e o minune, iar cultivarea lui de-a lungul vieții, o datorie. Spiritul există doar ca spirit *întrupat* și din întruparea lui se nasc toate «stările de spirit» ale vieții noastre. Ce e rău că spun asta?" îmi răspunde: „- Tot ce spui acolo contravine imaginii tale."

Perfect, mi-am zis. Tocmai asta am vrut. Să contravină „imaginii" mele, pe care nu eu am fabricat-o, ci prejudecățile stupide despre filozofi și filozofie. De unde anume rezultă că celui care se îndeletnicește cu filozofia i se refuză dreptul de a fi parcurs toate vîrstele vieții? Sau că trebuie să încremenească într-o gravitate înspăimîntătoare, să umble, eventual, jerpelit, să nu știe ce-nseamnă trupul unei femei, să trebuiască să mănânce, pesemne, numai gris fiert în apă și iaurt cu fulgi? Așadar aflați, prieteni: filozofii nu pot gîndi decît *în condițiile întrupării*.

Idea lui Mishima (apare în *Soare și oțel*) că a-ți cultiva astăzi, în modernitate, corpul (omul modern nu mai are nevoie de mușchi ca să se descurce) echivalează cu a învăța o limbă moartă, cu a-1 reînvia. („Treptat, mușchii au ajuns să te trimită cu gîndul doar la Grecia antică.")

*

Ce ciudat! După ce am terminat *Scrisori către fiul meu* și cartea a apărut și m-am desprins de ea, în golul care s-a produs a țâșnit deodată, ca și cum ar fi fost ținut o vreme sub obroc, dorul de fiu-meu în carne și oase. Aproape doi ani de zile am stat de

vorbă cu ficțiunea care devenise. Mi-am mințit astfel nevoia de el, construind un dialog cu fantasma lui. Acum, pentru că fantasma a dispărut și pentru că nu-i mai pot scrie scrisori lungi, fiu-meu a reintrat în scenă: cu absența lui dintotdeauna, cu miile de kilometri care ne despart, cu dorul care nu-mi dă pace clipă de clipă. Ce aș mai putea să inventez acum?

De ce voia mama ca, atunci când va muri, în casă să fie curat și lucrurile „la locul lor”?

Dragomir care, pe măsură ce îmbătrânea, iubea tot mai mult copacii și câinii.

Ceaușescu nu a fost singur. Conducea o trupă de acrobați care evolua într-o arenă de circ. îl azvârleau în sus, îl ajutau să facă tumbe și, după fiecare număr, se înclinau, aplaudau și arătau cu mâna spre el: „Ați văzut ce salt reușit?” Ce importanță avea dacă acrobatul nostru șontăcăia, iar spectacolul era de doi bani? Erau bine plătiți. L-au făcut să se înalțe pe trupurile lor, s-au înghesuit să-i fie postament, au juisat simțindu-i laba piciorului în creștetul capului.

în dimineața zilei de 15 martie 2005 m-am sculat cu aceste cuvinte uluitoare în minte (ba chiar m-am trezit sub impactul stranietății lor): *Era un complice al lui Dumnezeu*. Le-am notat și am dat recent peste

ele. Cine poate fi complice cu Dumnezeu? m-am întrebat. Orice credincios? Sau doar o ființă de rang egal? Dar așa ceva nu există. Un slujitor fervent al Lui? Dar poate fi complice cu Dumnezeu o ființă de rang inferior Lui? Și cum s-ar manifesta complicitatea? Printr-un dialog în *aparte*, asemeni celui purtat cu Moise, la capătul căruia Dumnezeu îi permite acestuia să-1 vadă *din spate*? (*Exodul*, 33,20-23). E limpede că un complice al lui Dumnezeu ar fi o persoană căreia Dumnezeu, stând de vorbă cu ea, i-ar trăda intențiile Lui sau de care s-ar folosi pentru a-și pune un plan în aplicare. (Filon îl numește pe Moise *hermeneus Theou*, „vestitor al voinței divine”.) Numai că toate aceste interpretări sunt făcute la scară umană. Căci un complice e mai mult decât un vestitor, e unul care participă activ la nașterea planului, a ideii etc. Așadar, *cine* și *cum* poate fi complice al lui Dumnezeu? De unde mi-a venit visul și ce voia el să spună? Oare cine-mi poate răspunde? Să fie mântuirea o stare de complicitate cu Dumnezeu?

Diversitatea religiilor vine din diversitatea bătăliilor pe care spiritul nostru, limitat la scenă, le dă pentru accesul la culise. Orice religie este un discurs despre culise făcut din sala de spectacol.

Modul cel mai general de a defini scepticismul pleacă de la faptul că nu stă în puterea celui care vede *doar scena* să pătrundă în lumea culiselor. Scepticismul se instituie ca o asumare a condamnării la perspectiva scenei.

Aversiunea lui Noica față de etică, expresie a aversiunii față de propriile eșecuri din tinerețe, toate având la bază un exces etic, o exigență extremă față de el însuși. Să ai senzația că ai păcătuit dintr-o prea mare puritate sufletească!

Să pornim întotdeauna de la punctul de vedere al victimei.

Este geniu (*apuci* Noica) cel care: înțelege tot ce vrea, ține minte tot ce vrea, exprimă tot ce vrea.

Un intelectual este un om care poate exprima limpede ceea ce îi mintea altora este confuz.

Dogheza. Ce cuvânt superb au japonezii! „A face *dogheza*”: a sta prăbușit în genunchi, cu capul la pământ. Este expresia maximei căințe, a recunoașterii greșelii sau răului pe care le-ai făcut. Și, totodată, este cererea finală a iertării.

Ceașescu a murit fără să facă *dogheza*. „A murit demn”, au spus imbecilii. A murit neînțelegând nimic din răul pe care-l făcuse, și nu doar românilor contemporani cu el, ci și întregii istorii trecute și viitoare a unui popor. Trecute: a distrus tot ce era *expresie* a generațiilor precedente. În timp ce glorifica voievozi, rădea mănăstirile și bisericile care erau emblema epocii acestora. Nu mai pentru fres-

cele interioare de la Văcărești (picturile acopereau o suprafață egală cu a unui teren de fotbal - le-am văzut în 1986, luminate de soarele care, după smulgerea turelor, năvălise înăuntru prin găurile căscate în plafon - și erau frumoase ca un fragment de rai) ar fi meritat executat de mai multe ori. A distrus arhitectura veche a tuturor orașelor de provincie și a strâns oamenii în cuști suprapuse din beton. Viitorul: i-a handicapat pe români prin subalimentare, contorsionare a sufletelor și îndobitocire pe mai multe generații.

Nu și-a făcut *dogheza*, pentru că asta ar fi presupus von grad de Uuminare pe care nu-l putea atinge și o capacitate de căință pe care nu o avea. De altfel, cel în fața căruia ar fi trebuit să stea în genunchi cu fruntea la pământ deja nu mai exista. Poporul român devenise o abstracție la care nu mai răspundea decât o masă dezarticulată de oameni vorbind stricat românește. Dovada stă în faptul că, după împușcarea lui, „poporul român” a acceptat să primească lecții de morală și soluții de viață de la indivizi de teapa lui Păunescu și Vădim, care, la rândul lor, ar fi trebuit să încremenească în poziția „*dogheza*” pentru restul vieții. În loc de asta, cu burțile lor impudice, cu fundurile lor mari, cu faldurile gușilor lor, s-au lăfăit în fotoliile Parlamentului și ne-au dat, seara, lecții de la televizor. Ce batjocură!

Cine a spus că la Veneția canalele miros urât? Este mirosul mării domesticite, aduse până pe treptele casei, al mării care s-a resemnat să plescăie și să se legene doar.

În vara acestui an (2008) a murit Geremek. A lăsat în urma lui o extraordinară expresie: „unificarea memoriei europene”. E vorba de o unitate de măsură a aducerii aminte, aceeași pentru cele două crime ale secolului. De pildă, dacă cineva te acuză (expresia a fost inventată de eternul intelectual francez de stânga) de „anticomunism visceral”, lăsând să se înțeleagă că anticomunismul trebuie să fie moderat, să vină de la suprafața pielii, și nu de undeva din rărunchi - ca și cum o ideologie și un regim criminal pot stârni altă reacție decât una viscerală -, tu ar trebui să-i răspunzi: „Dar antinazismul poate fi altfel decât visceral?” Cum ai putea reacționa la crimele din secolul trecut, la *toate* crimele din secolul trecut, *altfel decât viscerali*? De ce crima comunistă, spre deosebire de cea nazistă, ar presupune reacții mai blânde, mai moderate, mai „ne-viscerale”? E ea mai blândă, mai frumoasă decât altele? Până una-alta, a bătut toate recordurile omenirii în materie de crimă.

Dar nu, cu ea - ni se spune - trebuie să ne purtăm cu mânuși, fir-ar să fie. De ce, domnilor, de ce?

*

Viata mea afectivă de fiecare zi, ca meteorologie. Nu știu niciodată, când mă scol, cum va fi ziua. Cea mai mare parte din timp mi-o pierd luptându-mă cu norii care stau la tot pasul să se-adune. Fiecare zi în care nu plouă este o victorie asupra mea însumi.

*

Seara mă reped pe *Caietele* lui Cioran ca și cum aș avea întâlnire cu o iubită.

Sunt timid și asta înseamnă că plec de fiecare dată greu de-acasă. Mă tem să-mi părăsesc ograda eului. De aici jocul între *bunăvoința forțată* și *arroganță*, cele două măști pe care, autist și angoasat incurabil, le am la mine și le port pe rând, atunci când, ieșind în lume, trebuie să dau piept cu straniețea numită „celălalt”.

*

Scriu nu ca să public, ci ca să-mi suport mai ușor existența *comentând-o*. Acest comentariu mă ține deasupra ei, mă face să nu mă duc la fund și să mă înec. Iar a publica devine un gest secund, imul de împărțășire.

*

Cum poți să fii autentic în privința existenței/ora *să te viaieți*? Sau să te viaieți cu atâta gust, încât să-ncepi să te simți bine, ba, mai mult, să-i faci și pe alții să se simtă așa?

Dacă îmi fac bilanțul vieții, îmi e imposibil să nu observ că cei care ne-au încălecat tovarășește în '47 mi-au furat sentimentul lui *acasă*, ceea ce francezii numesc *chez soi*, acel „la mine”, care-ți dă familiaritatea cu lumea ta și senzația că ai o patrie. Pe șleau spus, *mi-au împruțit viața*.

Nu-mi plac cuvintele astea, „pute” și „a împruți”, dar n-am cum, altfel, să exprim o nefericire extremă și continuă, sentimentul mizerabil că viața mea a evoluat pe un fundal al urâtului neîntrerupt. E ca un sunet ascuțit care începe, care nu se mai oprește și care-ți va țiuu în urechi la nesfârșit, indiferent de

celelalte sunete care se vor suprapune peste el de-a lungul întregii vieți. Mi-a ucoclit sufletul.

Nu-nseamnă că n-am fost niciodată fericit, că n-am avut bucurii, dar toate astea erau retrase într-o lume mică, în buzunarul existenței mele, în cercul strâmt pe care mi-1 trasasem pentru ca să despart „lumea lor” de a mea. Atunci mi-a venit în minte ideea de „patrie mică”, de rezervație, dar însoțită mereu de spaima că în orice clipă va trebui s-o părăsesc, sau că mi-o vor invada, sau că voi fi smuls din ea.

Iar despărțitura între cele două lumi, între „patria mică” și „patria furată”, nu putea fi etanșă. Era doar un truc de supraviețuire, o găselniță, o minciună, un mod de a închide ochii în fața lumii reale. Miro-sul din closetul lor sau din bucătăria în care găteau mâncăruri râncede se strecura pe sub ușa mea și-mi pătrundea în casă. Am trăit continuu cu această putoare în nări.

De aceea în peisajul meu de mirosuri stăruie mirosul de cloacă multilateral dezvoltată în care m-au ținut patru decenii. Și până la urmă, când vorbim de comunism, doar atât contează. Restul e vorbărie de salon de stânga, e gargară, „ideologie”, „politologie”, frazeologie. Comunismul: basm pentru îmbrobodit proștii și îmbuibat canaliile. Adevărul-adevărat rămâne viața mea împuțită de ei; cloaca lor avându-și epicentrul în patria mea; țara mea furată peste noapte și devastată apoi zi de zi, vreme de patruzeci de ani. „Anticomunist visceral” ce simt!

Vorbesc cu vărul Adrian la telefon. îl întreb ce face. „- Mă gândeam la deosebirea dintre o per-

soană ambițioasă și o personalitate. Persoana ambițioasă se căznește să devină personalitate. Dar nu reușește. Personalitatea, în schimb, nu face nimic în sensul ăsta. Ajunge pur și si'mplu. Personalitatea e o persoană băgată în seamă de toată lumea fără să facă ceva anume pentru asta. În fond, personalitatea e o persoană care se ignoră ca personalitate.” îi cer să fie mai explicit. „Păi, uite: cineva care devine o personalitate ajunge la un moment dat, prin tot ce a făcut, să iradiază. Dar el nu află asta decât primind reflexul propriei lui iradiere de la ceilalți. De pildă, sub forma salutului care-i este adresat pe stradă de la necunoscuți. Prin omagiul pe care ceilalți i-1 aduc, prin iradierea lui în ei, află el că este o personalitate, în schimb, persoana ambițioasă se sceme să fie văzută și nu se uită nimeni la ea.”

Cad peste o notație din *Jurnal în fărâme* a lui Ionesco („Pentru ce mi-am dat atâta osteneală, dacă propria mea literatură [...] nu m-a făcut să înaintez nici măcar cu un pas spre cunoaștere, revelație sau seninătate?”) și-mi vine în minte așa cum l-am văzut ultima dată, în Boulevard Montparnasse, nu cu mult înainte să moară. Mă invitase Marie-France și-1 pregătise pentru vizită, îi pregătise de fapt pe amândoi, pe *maman* și *papa*, care stăteau, ca două păpuși cumiți, așezate pe fotolii, în salonașul de oaspeți din living. Ce m-a izbit, de cum am intrat, a fost pagoda de cărți - propriile lui cărți - înălțată de Marie-France în fața lui Ionesco. Priveliștea ei, asemeni unei uriașe decorații, ar fi urmat, sugerând împlinirea vieții autorului, să-i împrăștie tristețile. Dar Ionesco nu o vedea. Din spatele turnului de

cărți, de sub pleoapele căzute pe jumătate peste ochi, te întâmpina o privire goală. Măinile, asemeni unor crengi uscate și încârfigate, poposiseră pe pledul ce-i acoperea trupul până la brâu. Nici o relație nu părea să existe între teancul de cărți de pe masă și bătrânul așezat în fața lor, pe care-l înfrânseseră spaima și urâtul. N-am văzut niciodată o *vecinătate mai străină*. Cărțile acestea, cărțile *lui*, în care își pusese cândva viața, care-i hrăniseră orgoliul și care-i aduseseră recunoașterea planetară, nu mai însemnau nimic pentru omulețul care, acum, își contempla doar moartea. O anticipase de atâtea ori și se temuse atâta de ea. Pe ele nu le vedea, nu le privea, nu-l încălzeau, nu-i aduceau nici o mângâiere în drumul pe care apucase. Deveniseră, scoase acolo, pe masă, decorul agoniei lui.

Cărțile nescrise ne stau în față și ne hărțuiesc fără încetare. După ce le-am scris, ne desprindem de ele, apăsăm de amintirea poverii care au fost. Nu le iubim. Memoria chinului la care ne-au supus este încă proaspătă în noi. Le eliminăm treptat, ca pe o toxină care ne-a locuit prea multă vreme. Apoi timpul se-ntinde din nou, fără relief, în fața noastră, obligându-ne să-l populăm cu o nouă carte, să reluăm calvarul hărțuirii, pentru a ne trezi în final în fața altui vid. Facem gimnastica asta de vreo zece-douăzeci de ori într-o viață. După care murim. Se numește asta fericirea de a fi scriitor?

De fiecare dată când încerci să scrii, trebuie să spui ca Moise în fața lui Dumnezeu: „Ah, Doamne,

I eu nu sunt un om cu vorbirea ușoară; și cusurul
\
[acesta nu-i nici de ieri, nici de alaltăieri...; căci vorba
și limba îmi sunt încurcate." Iar apoi trebuie să
aștepti răspunsul Lui: „Voi fi cu gura ta și te voi în-
văța ce vei avea de spus" (*Exodul*, 4,10-12). Dar dacă
răspunsul nu vine?

I

*

Moralitatea este și o chestiune de vigoare, de
ținerețe așadar. La bătrânețe riști să devii imoral
pentru că ostenești și brațele nu mai sunt atât de
puternice pentru a nu slăbi frâiele, atunci când caii
| înhămați la carul vieții te trag pe cărările compro-
| misului sau ale umilirii. Mi-aduc aminte de P, cu
! câteva luni înainte de a muri, cum luase la rând la
! telefon mărimile zilei, pentru a cerși un post de
ambasador sau consilier pentru fiu-său. Iar acesta
îi șoptea în telefon: „întreabă-1 dacă nu s-ar putea
și-un post la..."

*

Cele două laitmotive ale operei lui Ionesco: nimic
nu poate fi înțeles; teama de moarte și necunoscut.
[A făcut atât de mult cu atât de puțin.

I

*

| Uneori mă gândesc că, trăind în vremea în care
| am trăit, am luat măsura omenirii după oameni po-
i cici, mutilați, decăzuți din specia umană și că aceasta
o fi arătând, totuși, altfel decât am apucat eu s-o
cunosc în cele câteva decenii în care românii, con-
temporanii mei, au fost încălecați de tovarăși. Să
mori cu ideea că nu știi cum arată o societate nor-
mală, cum arată oamenii de-adevărat!

A te chinui *cu gândul* în beneficiul celorlalți (filozofii „existențiali”).

Cioran în *Caietele* sale: pudic, pudic, pudic, cultivând o intimitate care este a spiritului, niciodată una care vizează corpul sau dorința. Vorbește tot timpul - dar fără să indice substratul gândului, sentimentului sau al senzației - despre remușcare, ticăloșie proprie, scrupul, dezgust de sine și de lume, nevoia de retragere în pustiu. Ce oare îl frământă pe omul ăsta în asemenea hal? te întrebi mereu. Ce grozăvii a comis? Și deodată, după șase sute de pagini de notații de tot soiul, aduce vorba despre *dorințe* și numește *femeia*. în sfârșit, iată „corpul delict”: „Sunt sigur că dacă m-aș rupe de lume complet, tot n-aș putea uita *femeia*. Trebuie deci să trăiesc așa cum am trăit mereu: sfâșiat între obsesia scheletului și obsesia cărnii.” Și în altă parte: „în tot ce am scris, nu i-am adus sexualității omagiul pe care îl merită.”

Spre deosebire de scriitori, gânditorii n-au avut niciodată curajul să acorde „calului negru” platonician rolul devastator pe care acesta îl joacă în viața noastră. De aici și *marea ipocrizie* a filozofiei dintotdeauna. Și ea rămâne una cu atât mai mare, cu cât fiecare filozofie intră în lume ca o *propunere de ordine*, în vreme ce sexualitatea reprezintă subminarea ei, dezordinea însăși înscrisă în centrul vieții filozofului, a Marelui Ordonator. Pentru că amenință „sistemul”, pentru că-1 poate răsturna din

miezul însuși al voinței care l-a creat, *în privința ei trebuie tăcut*. Și chiar în cazul unui gânditor ca Cioran, anti-filozof și anti-sistematic prin excelență, sexualitatea este limita unei gândiri care se laudă cu faptul că „a trăit tot ce a spus”. Dar care, procedând astfel, nu înseamnă și că a mărturisit tot ce a trăit, rămânând, astfel, fatal lacunară. Și iată cum o categorie a moralei - pudoarea - poate arunca în aer deopotrivă adevărul unui sistem (nu există nici un existențial al iubirii în *Ființă și timp*) sau pe cel al unei gândiri bazate pe „trăire”.

Replicile care ne vin în minte în absența interlocutorului real, după ce dialogul s-a încheiat. Aceleași pe care, când repovestim cuiva dialogul, pretindem că le-am spus, și care astfel ne adâncesc nemulțumirea de a nu le fi spus la timp.

De ce oare am o nevoie tot mai mare de a vedea, de *a avea reprezentări* pentru ceea ce, până acum, nu știam decât din cărți? De unde setea asta de intuiție, de concret, de *întrupare!* Și liniștea care mă cuprinde după ce *am văzut*, după ce, acum, pot spune că *știu*. Așa s-a întâmplat după ce am văzut pupitrele la care scria Kierkegaard, în casa lui de la Copenhaga. Așa s-a întâmplat după ce am dat cu ochii, la Todtnauberg, de coliba lui Heidegger sau de casa din Freiburg de pe Rotebockstrasse. La fel, după ce i-am ascultat vocea, înregistrată, la curs. După ce am văzut „turnului Holderlin” din Tiibingen și camera în care el a stat, cu mințile pierdute, vreme de șaptesprezece

ani. După ce am văzut Parisul sau Oxfordul sau Veneția sau sudul Statelor Unite. A avea reprezentări, a uni lucrurile din cărți, legende, cu realitatea lor vie. De ce nevoia asta, setea asta de **concret**? Pesemne că, pentru a putea fi iubite până la capăt, ideile trebuie mângâiate în purtătorii lor sau în întrupările lor întâmplătoare.

„Noaptea este speranța zilei”, spune Holderlin. Și-mi vine în minte un curs de la Marburg în care Heidegger observă că Occidentul a creat o imagine a lumii bazată pe văzul diurn, că **a ratat privirea bufniței**, care acceptă noaptea ca premisă a văzului.

Totul începe din *De anima* a lui Aristotel. Acolo se spune că ceea ce este perceput prin simțul vederii este ceea ce **poate** fi văzut, iar ceea ce poate fi văzut este culoarea fiecărui lucru, felul în care el apare în lumină (**en photi**), în transparență, în strălucire, în luminozitate. E nevoie, pentru a vedea, de un mediu transparent (**diaphanes**) pe care privirea să-l poată transpersa. Iar mediul acesta, ca atare, nu este vizibil; el devine „vizibil” în măsura în care lasă să se vadă culoarea fiecărui lucru. Lumina, transparența, claritatea simt, astfel, condiția „necorporală” de posibilitate a văzului. Lumina care, nevăzută fiind, lasă să se vadă vizibilul este, spune Aristotel, cerul ca **ființă a zilei**. Tot ce apare în lume este, astfel, legat de prezența soarelui. Grecii au fost fascinați de „fenomene”, adică de totalitatea aparițiilor în lumina zilei. Heidegger numește acest tip de existență **Dasein im Tag**, „existența diurnă”.

Cum stau atunci lucrurile cu non-transparența, cu **adiaphanes**, cu obscuritatea? Este ea în chip de la

sine înțeles opusul transparenței, deci tocmai ceea ce nu face cu putință vederea? Nu, răspunde Heidegger. „Există lucruri vizibile care sunt vizibile numai în întuneric. Obscuritatea este un element care face cu putință vederea în mod cu totul specific.” Și aici ni se dezvăluie sensul versului lui Holderlin. „Obscuritatea este o ființă de ordinul drumului” (**ein Wegsein**), spune Heidegger, este absența a ceva care urmează să devină prezent. „Ființa obscurității constă în faptul de a fi o luminozitate **posibilă**.” Întunericul nu este opusul pur al luminosului, nu este ceea ce ne împiedică să vedem. Nu mai că limba noastră (și întreg sistemul de categorii moștenit de la Aristotel) a fost creată ca „limbă a luminii diurne” (**eine Sprache des Tages**). Se poate oare crea, se întrebă Heidegger, o teorie de categorii a nopții? De ce doar ziua are acest privilegiu?

Pentru că, răspunde el, doar în marginea „fenomenelor”, adică a lucrurilor care se arată în lumină și pretind calitatea explicită de a deveni „sol al întregărilor și al unor explicații ulterioare”, se poate fonda știința. „Ceea ce se arată în sine însuși” beneficiază de la bun început de o promoție și este privilegiat în raport cu **ceea ce se arată ascunzându-se**. Tot ce are chip vizibil și aspect specific, **phainomenon-vX** așadar, se confundă cu ceea ce este prezent și, astfel, cu ființarea însăși.

Multă vreme nu am înțeles de ce sala în care dădeam examene cu studenții se lumina diferit în funcție de răspunsul fiecăruia. Era când noapte, când zi, era când o zi mohorâtă de toamnă târzie („palidă ca o zi în care soarele nu a apărut”, spune

Shakespeare în *Neguțătorul din Veneția*), plină de un plictis fără de margini - cel din fața mea reproducea, stâlcite și de-a valma, fraze de la curs -, era când o zi frumoasă de primăvară și încăperea se lumina brusc, căci în banca din față apăruse un student cu privire senină, care vorbea cu cap și coadă, care se mai oprea și asupra câte unui cuvânt grecesc sau german, care mai citise și altceva decât notele de curs și care, apoi, putea sistematiza ce spusese. Și care, vorbind, privea numai și numai în el, ca și cum ar fi pășit, atent, pe treptele invizibile ale luminii lui interioare. Gândul meu nu mai zbură acum de colo-colo, ci îl ascultam fascinat și de-abia așteptam să termine ca să pot începe să stau de vorbă cu el.

Îngăleala mentală făcea de fiecare dată ca sala de examen să se întunece, așa cum fraza bine stăpânită, discursul ordonat și asocierile neașteptate aduceau cu ele lumina. De unde veneau toate astea? Era limpede că fiecare student, de îndată ce deschidea gura, lumina încăperea în feluri diferite. Fiecare avea propria lui lumină - unii cât o pâlpâire doar, alții cât să umple camera -, iar eu, dând note, nu făceam decât să încerc să măsoar intensitatea luminoasă a fiecărei minți, iradierea ei.

Trăind această experiență am aflat că mintea fiecărui om este un soi de potențiomtru, un aparat care reglează gradele de iradiere luminoasă ale spiritului. Finețea potențiometrului este diferită de la un om la altul. Nu toți oamenii au darul de a iradia intens, de a face ca vibrațiile dintr-o adunare să capete o frecvență impresionantă. În schimb, ne simțim cu toții atrași spre un centru care iradiază și, în

orice societate, lumea se strânge în jurul celui care, vorbind, emană jerba cea mai mare de lumină.

*

Mi-a venit în minte analiza pe care o face Heidegger omului ca „deschidere luminoasă” (*Lichtung*) și în care, invocând *lumen naturale* (spiritul ca „lumină naturală”), spune că *omul își e propria lui sursă de lumină*. Omul e singura ființă care poate să vadă „cu ochii închiși”. El își este lumină, el o are la el, cu el, în el.

Lucrul cel mai greu de înțeles este că această lumină este sensul lui „a fi” pe care doar el, dintre toate viețuitoarele existente pe lume, îl poate mânui cu grade de măiestrie diferite. De-abia spunând „pomul este înflorit”, eu deschid ființa pomului în lumina înfloririi lui. Rostimdu-l pe „a fi” în mii și mii de feluri, omul luminează cu ființă lucrurile care intră în cercul lui de lumină. Omul este un distribuitor de ființă în lume. Nu în sensul că el face ca celelalte lucruri să fie, în vreme ce, până să le fi avut în vedere, ele nu erau, ci că, întâlnindu-se cu ele și preluându-le în modul lui de a fi, el le în-suflă sensul și rostul. El caută și dă - lui însuși și fiecărui lucru în parte - un sens de a fi și, implicit, lumină. „Veniți și luați lumină”, spune el lucrurilor care ies în cale. Nimeni, în afară de el, nu-l poate rosti și conjuga pe „este” cu privire la sine și la cele diferite de sine. Ploaia de ființă, pe care el o abate peste lume, este expresia luminii naturale din el. Pentru că poate conjuga lumea pe registrele lui „este”, „a fost”, „va fi”, el *se deschide* pe sine luminându-se și,

odată cu el, toate lucrurile care vin în contact cu el. Cuvântul „a fi” este bagheta lui magică de lumină. Nu soarele luminează lumea, ci spiritul ca depozit intern al lui „a fi”.

Când studenții cei mai buni făceau să se lumineze sala de examen, ei își proiectau sensul *lor* de ființă, ca lumină interioară, în afara lor. Ei adevereau faptul că „lucrul” care luminează cel mai tare pe lume este spiritul ca *lumen naturale*.

*

„- Cine vă credeți să ne judecați pe toți?”, m-a întrebat într-o zi Mihai T. „- Nu judec pe nimeni. Am doar scârba ușoară.”

Vorba lui Jules Renard: nu am gust, ci dezgust sigur.

Nu se poate dezespera existențial decât de la înălțimea unui mare orgoliu, de-acolo de unde eul are impertinența de a se considera cosmic important. Oamenii modești mor fără să facă scandal.

Prima mea discuție despre moarte cu Andrei. (Nici unul dintre noi nu împlinise 30 de ani.) Îl întreb dacă și-a „rezolvat” problema morții. Îmi amintesc că mi-a răspuns: „- Dacă a trecut prin asta și portarul de la Ministerul Agriculturii, mă gândesc că o să trec și eu.”

Cad peste o remarcă a lui Annie B.: „Nu iau atitudine, povestesc.” Exact pe dos decât am făcut eu în

Apel către lichele. N-am povestit, am luat atitudine. Am devenit moralist.

Dar poate că cel mai eficace mod de a lua atitudine față de rău este să-1 povestești. De aici forța cărții lui Annie Bontoiu, *Timpul ce ni s-a dat*, sau a celei a lui Adrian Oprescu, *Vărul Alexandru și alte povești adevărate*. Răul nu e explicat sau condamnat, e povestit. Nimic nu se compară cu forța faptului întâmplat și redat ca atare.

Și totuși, și totuși... Când istoria clocotește, vine vremea indignărilor și exortațiilor. Iar când se liniștește, vine vremea formulării corecte a răului trăit și a înțelegerii mecanismelor lui.

Tot la Annie B. descopăr un raționament simetric-opus celui cu care am trăit toată viața. Nu e bine să pui, scrie ea, o nenorocire probabilă în prim-plan: dacă survine, o trăiești de două ori, dacă nu survine, ai trăit-o, imaginându-ți-o, de pomană.

Eu am crezut, dimpotrivă, că e bine să pun întotdeauna răul în față: dacă ar fi urmat să survină, nu m-ar fi luat prin surprindere. (A fi surprins de evenimente denotă o incapacitate de a prevedea și este, până la un punct, umilitor.) Invers, dacă răul n-ar fi survenit, m-aș fi bucurat cu atât mai mult de întorsătura bună a lucrurilor.

Din afirmația lui Dostoievski că „oamenii cinstiți au întotdeauna mai mulți dușmani decât cei necinstiți” rezultă că majoritatea oamenilor sunt necinstiți.

r

*

În România, mizeria regimului lui Ceaușescu bate plinul. Celebrii scriitori S., B. și R. ajung la Paris. Îi vizitează pe Cioran, pe Monica și Virgil Ierunca. Aceștia le oferă bani cu împrumut și le dau numele unor rude sau prieteni cărora, la întoarcerea în țară, cei trei ar fi urmat să le înapoieze corespondentul în lei. Scriitorii noștri acceptă cu entuziasm. S., de pildă, ia francii pentru fratele lui Cioran. Se angajează, de asemenea, să-i ducă lui Relu Cioran și-un pardesiu. După câteva zile, Cioran dă nas în nas cu el pe stradă, îmbrăcat cu pardesiu destinat lui Relu. La întoarcere, nici unul dintre cei trei nu se achită de promisiune. (Totul mi-a fost povestit, după ani, cu stupefacție, de către Monica.)

Singurătatea - aceea în care lumea ajunge să-și piardă accentele și în care „totul termină prin a însemna la fel de mult și la fel de puțin” - e pesemne lucrul cel mai sfâșietor din lume. Și totuși, consumată în doze potrivite, ea este o binecuvântare. *De câtă singurătate are nevoie un om?*

*

De ce o relație sexuală deturneză de la prietenie? Pentru că sexul, fiind categoria posesiei prin excelență, deschide câmpul exclusivității și termină prin a pune poprire pe ființa celui alt. Iar prietenia e spațiul libertății.

Periodic, când fac „ceea ce nu trebuie”, încetez să-mi fiu prieten. O vreme, nu mai vorbesc cu mine

decât certându-mă, judecându-mă, încercând să îspășesc ceea ce n-ar fi trebuit să fac, căutând un ordaliu, o pedeapsă binemeritată care ar urma să reazeze lumea în echilibru și să mă împace cu mine. O vreme, în ograda eului meu, e curat și frumos ca-n preajma Crăciunului. Apoi calc din nou greșit și totul se ia de la capăt.

Suntem singuri, zidiți în nesinceritatea noastră. Nimeni nu poate mărturisi până la capăt.

*

Viețile noastre, în singurătatea lor, pot fi asemă-nate, pentru a folosi o vorbă a lui Platon, cu o „panglică de măsurat fără semne pe ea”.

Am o viață. Iată, iau părți din ea și, povestindu-le, le pun în vitrină. Scoțându-le în lume, pun semne pe panglica vieții mele. O fac cu gândul că ar putea fi folosite ca unități de măsură. Veți afla, astfel, doamnelor și domnilor, dacă viața voastră e mai frumoasă sau mai urâtă decât a mea. Veți avea o panglică de măsurat cu semne pe ea. Vom face „schimb de vieți”.

Vorba extraordinară a lui Annie B. despre comunism: *un triomphe si prolonge du mal* Ociumă de 70 de ani întinsă pe jumătate din glob.

Șansa vieții mele a fost aceea de a fi avut parte de iubirea unor oameni deosebiți. Dar n-am să știu niciodată ce anume din mine a provocat-o.

După ce am publicat *Scrisori către fiul meu*, s-a socotit că indiscreția autorului, în raport cu *Ușa interzisă*, a făcut progrese notabile. E o carte în cel mai înalt grad „autoreferențială”, s-a spus. Ca și cum în „sinceritate”, în autodenunțare, ar fi stat miza cărții sau a scrisului meu în genere. Oamenii înțeleg greu că, dacă autorul s-ar pune *doar pe el* în scenă (ca în cazul vedetelor care-și povestesc viața), lucrul acesta nu ar atrage decât prin eventualele bizarerii ale personajului prezentat autobiografic și nu ar stârni decât curiozitatea cititorului lacom de senzațional.

Dar eu vorbesc despre viața mea nu pentru că sunt îndrăgostit de ea sau pentru că o consider spectaculoasă în sine, ci doar pentru a le atrage celorlalți atenția că, prin ea, se pot întâlni cu propria lor viață. În oglinda pe care - Narcis generos - o construiesc, alături de mine apare de fiecare dată, estompând-o pe a mea, silueta cititorului. Punându-mă pe mine în scenă, îl scot de fapt pe el la rampă. Căci a vorbi despre tine este un mod de a-l stârni pe celălalt să se gândească la el și să descopere în el ceea ce, fără cartea ta, n-ar fi descoperit poate niciodată.

Mereu, în literatură, e vorba de paradoxul egoismului fecund: la capătul celei mai adânci incursiuni în tine are loc întâlnirea neașteptată cu celălalt. Nu suntem niciodată atât de diferiți încât să încetăm să fim asemănători. Această sugestie a eului comun devine, prin intermediul unei extreme particularizări, tema oricărei cărți adevărate.

în chip esențial nu există, în scrisul nostru, nimic original. Există numai adevăruri vechi redescoperite pe pielea ta și devenite obsesii. Originală este doar punerea lor în pagină, *stilistica obsesiei*.

(Asta se căznea să-mi spună Cioran într-un ultim interviu, înainte de a se cufunda în noaptea bolii sale, și cuvintele lui semănau tot mai mult cu cioburile sparte ale unei oglinzi.)

Între două pauze de lectură, uiți deja ce ai citit înainte, spune Kundera. Dar, mai rău, adaugă el, lectura este o uitare continuă pentru că uiți, cu fiecare întoarcere de pagină, pagina pe care tocmai ai părăsit-o. Ceea ce se reține este un vag rezumat indispensabil continuității actului lecturii, iar peste ani, din toată cartea nu se păstrează „mai mult de câteva frânturi”. Cu peste un secol în urmă, Jules Renard vorbise în termeni încă și mai drastici. Pe 28 august 1889, el notează: „Te-apucă disperarea: să citești totul, și să nu reții nimic! Pentru că nu reținem nimic. Zadarnic ne căznim: totul ne scapă. Ici-colo, mai rămân câteva petice, încă fragile, ca urmele de fum care indică trecerea unui tren.”

De ce citim, atunci? Unde se duc miile și miile de pagini peste care ți-ai trecut ochii și care ți-au traversat, zadarnic pare-se, mintea? Dar s-ar putea ca memoria asta șubredă să fie un formidabil instrument de măcinat, care să macine așa cum macină stomacul pentru întregul organism hrana introdusă în gură și care, transformându-se în elementele

primare ale procesului metabolic, asigură întreținerea vieții. S-ar putea ca, de îndată ce au fost înghițite, zecile de mii de pagini să fie „desfigurată” până la uitare, transformate într-un bol alimentar al spiritului și digerate până nu mai rămâne „nimic” din ele, nimic recunoscut, nimic decât proteinele, lipidele și glucidele spiritului, fără de care viața lui nobilă și creativă n-ar mai fi cu putință. E bine, așadar, *să avem* ce uita.

Nu sunt interesați decât oamenii care ascund mai mult decât arată. Fiecare om, pentru a-și păstra misterul, ar trebui să poarte o mască, sugerând tot timpul că în el există și altceva decât, mânat de o zgârcenie bine calculată, lasă îndeobște să se vadă. Nevoia noastră de familiaritate n-ar trebui să meargă niciodată până în punctul în care celălalt este deposedat de zona lui de inexplorabil și de aura misterului său inițial. Orice cuplu devine fragil din clipa în care, măștile căzând complet, partenerii nu-și mai recunosc unul altuia dreptul de a dispune de o ultimă porțiune de teritoriu necunoscut încă necucerit. Iubirea presupune travaliul - îndreptat împotriva ta însuși - de a te opune tendinței firești de de-mascare fără rest a celuilalt.

Cele mai grele lucruri pentru români: să se pună în cauză (*celălalt* e întotdeauna de vină); *tenir la promesse* (să-și respecte cuvântul dat); să obțină continuitatea efortului într-o direcție propusă; să caute în ei înșiși explicația pentru eșecul suferit.

Primul neajuns trimite la incapacitatea noastră de a progresa, de vreme ce orice ameliorare trebuie să înceapă de la tine.

Cel de al doilea neajuns este poate și mai grav, pentru că orice comunitate, primitivă sau modernă, nu poate funcționa în adânc (acolo unde legile nu ajung, nu „bat”) decât prin contractul verbal al „cuvântului dat”.

Pentru al treilea neajuns îmi vine în minte vorba lui Cantemir pe care, la începutul secolului trecut, nu știu prin ce întâmplare, un profesor francez i-a spus-o lui D. D. Roșea, când acesta i s-a plâns că nu poate dovedi traducerea la *Știința logicii* a lui Hegel: „Voi, românii, vă apucați greu și vă lăsați repede!”

Al patrulea neajuns nu-l mai comentez (conspiraționismul: nu noi suntem ne-trebnci; alții ne vor răul și ne persecută; de-aia nu ne iese nimic).

Sala Ateneului la spectacolul de excelență „Zece pentru România”. Vorba nu știu cui: câte figuri de luat la palme!

Orice om de cultură este fragil în esența lui, pentru că trecerea lui prin lume e amenințată la tot pasul de căderea în uitare. Obligația pe care cei rămași o au să vorbească despre cei plecați. Istoria culturii este *memorie întreținută*.

Cele două versante ale urii: urăsc *altfel* decât sunt urât.

Cel mai frumos lucru care ți se poate întâmpla este să asști la propria ta coacere. Să trăiești momentul în care începi *să înțelegi* și, astfel, să te exprimi pornind *de la tine însuși*. E ca și cum, după ce o viață întreagă ai mers pe jos, dintr-odată îți iei zborul.

Revelația nu are nevoie de experiență. Își e propria ei experiență: experiența revelației. Ea se *întemeiază* pe ea însăși. Totul e ca ea *să se întâmple*, să survină. (Sau poate că ceea ce numim revelație este o lungă experiență care și-a înghițit parcursul? O simplă concluzie coaptă în ascuns și expulzată pe neașteptate în lume?)

Pentru că psihicul și-a uzat stratul protector și orice lovitură este primită în plin, inconfortul psihic se transmite direct asupra mișcării sângelui. De aici hipertensiunea arterială. Sângele devine „came vie” sau, mai degrabă, „suflet viu”, ecorșat. De vreme ce la mine o „discuție tâmpită” se traduce într-un „puseu de tensiune”, înseamnă că sângele meu devine glasul psihicului meu lipsit de înveliș protector.

Comuniștii simt bătărăni, obraznici și violenți. Comunismul este violență a discursului devenită Istorie.

Comunismul este proiecția în istorie a resentimentului slugilor.

Comuniștii au aroganța primei generații de stăpâni și poartă în ei, orice ar face, amprenta stilistică a slugilor din care se trag.

Comuniștii au făcut din România o țară de oameni săraci, triști și fără dinți.

Cine ar putea să redea, unuia care nu l-a cunoscut, parfumul apelativului „tovarășe”?

Am intrat zilele trecute la Muzeul Țăranului Român. Și mi-am adus aminte de vremurile când aici era Muzeul Partidului și când, în holul în care se ieșea din sala de conferințe, se afla un enorm cadru de lemn, un soi de masă joasă pe care era figurată harta României, având în centru secera și ciocanul și, ici-colo, sugerând bogățiile patriei, snopuri de spice. Mi-am amintit de un colocviu al Academiei de Științe Sociale și Politice ținut aici - era prin anii 70 - și de pauza în care am ieșit la un moment dat. În jurul mesei cu stema și spicele se învârt agale secretarul de partid al Academiei, tovarășul Pantazi, și secretarul de partid al Institutului de Filozofie, tovarășul Popescu. Seamănă cu două broaște râioase ieșite la plimbare. N-au ce să-și spună. La un moment dat, inspirat, tovarășul Pantazi se oprește în dreptul spicelor și zice: „Tu-i paiu' mă-sii! Ce-aș trage-un ping-pong!” După care oftează amândoi și își continuă plimbarea.

Istoria nu este o scuză pentru destinul nimănui; ea *este* destin. E fatalitate *dobândită*. E ca și cum ti-ai

pierde la un moment dat o mână, ca și cum ți-ar cădea la un moment dat o piatră în cap, rămânând să te datini apoi tot restul vieții. Așa am trăit noi: ne-a căzut la un moment dat în cap piatra Istoriei și a trebuit să ne facem destinul clătînându-ne tot timpul. *Din* acel moment, istoria a trecut în genele noastre. A trebuit să compunem cu ea.

Iau un taxi. Șoferul n-are mai mult de 30 de ani. E în maieu, cu spatele și brațele tatuată. Fumează și, prin geamul deschis, înjură grosolan femeile care traversează strada. încerc să-l împlânzesc. Nu am succes. E ca o fiară. Ajungem și la politică. îmi spune că „pe vremea lui Ceaușescu până și carnea avea gust mai bun”. îl întreb câți ani avea în 1990. îmi răspunde că 8. îi spun că după 1983, anul în care se presupune că ar fi putut el începe s-o mănânce, carnea dispăruse din România. „Ba la ai mei frigiderul era plin!” Renunț.

Lucrul cel mai neplăcut pe care l-am trăit după '90 încoace e de a mă fi zbatut în zadar să explic amplitudinea răului făcut de comunism. Cei care nu l-au trăit nu înțeleg ce le spui și, la fel ca șoferul taxiului, nu sunt dispuși (dar nu știu de ce) să te creadă. De fapt nu-i interesează. Ceilalți, care au trăit oroarea comunismului, ori sunt dintre cei care au făcut-o cu puțință, ori sunt înclinați să uite ce au trăit. Le e greu să accepte că eram ratați în masă.

Mi-am epuizat „mijloacele de luptă”. Societatea de azi este în mâna celor care o conduceau înainte

și care au trecut cu bine, fără să-și ude măcar picioarele, pe celălalt mal al istoriei. Ei, care au făcut cu puțință comunismul, simt cei ce au profitat de căderea lui. Ceaușescu devenise o piedică în calea „dezvoltării” lor. Nu puteau să-și scoată la lumină averile făcute prin furt și privilegii, nu se puteau bucura pe deplin de ele, nu puteau să-și plimbe banii prin lume. Ceea ce a urmat a fost pentru ei o binecuvântare. Și un dezmaț. Nu mai aveau a se teme de nimeni, iar cheagul de bani și de relații cu care veneau dinainte s-a putut înmulți exponențial, cu fiecare nouă „afacere” făcută pe spatele statului întruchipat de ei înșiși și pe care și l-au împărțit așa cum își împart leii, hienele și vulturii stârvul animalului doborât.

Cioraniană. După câteva mii de ani de Istorie, după spectacolul pe care omenirea l-a oferit universului, care Demiurg, apt de remușcări, s-ar încumeta la o nouă Facere?

(Omul e un rebut încă din *Geneză*. Pentru că ce este „căderea”, dacă nu o abatere de la proiectul inițial și, implicit, recunoașterea unei ratări? Ceea ce a urmat, începând cu crima fondatoare a lui Cain, este actul de naștere al unei specii greșite - tocmai pentru că aptă de crimă - și care ar fi trebuit să fie urgent retrasă de pe piață. Faptul că Nimeni nu a făcut-o explică istoria ca lanț de întrecideri organizate. Singura speranță este ca, la capătul lui și încununându-l, acestei specii de criminali să-i revină, în extazul unei redempții finale, sarcina de a se autosuprima. Dar nu o va face. Va muri lent, îngropată în gunoaiile propriei „civilizații”, iar ultimul

ei reprezentant va căuta cu disperare un loc pe pământ din care să mai vadă cerul și din care să mai poată respira o dată, înainte de a cădea răpus de mirosul pestilențial al stârvurilor Istoriei.)

Toată dramaturgia individului e legată (ca la Dostoievski, de pildă) de existența lui Dumnezeu. Te dai de ceasul morții, te îneci în remușcări, te căiești etc, pentru că „stai în fața lui Dumnezeu”.

Ce se întâmplă cu drama individului când Dumnezeu dispăre? Pentru că ea rămâne, la fel de teribilă. Ce se întâmplă când locul de instanță al lui Dumnezeu îl ia conștiința laică, *remușcarea fără transcendență* și fără frica de infern?

Ultima oară când l-am văzut pe Ionesco, am intrat să-l salut în camera lui, unde stătea întins, sub pledul frumos aranjat pe pat. Avea un surâs timid, de copil bătrân și trist, care părea că-și cere scuze pentru situația în care se află. Ridica pleoapele cu greu și vorbea lent, pipăind aproape fiecare cuvânt înainte de a-l lăsa să iasă din gură. Schimbăm câteva propoziții convenționale. Apoi Ionesco mă întreabă: „Ai auzit de bietul Cioran? Săracul, să pățească așa ceva! E la spitalul Broca de câteva luni.” Și spunând asta, tonul vocii pare că i se înviorează. Alături de regretul exprimat, în cadența schimbată a vocii, simt o nuanță de mic triumf: prin comparație cu celălalt, lui îi merge totuși mai bine.

Oricât ne-ar fi de rău, suferința sporită a celuilalt ne alină într-o oarecare măsură. Suntem în-

totdeauna dispuși să compătimim sincer pe cineva față de care ne socotim mai bine situați. Temeiul oricărei compasiuni este un minim sentiment de superioritate.

*

Personalitatea numerelor de telefon. (Ține oare de cifrele din care sunt formate? Sau de raportul cu persoana căreia numărul îi aparține?)

De ce oare expresia „spălat pe creier” nu are decât sens peiorativ? Firesc ar fi să poți spune „a te spăla pe creier” cu sensul de „a-1 ține curat”, „a înlătura îmbăcseala lui”. După cum firesc ar fi să poți spune „era nespălat pe creier” așa cum spui „era nespălat pe picioare”. Sau să spui: „Era atât de sărac, că nu-și putea cumpăra nici măcar o carte pentru a se spăla pe creier.”

Gastronomia pune în joc raportul nostru nu atât cu mâncatul, cât cu gătitul. Ea este o artă nu în măsura în care sfârșește într-o masticajie agreabilă, ci în măsura în care începe cu *modelarea unui gust viitor*.

Încrederea în sine însuși e motorul oricărei isprăvi personale. De aceea există riscul ca timiditatea excesivă, retragerea plină de bun-simț în fața provocărilor vieții, punerea permanentă în cumpănă a propriei tale persoane să termine prin a te livra unui „prea târziu”, exact în clipa în care ai ajuns să-nțelegi că ești făcut dintr-un aluat mai bun decât mulți alții.

E prea târziu. Prea târziu ca să te mai scoli în picioare și să te așezi pe ceea ce de mult ar fi trebuit să însemne *drumul tău*. Acum, când l-ai întrezărit, nu mai are cine să-1 parcurgă. Combustibilul - încrederea în tine - a venit când mașinăria care ești s-a-nvechit, când nu mai răspunde comenzilor pe care ai vrea să i le dai.

E bine să privești doar culoarul care ți se deschide în față. Și să înaintezi pe el cât de bine poți. Nu te uita nici în dreapta, nici în stânga. Mai presus de orice, nu te compara. Trebuie să semeni cu un învins la Olimpiadă. Nici un concurent nu-i vede pe ceilalți și nu știe dacă ei sunt înaintea sau în urma lui. Când cursa se încheie, oricare dintre ei poate să aibă surpriza că a terminat primul.

Imprevizibilitatea locului pe care-l ocupăm *post mortem* vine din faptul că cele două destinații consacrate (raiul și iadul) sunt pure, extreme și absolute, în vreme ce viața noastră este un amestec dinlăuntrul căruia suntem incapabili să apreciem dacă precumpănitoe binele sau răul pe care l-am făcut. *Neputându-ne judeca singuri*, suntem în principiu expuși unei surprize postume: putem „afla”, când e prea târziu, că ne lipsesc câteva fapte bune pentru a fi fost promovați în rai sau, dimpotrivă, că, în ciuda puținului pe care credeam că l-am făcut, am trecut examenul. Nimeni nu poate merge la sigur, nimeni nu-și poate calcula „producția” de bine necesară pentru promoția supremă, pentru că nimeni nu poate fi *aici bun* în mod absolut.

Sunt posibile *patru situații*:

Mă subapreciez, văd supradimensionat răul făcut de mine și subevaluez în schimb binele (situație rară).

Mă supraapreciez, îmi scuz lesne porcăriile și mă agăț continuu de puținul bine făcut (situație frecventă).

Nu știu ce e precumpănitoe, încerc să fac cât mai mult bine și cât mai puțin rău și mă chinui pentru răul făcut.

Sunt rău, știu că sunt, nu-mi pasă și continui să fac răul „așa cum îmi vine”.

Toate judecățile de mai sus simt cantitative, pe când Judecata de Apoi se presupune că are în vedere o stilistică a persoanei, o ticăloșie sau o cumsecădenie *defond*.

*

Ești martor la o scenă. Ți se cere să depui mărturie. Nu este greu s-o faci. Dar dacă „scena” este întreaga istorie pe care ai trăit-o? Cu m vei mărturisi?

Nu există nici o regulă de prevenție menită să elimine frecarea inadecvată dintre excepție și turmă. Cei care ies din scară o fac păstrându-și în continuare travestiul uman. În numele aceleiași *aparențe*, suntem liberi așadar să-i umilim și batjocorim în voie pe toți cei ce poartă în ei, *nevăzută*, excepția.

Pentru că orice confruntare cu excelența doare, este oarecum firesc ca respectul și admirația să vină din

posteritate, în vreme ce ura vine din contemporaneitate.

Ca să putem trăi confortabil cu noi înșine, avem nevoie să primim o bună imagine despre noi de la cei pe care-i prețuim și una proastă de la cei pe care-i disprețuim.

De două mii cinci sute de ani nimeni nu a putut să scrie mai bine despre îndrăgostire, dragoste și chinurile iubirii decât a făcut-o Platon în *Phaidros*. Unde este atunci progresul omenirii?

în *Silogismele amărăciunii* Cioran vorbește la un moment dat de „blestemul cuplului” și citează vorba lui Blake, *marriage hearse*, „dricul căsniciei”.

Suntem atât de bolnavi de ură, încât în România nu se mai poate organiza o *bucurie publică*.

Nu reușesc să dau de urma acestei formulări perfecte a singurătății perfecte: „Toți cei pe care îi iubisem și care mă iuberă nu mai erau” (Monica Lovinescu?).

Ca și democrația, căsătoria este un *pis aller* care poate vira lesne spre totalitarism.

A zi am văzut un câine care când lătra părea că se îndoiește de el.

Un ul dintre cele mai neașteptate lucruri mi s-a întâmplat într-o iarnă, cu ani în urmă, când m-am sculat dimineața cu gândul să mă duc, pentru o viză, la consulatul Elveției de pe strada Pitar Moș. Când să ies pe ușă, am vrut să iau o aspirină, dar am gișit și am înghițit un somnifer puternic. Mi-am dat seama pe loc că încurcasem cutiile. Tot ce puteam face era să mă grăbesc să ajung la ghișeu pentru depunerea formularului înainte ca somniferul să-și facă efectul.

Intr-im sfert de oră eram acolo. Deja intrând în curtea consulatului, mi-am simțit picioarele grele. Apoi, când doamna de la ghișeu mi s-a adresat în franceză, am auzit-o ca prin vis. I-am răspuns, dar în șoaptă, pentru că nu îmi mai controlam intensitatea glasului, fapt care a contrariat-o în cel mai înalt grad. Mi-a cerut să vorbesc mai tare și mi s-a părut că strigă la mine. Am încercat să ridic tonul, dar îmi era imposibil să depășesc o stare de cumsecădenie blegoasă. Zâmbeam tâmp și, vorbind încet, șoptind aproape, aveam, bănuiesc, și un aer complice destul de vexant, care contrasta total cu rutina discuției și cu hârțile schimbate pe sub geamul blindat. Îmi dădeam seama că atât vocea, cât și mimica îmi scăpaseră de sub control și acum făceam eforturi uriașe să nu spun vreo prostie. Tocmai eram pe punctul de a mărturisi că am înghițit din greșeală un somnifer. M-am răzgândit în ultima clipă: dacă i-ar fi trecut prin minte că m-am drogat?

Am depus formularul și am plecat. Mașina era parcată vizavi. Am traversat precaut pe zăpada bătătorită, în dreptul ușii de la mașină, în timp ce încercam să descui, am alunecat și am căzut în fund. Am descuiat portiera din poziția asta și m-am urcat de-a-bușilea în mașină. Apoi am condus ca prin vis, repetându-mi întruna că voința mea e mai puternică decât pastila înghițită și luându-mi ca unic reper pentru a rămâne treaz patul din care mă sculasem nu cu mult timp înainte și la care trebuia să ajung, mântuitor, cu orice preț. Acasă, de cum am intrat, m-am târât în dormitor. Înainte de-a adormi, mi-a venit să râd recapitulându-mi scena de un ridicol intens (o vedeam ca pe un ecran uriaș), cu mine, căzut în fund lângă mașină, bătându-mă cu cheia pentru a descuia portiera. Dar tot ce am obținut a fost un surâs obosit. După care am căzut în somn.

Suntem o cultură în care, dacă ar apărea, *Critica rațiunii pure* ar trece neobservată. Dar a apărut deja. Cu titlul *Devenirea întru ființă. A* trecut neobservată.

Singurătatea intelectualilor români. Când sunt mari, n-au cu cine discuta (Noica); nu se citesc și nu se invocă între ei; rămân cu senzația că tot ce au făcut mai bun trece neobservat; sunt ori ignorați în timpul vieții ori uitați după moarte.

Răul pe care i l-au făcut câțiva neisprăviți lui Noica: au abătut discuția de la esențial, de la operă.

Vorba lui Levinas despre Heidegger: „S-ar putea să fie adevărat tot ce spuneți [rău] despre el. Dar ați citit *Ființă și timp?*”

*

Misoginismul teribil al lui Schopenhauer: 1. Femeile sunt urâte de la natură („acest sex de talie mică, cu umeri strâmți, cu șolduri mari și picioare scurte”). 2. Sunt înclinate către prodigalitate. (Schopenhauer citează în mai multe rânduri vorba lui Menandru din *Monostichoi: dapaneră physei gyne*, „femeile sunt risipitoare de la natură”). 3. Sunt înclinate către ostilitate față de alte femei. 4. Sunt atât de tare înclinate către minciună, încât n-ar trebui să aibă dreptul să jure.

Judecata justiției: mai bine să scape zece răufăcători decât să fie condamnat un nevinovat. *Judecata revoluționară:* mai bine să fie condamnați zece nevinovați decât să scape un „răufăcător”.

Prostia nu e răul, e doar aliatul lui de nădejde: ea creează mediul în care răul izbândește de minune și se propagă apoi fulgerător. Iată de ce prostia e, la rândul ei, *vinovată*.

Lorenz descrie undeva boala generației tinere ca *neofilie*, „iubirea de nou”. În momentul în care se desprinde de părinți, adolescentul are nevoie să creadă, o vreme, că maturitatea este un handicap, iar tinerețea, o calitate în sine. Pe parcursul acestei boli el se întoarce împotriva părinților. E o boală de

creștere, spune Lorenz, necesară afirmării unei personalități în devenire. Nenorocirea apare când, crescând, rămâi în ea, când nu te mai poți vindeca de ea.

Dragomir revine obsesiv asupra neofiliilor în termeni aristotelicieni, ca preeminență a lui *hysteron* („după”) asupra lui *proteron* („înainte”): tot ce vine „după” e mai cu moț decât ce a fost „înainte”. Pe această cale, tot ce e tânăr e valoros, iar tot ce e vechi e depășit. Necoptul e deschis spre viitor, e progresist și bun, vârstnicul e întors cu fața spre trecut, e vechi și reacționar.

Ce straniu lucru se întâmplă! Tineri fiind, cei din generația mea și-au iubit bătrânii, i-au căutat, i-au onorat, le-au fost ucenici. Inteligența noastră a constatat în gândul că aveam nevoie de ei. Și am primit de la ei pe măsura acestei nevoi. De fapt ne-am tras forța dinei. Datorită lor am primit *sensul continuității efortului ca unic sens al Istoriei*, și asta împotriva discontinuității „revoluției” care pierde tot, ca la cărți, într-o noapte, lăsând o țară în pielea goală.

În schimb, o bună parte din generația tânără de astăzi ne urăște și imbecilitatea ideologiei lui *hysteron* se așterne lin peste țară. Pe această cale tindem noi să pierdem interbelicul. Generația mea a fost ultima verigă înspre el. Cu noi dispăre ultima speranță de mântuire care-l înțelege pe „înainte” ca „înapoi”. Căci, pentru noi, a progresa înseamnă a excava valorile îngropate de cutremurul comunist al istoriei și, astfel, a redescoperi un „înainte” care ne așteaptă din trecut. Integrarea noastră în Europa ar trebui să înceapă cu reintegrarea interbelicului,

adică a locului în care s-a întrerupt creșterea organică a istoriei noastre.

Lucrul cel mai important în România: redobândirea unui sens elementar al coabitării. Ceea ce înseamnă: urgența evacuării mitocăniei ca *pocire a chipului interior*. (Vorba Monicăi după prima revenire, în 1990, în țară: „Suntem pociiți, Gabriel, suntem pociiți.”)

Compromiterea liberalismului economic în România după 1990 prin echivalarea afacerii cu șmecheria și furtul și prin acreditarea dublei ecuații „sărac = cinstit”, „bogat = necinstit”. „Bogat și cinstit” a devenit oximoronic. E atâta sărăcie în România, încât bogăția devine o povară: ți-ar fi rușine să fii bogat.

Pentru Kant, dificultatea scrisului vine din complexitatea obiectului gândirii. Același lucru s-ar putea spune când în joc e complexitatea obiectului iubirii. Așa cum cuvintele nu pot urma sau „prinde” gândul, tot atât de greu pot să dea o formă afectului. De câte ori vreau să exprim semnificația Monicăi pentru „noi” și deopotrivă iubirea mea pentru ea, mă împotmolesc în cuvinte.

Heidegger spune că un ustensil iese în evidență și se manifestă ca prezență abia când se strică. „Faptul de a sări în ochi” (*Aufsässigkeit*) prin ne-mai-funcționare, ieșirea din discreția funcționării, este

modalitatea negativă („privativă”, zice Heidegger) prin care ne dăm seama de existența ustensilului. Câtă vreme e bun și funcționează în plin, el trece neobservat. (Abia când rămân în pană pe marginea șoselei, automobilul mi se dezvăluie în toată impozanțal lui,)

Același lucru îl afirmă Cioran despre organele corpului în *Tratat de descompunere*: boala apare abia atunci când un organ iese în evidență făcând pe vedeta. Boala ca tapaj al organului care se plictisește de anonimatul funcționării lui și-ncepe să strige: „Iată-mă! Simt aici! Eu sunt ficatul! Eu sunt rinichiul!” Boala ca obligație de a băga în seamă un organ și de a angaja dialogul cu el.

Filozofia începe ca băgare în seamă a omului în ansamblul lui, ca băgare în seamă a vieții în locul acceptării de la sine a curgerii ei. De aceea, filozofia este un mod de a te îmbolnăvi *în ansamblu*.

O țară sănătoasă, una care funcționează, e ca aerul pe care-l respiri: îl respiri fără să te gândești că respiri. Același principiu de boală și sănătate, de defect și funcțional ca mai sus, în cazul ustensilului, este aplicabil și unei țări. Când discuți prea mult despre țara ta înseamnă că ceva s-a defectat în mersul ei, în istoria ei. Nu mai într-o țară bolnavă există *vedete politice*. O țară (ca și un organ, ca și o unealtă), ca să funcționeze, trebuie să uiți de ea. În loc de asta, noi discutăm la nesfârșit despre „destinul” României și tocmai interminabilul discuției devine semnul bolii ei, al faptului că țara este în pană. De România nu poți uita locuind-o, ci doar plecând din ea.

Când mă uit la clasa noastră politică, îmi pare că România seamănă tot mai mult cu un număr de acrobație pe sârma Istoriei. Să trăiești tot timpul sub teroarea gândului că îți vei frânge gâtul.

Principiul pedagogic suprem: să-1 faci pe celălalt *să se simtă bine*. Retrage-te din când în când de pe scenă și lasă-1 pe el să joace, să fie important. Eul învățacelui trebuie „stropit” cu încredere, hrănit cu mulțumire de sine, nu cu frustrări.

Vine o vreme când vârsta amenință să-ți ia tot: bucuriile, interesul celorlalți pentru tine, interesul tău pentru lume. Cum anume trebuie să trăiești pentru ca viața, bătrânețea și perspectiva morții să nu te jefuiască de tot?

Splendoarea, în cultură, este că poți reuni în aceeași matcă albiile unor ape ce vin *din direcții neașteptate* și nu doar, ca în natură, pe cele care se întâlnesc firesc. O astfel de matcă surprinzătoare a fost *Ființă și timp*: (Aristotel) + (Pavel, Augustin, Luther, Kierkegaard) + (Husserl) + (Dilthey). Nimeni nu mai văzuse curgând o asemenea apă.

Ce este un prieten, atunci când nu e *alter ego-ul* tău? E cel cu care te lupți ca să te adeverești. Lupta

mea de o viață cu Andrei: a *mea* cu el, dar nu și a lui cu mine. Oare ce fel de prieten am fost eu *pentru eXI*

Principiul „față către față” în filozofie. Lecția gândirii ca lecție a supremei abstracții nu poate fi învățată decât într-un scenariu al concretului suprem, în ritualul *gândirii întrupate*, așadar în prezența de carne și sânge a unui gânditor *anume*.

Iluzia lui Noica: „Nu am avut profesori, am avut doar autori (filozofi).” Amprenta reală, cultural vorbind, și-a pus-o pe el Nae Ionescu, ca îndemn nebulos de a gândi la persoana întâi. Căci Nae Ionescu nu avea metodă. El era jurnalismul în filozofie, trăirism dezarticulat. Pe Noica l-a costat tocmai lipsa metodei, care se învață prin ucenicie, exact ca într-un atelier de cizmărie. Nae Ionescu nu putea fi pentru Noica ce a fost Husserl pentru Heidegger. Limita în filozofie a lui Noica este desfășurarea gândului propriu *fără metodă*. în compensație, pentru adevărarea unei idei, apare *recursul la ilustrativ* printrețerea în revistă a *tuturor* domeniilor realului (fizică, biologie, științele omului), așadar recursul la științe (invocate la nivelul *Science et vie*).

Neavând profesor, neavând înaintaș, îi rămânea o singură șansă: să fie început de drum, să fie *arheu*. A fost oare atât de mare?

De ce nu fac filozofie tradițională? Pentru că aparțin unei culturi a afectului (care a dat poeți mari și excelenți esești), și nu unei speculative, a „rațiunii pure”. Cazul României nu e singular. Nici spaniolii nu au filozofi în stil german. Unamuno și Ortega y

Gasset cultivă ideea în mod liric și își sprijină demonstrația cu cărja ilustrativă a literaturii și a faptului divers. Nici eu, nici ceilalți din generația mea nu avem o *metodă elaborată*.

Momentul în care o prietenie încetează să mai crească organic și devine relație reflexă. Lucrurile arată ca și cum ți-ai moșteni prietenul, tu, de la tine însuși. îl tragi după tine, devine *fatalitate biografică*.

Când începe lupta dintre Hector și Ahile, Hector îi propune acestuia un târg: cel care va învinge va da leșul învinsului alor săi, pentru a fi îngropat. A nu avea parte de onoruri funerare era la greci un lucru mai cumplit decât moartea. De la Homer și până astăzi, ultimul episod al vieții este acela în care cadavrul stă o vreme aici, suspendat în propria lui moarte, așteptând - pentru ca să poată fi „rezolvat” - ritualul sepulturei: ca o viață care rămâne, asemeni unei răni deschise, căscate asupra propriei sale morți. Secolul 20 a dat, ca măsură a barbariei, colectivizarea ritualului morții, *groapa comună*.

Caii nemuritori ai lui Ahile (Xanthos și Balios) și calul nemuritor al lui Făt-Frumos din *Tinerete fără bătrânețe...* Toți vorbesc, toți îi prevestesc stăpânului moartea și toți își însoțesc stăpânul spre moarte. (Cel al lui Făt-Frumos, înainte de despărțire, îi sărută mâna.) Nu știm ce devin ei după aceea. Dispar pur și simplu în nedeterminarea nemuririi

lor. Moartea oricărui erou are nevoie de un suport al nemuririi.

*

Revoluția comunistă: o țară se pomenește peste noapte la cazinoul Istoriei, joacă și pierde totul, rămânând în pielea goală.

Arta de a face ca un lucru să nu pară cu totul nou, ca atunci când îi ceri frizerului să nu se vadă că ești proaspăt tuns. De ce oare nu ne place noul absolut? Pentru că „nou” înseamnă: „nepurtat”, încă fără stăpân. Lucrurile nu devin cu adevărat *ale noastre* decât atunci când își pierd noutatea, semnul inocenței intrării lor în lume, și când, în locul acesteia, apare *patina lucrului* ca semn al înstăpânirii noastre asupra lui. Este nevoie de o familiaritate a lucrului cu lumea ca să se nască o familiaritate a noastră cu el. (Aristocratul englez care îi dă vale-tului pantofii noi ca să-i poarte o vreme.)

Plânsul lui Noica. A fost văzut plângând și blestemând („/Tu-i mama ei de ne-trebnicie românească!”) la Cartea Românească, pentru că îl duceau cu vorba în privința facsimilării *Caietelor* lui Eminescu. -L-am văzut plângând, în holul hotelului Cindrelul de la Păltiniș. Ne uitam împreună la un meci de tenis la televizor, iar la sfârșit, după înfrângerea jucătorului român (Segărceanu), Noica a izbucnit în plâns spunând că românii au venit pe lume ca să piardă... Și a mai fost ziua în care, părându-i-se că se apropie sfârșitul, mi-a cerut să-i promit că-1 voi citi pe Kant

integral în ediția Cassirer și, spunându-mi: „Să nu mă dezamăgești!”, a început să plângă.

Cea mai frumoasă definiție a îngerului: „Cel care a împlinit transformarea vizibilului reprezentat în invizibilul de ordinul inimii” (Heidegger, *La ce bun poeți*).

Plăcerea poate să fie continuă numai dacă este *variată* și dacă termină prin a se rabate asupra celorlalți.

Pot mai ușor să nu dezamăgesc decât să nu *mă* dezamăgesc.

Românii de azi n-au în *comun* decât ceea ce exclude comunul și comunitarul: mitocănia lor, ura lor, individualismul lor, indiferența lor.

Observația lui Schopenhauer că, odată cu cărțile, ar trebui să ni se vândă la pachet și timpul pentru a le citi.

Când mă gândesc la X, îmi vin în minte firimiturile de pâine care-i poposeau în barbă și mătreața care, scărpinându-se, îi cădea din barbă pe puloverul negru. În timpul asta perora, cu ochii mijiți, despre Dumnezeu.

Se scărpină în barbă și mătreța îi cădea pe puloverul negru. În timpul asta vorbea, cu un aer de expert, despre Dumnezeu.

Și în timp ce-și mijeia ochii, vorbind despre Dumnezeu, se scărpină în barbă, iar mătreța care-i cădea pe puloverul negru producea o impresie de slinos și viclenie.

Se scărpină cu tâlc în barbă, în timp ce vorbea despre Dumnezeu, și mătreța îi cădea pe puloverul negru, dându-i un aer de cucernicie slinoasă.

Iubirea lui Cioran pentru oameni se vede în faptul că i-a insultat *cu stih*

Imbecilizarea prin engleză. A u d la televizor lucruri incredibile: Jung devine '*Dzlang*, orașul francez Nancy devine '*Nxnsi*, Iosif Stalin devine '*Dzouzif* Stalin.

Câteva decenii de sărăcie ne-au topit orice urmă de virtute. Vorba nu știu cui: un sac gol nu poate sta în picioare.

Îmi iubesc țara ca pe un revers al ei, o iubesc pentru ce-ar fi putut fi, pentru utopia ei, pentru ce nu va fi niciodată.

Am citit cândva un basm rusesc. În Siberia, un vânător își pierde într-o zi o mână pe o potecă din

pădure. Vine un iepure, bagă capul în mână, vede că nu e nimeni, că e cald și intră în ea. Vine apoi vulpea, pe care iepurele o invită să intre și ea în mână, vine apoi lupul, apoi vine ursul. Toți intră în mână vânătorului și își petrec, împreună, iarna acolo.

România *mea* e tare mică, e cât mână vânătorului siberian. În ea nu se află decât o mână de locuitori: Monica și Virgil și sufletele altor câtorva prieteni dispăruți, Annie Benteoiu, pe care o citesc acum, câțiva prieteni de vârsta mea și câțiva prieteni tineri. Și alții, care seamănă cu toți cei de mai sus, dar pe care nu-i cunosc. Și așteptăm cu toții să treacă iarna istoriei noastre, mai lungă, pare-se, decât toate iernile siberiene.

Idea lui Kant că ne naștem majori mental, dar că pe drumul vieții (prin educație?, prin absorbția prejudecăților?) devenim minori. Minoratul mental (*Unmundigkeit*) definit ca „incapacitate de a te sluji de propria ta înțelegere fără îndrumarea altuia”. *Aufklärung*, „luminarea” (singura educație adevărată), însemna pentru Kant „ieșirea din minorat”, dobândirea capacității de a gândi pe cont propriu. Așa stând lucrurile, înseamnă că 99% din locuitorii planetei sunt minori.

Silogismul lui Cioran din *Demiurgul cel rău*: sinuciderea este privită în creștinism ca un afront la adresa celui care te-a creat. Cel care te-a creat este însă un demiurg de mâna a doua. Așadar sinuciderea devine „victoria [celui creat] asupra unei lumi tarate”.

Așa cum de fiecare dată am fost un pacient politic și prevenitor cu medicii mei, mă voi căzni să fiu un muribund cumsecade cu moartea mea.

Dialogul nostru autentic nu este decât cu viața și cu cei care, înaintea noastră, au stat de vorbă cu ea.

Vorba lui Jules Renard că nu trebuie să-ți cunoști prietenii înainte de ceasul gloriei lor. N-am aflat-o la timp. Am pierdut câțiva, văzându-i cum se smințesc. Se îndepărtau pur și simplu fără să mai întoarcă privirea, drogați de primul val de aplauze pe care-l trăgeau după ei ca pe o trenă.

L-am văzut pe unul în timp ce dădea dedicații pe cărțile lui celor care așteptau, cuminți, la coadă. De câte ori apărea o doamnă cu un aspect plauzibil, înainte de a-i cere numele, o privea lung în ochi cu o privire de căprioară rănită. Prin fluxul privirii, amicul îi inducea un „transfer de ființă”. Din când în când, mâna îi aluneca, cald și ocrotitor, pe mâna, uitată pe masă, a celei din fața sa. Un scenariu cultural public, subminat de un mic balet de seducție obscen.

Din teama că aș putea să nu fiu obiectiv cu mine, orice denigrare la adresa mea mă pune pe gânduri.

A citi o carte subliniată e ca și cum te-ai uita pe gaura cheii în mintea cuiva.

Când Noica a terminat *Devenirea într-o ființă* și, la Păltiniș, într-o după-amiază cu zăpadă și soare, ne-a citit, lui Andrei și mie, ultimele pagini, am avut senzația că lumea s-a oprit în loc. Trăiam o sărbătoare națională în trei. Exista de-acum o înfăptuire extraordinară, apărută de aici, din preajma mea, de care puteam să mă agăț, aveam un reper, nu-mi mai era frică de curgerea fără noimă a lucrurilor din jurul meu. Aveam pe ce să mă salt *pentru a privi de sus*. Am devenit mai arogant.

La fiecare vârstă trebuie să te întrebi, ca Dostoievski, dacă ești pe cale să-ți termini viața sau abia s-o-ncepi.

Trăiesc într-o țară atât de coruptă, încât, ori de câte ori câștig bani, îmi vine să-mi cer scuze.

Gruparea *spațială* a gândurilor. Goethe adunând într-o cutie, pe care scrisese *Splitter* („Așchii”), gândurile aruncate îh grabă pe diferite hârtii. (Mai târziu au fost publicate sub titlul, scrobite și searbăd, *Maxime și reflecții*.) Petru Creția aruncând într-o cutie de pantofi bilețelele cu tot ce-i trecea prin cap despre nori, apoi făcând același lucru cu gândurile despre oglinzi. Titlurile cu care și-a botezat Dragomir carnetele și caietele îh care își nota gânduri disparate: *Semințe, Mâzgălituri, Eu și alții, Vraiște*. Proiecte de titluri pentru jurnale de autor ale lui Jules Renard:

Gol-puşcă sau *Gol-goluţ*. Ale lui Novalis: *Observaţii amestecate, Polen*. Un alt titlu posibil pentru notaţii jurnaliere: *De-a valma*. Cam toate aceste titluri au dezavantajul de-a muta lucrurile în aparenţa incoerentului, când de fapt, în orice jurnal adevărat, domneşte, crescând din nevăzut şi umbră, necesarul vieţii unui individ.

Vorba lui Goethe (e în *Poezie şi adevăr*, II, 10) că, dacă ar trebui să ne manifestăm recunoştinţa faţă de toate condiţiile exterioare care ne fac viaţa posibilă, n-am mai conţine mulţumind în dreapta şi-n stânga şi, de fapt, n-am mai avea timp de nimic altceva. De aceea, spune Goethe, recunoştinţa adevărată trebuie să aibă ca obiect o binefacere ținută, în timp ce nerecunoştinţa începe abia odată cu „indiferenţa rece” faţă de aceasta şi e proprie doar „firii umane lăsate în paragină”.

Cioran depăşise „felul acela de spaimă care ne cuprinde când vorbim sau scriem rău despre Dumnezeu” (Jules Renard). Pierduse „frica de Dumnezeu”. Cum oare făcuse?

*

Ca obiectele credinţei, care n-au realitate câtă vreme nu crezi în ele.

Am acasă, xerocopiate, cele 1 373 de pagini ale dosarului meu de la Securitate dintre anii 1971 şi 1977. De câte ori îmi propun să mă uit în ele, am senzaţia că urmează să mă leg zdravăn cu frânghia

de un scripete şi că-mi iau avânt, ținându-mi respiraţia, ca să ajung la o întâlnire cu viaţa mea depozitată într-un closet turcesc.

Orice amintire este în sine înspăimântătoare pentru că recheamă la existenţă un timp mort.

Deosebirea dintre apa care picură (din robinet) şi apa care curge. În mod natural şi autentic, gândirea doar „picură”. „Gândirea care curge” este o forţare a naturalului gândirii, un artificiu al filozofiei. Nimeni, la drept vorbind, nu gândeşte în şuvoaie. Când gândim, noi nu curgem, ci picurăm. Gândim secvenţial. Restul vine „după” (prin însăilare) şi e cusut cu aţă albă. Tratatele sunt cărţi groase cusute cu aţă albă.

*

Wittgenstein despre Tolstoi: „Acesta e într-adevăr un om; el are *dreptul* să scrie.” Câţi dintre noi ni l-am câştigat? Şi ce trebuie să fi făcut pentru asta?

Când vine vorba de Dumnezeu, mă bălbâi. Dar prefer aşa decât să vorbesc răspicat, aşa cum vorbesc intelectualii plini de har care, când o fac, par că au luat în arendă o bucată de pământ din ograda lui Dumnezeu.

Modestia (practicată cu măsură) este un orgoliu de bun-gust.

Un autor nu-ți poate fi apropiat ca om decât dacă-1 sacrifici ca autor. Familiaritatea cu omul blochează accesul la „spiritul obiectiv” al textului. De fapt te intrigă *poza* pe care oricine, scriind, și-o compune, „toga de scriitor” pe care o îmbracă și în spatele căreia insul atât de familiar ție dispăre ca prin farmec. Pe Noica îl citeam cu eforturi. Mi se părea că îl „știu” prea bine și nu mă puteam concentra la ceea ce scrisese, de fapt nu mă puteam acomoda cu dublului, cu posturalui de autor. Printre rânduri, dincolo de travesti, îmi apărea în permanență omul în carne și oase. Citeam și mi se părea că, peste umăr, citește odată cu mine. Nu aveam distanța necesară pentru a face *o teză* despre el. La fel cu Andrei: nu ne putem „lua în serios” ca autori. În mod tacit, nu ne citim și nu ne comentăm textele. Nu știu cine e domnul din paginile cărților lui și, întâlnindu-1, simt dintr-odată că trebuie să fiu extrem de politicoasă cu el.

După ce a primit *Scrisori către fiul meu*, fiu-meu mi-a zis: „- Tata, nu pot să te percep ca autor. Nu mai știu care din doi esti tu.”

Despre prietenia lui Ahile cu Patrocles, Creția spune, în superba monografie pe care i-a dedicat-o lui Ahile, că a fost *cea mai pură* (pentru că nu avea nici o determinare, nici de sânge, nici erotică, nici de interes) și că a fost *absolută* (pentru că viața lui Ahile își pierde sensul din clipa în care Patrocles moare, moartea acestuia chemând de la sine moartea prietenului său).

Aceasta este relația la care, omenește, am râvnit cel mai mult și pe care am avut-o în vedere atunci

când am spus undeva că, tânăr fiind, visam la crâncene prietenii. Cred că prietenia masculină este singura formă în care se poate obține *continuitatea bucuriei* de nimic tulburată. Și asta pentru că, spre deosebire de relația erotică, ea este o *prietenie fără extaz*. E o regăsire fără tributul pierderii de sine. E gratuită. Extazul se plătește.

Plăcerea (vinovată) cu care-ți bârfești prietenii. Când l-am întâlnit prima oară pe Cioran - mi-a propus, înainte de a mă invita la el, o plimbare în Jardin du Luxembourg -, la cinci minute după ce ne cunoscuserăm, între o cariatidă și un splendid rond de flori portocalii, a început să mi-1 bârfească pe Eliade. Tocmai apăruse *Histoire des idées et des croyances religieuses* și îmi spune: „- I-ați văzut cartea? *Mefiez-vous!* E plină de greșeli! Mi-au spus prietenii din Germania, istoricii ai religiilor. Imposibil să vorbești despre toate religiile fără să faci gafe.” Iar după o pauză: „- Știți care a fost greșeala cea mai mare a lui Eliade? A ținut morțiș să treacă drept scriitor. Asta l-a compromis în ochii comunității științifice. Definitiv. De-fi-ni-tiv! Să faci literatură ca cercetător al religiilor este pentru ei o crimă, *vous savez?* O crimă!” Și spunând asta, sacadat și cu interjecții la tot pasul, avea aerul unui copil care-și părăște prietenul de joacă. În plus, părea și îngrijorat. De fapt, era încântat foc.

Recent, după o vizită a lui A. la Stockholm, îmi ajunge la urechi replica pe care a dat-o în timpul

unei cine, într-un cerc de români. O doamnă de la masă zice: „- Liiceanu poartă în ultima vreme, dacă nu mă înșel, părul scurt.” Iar A.: „- O, doamnă, este un eufemism...”

Unul dintre lucrurile cele mai dificile este să-ți păstrezi nemodificată expresia feței după ce cineva începe să te laude.

„- Ți-am citit cartea, i-am spus, și...” Mă pregăteam, fiindu-mi rușine de o simplă complezență, să formulez o nedumerire legată de compoziție, să exprim o rezervă față de un anumit capitol. Dar în clipa aceea i-am văzut privirea care cerșea atât de sfâșietor o laudă, încât m-am redresat și am spus: „- .. și e în întregime formidabilă!” Și am continuat așa, simțind că trebuie să dezvolt „subiectul”. Ochii lui deveneau din ce în ce mai blânzi, până când privirea i s-a blegit de tot, ca a unui câine care se fleșcăie sub plăcerea mângâierii și care, înainte de a cădea pe spate cu labele în sus și cu ochii închiși, mai are puterea să-ți întoarcă o ultimă privire recunoscătoare.

Nu mă indispare decât succesul unui încrezut. Mi se pare, brusc, că nu-1 merită.

Intimitatea în spirit. Înțelegeam atât de bine ce-mi spunea, încât m-am mirat să văd că-mi scrisese toate astea în urmă cu o mie cinci sute de ani.

În prima clipă sunt tentat să simpatizez pe cineva pe care aflu că-1 cheamă Gabriel. Dar cel mai adesea sfârșesc prin a-1 privi ca pe un impostor.

Ce mult îmi place cuvântul „postcoce”! L-am inventat pentru că mă exprimă. Simt mereu în urma mea cu câte zece ani.

De câte ori stau de vorbă cu B. mă simt repetent în fața lui Dumnezeu. Și totuși, nu știu de ce, n-aș schimba locul cu premiantul care e el. *Etwas klappt nicht.*

Niciodată, dar niciodată când am privit un om din spate, nu i-am regăsit, văzându-1 apoi din față, imaginea pe care i-am construit-o văzându-1 din spate.

În fiecare dimineață când mă trezesc, dau cu ochii de mine și încerc să mă port ca și cum ne-am cunoaște destul de bine. Fac aceleași gesturi ca să mă conving că e vorba de una și aceeași persoană. Dar nu sunt niciodată sigur că e așa.

Ce bucurie e să simți că nu-ți poți uita morții! Trăiești cu speranța unei societăți, în sfârșit, selecte. Luându-ți-i, moartea face, prin golul pe care îl lasă în urma ei, selecția celor care au fost, pentru tine, oamenii cei mai importanți ai vieții.

Terminasem nu de mult facultatea, când mi-am pus prima oară întrebarea ce deviză aş fi ales pentru blazonul casei mele, dacă aş fi trăit în Evul Mediu şi, bineînţeles, aş fi fost nobil. Şi tot frământându-mi eu mintea cu chestiunea devizei de pe prezumtivul blazon, o experienţă trăită într-o bună zi mi-a dat pe neaşteptate răspunsul.

Întâmplarea pe care urmează să o povestesc conţine „un gest gidean”. Adăposteam acasă la mine, căci de la o vreme locuiam singur, un prieten care, pentru câteva săptămâni, trăia interludiul schimbării locuinţei. Era binişor mai în vârstă decât mine şi preda la o facultate umanistă cursuri cărora le mersese buhul de frumoase ce erau. Traducea din mai multe limbi, căci ştia temeinic câteva literaturi europene, scria poezie, filozofie, discuţiile cu el erau fascinante, iar zelul cu care sărea să ajute cultural pe oricine i-ar fi cerut-o era impresionant. Ce mai, era iubit şi preţuit de toată lumea, bucuria mea de a-i fi putut fi cumva de folos a fost mare, iar cunoscuţii m-au invidiat că, o vreme, puteam profita neîngrădit de prezenţa lui spirituală.

Scena care urmează s-a petrecut într-o iarnă, când, seara târziu, întorcându-ne acasă după o partidă de patinaj în Cişmigiu, mi-a propus să ne oprim o clipă la mizerabila cârciumă de lângă Hala Traian, numită „Zorii roşii”, ca să cumpărăm două sticle de bere pentru masa de seară. L-am rugat să mă lase să aştept afară. Atmosfera din cârciumă îmi făcea rău. A apărut după două clipe. „- Ai luat bere?” „- Da, îmi răspunde, o țin sub braț în subă, ca să nu-mi înghețe mâna.”

Afară era într-adevăr un frig năprasnic de decembrie. Nimeni, pe strada de lângă piață, pe unde mergeam. Nu făcuserăm mai mult de câteva zeci de pași, când aud deodată în spatele nostru un „- Bă, stai așa!” și tropăitul unui om care alerga în urma noastră. Era unul dintre ospătari. Ne-a invitat înapoi în cârciumă. A încuiat ușa. În cârciumă nu era decât personalul, care se pregătea de închidere. A poi i s-a adresat amicului meu: „- Ai plătit, bă, berea?” „- Da.” „- Cui?” „- Doamnei de la teighea”, răspunde el, arătând la o femeie masivă, cu câțiva dinți de viplă, îmbrăcată într-un halat alb jegos. „- Mie, mă, porcule?” „- Ia cheamă, bă, miliția!” a strigat către alt ospătar tipul care ieșise după noi. Am simțit fiori pe șira spinării. Amicul era imperturbabil și-i explica „doamnei” de la teighea că-i plătise berea. Mai era puțin și femeia urma să sară la el. Cu un aer complice m-am apropiat de omul nostru și i-am șoptit, întinzându-i o hârtie de douăzeci și cinci de lei (berea nu făcea mai mult de șapte): „- Să știți că domnul e profesor la Universitate, dar e cleptoman. Nu are rost să chemați pe nimeni. Luați banii și lăsați-ne să plecăm.”

Mutrele noastre erau destul de convingătoare. Nu aveam aer de borfași. Omul a băgat hârtia în buzunar, a descuiat ușa și, în timp ce treceam pe lângă el, a mormăit indignat: „- Cum, domTe, profesor la Universitate și să fure două sticle de bere?” Am dat din umeri, ca unul care trebuia să-și ducă mai departe crucea unei prietenii nefericite, și am oftat: „- Ce vreți? Viața e vastă!”

„Viața e vastă.” Asta era! Asta era deviza pe care-o căutam și pe care urma s-o pun pe blazonul de noblețe (încă inexistent) al familiei mele! În ea încăpea *total*, tot ce o ființă umană putea cloci în

viscerele ei și tot ce, spre stupoarea celorlalți - și, dacă e nevoie, a întregii omeniri -, se dovedea capabilă să facă. Asta era! Aerul ei oligofren traducea în mod exemplar înțelepciunea acceptării că *orice e cu putință*, pentru că, în viața aceasta, într-adevăr, dacă stăteai să te uiți bine, oamenii, la o adică, puteau face ceva cu totul și cu totul aparte, ceva ieșit din normă, din reguli, din ceea ce îndeobște se cade făcut, și lucrul acesta se putea întâmpla cu oricine, ba, uneori, chiar cu unii despre care n-ai fi crezut în ruptul capului că sunt capabili să facă una ca asta - și, mai ales, cu tine. Din moment ce prietenul meu, care-ți putea recita cu ochii închiși din oricare primii zece poeți ai lumii, putuse să fure, Dumnezeu știe de ce, două sticle de bere răsuflată din cea mai ordinară speluncă socialistă, însemna că „viața era vastă”, că în ea încăpea orice.

Când am scăpat din cârciuma blestemată, am tăbărit neîntârziat pe el: „- Cum ai putut, omule, să furi berea?” „- Dar n-am furat-o, am plătit-o.” M-am uitat la el. Știam că mințea. Dar nici un mușchi nu i-a tresărit pe față. Era imperturbabil. Îmi amintesc că mi s-a făcut, scurt, frică și mi-am zis că poate așa arăta și Raskolnikov. În noaptea aceea, pentru prima oară, mi-am încuiat ușa camerei și l-am visat pe prietenul meu patinând în Cișmigiu și ținând în echilibru pe creștetul capului o sticlă de bere. Ospătarul se aventurase pe gheață în urmărirea lui, fără patine, și cădea mereu, amenințându-l cu pumnul, de câte ori se ridica.

Astăzi, gândindu-mă la toate isprăvile vieții mele și la toate câte le-am mai văzut prin jur, am convins că deviza pe care amicul meu mă ajutase s-o

găsesc rezumă corect toată nebunia trecerii noastre pe acest tărâm și că, de aceea, ea e deviza cea mai potrivită pentru blazonul pe care tot îl voi arbora cândva: *Vita vasta est*.

*

Un ticălos te domină întotdeauna, pentru că, față de el, tu ai ceva în plus: scrupule.

Anul Nou - acest *das Man* al sărbătorii -, când o planetă întreagă sărbătorește ca la comandă și când, mai presus de orice, nu trebuie să ai prostul gust să te îmbolnăvești.

*

Când te cerți cu un prieten, ceea ce până atunci treceai cu vederea capătă dintr-odată proporții uriașe. Detaliile își iau revanșa asupra esențialului.

Tot ce-i putem cere egoistului din noi este să devină civilizat.

A vorbi despre sinucidere *după* Cioran este de prost gust. A ocupat terenul. Ne-a lăsat sinuciderea.

ii Cea mai stranie senzație: când te gădilă în cerul gurii.

Churchill: „O să vină ziua în care întreaga lume civilizată va recunoaște fără șovăială că sugrumarea

în fașă a bolșevismului ar fi fost o nespūsă bine-cuvântare pentru omenire/' Aici se potrivește vorba lui Creangă care îl încânta pe Noica: „Pesemne c-a și venit de vreme ce n-a mai venit." Cert e că de douăzeci de ani n-a venit. Ori nu mai există omenire civilizată, ori eu n-am să mai prind ziua.

Un nou Crăciun, un nou An Nou, un nou cârd de „felicități la pachet", de urări la grămadă, prin SMS sau prin e-mail, adresate tuturor și nimănui, printr-o simplă apăsare de buton de tipul *senă to all* îndobitocire festivă, texte gata confecționate, care mai de care mai creține, cu „lumini" care urmează „să pogoare" peste tine și să-ți asigure fericirea pentru un an întreg. Și asta de la persoane pe care abia le cunosc și în a căror agendă telefonică am ajuns ocazional. (O firmă de la care am cumpărat în urmă cu o lună o baterie de duș îmi vorbește în SMS-ul către clienți de „ieslea sfântă a Domnului Isus".) O crimă electronică generalizată la adresa a ce-a însemnat cândva Crăciunul.

Par dur și, uneori, chiar simt. Adevărul e, însă, că nu sunt înarmat pentru nici o bătălie. Orice duritate din parte-mi se întoarce împotriva mea. Termin înfruntările lingându-mi rănila pe care mi le-am provocat lovind. Și cum lovesc tot timpul, am corpul numai o rană.

Cineva mi-a spus: „- Tu trăiești în patru dimensiuni. Majoritatea oamenilor trăiește în două."

„- Mântuie-mă, mi-a venit să-i răspund, strivește-mă cu piciorul."

Luni 5 ianuarie 2009. La insistențele pline de bunăvoință ale unei amice angliste (Miki Irimia), mă „disloc" (îmi e din ce în ce mai greu să ies din rostul meu și din tabieturile mele) pentru un sejur la Oxford (de luni până luni). Bombăn tot timpul pe drum: avionul face peste trei ore și deasupra lui Heathrow se mai și învârte vreo jumătate de ceas, de la aeroport până la Oxford încă aproape două ore cu autobuzul, apoi taxiul până la locuința academică, impecabilă și ieftină (36 de lire apartamentul), ținând de Balliol College. Ca și francezii, englezii, încrezători în cele 10-15 grade care îi însoțesc mai tot timpul anului, și-au lăsat țevăriile instalațiilor la vedere, așa încât, cum în noaptea trecută temperatura a coborât sub 5 grade, instalațiile de apă au înghețat și s-au spart, producând o mini-panică națională. *Cuvântul frozen* este cel mai des pronunțat la toate buletinele de știri.

în apartament, micile și fatalele originalități englezești: în unele camere lumina se aprinde trăgând de un șnur care cade din tavan, robinetele pentru apă caldă și rece sunt separate și montate atât de aproape de chiuvetă, încât nu poți să strecuri mâna sub ele pentru a lua apă în palmă. Miki îmi explică, doctă și competentă, că asta e spiritul protestant la lucru și că totul e gândit anume ca să nu cheltuiești prea multă apă. (Rolul robinetelor e să umple chiuveta cu cantitatea de apă necesară pentru spălul pe mâini sau pe față...) Te speli, adică, în propriul tău jeg.

Seara, vizită la familia romanistului Martin Maiden, pe care l-am cunoscut în 2003 chiar la Miki Irimia. E acolo și o tânără româncă, Cristina Neagu, care a trecut doctoratul la Oxford cu o teză despre Olahus și a reușit apoi, rămânând la Christ Church College, să devină coordonatoarea departamentului de manuscrise de la Upper Library. Evoc, nu știu de ce, o bună parte din seară, destinul lui Petru Creția. Mă destind, după o zi încordată.

Colegiile de la Oxford sunt închise către exterior, iar zidurile interioare creează, la rândul lor, o succesiune de incinte (*quads*), pătrate sau circulare. Se trece, în fiecare colegiu, de la un „loc închis” (*claustrum*, care a dat în franceză *cloître*, „incinta unei mănăstiri”) la altul. Această structură spațială care exaltă separația este locul specializat al educației ca trecere a spiritului de la o generație la alta. Ceea ce se încearcă este o izolare a spiritului, ca într-un soi de laborator, pentru că spiritul trebuie să circule, în această transmisie a sa, într-o formă pură, „locul închis”, *claustrum*, *quad-vl*, fiind tocmai garanția acestei purități obținute prin izolare. Sugestia este cea a unei lumi aparte sau a unei desprinderi de lumea străzii, a orașului, a *train-train-ului* cotidian, a lumii afacerilor curente. Intrarea în colegiu marchează o ruptură spațială care comunică, prin memoria locului inițial-mănăstiresc, cu ruptura specifică spațiului sacru: studentul oxfordian ieșea din lume, intra „la mănăstire”, într-o împrejmuire a spiritului, care, chiar dacă e laică, ține de altă „împărăție”. Faptul că profesorii și studenții mănâncă și în ziua de azi,

seara, împreună, că studenții locuiesc în colegiu, ține de proiecția simbolică a acestei izolări pe care o presupune educația ca „afacere pur spirituală”. Orice curs adevărat trebuie să obțină acest spațiu ezoteric, o fugă din lumea de aici, o evadare pe un tărâm miraculos în care nu există decât cei din sală, vrăjitorul (profesorul) și cei vrăjiți (studenții).

Miercuri, 7 ianuarie. Cină în apartament cu familia Maiden, Cristina Neagu și doi scholari italieni, tineri (până în 40 de ani), ea, clasicistă, Stefania Montecalvo, el, Raffaele Ruggero, filolog și jurist, specialist în Vico. La două noaptea, rămăseserăm doar Miki, italianii și eu. Am avut proasta inspirație să-i întreb de ce Petrarca e socotit primul filolog al Europei. Tot argumentând, cei doi s-au luat la harță și a venit momentul când Stefania a sărit de pe fotoliu și a început aproape să țipe la Raffaele, care avea un aer de șoricel tenace și căruia îi făcea evident plăcere s-o scoată din minți pe companioana lui. La un moment dat ea s-a oprit, a început să râdă și-a zis: „- Prieteni, nu e minunat că în lumea de azi, în plină criză mondială, câțiva nebuni discută la două noaptea, țipând unii la alții, despre Petrarca?”

Vineri, 9 ianuarie. Masa de prânz la Trinity College, cu Martin Maiden, Michael Inwood și Kanterian. Am văzut cum arată și am mâncat, în sfârșit, *plump pudding*! Minunat. Parcă am aflat gustul unui concept.

A c u m sunt în avion, pe drumul de întoarcere, și mă gândesc la locul în care am fost. Nu are sens să compar lumea pe care am descoperit-o cu cea din care vin eu. O socotesc, pe aceea, o reușită în sine a speciei umane și mă bucur pur și simplu, ca membru al acestei specii, că ea există. Ce s-a-ntâmplat de fapt acolo? Acolo, de opt sute de ani, s-a organizat și a funcționat an de an, fără întreruperi, *una dintre cele mai formidabile transmisii ale spiritului uman* din câte a cunoscut omenirea. Iar aceasta s-a înfăptuit printr-o dublă selecție. Mai întâi cea a categoriei menite să transmită, a profesorilor. A deveni *fellow* la un colegiu oxfordian echivalează, pesemne, cu a fi admis la un turneu al inteligenței și științei planetare. A doua selecție îi privește pe cei meniți să primească cunoștințele de vârf ale epocii, să le conserve și, mai târziu, să le dezvolte și să le transmită la rândul lor. Aceștia simt studenții. E un spectacol invizibil această selecție, simultan mareț și crud. Pentru că această selecție calcă în picioare tot ce cade în afara evaluării obiective și reci. Ea nu are cum să țină cont de *ce va simți* cel respins odată cu prima selecție, care survine după trei ani de studii intense și înfrigate. Ea nu va ține cont de prăbușirea tuturor visurilor lui, de felul în care va găsi acesta puterea, odată examenul final ratat, să-și continue viața. Pentru că, dacă admiterea la un colegiu oxfordian se face în urma unui interviu, diploma de *undergraduate* se obține (sau nu) la sfârșitul a trei ani (până atunci nu există nici un examen), când toți studenții, de la toate colegiile, îmbrăcați în togă, se strâng, după cum mi-a povestit Cristina, într-o unică clădire

(*Examination Schools*) și, vreme de două-trei săptămâni, dau peste douăzeci de examene. Profesorii din comisie nu sunt neapărat aceiași cu care ai lucrat vreme de trei ani ca student. Rezultatul este definitiv. Pentru cei respinși, nu mai există o altă sesiune. Cristina Neagu mi-a mai spus că, nu rareori, ratarea examenului duce la sinucidere. Sunt studenți pentru care un asemenea eșec echivalează cu eliminarea din viață. (în sesiunea de anul acesta s-a sinucis, cu două zile înainte de-a-ncepe examenele - s-a spânzurat în cameră cea mai bună studentă de la romanistică. Primise o bursă la Harvard, care era condiționată de o anumită notă finală la Oxford. S-a prăbușit nervos înaintea probei finale.)

Excelența acestei lumi vine din *continuitate*. Și astăzi sunt colegii care funcționează după regulamentul stabilit la fondare. Iar continuitate înseamnă memorie cultivată și întreținută. În sălile în care mănâncă studenții (cum e, de pildă, Grand Hall de la Christ Church - eu n-am apucat să văd decât sala de mese de la Trinity College), pereții sunt împodobiți cu tablourile înaintașilor, ale celor care, în fiecare generație, s-au pus în slujba creierului colectiv al omenirii. Prin această slujire, știința de vârf trece și se dezvoltă de la o generație la alta. Toți oamenii pe care i-am cunoscut în trecut m-au impresionat prin pasiunea cu care își făceau treaba și prin grația cu care împărtășeau celorlalți ceea ce știau. Sensurile vieții lor veneau de-acolo, din ceea ce se petrecuse în sute de ani, ca un imens ritual mereu reiterat, între zidurile colegiilor oxfordiene.

Existența... Ce plagiat! spune Cioran. Dar parcă moartea ce e?

Religia a vrut să ne dea speranță și n-a făcut decât să bage în noi spaima legată de „după”. Un „după” care putea foarte bine să nu se nască. Dar a fost stârnit și acum tremurăm cu toții de frica lui. Tragem după noi acest pietroi al transcendenței.

Vărul meu Adrian mi-a spus că iarna începe cu adevărat odată cu vântul care scutură ultimele frunze rămase în copaci. La început n-am dat importanță spuselor lui, dar după o vreme mi s-a părut că îmi făcuse un dar: mă învățase să văd, uitându-mă pe geam, felul în care intră moartea în lume.

Trăim cu toții, mai mult sau mai puțin, de la o zi la alta. Unde ne e proiectul?

X este un prost cititor de literatură. Nu pentru că n-ar avea gust, ci pentru că-i e frică. Îi e frică de tot ce face aluzie la partea din el în care n-a avut curajul să coboare niciodată. Or, literatura, atunci când nu e comică, îl obligă să se întâlnească cu subterana din el. Și-atunci se refugiază în comic sau în mistic, adică în cele două forme posibile de mântuire: una relativizează totul (eul propriu, în primul

rând; râsul e cel mai puternic solvent), alta te adună în absolut, absolvindu-te de tine.

„A fi contemporan cu” e, în cele mai multe cazuri, un mod de a te murdări. E de-ajuns să deschizi câteva seri la rând televizorul.

Firesc ar fi să trăim până la vârsta la care nu mai avem nici un regret că vom muri. Ar fi o moarte pe măsura fiecăruia, o moarte *haute couture*.

Existențialii heideggerieni sunt „categoriile speciei umane”, structurile de adâncime care ne definesc pe toți, indiferent de particularitățile noastre ca inși, indiferent de epocă, sex sau loc. Sunt baia noastră comună, tot ce ne ține laolaltă ca oameni, universalul nostru de dinaintea oricărei determinări individuale, tot ce ne face să gândim și să simțim lumea la fel.

Spun toate astea pentru că fără ei nu se poate înțelege cum de un autor se poate întâlni în gândul lui cu mii și milioane de cititori de-a lungul și de-a latul planetei și al istoriei. Scriitorii sunt reprezentanții fondului comun al omenirii care, *crezând că vorbesc în numele lor, sfârșesc prin a vorbi în numele tuturor*.

Și pentru că există „existențiali”, nimeni nu poate fi *perfect* original. Din cauza asta jurnalele de autor, acolo unde se vorbește la persoana I, seamănă, din cauza asta trăirile sunt recognoscibile. Existențialii simt *reducții la unitate*.

„Dumnezeu a murit" (formulă obosită, exploataată în exces) - dar ne-a lăsat *urma* unei omenii, a unei cumsecădenii, în orizontul căreia El reînvie mereu.

Din absența Lui sau din depărtarea în care a fugit, dacă ești bun, nespun de bun *chiar și fără El* - te va iubi.

Uneori, privită de undeva de sus, oricum *din afara ei*, viața mea este un balamuc. încerc să fiu doctorul care-l ține în mână pe nebun.

Faimosul raționament noician care conduce la „fatalismul binelui" (cum mi-a plăcut să-l botez undeva) și pe care Noica îl formulează astfel în „fișa clinică" pe care și-o face în *Maladiile spiritului*. „Dacă-mi reușește păcatul este bine, am voluptatea; dacă nu-mi reușește este bine, am virtutea."

Dar dacă, din cauza conștiinței păcatului, îți iese păcatul/ara *voluptate*? Dacă păcatul - tocmai pentru că este păcat - ucide voluptatea care stă să se nască? Dacă nu-ți reușește *decât* păcatul?

Trebuie să ne reformăm moral pe noi înșine, clamează toți moralistii. întreaga viață. Și o tot facem, până când, iată, vârsta rezolvă totul. îmbătrânind, devenim în mod spontan morali. „De ce te-ai chinuit atâta? De ce n-ai avut răbdare? Ai văzut ce simplu era totul?" pare că ne șoptește bătrânul din noi. Și,

încet-încet, de la înălțimea acestei promoții, uităm porcăriile pe care, tot străduindu-ne cu noi, le-am făcut o viață întreagă. Acum, judecata morală, vizându-i pe alții, poate începe să-și arate colții.

Toți scriitorii care s-au izbit la un moment dat de limita cuvintelor au descoperit, dându-le cu tifla, muzica.

Uneori mă simt mulțumit că mă pot ascunde de Dumnezeu. Dar ce se va-ntâmpla în ziua în care mă va vedea?

îmi trece prin minte, scriind așa cum am scris despre mama în *Scrisori către fiul meu*, că nu am lăsat-o să moară. într-un sens, chiar am născut-o - la rândul meu.

Ce limpede răsună vocile autorilor de jurnale, chiar dacă au murit de mult! Parcă vorbesc lângă noi. Orice jurnal bun își secretă prezentul lui etern.

De câteva ori, fiindu-mi rușine că sunt român, am devenit pur și simplu om.

Discuție cu I. la telefon despre deosebirea dintre vanitate și orgoliu.

În vreme ce a avea orgoliu înseamnă a avea demnitatea ce rezultă din conștiința propriei valori, vanitatea este dorința deșartă după mărire, după ieșitul în față, și asta mână în mână cu nevoia de linguseală. Orgoliosul nu simte nevoia să fie confirmat în conștiința pe care o are despre sine și, de aceea, intră în alertă la orice laudă pe care o suspectează a fi o simplă introducere la linguseală.

Cum aș putea afla cât de mult mă schimb odată cu fiecare carte încheiată? Dar cred că greșesc vorbind așa. Cărțile pe care le-am scris - cel puțin de la un moment dat încolo - nu m-au modificat. N-au făcut decât să mă *contureze* din ce în ce mai bine. E ca și cum m-am modelat treptat din materia inițială a ființei mele.

Am o depresie în cascadă sau, mai degrabă, una care seamănă cu o piramidă răsturnată. Vine mai întâi (de sus în jos) *depresia metafizică*, legată de dialogul tot mai strâns, aproape un corp la corp, cu finitudinea, pe șleau spus, cu moartea. O vreme, moartea se ține respectuoasă la distanță sau pare că nu te vede, făcându-și de treabă ici și colo. Și-apoi, după ce-ai trecut de-o vârstă, îți înregistrează dintr-odată prezența, pune ochii pe tine, îți trimite o înștiințare și îți spune să te pregătești, peste un timp, pentru mobilizare. Și-ncepi să te pregătești. Îți pui hârțiile în ordine, îți faci planuri bine măsurate, te gândești dacă mai ai de spus ceva înainte de ieșirea din scenă, deși știi că asta n-are, în fond, nici o importanță.

Vine apoi *depresia legată de spectacolul speciei umane*, o specie de scandalagii, de criminali, de lăcuste ceva mai evaluate (au ronțăit tot Pământul) și, statistic vorbind, de proști și țoaape. O specie care, periodic, distruge în două clipe, prin războaie și revoluții, tot ceea ce exemplarele de lux ale speciei umane s-au chinuit să facă de-a lungul vremii.

Vine apoi *depresia națională*, legată de dezastrul moral al colectivității numite „România”. O țară de oameni pociți sufletește, care a ieșit schilodită din comunism și care merge buimacă prin istorie. Unde întorci capul dai de hahalere, de pungăși, de mitocani, de șmecheri și pramatii, pe scurt de-o adunătură de indivizi care, nu se-nțelege prea bine de ce, se bat cu pumnii în piept că sunt „români”, deși nu le pasă nici cât de-o ceapă degerată de soarta țării lor, pe care, prin tot ce fac clipă de clipă, o duc de râpă și-o dau de rușine.

Vine apoi *depresia legată de Vacuitatea de filozofie* la care lucrez și unde asist la felul în care clonele impostorilor, politrucilor, activiștilor și securiștilor dinainte de '90 blochează cariera celor mai aleși tineri, cu studiile făcute la universitățile de vârf din Occident, cu volume impresionante publicate în țară sau în străinătate. Pleava sus, splendoarea jos, cape vremuri.

În sfârșit, *depresia legată de micul meu eu*, de viața mea vraște, de incoerența ei, de tratativele pe care trebuie să le port cu mine pentru a pune pe picioare fiecare zi. Urc și cobor așadar, clipă de clipă, cele cinci trepte ale depresiei mele, cele cinci trepte pe care mă duelez cu mine însumi pe viață și pe moarte.

*

Poate că e facil să publici un jurnal. Un jurnal nu este o carte. O carte e rezultatul unui chin asumat, al efortului de a-ți canaliza gândul într-o singură direcție, al unei negocieri perpetue cu nereușita. O carte te lasă stors, vlăguit. Jurnalul, în schimb, este ca un comentariu de față pe care-1 faci stând așezat la fereastra vieții și mulțumindu-te să privești. Problema e că prin fața ferestrei cel mai adesea treci chiar tu.

Să ai curajul de a te trăda într-o carte, de a te pune la dispoziția dușmanilor tăi! Ce festin, pentru cei care te urăsc, o carte *adevăratul*

*

Sceptic fiind, nu rezultă de nicăieri că sunt lipsit de profunzime, așa cum faptul de a fi credincios nu presupune automat excluderea frivolității. Foarte puțini dintre cei care se declară credincioși își asumă în viața proprie consecințele *grave* ale credinței lor. În schimb, scepticului tocmai incapacitatea lui de a se odihni într-o convingere îi dă tristețe și gravitate.

Prica, vecina de la Caracal a vărului Adrian. La moartea mătușii mele, a primit pomană un set de *dessous-uri*. L-a luat, a dat o fugă până alături și a revenit după scurt timp, ridicându-și fusta în fața asistenței, pentru ca să vadă toți cât de bine îi veneau chiloșii răposatei.

Povestea cu căpitanul Cranta, pe care mi-a spus-o tot vărul Adrian. Unul dintre unchii lui, ofițer la Regimentul 2 Cavalerie din Caracal, l-a luat într-o seară (era la sfârșitul anilor '30) la Cercul Militar să vadă „fenomenul Cranta”. Către miezul nopții, ofițerul se îmbăta, se urca pe masă și ținea un discurs. Beția nu-i afecta nici echilibrul, nici coerența gesturilor, îi răpea doar capacitatea de a rosti. Așa încât discursul lui era patetic, cu o gesticulație amplă, numai că din gura care se deschidea ritmic nu ieșea nici un sunet. În timpul asta, colegii lui, adunați în jurul mesei, îl urmăreau atenți, îl aprobau, punctau discursul orb cu câte un „bravo!” și, când oratorul se oprea câteva clipe ca să-și tragă sufletul, aplaudau frenetic. Frumusețea era că omul nostru chiar era convins de fiecare dată că vorbește.

Dar nu așa stau lucrurile cu aproape fiecare dintre noi? O lungă gesticulație vidă, după care dispărem cu convingerea că viața noastră a însemnat totuși ceva, așa cum căpitanul Cranta era convins de fiecare dată că ținuse un discurs.

Francezii ar trebui să plătească o amendă speciei umane pentru că ne-au băgat în cap cea mai periculoasă utopie: egalitatea.

Cu fiecare carte pe care o scrii trebuie să *debutezi*: să te porți ca un necunoscut care urmează să cucerească lumea.

Impresionantă la Cioran este *intensitatea* trăirilor lui. Dacă aş fi putut-o egala! Şi totuşi m-a ajutat enorm să mă cunosc: l-a eliberat şi l-a exaltat pe scepticul din mine, unul autentic, dar îngropat în prejudecăţile locului.

Mai tot ce ţine de vastitatea monstruoasă, „feliniană”, a vieţii îmi scapă sau mă sperie. Am făcut tot ce-am putut pentru a trăi aseptice, într-o nişă a vieţii anume creată pentru a mă putea întâlni numai cu *valorile mele*. Nu e puţin lucru, dacă stau şi mă gândesc că asta mi-a reuşit într-o bună măsură până şi „în anii aceia”.

Forţa mea vine din faptul că, de îndată ce mă simt chemat la scenă, rămân în culise. Am o modestie esenţială sau, ceea ce e acelaşi lucru, un orgoliu de bună calitate.

Exemplarul uman care-mi repugnă cel mai mult: intelectualul-vedetă.

Am în acelaşi timp o impresie bună şi una proastă despre mine. Dacă aş putea detalia acest lucru, mi-aş lua în posesie eul. Aşa, exagerez când într-o direcţie, când într-alta şi el îmi scapă.

Scriu dintr-o anumită nevoie de coerenţă cu mine însumi.

De îndată ce în ecuaţia vieţii noastre intră cuvântul „trebuie”, totul se duce dracului.

Ce a spus Heidegger pe urmele lui Dilthey: că filozofia *interpretează interpretarea* care suntem. Fără ea am fi, omeneşte vorbind, *muţi*.

Ceea ce îi făcea pe Cioran şi Beckett să se simtă apropiaţi era *dezgustul* comun pe care-l resimţeau faţă de oameni, de pildă convingerea intimă că *oamenii put*. Iată o mostră din Beckett (*Premier amour*, 1945): „In ce mă priveşte, n-am nimic contra cimitirelor. Mă plimb cu plăcere prin ele, cu mult mai mare plăcere decât mă plimb atunci când sunt obligat să ies undeva. Mirosul cadavrelor, pe care-l simt distinct sub cel al ierbii şi al pământului, nu-mi displace defel. Poate că e un pic prea dulceag, un pic prea perseverent, dar cât de mult îl prefer faţă de mirosul celor vii, faţă de mirosul subţiorilor, al picioarelor, al cururilor, al prepuşurilor cerate, al ovulelor irosite [...]. Pot să se spele, viii aceştia, oricât, pot să se parfumeze oricât. Put.” Şi o mostră din Cioran, un comentariu la un fragment din Swift (*Caiete*, voi. III, 1969): „întors acasă şi îmbrăţişându-şi nevasta, Gulliver leşină de scârbă. Venea din ţara cailor şi nu suporta *duhoarea* animalului uman. Omul pute, e un monstru puturos, iată concluzia lui Swift. [...] Cele mai importante acte ale vieţii devin impracticabile din cauza unui simţ al mirosului prea

fin. Sfințenia însăși nu e poate decât spaima, decât panica în fața anumitor mirosuri." (Să ne amintim și de stupefacția lui Alioșa în clipa în care află că, mort, părintele Zosima răspândește o duhoare insuportabilă.)

Totdeauna oamenii croiți pe *ticăloșie în grup* devin hidoși. Ticăloșia pe care au pus-o la cale - și pe care se chinuie apoi să o așeze în operă - îi sculpează pe dinăuntru, le răsucesce resorturile interioare ale ființei și le pune apoi *stigmatul* ticăloșiei pe chip. Toți se slujesc, defectele lor fizice capătă prestigiu, devin vizibile, se așază, spre a fi contemplate, pe tipsia ticăloșiei care le dă avânt și-i face să semene între ei.

Îmi amintesc cum îi pocise pe colegii mei de la Institutul de Filozofie execuția pe care mi-o puneau la cale, la sfârșitul lui 1974, într-o „ședință deschisă”. Stăteau grupați într-un colț al sălii și se ridicau pe rând pentru a mă „înfiera tovărășește”. Meșe ale părului rărit lipite pe frunțile transpirate, priviri lușe, guri știrbe și dinți galbeni, urechi clăpăuge, sudoarea care le scălda, slinos, tâmplele, buze groase, vinete și răsfrânte, ochi bulbucați, degete cu unghii murdare, obraji scofâlciți, fețe buboase. Scrâșneau, gesticulau, vociferau. Făceam parte din specii diferite. M-ar fi torturat, m-ar fi ucis dacă ar fi primit de undeva îndemnul sau permisiunea. S-au mulțumit să mă execute ideologic. Dar au făcut-o așa, grupați în haită, lipindu-se unul de altul, mușcând și fugind și lăsând locul altuia care să vină, să muște și să fugă. Le curgeau balele. Radu Pantazi, Vasile Popescu, Nicolae Gogoneață, Lucian Stanciu, Nicolae Mariș, Gheorghe Epure... Apoi de la Facultate:

Boboc, Cazan... Nimeni nu-i mai știe. În afară de cicatricele din sufletul meu, n-au lăsat în urma lor nimic. Toți, gășcari ai răului, hidoși, scâlâmbi, căzuți, parcă, dintr-un tablou al lui Bosch. Și ziariștii de azi, și politicienii care atacă astăzi în haită sunt la fel. Șontăcăiți la vorbă, gușați, cu sprâncenele arse. Îi pocește otrava adunată în creier - ura, invidia, frustrările, pofta neostoită de a *extermina*. Căci numai o crimă colectivă i-ar potoli o vreme, le-ar instala pe față extazul unui rânjet satisfăcut.

Insomnia începe cu recompunerea în creier a imaginilor care tocmai eraxi pe cale să se destrame.

Orice jurnal este o luptă cu incomunicabilul din noi, o încercare de a forța „ușa interzisă”.

Cruzimea teribilă a băieților adolescenți. Îmi amintesc de o scenă pe care am trăit-o la doisprezece ani. Făcusem primele cinci clase într-o școală elementară din Panduri, pe deal, deasupra Cotroceniului, și, într-a VI-a, părinții au hotărât să mă mute la Spiru Haret, pentru ca examenul de treaptă dintr-a VII-a să-1 dau ca elev al liceului. Noii mei colegi se cunoșteau între ei din anii precedenți, așa încât, începând anul, am apărut în clasă ca un intrus. O vreme, am fost studiat de ceilalți de la distanță. Eram timid și, după primele două-trei săptămâni, nu reușisem să mă împrietenesc cu nimeni. Fusesem dislocat, eram singur și nefericit.

Cam după două săptămâni a venit momentul să fiu situat undeva în grup. Aveam stofă de lider sau de subordonat? Întrebarea asta nu poate fi tranșată, între băieți, decât prin bătaie, cel mai adesea printr-una sălbatică. Bătăușul clasei trebuia, așadar, să regleze problema. îl chema Corman, era scund, îndesat, cu umerii lați, cu ochii mici și nasul turtit. O meșă de păr blond îi cădea, rebelă, în ochi. Stătea în bancă cu cel mai înalt băiat din clasă, care avea picioare lungi, de țăntar, și care, mai târziu, a ajuns în lotul de baschet al României. Erau buni prieteni și făceau o pereche caraghioasă.

Într-o pauză, am făcut imprudența să trec de pe un culoar pe altul al clasei sărind, așa cum făceam cu toții, peste un șir de bănci și sprijinindu-mă în mâini pe două pupitre. Și am ales să sar tocmai peste banca lor. Nu aterizez bine pe celălalt culoar, că lunganul, care stătea lângă bancă, îmi spune: „- Ce faci, bă? Mi-ai murdărit banca. Ai atins-o cu piciorul/” „- N-am atins-o.” „- Ba ai atins-o. Șterge-o cu mâneca.” „- N-am atins-o. N-o șterg.” „- Corman, strigă lunganul, ia vino, bă, că ăsta ne-a murdărit banca și nu vrea s-o șteargă!”

Între timp se făcuse liniște și toți băieții din clasă se apropiaseră și făcuseră cerc în jurul nostru, unii cățărâți în picioare pe bănci, ca să vadă mai bine. Corman și-a făcut loc printre ei. Țin minte că, pe sub haina de uniformă, avea un pulover grenă. Mi-a rămas pesemne în cap pentru că și-a scos haina. Nu exista nici un dubiu asupra a ceea ce avea să urmeze. Dacă mi se făcea frică și ștergeam - simbolic, desigur, doar gestul conta - scaunul băncii, umilirea mea

era totală. Deveneam un nimeni în grup. Dacă nu ștergeam, urma bătaia. Dacă eram bătut, rolul de lider în grup al lui Corman era încă o dată consolidat. Dacă-l băteam, aș fi împărțit cu el poziția. Dar era puțin probabil că aș fi reușit. Era „pe terenul lui”. Toți țineau cu el, iar eu, ca intrus, trebuia să-mi primesc lecția și să-mi ocup locul care mi se cuvenea, la coada clasei: locul ultimului venit. „- Ce faci, bă, nu vrei să ștergi banca pe care-ai murdărit-o?” „- N-am murdărit-o.” „- Ba ai murdărit-o. Șterge-o!”

Gata. Fusese ultima somație. Știam că acum urmează pumnii. Toți știau. Ritualul introductiv, înfruntarea verbală, se consumase. Și, ca la un semn, s-a dezlănțuit iadul. Au început cu toții să urle. Iar între noi a început să cadă ploaia de pumni. Mă băteam cu ură. Îi uram pentru că voiseră să mă umilească. Nu știu cât a durat totul. Pauza era de zece minute și bătaia se încinsese chiar la începutul ei. Vacarmul era îngrozitor. Nimeni n-a auzit soneria de încheiere a recreației. Răcnetul profesorului de geografie, care intrase în clasă, nevenindu-i să creadă ceea ce vede - jumătate din clasă era cățărâtă pe bănci -, a pus ca prin farmec capăt dezmățului. S-au furișat toți ca iepurii în bănci, cu fețele îmbujorate, fericiți de bătaia ca-n filme la care asistaseră și nerăbdători, acum, să vadă ce vom păți. Corman și cu mine am fost scoși de îndată în fața clasei, pe podiumul de la tablă. A fost primul moment când, cu coada ochiului, am putut să-mi văd adversarul. Nu arăta bine deloc. Ochiul dinspre mine era negru, umflat și închis. Eu nu știam, desigur, cum arăt. Ce pot spune e că vedeam bine și nu eram nici amețit.

Am fost trimiși de urgență acasă și poftiți a doua zi la direcția liceului „cu părinții”. Eram un băiat cuminte. Nu mă bătusem niciodată din senin. Acum însă o făcusem sălbatic. Seara, tata s-a întors de la serviciu și mama i-a povestit ce se întâmplase la școală. M-a chemat și m-a întrebat: „- Te-a pus să ștergi banca?” „- Da.” „- O murdăriseși?” „- Nu. A vrut doar să mă umilească.” „- Ai șters-o?” „- Nu.” „- Și-atunci a-nceput bătaia?” „- Da.” „- L-ai bătut?” „- Da, rău. I-am umflat un ochi.” „- Bine i-ai făcut! Am să vin mâine să vorbesc cu directorul.”

Când am reapărut în clasă, ceva se schimbase în chip vădit în atmosferă. Simțeam privirile furișe ale băieților încrucișându-se în drumul spre banca mea. În pauză, unul a venit să-mi ofere cadou doi nasturi-fotbaliști, iar altul mi-a arătat colecția lui de timbre și m-a întrebat dacă vreau să-mi aleg ceva. Iar după ore, când aveam voie să rămânem în curtea interioară a școlii și să jucăm fotbal, am fost desemnat, împreună cu Corman, „să facem echipele”: stăteam față în față și ne alegeam pe rând câte un jucător, fiecare. Pe măsură ce erau numiți, băieții se așezau în spatele nostru. Devenisem astfel, de la o zi la alta și în chip tacit, căpitan de echipă. Totul se petrecuse cu un firesc desăvârșit. Teribila bătaie de dinaintea orei de geografie mă propulsase în vârful grupului. Inutil să mai spun că, în cei doi ani pe care i-am petrecut la liceul de lângă Piața Rosetti, Corman a devenit unul dintre cei mai buni prieteni ai mei. O prietenie înălțată pe pumni.

Cel mai mult mă enervează când uit să pun cafea în filtrul cafetierei electrice. O aud bolborosind, apoi,

când tace, mă ridic de pe scaun să-mi torn cafeaua. Dar în vasul cafetierei nu este decât o apă gălbuie și aburindă.

Mă mai enervează și când, dimineața, la micul dejun, nu obțin ceea ce am numit „sincronia perfectă”: să termin în același timp cafeaua, sucul de fructe și pâinea prăjită. Mai exact, când mai am o înghițitură de cafea, trebuie să mai am tot o înghițitură de suc și o singură îmbucătură din felia de pâine prăjită. Dacă unul dintre cele trei elemente este în exces (de pildă, mai am o bucățică de pâine, dar nu mai am cafea), consider micul dejun ratat.

Asta mi-aduce aminte de cum mânca dimineața Petru Creția. Își pregătea totul cu o minuție maximă. Ungea mai întâi cu unt trei felii de pâine, aliniindu-le cu grijă pe un fund de lemn, pe care-l punea la distanța ideală pentru mâna stângă. Trebuiau să fie trei felii de pâine tăiate la rând, așa încât alinierea să iasă perfect. Laptele pe care îl turna în cană trebuia să fie clocotit și, odată turnat, să nu aibă timp să prindă pojghiță. Așa încât cele trei felii de pâine unse cu unt erau atacate în clipa imediat următoare turnării laptelui. Ultima mușcătură din ultima felie de pâine trebuia să coincidă cu ultima sorbitură de lapte. Nu mai că eu, spre deosebire de el, având inclus și suc de fructe în micul dejun, am de coordonat *trei* elemente.

Tot ce mă atinge prea adânc mă dislocă (fizic și psihic), pentru că în străfundul ființei mele (ce pompos sună, dar nu știu să spun altfel) se află o rană deschisă.

Dar, vorba lui Imre T., n-aș vrea să se închidă. Se cuvine să sângerezi, să te simți bine cu rănilile tale.

Dacă în vremuri atât de tulburi nu mai are nici un rost, cum spune Julien Green, să pozăm pentru viitor (viitorul a devenit problematic), atunci înseamnă că scrisul nostru, de vreme ce specia e amenințată, se închide în el însuși, e doar pentru tine sau pentru tot mai puțini din jurul tău, pentru *aproapele* nostru în timp.

Când citești jurnalele de autor din interbelic sau din anii '50 (apăruse bomba atomică), vezi că toate au un ton apocaliptic, iar, dacă te gândești bine, tema sfârșitului lumii a însoțit întreaga istorie a Europei. Dar acum chiar că e altceva. Suntem deja prea mulți pe aceeași cracă, iar bomba atomică e potențată de bomba cu ură a ideologiilor și a fundamentalismelor de tot soiul.

Mă simt din ce în ce mai bine cu Cioran, cu Ionesco, cu Noica, cu Monica, cu Virgil. Citesc și recitesc seară de seară când din unul, când din altul, și mă culc împăcat, cu o senzație de bine și de minunată tovarășie. (Ei bine da, „tovarășie”, ca să le luăm cu vântul înapoi!)

îmi place foarte mult să dirijez în timp ce conduc, în special pe Valea Oltului și mai cu seamă uvertura *Egmont* și partea întâi din *Concertul nr. 6 în D major* de Boccherini, ambele extrem de incitante pentru histrionismul meu. (Am o instalație audio de top,

Harmann Kardon.) Singura parte proastă este că unii șoferi care vin din față, văzându-mă prin parbriz cum dau din mâini (ei, neauzind muzica, nu înțeleg rostul agitației mele), rămân cu gura căscată și bănuiesc că, pentru câteva clipe, nu mai sunt îndeajuns de atenți la trafic. În *Regulamentul de circulație rutieră* ar trebui totuși interzis dirijatul la volan.

Cea mai importantă funcție a vieții a devenit pentru mine *să mă exprim*.

De la un moment dat *a trăi* devine un act de conștiință („cât încă?”, „și cum?”) și, de aceea, extrem de împovăraător. Devine, pur și simplu, *eine schwere Aufgabe*, o „temă grea” - la examenul cel mai greu al vieții mele, cel pe care-l dau cu mine însumi.

Uneori seara, târziu, când mi se face rău, mă îngrozește ideea că voi muri singur în casă și că lucrurile mele îmi vor supraviețui, devenind, dintr-o clipă în alta, *ale nimănui*.

Momentul acela în care soarele dă semne de sleială, în care lumina cade, dar seara n-a coborât încă - e, pentru mine, timpul cel mai prost al zilei. Atunci sunt vulnerabil, atunci depresia, dacă îmi dă târcoale, va găsi partea dezgolită a sufletului meu din care poate să muște.

La început, puțin după vârsta de 20 de ani, m-am întâlnit cu prăpastia pe o cale *culturală*. Atunci am citit în *Nașterea tragediei* a lui Nietzsche că grecii au creat apolinicul - lumea artei ca lume iluzorie a imaginilor frumoase - pentru a acoperi prăpastia vieții, pe care dionisiacul le-o dezvăluise. Dar lumea apolinicului e subțire ca un văl care se poate rupe în orice clipă, lăsând din nou să se vadă hăul pe care stăm. Mai târziu, am comentat un tablou faimos al lui Caspar David Friedrich, *Stânci de cretă pe Rtigen*, folosind tot o vorbă a lui Nietzsche: „Și dacă privești mult timp într-o prăpastie, prăpastia privește la rândul-i în adâncul tău.”

De-atunci au mai trecut niște ani și metafora prăpastiei a început să intre în viața mea, altfel decât ca motiv cultural, rămânând, desigur, o metaforă. Faptul că „stăm așezați pe o prăpastie”, că facem tot ce putem ca să ascundem acest lucru, dar că grozăviile pe care le trăim sau pe care le vedem în jur ne aduc aminte de ea ca abis final al suferinței și-al morții mi-a devenit din ce în ce mai familiar. Sau, iarăși, mi s-a impus tot mai mult ca metaforă a insondabilului care e, până la urmă, orice suflet omenesc: *abyssos*, „fără de temeii”, fără un grund întemeietor, fără posibilitatea de acces la un sol ferm. Să cazi în prăpastia care ești...

Până într-o seară când, în timpul unei colici renale, am făcut o injecție cu Tramadol, un antialgic puternic. Efectul psihic a fost devastator: timp de o oră am alunecat în prăpastie, într-un „abis”, în ceva căruia, tot rostogolindu-mă, nu-i atingeam fundul. Rostogolirea aceasta, care a durat aproape o oră și

care încetase să mai fie o metaforă, de vreme ce era o trăire psihic-reală, rămâne cea mai cumplită tortură pe care am cunoscut-o în viața mea.

E de dorit să nu murim *disperați*.

Unul dintre „conceptele” preferate ale lui Cioran, cuvântul care revine poate cel mai des în scrierile sale este *ratare*. Cioran afirmă în repetate rânduri că are o prețuire aparte pentru ratați și pe el însuși s-a considerat, nu o dată, „ratat”. Ar fi însă greșit să credem că aici este vorba de propriile tale așteptări înșelate sau de cele ale altora în raport cu o performanță anume. Cu atât mai puțin, ratarea cioraniană nu are nimic comun cu ambițiile înșelate ale unui scriitor în raport cu opera lui. Sensul ratării este *existențial* și el se referă la *incapacitatea de a realiza un proiect de fericire la scara unei vieți în pofida dorinței arzătoare de a o face*: „De ce simt un ratat? Fiindcă am aspirat la fericire, la o fericire supraomenească, și fiindcă, neputând să ajung la ea, m-am înfundat în contrariul ei, într-o tristețe sub-umană, animală, mai rău, într-o tristețe de insectă. Am dorit fericirea gustată în apropierea zeilor, și n-am obținut decât această apatie de termită” (*Caiete*, II, 330).

Și totuși important e să-i prețuim pe ratați: ei sunt *cei care au vizat sus*. Ceea ce contează e că au vizat, nu că nu au reușit. Și asta față de cei care nu vizează nimic. Opusul ratatului: *modestul*. Ratarea ratatului, falsul ratat: *veleitarul* (cel care n-are resurse să vizeze

un ideal, dar care, totuși, o face). Concluzia: să ne străduim să fim (măcar) ratați.

După 60 de ani, mi-am pierdut „eternitatea psihologică” pe care, la 50 de ani, încă o mai aveam. Am devenit, în sfârșit, muritor.

De câte ori întâlnesc un om care-mi spune că n-are televizor acasă, mi se face rușine de mine.

M-am săturat până peste cap de intelectualii mistici autohtoni, păcătoși patenți care perorează despre lucruri înalte. Mai nici unul n-a putut face vreodată legătura între credința lui și viața lui.

Numai românii se instalează direct în „stadiul religios” kierkegaardian, rămânând totodată bine înfipti în „stadiul estetic” al existenței. La noi, „stadiul etic” rămâne nepopulat.

În fiecare dimineață, imediat după trezire, ascult vreme de o oră muzică, ceea ce înseamnă că, înainte de a intra în zi, îmi fac o injecție cu atemporalitate. Căci muzica, în mod ciudat, deși este artă temporală prin excelență, te scoate de fapt din timp. Trebuie să stau o vreme suspendat în muzică, la porțile zilei

mele, ca să pot după aceea să-mi fac curaj și să pășesc în ea.

Măsur cu această vorbă a lui Cioran („Cu cât facem mai multe progrese «interioare», cu atât scade numărul celor cu care putem *într-adevăr* comunica”) progresul interior realizat de mine. Spectaculos! În jurul meu e aproape pustiu.

Omenește vorbind, cel mai descalificant lucru este să nu ai conștiința felului în care esti.

Ideea de care ne agățăm în fiecare zi că *până la urmă* lucrurile vor merge. Și asta până în ziua în care zilele ajung „la urmă”.

Când plasa gândurilor devine prea deasă, în ea vor cădea toate experiențele viitoare.

Suma privințelor în care trebuie să tăcem despre noi dă mai degrabă măsura abjecției decât a discreției noastre.

Numai o anumită doză de *idealism moral* te face să reacționezi atunci când vezi un om singur încolțit de o haită întreagă. Dar numai un intelectual, adică un tip apragmatic, poate veni cu astfel de considerații pe tărâmul politicii. N-a mînsă de ce să regret, în *situația* aceea nu prea era de ales.

Lucruri aparent banale a căror semnificație îți scapă în prima clipă. Așa, de pildă, cele două ieșiri cu Noica, la scurtă vreme după ce i se dăduse drumul din închisoare: una la cofetăria Nestor de pe Calea Victoriei (unde e astăzi hotelul București), alta la restaurantul „Doi cocoși”, de la intrarea în Mogoșoaia.

Ne invită, așadar, pe Andrei și pe mine, într-o dimineață pe la ora 11, la cofetăria Nestor. Cred că era în 1968. Ieșise de la închisoare în vara lui '64. Ne așezăm și vine „să ne ia comanda” o fetișcană, demnă reprezentantă a comerțului socialist. Vorbire dezabuzată, privire lipsită de orice complezență. „- Da, spuneți!”, începe ea pe tonul cel mai acru cu putință. Noica e descumpănit, își drege de câteva ori tonul și, în cele din urmă, spune: „- Păi, domnișoară dragă, *un chocolat*.”

Acest produs burghez, care se pregătește din cele mai fine ciocolături topite în lapte clocotit și care lui Noica îi rămăsese în minte de prin interbelic, nu mai exista de mult în cofetăriile noastre. „- Nu vindem ciocolată la masă!”, răspunde fata în mod vădit iritată. „- Altceva!” Noica își drege iar glasul de câteva ori și, în timp ce fata bătea cu coada creionului în carnetul de comenzi, zice: „- Atunci... un dulce!” „- Ce fel de dulce?”, ridică fata tonul, enervată la culme.

Noi, care știam denumirile prăjiturilor din cofetăriile socialiste, îi sărim în ajutor. „- Poate trei violete?”, zice Andrei împăciuitor. „- Trei violete!”, își notează, scârbită, fata. „- Altceva?” „- Nimic, mulțumesc.”

Când am rămas singuri, Andrei și cu mine, am făcut o socoteală scurtă și ne-am dat seama că Noica nu mai intrase într-o cofetărie de cel puțin douăzeci de ani: în '49 fusese trimis în domiciliu forțat, la Câmpulung, unde nu avea bani nici pentru timbrul unei scrisori, în '59 intrase la închisoare, în '64 ieșise, dar, în mod vădit, nu pusese încă piciorul într-o cofetărie.

La „Doi cocoși”, unde îl invitaserăm noi, s-a petrecut altceva. Am comandat toți mușchi de vacă și, după două-trei îmbucături, Noica s-a oprit, a pus tacâmul jos și a zis: „- Dragii mei, e-atât de bun, că ți se face rușine.” Nu mai mâncase un mușchi de vacă de peste două decenii.

„Eu” este sinteza și conștiința tuturor eurilor mele: a eului meu melancolic din preajma serii, când lumina începe să cadă, a eului meu activ și pus pe ameliorat lumea, a eului meu ludic, dornic să se prostească în o mie de feluri, a eului meu violent, isteric și scos din minți, a eului meu ușuratic și concupiscent, a celui tandru care mângâie și este mângâiat, a eului meu disprețuitor și arogant, a eului meu „corneillian” (suferitor, măreț și nobil!), a eului meu timid, șovăielnic și lipsit de încredere în el, a celui jignit de moarte, neînduplecat și care nu se mai întoarce din drum, a eului înspăimântat de ridicol, a eului meu bășcălios și fericit să moară de râs, a eului meu pus pe treabă și vrând să răstoarne munți sau a celui leneș, inerțial și lipsit de orice chef, a eului meu terorizat de perspectiva catastrofei. Fiind toate astea și altele multe - cine simt eu de fapt? Sunt

suita tuturor combinațiilor potențiale ale acestor euri, cu o dominantă de moment. Sunt recuzita eurilor mele. Și totuși mă mișc în matca *aceluiiași eu*. Așadar - cine simt eu?

De câte ori, la facultate, ajung cu analiza lui *Sein und Zeit* la capitolele privitoare la ustensilitate (*Zeughaftigkeit*), îmi vine în minte bucătăria vărului meu de la Paris, unde atât el, cât și soția lui au împins aranjarea „ființării-la-îndemână”, cum o numește Heidegger, la pedanteria supremă. Ba chiar au ajuns la un concurs al perfecționării, în marginea căruia izbucnesc și mici scandaluri. De pildă, foarfecă de bucătărie e pusă pe frigider la distanța optimă față de cămară și frontul de lucru, dar vărul meu i-a stabilit și o poziție anume: urechea mai largă a mânerului trebuie să stea spre în afară, pentru ca degetul mare de la mâna dreaptă să poată intra dintr-odată în ea. Se întâmplă ca soția lui să ignore această regulă, drept care între cei doi au loc, când și când, schimburi furtunoase de replici.

Un cuvânt-cheie al analizei heideggeriene este *Hingehdrigkeit*, apartenența unui ustensil la un loc anume, care definește poziția lui într-un ansamblu ustensilic (uneltele dintr-un atelier, de pildă). Dezordinea este un mod de a atesta pe o cale negativă această *Hingehdrigkeit*, abia bulversarea ordinii stabilite a lucrurilor scoțând în evidență (ca pierdută) ordinea lor. Am cunoscut cupluri care s-au despărțit din pricina nerespectării lui *Hingehdrigkeit*: unul din

parteneri nu punea niciodată lucrurile „la locul lor”. Căsnicia este de fapt un contract dificil între doi membri aparținând unor triburi diferite. Există, de pildă, tribul celor care apasă pasta de dinți de la bază spre vârf și membrii lui vor avea mari dificultăți de conviețuire cu cei care provin din tribul care apasă tubul de pastă la mijloc. Așa cum există triburi în care vasele întrebuințate se pun în cuva chiuvetei, pentru a fi spălate într-un târziu, când s-au adunat toate, și altele în care ele sunt spălate unul câte unul, de îndată ce sunt întrebuințate. Cele mai armonioase (și durabile) sunt căsniciile cu reguli asemănătoare în privința lui *Zeughaftigkeit* și a lui *Hingehdrigkeit*.

Dușmanii „operei” tale se recoltează de obicei dintre persoanele din preajmă. Primejdia vine de la cei mai apropiați, de la cei care „nu-ți vor decât binele”, dar așa cum îl înțeleg ei și care, până la urmă, este binele *lor*. Cu ei te lupți, pe ei trebuie să-i învingi, în permanență, într-un fel sau altul.

De câte ori îmi place o piesă muzicală o ascult până la epuizare, ceea ce înseamnă până la uciderea ei, până la „șlagărizare”. Apoi, încet-încet, ajung să nu mai pot asculta compozitori întregi. Așa am ucis o parte din Bach, pe Mozart aproape în întregime (doar de *Don Giovanni* nu ajung să mă satur), pe Schubert, Brahms, Chopin... Singurul care a rezistat la ascultări repetate - și nu înțeleg de ce doar el - e Vivaldi (lăsând, evident, deoparte *Anotimpurile*, din care nu suport nici măcar o notă). E singurul

care nu mă deprimă, care îmi dă un gust al vieții necontaminate încă de o tristețe de moarte. (Toți ceilalți compozitori îi deschid parcă morții poarta, lăsând-o să intre în ograda vieții sau amintindu-ne mereu că ea e dintotdeauna acolo.) Vivaldi mă așază în muzica unei undiri fără sfârșit, a unei sărbători potolite, într-o lume împăcată cu ea. Parcă mă ia cineva în brațe și mă leagă *pe deasupra vieții*.

Găsesc în *Jurnalul* lui Julien Green explicația pentru povestea de mai sus cu Vivaldi, trecută, în cazul lui, asupra lui Händel: „7 *decembrie 1965*. Ascultând muzică de Händel, mă gândeam: «Este de-o frumusețe răpitoare, dar nu recunosc nici unul din sentimentele despre care vorbește. De altminteri, despre ce ar vorbi? Este ca soarele. Soarele nu vorbește despre nimic din ce-i în inima mea. Schumann vorbește, și Schubert, și Brahms»/' Chiar așa. Vivaldi mă eliberează de săcâitoarea povară a eului meu.

îi invidiez pe toți cei care au putut *descrie* muzica: Kierkegaard, Barbellion, Cioran...

înainte de 1990 nu m-am îndoit nici o clipă că singura soluție era cultura, că numai selecția valorilor făcută de o întreagă omenire vreme de sute și sute de ani mă putea mântui de spectacolul pocitaniei care devenise omul în comunism. Astăzi îmi e din ce în ce mai greu să evaluez locul culturii în lume. Se va naște o nouă specie, total a-culturală, iar toate

valorile cernute de cei peste 2 500 de ani vor fi abandonate și vor arăta ca un câmp lăsat în paragină.

Mă înstrăinez tot mai mult de româna de azi. Nu pot vorbi și nu pot scrie așa cum se vorbește și se scrie acum. Mă simt, pe zi ce trece, mai „clasic”, ceea ce-nseamnă: mai străin. Vorbesc de fapt o limbă moartă.

Până pe la 30 de ani am locuit, în apartamentul din Cotroceni, cu părinții mei, cu sora și cumnatul meu. Lucram în sufrageria mare, mai târziu am avut camera mea, dar fapt este că zgomotele casei, venirile și plecările celorlalți nu mă lăseau niciodată să mă simt singur. Îmi era bine, îmi era, sufletește, cald. *Tragicul*, prima mea carte, am scris-o noaptea, în sufragerioara de lângă bucătărie, când toți dormeau și respirația lor în somn, neauzită, ajungea totuși până la mine și mă ocrotea. Eram singurul treaz și eram convins că, în rumația nopții, voi recrea lumea. Gândul că aș putea locui singur mi se părea o enormitate, pentru că, îmi spuneam, aș fi murit de urât. Ceilalți, „ai mei”, îmi intraseră în metabolismul ființei. Apoi m-am însurat și am plecat din Cotroceni, apoi... învățul singurătății a fost una dintre cele mai grele încercări prin care am trecut. A-ți asuma singurătatea este una dintre faptele eroice ale vieții și, odată dobândită, ea va fi trăită când ca glorie, când ca eșec.

Singurătatea lui Noica zece luni pe an, vreme de zece ani, a fost înspăimântătoare. Cabana se afla în

pădure și erau săptămâni de iarnă - când viscoala și drumurile își pierdeau contururile - în care ai fi putut crede că ești singur pe altă planetă. Câte spaime trebuie să-și fi înfrânt acest om trecut de 70 de ani, trăind așa, cu un singur rinichi, cu mâncare puțină, cu apa încălzită într-un ibric pe sobă, înconjurat de zăpezi în pustiul muntelui! Ce încredere oarbă în destinul lui, adică în obligația lui de a înțelege lumea și de a-i reda, sub forma ultimului „tratată de ontologie” al Europei, imaginea exactă! Dar asta e: la Păltiniș, Noica găsisse unghiul din care ființa îi poza.

Cineva mi-a spus astăzi că, de îndată ce ne mor părinții, trecem în linia întâi.

Destinul cărții pus mereu în cumpănă cu evoluția tehnicii. Astăzi cartea pare amenințată de internet, în 1890, frații Goncourt, în jurnalul lor, o vedeau amenințată de bicicletă, pentru că oamenii ar fi fost tentați pesemne să se plimbe pe două roți în loc să stea să citească. (Sigur, nu e chiar același lucru. Și totuși...)

Timpul pe care-l pierzi pentru a te apuca de scris (zile, săptămâni sau luni) face parte *din* scris și este, astfel, un timp câștigat.

Clasa politică (și mai cu seamă în România) este menajeria societății. Cam toate animalele simt reprezentate în ea.

Nu-ți poate fi bine prea mult timp.

Nu-mi place să spun „studenții mei” sau „doctoranzii mei”, pentru că le dau prea puțin. Dar așa se întâmplă cu mai toți profesorii din România și de aceea mai toți, vorbind așa, sunt de fapt impostori. Studenții din România sunt de fapt ai nimănui.

Spaima, când scrii, că ai putea să cazi sub un anumit nivel.

Astăzi la FNAC, la palatul parizian al cărților, expusă pe un raft, cartea electronică, mai precis suportul electronic pe care se pot înmagazina și citi câteva sute de volume (*portable reader system*). Părea stingheră și în răspăr cu tot ce se afla în jur. Dar în curând ea e cea care va înghiți zecile de mii de titluri care o înconjurau, în burta acestui dreptunghi de zece pe optsprezece centimetri vor dispărea munții de cărți cu copertele lor colorate, acest iarmaroc datat. Și, odată cu el, vor dispărea și toți oamenii aceștia care răsfoiesc cu înfrigurare cărțile, toți cei care stau pe jos, cu picioarele încrucișate, citindu-le. Totul va fi mai rapid, mai comod, iar lumea va fi, din nou, și mai săracă, și mai urâtă.

Demolare - acest cuvânt care a traversat comunismul sub Ceaușescu, răsuna direct în viețile noastre,

sub bolțile destinelor noastre. Cine, astăzi, poate înțelege asta?

Sentimentul de jenă intensă care te urmărește o vreme după aproape orice prestație publică. Senzația că încetezi, atunci, să fii tu, fără să știi cine ai devenit.

Sunt cineva care agită apele pe hârtie.

Această carte este un *Ersatz* al cărților mele ne-scrite, o încercare disperată de a spune dintr-odată tot.

În comunism am trăit o uluitoare *degradare a vieții*. Nici atunci și nici apoi n-am fost în stare să exprimăm nimic din ea. Ca scriitori sau filozofi, asta ar trebui să fie marea noastră rușine.

Lucrul cel mai captivant - pentru mine - în ceea ce scriu aici este *năvala* de gânduri, amintiri și senzații. E ca și cum viața mea mă ajunge din urmă și se revărsă asupra-mi. Ca să nu mă înec, mă urc pe pluta jurnalului meu. Singura ordine în această imensă revărsare este adusă de cel căruia-i spun *eu*.

Revelația pe care am avut-o în săptămâna de la Oxford este că noi nu avem istorie. Nu că nu ni s-a întâmplat nimic, ci că nu avem *memorie* și *document*.

Dar cui îi pasă de asta? Românilor în nici un caz. De-asta nici nu existăm, pentru ceilalți.

Nu știm niciodată ce se întâmplă cu ceilalți între patru pereți. Dar, judecând după prostia și nesimțirea care se plimbă pe stradă, sunt convins că majoritatea oamenilor trăiește erotismul într-o formă precară. De cât suflet și de câtă inteligență este nevoie pentru „o îmbrățișare reușită”. Prodigios erotic nu poate fi decât un „om de spirit”.

Îmi place mult cuvântul „tranzitivitate”, care mi se pare că despice omenirea în două specii: cei care au și cei care n-au puterea de *a trece* în locul altuia. Această puțință de a glisa în contururile altei ființe ține însă de milă, adică de compasiunea de sine trecută asupra altuia. Ea presupune acel dram de imaginație pe care-l implică faptul de a te pune în pielea celuilalt. Copiii, de pildă, n-au tranzitivitate. Ei pot să dea foc unui păianjen prins într-o cutie de chibrituri și să asculte cum sfârâie carnea arzândă. Sau să chinuie animale în genere (gângăni, broaște, pisici, câini). Maturizarea unei ființe umane se petrece când tranzitivitatea se instalează în centrul acesteia ca principiu de raportare la ceilalți. Altfel spus, când celălalt devine „seamăn” și este, în virtutea asemănării cu tine, pus la adăpost de răul pe care i l-ai putea face din clipa în care îl consideri doar ca altul complet diferit de tine. Tranzitivitatea, ca putere de a te pune în locul altuia, ar fi trebuit în principiu să stăvilească răul de pe lume. Nu poți scoate ochii

cui va da dacă te gândești, fie și o clipă, că tu ai fi cel care pățește acest lucru.

Este uimitor să constăți că „principiul tranzitivității” nu funcționează ca regulă absolută a umanității, că, dimpotrivă, istoria ei este alcătuită dintr-un alai nesfârșit de cruzimi care se bazează tocmai pe ignorarea acestui principiu. (Plăcerea cu care oamenii au asistat vreme de secole la execuții și la torturi publice nu încetează să mă stupefieze.)

Ridicarea de la imaginația concretă, prin care te pui de fiecare dată în locul celui suferitor, la principiul formal al interzicerii răului este egală cu apariția moralei, iar interiorizarea acestui principiu echivalează cu existența persoanei morale. Ești civilizată-moral atunci când principiul nefacerii răului funcționează reflex, fără deturul prealabil prin substituția *de speță* pe care se bazează tranzitivitatea concretă.

În *Jurnal de idei*, Noica s-a jucat puțin - căutând s-o decline - cu vorba „Ce ție nu-ți place altuia nu face”. „Fă altuia ce-ți place ție.” Și apoi: „Fă altuia ce-i place lui.”

Doar prima propoziție poate întemeia o etică, în speță o etică a tranzitivității, având în ea un potențial realist de universalitate: oricine poate să se pună în locul altuia, rămânând totuși el. A doua întemeiază o etică a egoismului, ratând din capul locului întâlnirea cu celălalt (deși nu e deloc exclus ca altul să găsească, la rândul lui, plăcerea în ceea ce-mi place mie și, astfel, să-i placă ce-i fac). Iar ultima, care stă la baza unei etici a iubirii *de cuplu*, nu are suflul universalului, pentru că numai un individ

atins de dragoste poate să uite total de el și să dispară în dorința celuilalt. Acest lucru nu-i poate fi cerut omenirii în ansamblul ei.

Citesc într-un ziar care se consideră „cultural” această grozăvie: „Vechea generație tot nu vrea să se dea deoparte.” Dar cum arată, în mintea acestor fete și băieți (imul dintre ei face și portretul *biologic ideal* al omului de cultură: 38 de ani!), „a te da - *cultural* - deoparte”? Ar trebui poate să-i chem pe cei care, chipurile, nu-și găsesc locul din cauza mea și să le spun: „Luați voi editura asta pe care am construit-o vreme de douăzeci de ani, pentru că a venit vremea să mă dau deoparte.” Sau: „Traduceți voi *Sein und Zeit* în română, pentru că eu nu mai am 30 de ani!” Sau: „Scrieți-mi voi cărțile, pentru că eu trebuie de-acum să mă dau deoparte!” Merg oare așa de simplu cultura și biologia împreună? Când îl scoți pe Picasso la pensie? Dar pe Rubinstein? Dar pe Vargas Llosa? Mai toți intelectualii umaniști dau tot ce au mai bun spre finalul cursei, când lucrurile văzute, trăite și mestecate cu mintea rodesc în ei în forma cea mai frumoasă.

Ce e cu acești tineri? De unde atâta mojiție și ură la unii dintre ei? Sunt *orfanii culturali ai perioadei de tranziție*, asta sunt, tineri văduviți de „figura tatălui” și căzuți într-o falie a istoriei. Scot capul de-acolo arși de ură și fac spume la gură. Cât de rău trebuie să le fie! La vârsta lor și cu sufletele deja pustiite!

Ceea ce fac ei în furia *neofiliei* lor, înțeleasă ca lichidare a tradiției, este periclitarea lanțului suveran - care a creat Europa - al transmisiei culturale, lanț care

e făcut nu din ură, ci din iubire și admirație. Cu vorbele lui Konrad Lorenz: „Numai atunci când iubești un om din adâncul sufletului și privești în sus către el ești în stare să-ți însușești tradiția lui culturală/' Și: „Opinia eronată că omul ar putea isca din neant în mod calculat și rațional o nouă cultură duce la concluzia total greșită că soluția cea mai bună ar fi distrugerea totală a culturii părinților spre a face loc unei reconstrucții «creative». Cine se gândește în mod serios la aceasta ar trebui însă să se întoarcă la omul precromagnon!"

Fiecare dintre noi, odată ajuns „aici", insistă în „a fi". Suntem, desigur, în cele din urmă evacuați după aceeași lege care ne-a adus pe lume. Dar ce mojie „ontologică" să clamezi ieșirea din scenă a cuiva, să visezi la brânciul care-l precipită în a-nu-mai-fi-ul lui.

Cuvântul „generație" - altfel decât strict cronologic sau statistic („generația de după război" sau „de după Revoluție") - este o pură abstracție care, ca orice abstracție, îngroapă sub masivitatea și indistinctul ei *individul*, singurul ce poate fi luat drept criteriu de judecare, și asta indiferent de vârsta lui. Căci vârsta în sine, cu care operează „generația", nu spune nimic despre amplasarea individului în lume. E drept că un individ poate fi judecat și după vârstă (se spune „e prea tânăr" sau „e prea bătrân" în raport cu o anumită sarcină), că vârsta poate fi un *handicap* (tinerețea poate însemna lipsă de experiență și nerăbdare păguboasă, după cum bătrânețea poate

fi lentoare exasperantă sau insensibilitate la nou) sau un *atu* (tinerețea poate fi prospețime și avânt, după cum bătrânețea poate fi acumulare și înțelepciune). Dar vârsta în sine nu e nici merit, nici defect. Există tineri remarcabili și tineri imbecili, după cum există bătrâni imbecili și alții puternici și creatori. Există apoi tineri bătrâni și bătrâni tineri. (Ionesco, în *Jurnal înfărâme*, îi consideră pe tineri a priori imbecili.)

Merită amintită aici o notă a lui Noica din *Jurnal de idei* care spune în fond totul despre drama *neofiliei* din cultura română actuală. „Cum să-i convingi pe tineri că-i așteaptă vreo treizeci-patruzeci, chiar cincizeci de ani înăuntrul cărora se pot pregăti și *trebuie* să se pregătească spre a face, pe traseu ori la urmă, ceva din isprava obscur dorită? Ei însă vor și speră să obțină dintr-odată, ba simt dezamăgiți că nu obțin (cel puțin în ochii altora), ceva care să despice lumea în două. Numai că se despică ei în două, prin nerăbdarea lor - și intră apoi în statistic."

Un european, spune Mishima, nu va înțelege niciodată că marile iubiri, pentru a-și păstra nealterată forța, trebuie să rămână nemărturisite.

Cioran nu e o lectură de început de drum, ci de final. Pe cât de bine îți prinde întâlnirea cu el în crepuscul, când spiritul s-a obișnuit deja cu otrava finitudinii și-i face bine să audă, cântată impecabil, balada tuturor decrepitudinilor noastre, pe atât

de neavenit este el în tinerețe, când toți avem dreptul să ne bucurăm, pentru câțiva ani, de iluzia eternității.

S-ar putea ca, deprimăți de criza planetară care a început, oamenii să redescopere cultura, așa cum am descoperit-o noi „în anii aceia”, ca pe un colac de salvare, ca pe singurul mijloc de-a evada dintr-o lume din ce în ce mai hidoasă.

Ar trebui să avem puterea să-i vorbim de rău pe cei morți, așa cum o făceam și pe când trăiau. Moartea nu-i o promoție și n-are cum să șteargă urma porcărilor pe care le-ai făcut în plin entuziasm vital. Dar ea este atât de misterioasă și-ți taie într-atât respirația, încât în fața ei amuțește orice judecată.

*

Să fii umilit. Cel mai mărunț pliu al conștiinței în care umilirea se poate produce. Scena de neuitat din *însemnări din subterană*. Eroul își construiește vreme de un an replica pe care trebuie să i-o servească unui ofițer ce îl dăduse o secundă la o parte din calea lui, fără ca măcar să-l privească. Tot ce visează este să-l întâlnească pe celălalt pe stradă, să meargă în întâmpinarea lui ca și cum nu l-ar vedea și, nedându-se la o parte, să-și frece umărul de umărul lui. Ca să poată face asta începe să-l spioneze pe falnicul ofițer, îi află adresa, îi studiază viața, obiceiurile, traseele prin oraș. În cele din urmă, în vederea marii întâlniri de câteva secunde, își schimbă gulerul de blană la haină, îndatorându-se din

greu. După câteva încercări eșuate, scena visată are loc. Pe Nevski Prospekt îl vede pe ofițer apropiindu-se, își calculează traiectoria, când e la doi pași închide ochii și simte, ca o supremă ușurare, umărul mult visat atingându-i umărul. E fericit, e eliberat. „Reparația” umilirii suferite s-a produs.

Mi-aduc aminte de o scenă umilitoare pe care am trăit-o în „anii aceia”, alta decât umilintele pe care le trăiam periodic și „la grămadă”, de tipul manifestațiilor forțate de 1 mai și 23 august sau al ridicării automate a mâinii în tot soiul de ședințe.

Intr-o zi (trecusem de 40 de ani și mă consideram un tip respectabil) îl duceam pe fiu-meu cu mașina la școală și, pe o trecere de pietoni la care aveam verde, lumea se bulucea nonșalantă. Am claxonat agasat, am încetinit și le-am strigat pe geam indisciplinaților mei compatrioți că ar fi fost cazul să mă lase să trec. M-am ales cu niște înjurături și cu o palmă pe fundul mașinii. O sută de metri mai încolo tocmai îl debarcam pe fiu-meu, când am auzit sirena mașinii de miliție și apoi mașina oprind în spatele meu. M-am apropiat de portieră - era vară și geamul era coborât - și, spre stupefarea mea, ofițerul de la volan, un căpitan, cred, întinde mâna spre gulerul cămășii mele. Sar ca ars un pas în spate și întreb îngrozit: „- Ce faceți?” „- Băă, zice tipul, ce faci, bă, treci pe linia de pietoni?” „- Era verde pentru mine. Ei treceau pe roșu.” „- Bă, nu-nțelegi, bă, ce vreau să zic?” „- Vă rog să-mi vorbiți la plural!” replic eu demn și roșu la față, deși știam că sunt total la cheremul lui, că putea să-mi ia actele, la o adică

să mă înjure sau să dea orice întorsătură va fi voit micului episod. „- Să-ți vorbesc la plural? Bă, tu nu-nțelegi, bă, că vreau să-ți spun ceva simplu? Nu-nțelegi, bă, că te-nvăț de bine? Băăă! îți dă procurorul cu legea-n cap, bă, dacă calci pe cineva, cu tot verdele tău cu tot! Asta vreau, bă, să-ți întrec cap!" Și a plecat în trombă.

În noaptea aceea am adormit greu. Mă urmăreau mâna întinsă spre gulerul cămășii, apoi „bă”-urile prelungi care-mi jucau în urechi. „Cum de și-a permis?”, mă tot întrebam perpelindu-mă, ca și cum n-aș fi știut că un milițian, în comunism, își putea permite orice, iar eu, ca biet cetățean, nu reprezentam nimic. Ani de zile m-a urmărit scena cu mârlanul cu epoleți dând să m-apuce de gulerul cămășii și vorbindu-mi cu „bă”. Îmi venea în cap în cele mai neașteptate momente și, de fiecare dată, simțeam cum mi se urcă sângele-n obraji, de furie. După o vreme, am găsit antidotul: îmi rememoram, povestite într-o doară de Noica însuși, cu un zâmbet pe buze, scenele cu palmele luate la anchetele din închisoare („Atunci am înțeles vorba «a vedea stele verzi.»”) și bătaia cu biciul pe fese: două lovituri, date una după alta, în același loc, a doua tăind pielea. Și, revăzându-i surâsul cu care-și însoțea povestirea, mă simțeam deodată ridicol cu bietul meu căpitan și, de fiecare dată, în locul umilinței, se instala în mine, temeinic, doar acompaniamentul ei: ura.

Adevărul e că nu reușesc să-l lichidez pe tânărul care am fost, să mă maturizez, să îmbătrânesc și, apoi, să mor. Am să mor direct tânăr, un tânăr răscopt.

11 [Dacă vrei să faci pe cineva să se surpe din interior, distruge-i imaginea bună de sine de care are nevoie pentru a funcționa.

! Ce semn de degradare a vieții sufletești să știi că ești foarte supărat pe cineva, dar să nu mai știi pentru ce anume!

Scriu un jurnal. E limpede că, vorbind despre mine, vorbesc de fapt despre ceilalți. Altminteri cum să-mi explic că lumea mă citește și că, uneori, mă bagă în seamă?

Creștinismul care, asociind plăcerea cu păcatul, a vrut să ucidă „calul negru” din noi. Așa s-a născut, în Europa, Infernul.

*

Discuție cu vărul Adrian la telefon, scurtă vreme după înscăunarea lui Obama. „- Bietul om! zice văru-meu, lumea e atât de tâmpită, încât își închipuie că asta o să ia pământul în spate și o să-l ducă de la umbră la soare.”

Nimeni altul afară de Petru Creția nu l-a răsfățat mai tare pe abulicul din mine. Cât am locuit o vreme împreună, ne scăldam în proiecte culturale de dimineața până seara. Știam amândoi că nu le vom realiza niciodată și, făcându-le, *ne drogăm* cu ele, era reacția noastră de ființe handicapate conjunctural, de oameni care-și spuneau că nu au altceva mai bun de făcut decât să viseze cultural din fundul unei

gropi a istoriei. Ne consolam pentru ineficacitatea noastră cu ceea ce am fi putut *la o adică* face. După care a apărut Noica și a pus pe noi biciul culturii, băgându-ne în cap obsesia răspunderii și a unui *destin cultural*. A înlocuit boema fină și reveria cu *nevroza operei*.

Stai în fotoliu și te uiți la un film la televizor: eroul e părăsit, îi moare o ființă apropiată, dă peste el o boală cumplită. Dar acolo unde ești tu, în fotoliu, e bine și cald. Filmul se termină, te freci la ochi și viața pare frumoasă. Până-ntr-o zi, când ești părăsit, îți moare o ființă apropiată, dă peste tine o boală cumplită. Acum tu ești pe scenă, tu ești actorul, tu joci în film. Nu mai există fotoliu, nu mai e nicăieri bine și cald.

Mi-ar plăcea să sar peste secvența instalării morții și peste ritualul înmormântării, să ajung direct reziduu, asemeni, de pildă, unei piei de măgar, uscată de soare, printre ciulinii Bărăganului.

Ce nu-mi iese câtuși de puțin la socoteală în dialogul cu Dumnezeu este felul în care a înțeles să-și „încununeze” Creația: cu o specie de ucigași, torționari și jefuitori. (Să nu mi se spună că El nu ne-a făcut așa și că nu e decât vina noastră că, prin liberul nostru arbitru, am ajuns aici.) Știu că mai nimeni, gândindu-se la el însuși și la cei din jurul său, nu vede lucrurile așa. Dar nu în mica noastră ogradă trebuie să ne uităm, ci pe vastele câmpii ale Istoriei, acolo unde s-au petrecut măcelurile omenirii, de la

lumea homerică (eroii *Modei* sunt mai însetați de sânge decât cele mai cumplite fiare, iar *Mada* e de fapt epopeea unui camagiu), trecând prin organizatorul de masacre numit Napoleon (astăzi ar fi fost judecat de tribunalul de la Haga pentru crime împotriva umanității) și culminând cu minunatul secol 20. Nu mai punem la socoteală războaiele religioase, vânzările de sclavi, revoluțiile și alte delicatose ale Istoriei...

Să ajungi victima lui Cioran, a unui neurastenic!
Și să știi, în plus, că mâi are și dreptate!

Mă uit la spectacolul omenirii actuale și mă gândesc la soarta fiului meu. În ce lume i-am dat brânci! Pesemne că generația lui va fi ultima a planetei. Dar vorba lui Noica: „E oare puțin lucru asta?”

*

Aporia Istoriei: progres infinit și resurse finite (tema revine obsesiv la Dragomir). De aici caracterul fatal al dispariției acestei specii de agitați, a acestei specii *care nu poate sta locului*.

*

Ce e mai rău? Să fii ridicol și să nu știi că ești? Sau să nu fii și să fii obsedat tot timpul de faptul că ești?

Pentru a gândi „pe picior mare” (ce înseamnă „a fi?”), fenomenologia lui Heidegger începe prin a gândi

„pe picior mic”: de la cotidian, de la facticitate etc. Lucrul se vede foarte bine la Dragomir, care gândește admirabil minimalist, pe teme inaparente, dar care apoi face deodată saltul, când, de pildă (vezi *Semințe*, 16 aprilie 1991), gândește ordinea și dezordinea lumii pornind de la dezordinea camerei proprii. Cel mai greu lucru e să gândești „pe picior mic”, să gândești mărunțul și umilul, nu mărețul și sublimul. Până la moraliști și la fenomenologie, filozofia s-a îmbătat cu vorbe mari, tocmai pentru că a vrut să gândească *nemijlocit* „pe picior mare” (cauze supreme, finale, necondiționatul, absolutul, Ființa etc. etc, și toate astea sub formă de tratate). Ceea ce se obține în acest caz este o măcinare a abstractului gata dat. Ca și cum ai măcina apa sau aerul.

Caracterul *artizanal* al gândirii lui Dragomir. Avea mai întâi biblioteca proprie, cărțile *lui*, aduse de la Freiburg, clasicii filozofiei, grecii și nemții, pe care-i freca și îi știa cum știu preoții versetele din Biblie, își calibra apoi gândirea pe forma suportului (bilețel, carnețel, carnet, caiet, foi volante A 4). Și, pentru că era artizanală, și pentru că Dragomir nu a publicat nimic și nu a aruncat nimic, gândirea lui a lăsat *urme* și a făcut astfel cu puțință *arhiva*, care e tocmai spectacolul gândirii obiectivate în lucrurile „domestice”. A avut *ce* să se păstreze.

La sfârșitul secolului 19, Novalis încă mai putea crede că omenirea are o *misiune*. „Suntem chemați - spunea el - să civilizăm pământul.” Astăzi se poate

spune cel mult că suntem „chemați” să-l salvăm de noi înșine.

*

Cel care mi-a clătinat primul încrederea în filozofia speculativă, în filozofia „de cod” - cum mi-a plăcut să-i spun -, filozofia care, urcând treptele abstracției, ajunge la un moment dat să macine vidul, a fost Kierkegaard. El a spus, la începutul vieții - nu-și scrisese nici măcar teza despre conceptul de ironie -, această vorbă formidabilă, peste care am dat în *Jurnalul* său când mă apropiam de 40 de ani: „Filozofia e doica fără de lapte a vieții. Ne veghează pașii, dar n-are cu ce ne-alăpta.”

Iraționalul ce însoțește apariția calului negru din *Phaidros*, simbol al poftei sexuale dezlănțuite, reappare la începutul *Republicii*, când Cephalos face elogiul bătrâneții. Sofocle, spune el, întrebând în anii târzii ai vieții „cum stă cu plăcerile iubirii” și dacă se mai poate bucura de o femeie, a răspuns că a scăpa de iubire e „ca și cum ai fugi de un stăpân smintit și sălbatic”. Iar bătrânul Cephalos, întărind spusele poetului, adaugă: „Căci bătrânețea, scăpându-te de iubire, e pricină de multă pace și libertate.”

Același lucru l-am auzit în repetate rânduri din gura mai vârstnicilor mei prieteni, domni din interbelic, dintre care unii fuseseră *coureur-i* redutabili. Toți vorbeau despre iubire ca de o boală pe care ți-o vindecă vârsta și terminau, referindu-se la anii târziei lor însănătoșiri, întocmai ca în Platon, cu un „Doamne, bine că am scăpat!”. Uitaseră, se pare, că tot ce făcuseră mai de soi în viață, tot scrisul și

avânturile lor fuseseră hrănite din adânc de ceea ce tot Platon numise a patra formă de *mania*, nebunia sacră a erosului ce vine de la zei.

Vorba cuiva care tocmai a aflat că are o boală fatală: „Ce să facem? Așa este mersul vieții.” Ce expresie formidabilă: *mersul vieții*! Totul e spus aici. Nu tu mergi unde vrei, ci mergi în pasul altcuiva, care te poartă așa cum vrea el și încotro vrea. Iar mersul acesta - care este firea vieții, felul ei de a fi - este cel care îl dublează pe al tău și, la un moment dat, îl anulează. Devine singurul mers: implacabil, nenegociat, neales, neștiut dinainte. El te poartă, mersul acesta al vieții, într-un „încotro” care nu are nimic comun cu dorințele și voința ta. E un mers paradoxal, care e al tău fără să fie al tău, și tu nu ai altceva de făcut decât să i te supui, decât să accepți, ca și cum cineva, care pândeste în tine, s-ar hotărî la un moment dat să apară, te-ar lua și te-ar târî într-acolo și tu n-ai avea nimic de zis. „Hai, hai încoace, îți spune mersul vieții tale, hai la moarte.” Și tu trebuie să spui „OK” și să te duci, fără să mai adaugi un cuvânt pentru că *așa e* și nu e nimic de făcut. Iată, așadar, instanța ultimă din noi: o cheamă Mersul Vieții.

Toate relațiile pe care le-am rupt ne-au pârjolit sufletul.

Toată viața te dez-veți, toată viața nu încetezi să ieși de sub apa prejudecăților în care toți au grijă să te cufunde și să te țină din chiar clipa în care te

naști. Căci doar așa, sufocat intelectual, respirând prin branhiile colective, vei fi în rândul lumii. Parcursul acesta de la fundul apei până la suprafața ei, în vederea primei guri de aer, a primei respirații autentice, reprezintă procesul dezvoltării.

„Ce mai nou pe Rialto?” Vorba asta din *Negutătorul din Veneția* ar putea da măsura halului în care trăiesc comunitățile științifice umaniste astăzi, cu modele lor, cu colocviile lor, cu schimbările lor de „paradigme”. Îmi amintesc de o întâlnire avută în urmă cu vreo douăzeci de ani cu un „semiotician” român exilat, care devenise profesor la o universitate din Occident. „Aici, în Occident, mi-a spus, ca și cum îmi vindea un mare secret, paradigma de cunoaștere se schimbă în științele umaniste cam o dată la trei ani. Totul e să fii în pas cu schimbarea.” În perioada aceea lucram la ediția Platon, deci trăiam într-o atemporalitate de pe pozițiile căreia ideea că nu trebuie să pierd trenul trecerii de la „structuralism” la „textualism” mi s-a părut de-a dreptul aiuritoare. Astăzi, când știu că tot ce contează este să gândești pe cont propriu și când gargariseala fenomenologilor francezi, de pildă, îmi provoacă repulsie, dezvoltarea semioticianului speriat că ar putea să nu fie în ton cu moda continuă să mă umple de stupeoare.

Vorba lui Noica despre somnul de după-amiază ca o „scurtă catalepsie”, ce bine am ajuns să o înțeleg! O simplă ațipire de peste zi de câteva minute mă rează pe orbită. Ce se întâmplă oare atât de

miraculos, în acest scurt răstimp, cu neuronii noștri? Parcă se rează în formațiune de luptă.

*

Pe măsură ce trec anii, anxietățile mele devin tot mai variate. Aproape orice lucru pe care urmează să-1 fac mă neliniștește. Ieri, de pildă, la aeroport, trecând de poarta de îmbarcare și intrând pe coridorul toboganului, mi-a trecut o clipă prin minte că poate am greșit drumul (ceea ce practic era imposibil, pentru că spre poarta oricărui avion ești condus exact ca o oaie spre țarc) și că poate mă îndrept spre zborul pentru Rabat, anunțat în același timp cu al nostru, la poarta alăturată. Mi-am imaginat cum ar fi să decolăm și să aflăm că urmează să mă pomenesc în Maroc. Gândul acesta a început să mă chinuie în asemenea măsură, încât, pășind în avion, când căpitanul m-a salutat la intrare, nu m-am putut abține și am întrebat: „C'est bien le voi pour Bucarest, monsieur?” Omul a surâs, apoi mi-a răspuns calm că da. Așezându-mă, mi-am dat seama cât de ridicol mă purtasem: făcusem figura unui tip care, urcându-se în tramvai, vrea să se asigure că l-a luat în direcția bună.

Cotroceniul, pe care l-am iubit atât („cartierul meu”), este de fapt o enclavă în București (și în România). Îmi amintesc că, în fiecare zi când mă întorceam pe jos de la școală (învățam la liceul Gheorghe Lazăr), de cum vedeam biserica Sf. Elefterie și intram pe strada Dr. Lister, *tot restul lumii rămânea în urmă*. Eram deja *acasă*. Ceva asemănător

nu cred că simte decât cineva care „se întoarce în satul lui”. Dar eu simțeam asta zi de zi. Mă întorceam zilnic în satul meu Cotroceni.

N-am plecat din România pentru că nu mi-am putut părăsi satul. Ar trebui, urmând exemplul unguștilor din Harghita și Covasna, să încep să militez pentru autonomia teritorială a Cotroceniului.

Într-unul dintre holurile Operei din Paris se află patru statui impozante: Rameau, Lulli, Gluck, Händel, care în epocă treceau drept geniile incontestabile ale muzicii de operă. Asta spune totul despre incapacitatea fiecărei epoci de a fanda în viitor. Nimeni nu s-a putut lăuda că posedă simțul posterității.

Ce subtil a vorbit Noica, după apariția *Jurnalului de la Păltiniș*, despre propria-i posteritate: „Peste o sută de ani nici eu nu voi mai fi cunoscut, nici L. Dar raportul dintre noi va fi cunoscut.” Numai că un raport nu poate rămâne, dacă termenii lui sunt uitați. *Ergo...*

Incompatibilitatea totală dintre Cioran și filozofia de tip clasic se vede mai ales atunci când îl judecă pe Heidegger și când confundă *codul* în filozofie (unealta creată de filozof anume pentru a săpa cu ea un drum al gândirii) cu *jargonul*, care, el, da, este o fumisterie, abstracția devenită beată și bătând, în consecință, câmpii. La Heidegger e „poker mare”, care se joacă după cu totul alte reguli decât jocul pe

care-l joacă Cioran. Căci nu totul pe lume se reduce la inventarierea și hermeneutizarea umorilor proprii.

(Am citit *Gelassenheit-ul* lui Heidegger, spune Cioran, și abia când nu mai folosește jargonul se vede că Heidegger n-are nimic de spus. Argumentul ăsta stupid l-am auzit și la AL P. privitor la Cioran însuși: Dacă dai deoparte stilul lui Cioran, rămâne o suită de banalități. Dar de ce să-l dai? Stilul este epiderma însăși, concrescută odată cu corpul și reprezentând fața lui către lume. Un gânditor nu este doar rezumatul ideilor sale, așa cum un roman nu este doar „subiectul”, *digest-ul* lui exprimat în câteva pagini.)

Cum de i-am lăsat să ne încalce? Pe aceste japițe, pe acești hăițași, pe acești guralivi netrebniți și incompetenți care ne veștejesc speranțele, care-și fac averile din taxele noastre, pe aceste nulități obraznice, pe acești indivizi care compromit orice cauză și pentru care universul se reduce la ei, pe acești campioni ai prostului gust, pe aceste hiene vesele, pe acești invadatori care au venit de dinăuntru și care ne înfundă pe zi ce trece tot mai adânc într-o groapă a Istoriei...

Scriind, nu fac decât să-i ajut pe ceilalți să afle cât de nefericiți ar trebui să fie, dacă ar afla cât de nefericiți sunt. Această *conștiință* a nefericirii este pecetea nobleței noastre de muritori.

Ironia socratică avea o singură funcție: să te țină pe drumul căutării, să nu rămâi încremenit în iluzia

unui lucru știut. Dar asta nu se putea decât dacă erai dispus să accepți (așa cum declara Socrate despre el) că ești de la bun început pe poziția neștiinței și că vrei, cercetând, *să încerci* să ajungi la poziția fermă a unui lucru înțeles și astfel, de-abia de-acum încolo, știut. Nu ne este însă foarte clar dacă Socrate, atunci când începea discuția pe marginea unei teme (ce simt frumosul, curajul, dreptatea, evlavie etc), nu știa *de-adevărat* ce anume este lucrul pus în discuție sau dacă doar simula că nu știe. Dar de ce-ar fi făcut-o? Evident, ca să-i zădărească pe cei care, mai mult sau mai puțin timid, cu aplomb mai mare sau mai mic, veneau de fiecare dată cu definiția lor, cu știința lor părelnică.

În cartea I a *Republicii*, Thrasymachos, cel mai agresiv dintre interlocutorii lui Socrate, îl acuză în mod deschis pe acesta că practică ironia, bazată în esență pe două lucruri: simularea neștiinței pentru orice subiect luat în discuție; provocarea, prin întrebare, a unui răspuns din partea celuilalt, fapt care-i prilejuiește lui Socrate nimicirea spuselor lui. „E mai ușor să-ntrebi decât să dai răspunsuri”, îi spune Thrasymachos, lăsând să se înțeleagă că trebuie să refuzi să intri în jocul acesta al întrebării și răspunsului, să eviți cu orice preț răspunsul la vreo întrebare a lui Socrate.

Mecanismul complet al ironiei este atunci acesta: Declar că nu știu și, neștiind, îmi permit să te întreb pe tine. Dar, răspunzându-mi, te expui la demontarea răspunsului și cu orice alt nou răspuns ai veni se va întâmpla același lucru. Spunând din capul locului că nu știe, Socrate e la adăpost, pe când celălalt, spunând că știe și dovedindu-se că de fapt nu știe, se face de râs: s-a dat pe față că trăia într-o

iluzie, că era tunștiutor doar închipuit. Glisarea către vexație și jignire stă astfel la pândă. Credeai că știi ceva și ți-am dovedit că nu știi. Ești, așadar, un ignorant (la limită, un „prost”). Eu, de vreme ce am afirmat de la bun început că nu știu, nu mă pot face de răs. Neștiința declarată, care, în plus, vrea să pornească în căutarea adevărului, nu poate face obiectul dezmințirii.

Mai grav: demontând răspunsurile interlocutorului cu atâta competență, Socrate dă senzația că o face în numele unei științe pe care o ține în mână, dar pe care nu vrea niciodată s-o scoată la lumină, și că doar îi poartă pe ceilalți de mână, ca pe copiii mici, către un loc numai de el știut, dar la care până la urmă, dovedindu-se că ai fost păcălit, tot nu ajungi. Prea e mare diferența dintre ușurința cu care Socrate se mișcă în orizontul contestării soluțiilor propuse, ca să nu se creadă că e competent și în privința adevăratei soluții! Altfel spus: cum ar putea cineva să fie un asemenea maestru al „destrucției” fără să aibă, ca rezervă mentală, și rezolvarea lucrului discutat? Dacă un lucru nu e nici asta, nici asta, nici asta - atunci ce e? Socrate spune: „Nici eu nu știu.” Dar nimeni nu-l crede. Toți cred că el știe, că nu vrea să spună și că tot ce urmărește este să-i arunce pe ceilalți în confuzie. Înainte erau cu toții liniștiți, crezând că știu ceva în privința aceluia lucru. Acum nu mai cred și nu mai știu nimic. Li s-a luat liniștea unei certitudini, au fost făcuți de răs în fața celor care asistă la discuție și nu s-au ales decât cu spectacolul ruinelor a ceea ce până atunci trecea, în ochii lor și ai celorlalți, drept propria lor știință. Resentimentele celor astfel întorși din drumul lor fac, cu vremea, masă critică și Socrate termină prin a acumula împo-

triva lui un capital important de ură. Ceea ce pentru el era inițial un joc nevinovat sau exigența izvorâtă dintr-o etică a deziluzionării devine în cele din urmă atât de provocator, încât sfârșește cu o condamnare la moarte. Socrate va plăti de fapt tocmai pentru ironia sa. Lucrul pe care oamenii îl suportă cel mai greu e să aibă impresia că sunt luați de sus sau că cineva râde de ei. Orice gânditor care nu s-a mulțumit să stea singur în camera lui de lucru și a început „să stea de vorbă cu lumea”, vrând să convingă într-o privință sau alta, a devenit antipatic și a sfârșit rău.

*

Vară calduroasă la Păltiniș. Noica și cu Andrei decid să facă o excursie pe jos până la Gura Râului. Drumul e lung, iar la întoarcere au de urcat. îi ajunge din urmă cursa Păltiniș-Sibiu. Fac semn cu mâna șoferului să oprească. Dar șoferul se face că nu-i vede și cei doi, obosiți și însetați, rămân în mijlocul drumului cu cei cincisprezece kilometri în față. Andrei spumegă: „- Am să-l reclam, am să...!” „- N-ar fi oare mai bine, răspunde Noica cu un surâs suav, să ne împrietenim cu el?”

Mi-am amintit astăzi de încă o vorbă a lui Noica. A fi moral, ne-a spus într-o zi, înseamnă ca atunci când ești singur în cameră să te porți ca și cum te-ar vedea cineva. De pildă să nu te scobești în nas.

Cum de ajunsese grecii din vremea lui Socrate ca, în viața lor de zi cu zi, să discute până la epuizare

ce sunt dreptatea, frumosul, curajul sau evlavia exact așa cum astăzi se joacă șah sau table în Cișmigiu? Aici e de fapt miracolul sau mai degrabă misterul grec: cum ajunseseră - la nivel cotidian - în acest punct *perfect gratuit* al maximei înălțimi spirituale? Toate celelalte arte, și sportul chiar, aveau motivații și implicații religioase. Doar aici, în ceea ce ei au numit *philosophia* (un soi de sport cu miză mare, pentru că în joc era scrutarea vieții), nu intervenea nici un fel de cauzalitate. Și făcând asta nu erau nici cercetători în filozofie, nici profesori, n-aveau diplome, atestate, titluri - nu erau nimic. Nu se pregătiseră anume ca să „filozofeze”, căci meseria de „filozof” nu exista. Erau „membri ai cetății” care acceptau - pe stradă, pe un stadion, într-o promenadă, în vizită în casa cuiva - să se prindă în acest joc ultim al minții, fiecare cu puterea lui de judecare. Jucau un fel de crichet cu idei. De unde le-a venit această apucătură? Îi vedem în dialogurile lui Platon, oameni de profesii diferite, discutând la nesfârșit în grupuri, fiecare dispută beneficiind de o asistență numeroasă, la un nivel pe care gândirea nu l-a mai atins de-atunci - și nu ne mai mirăm. Așa era atunci! zicem. Dar nu ne mai întrebăm cum de așa ceva era, a fost, cu puțință.

Când nu te iubește nimeni, nu rămâne să te iubească decât Dumnezeu.

Jurnale de autor... Hegel îl ține pe cel al Spiritului universal. Ce megaloman!

Dezordinea mea este felul în care mi-am revărsat eul în firidele experiențelor mele de viață. Consemnarea acestei revărsări e cea mai frumoasă ordine.

7 februarie 2009. Astăzi A. a plecat în America pentru un *by pass*, în casa aceluiași prieten la care am fost și eu în urmă cu trei ani. Se duce, la capătul lumii, pe urmele unei „povești de inimă”.

*

Descopăr printre hârtiile mele ciorna unei scrisori către Cioran, scrisă imediat după ce am apucat să citesc scrisorile sale către cei de-acasă (anii 1946-1949), pe care fratele lui, Relu Cioran, mi le dăduse în primul meu drum spre Păltiniș din anul în care Noica avea să moară. O transcriu aici.

Păltiniș, 1 ianuarie 1987

Mult iubite Domnule Cioran,

Vă scriu, iată, nu pentru a vă adresa o simplă urare, ci pentru a vă spune că anul acesta s-a deschis, pentru mine, sub semnul dumneavoastră. Sătul de scenariul revelionului bucureștean, am plecat, chiar în 31 decembrie, spre Păltiniș, profitând de faptul că odaia Domnului Noica - venit să se „lumească” în București după o prea lungă perioadă cenobită - era goală și primitoare. După-amiază, în jur de ora 4, ajuns aproape de țința călătoriei, am făcut o „haltă de ajustare” în strada Dealului, de unde am plecat cu un cadou primit de la fratele dumneavoastră: un pachetel de epistole purtând mai toate pe plic adresa: „Monsieur Emilian Cioran, consilier arhiepiscopesc”

(într-un rând „consilier metropolitan”). Erau scrisorile dumneavoastră pariziene către cei de acasă, datând toate din perioada preliminarilor lui Precis de decompoziție, deci din anii 1946-1949, precum și din cea a feeriei care a urmat (tipărirea, premiul, ecourile în presă etc). Am ajuns la Păltiniș în aceeași seară, apoi m-am instalat și, pe la ora 11, cu o sticlă de șampanie alături, am desfăcut pachetul. Când am terminat de citit, se făcuse ora două. Am ieșit din lectura acestor pagini atât de tulburat, încât m-am așezat îndată să vă scriu.

Scrise la o răspântie a istoriei și într-un moment în care trebuia să vă reinventați eul, paginile acestea sunt un imposibil amestec de saga și bocet. Din toate se desprinde o insuportabilă tensiune. Steaua dumneavoastră a început să urce exact în momentul în care tot ce vă ținea din adânc (în primul rând perspectiva unui „acasă” regăsit) se prăbușea. Orice gând întors către cei de aici, căzuți sub „teroarea Istoriei”, este însoțit de cuvintele „grijă”, „îngrijit”, „îngrijorare”. De partea cealaltă, aproape forțând simetria fiecărei scrisori, cuvântul „cartea”: cartea care trebuia scrisă, apoi cartea care trebuia să apară. Debutul francez, atunci, nu era un moft, ci singura posibilitate de a obține un certificat de existență. Cartea - singurul dumneavoastră alibi pentru drama celor de acasă pe care o tratați din depărtare, singura revanșă a unui spectator neputincios la un coșmar din care totuși făcea parte.

Astăzi știm cu toții că revanșa pe care v-ați luat-o a fost teribilă. Știați de atunci că va fi așa? Orice bătălie câștigată este proiectată de posteritate în economia unui destin: victoria stătea la pândă înainte ca lupta să fi început. Să fi fost oare și pentru dumneavoastră la fel? Atunci, în tremurul încordat cu care vă îndreptați spre țintă, știați oare că trebuia să o atingeți?

înclin să cred că da. în anii aceia în care a trebuit să evacuați trecutul fără să cădeți în resemnarea anonimului, ați avut revelația dumneavoastră: ați descoperit că singurul lucru care merita făcut era să puneți la cale un denunț al omenirii, să întocmiți un interminabil act de acuzare care vă scotea din cauză doar atâta vreme cât erați ocupat să-l scrieți. Restul, tot restul - și asta însemna orice gest de edificare în numele oricărui „ideal” - cădea de-acum în lotul agitației vide. Iar în acest „rest” intra mai cu seamă propria dumneavoastră tinerețe, febra aceea din care vă plăcuse să faceți un mod de viață cotidian. „Ce departe eram acum de știam acestea la 20 de ani”, îi scrieți fratelui la un moment dat. îndrăznesc să spun - privitor nechemat la spectacolul vieții altuia - că perioada pe care o circumscriu scrisorile din jurul lui Precis este perioada decisivă a vieții dumneavoastră. Cest votre Kehre, îmi vine să spun, afectând un oarecare ton cioranian, este „virajul” vieții dumneavoastră. Numai cine a apucat să cunoască un asemenea tournant decisiv poate rămâne pe loc și numai acela putea ști că în lupta dintre Grijă și Carte - cele două personaje ale scrisorilor de atunci - victoria îi aparținea celei din urmă încă înainte ca bătălia să fi început.

Vă îmbrățișez cu mult dor, Gabriel Liiceanu

Pe la miezul nopții mă aflu în pat, în dormitor și sunt cufundat într-o carte. Liniște totală. Deodată, o melodie insidioasă, care aduce cu muzica pe care dansează o baiaderă sau cu cea pe care se înalță trupul unei cobre pe covorul unui fachir, răsună în apartament. E ireală și, ceea ce e mai prost, e neidentificabilă, pentru că nu face parte dintre sonoritățile familiare ale casei. Trec rapid în revistă sursele

posibile de muzică ale locuinței mele. Mă gândesc o clipă că a început să cânte laptopul - exclus, apoi că s-a deschis singur televizorul, dar nu, melodia vine dintr-tmadânc ascuns al apartamentului și încep să simt cum fiori mici și repezi îmi trec prin șira spinării. Mă scol din pat, hotărât să identific sursa muzicii. Intre timp, mi s-a ridicat și părul pe brațe. E limpede că nu simt singur în casă. Ies din dormitor, trec prin micul hol care dă spre baie, bucătărie și living, și îmi orientez urechea pentru a ști încotro s-o apuc. Intru în living și melodia devine mai clară, dar tot pierdută undeva, într-un ungher al camerei. Un animal nu poate fi, îmi spun, pentru că nu are mijloace de a cânta. Pesemne că cineva a intrat și s-a ascuns după vreo mobilă. Rămân pironit locului. Melodia se stinge ca prin farmec. Toată ființa mea e mobilizată și în alertă. E clar, s-a oprit când am intrat eu. Apoi, din senin, începe iar, ondulându-se înspre mine dintr-un loc neprecizat. Sfinte cerule! Deodată, îmi apare în minte mobilul doamnei Luli. Mă reped la servietă și, victorios, trag afară mobilul, ca pe un făptaș prins și imobilizat. îl decuplez. Așadar, asta era!

Doamna Luli vine în fiecare săptămână și mă ajută să-mi țin curat în cele două camere. E micuță, plină de bunăvoință, depresivă și vorbește cu „r”. E și extrem de uitucă. De fiecare dată găsesc în urma ei câte o cârpă de praf lăsată pe masă, mânușile sau, ultima oară, iată, mobilul uitat în vestibul. L-am strecurat repede în servietă ca să-l las în cursul zilei la sora mea, unde doamna Luli urmează să se ducă mâine. Și, după ce l-am pus bine acolo, am uitat de el.

Odată ajuns în pat, încep să meditez la gadgeturile și dispozitivele tehnice care ne populează

viața. în ce hal ne tâmpesc - după ce mai întâi ne ajută! Mobilul („portabilul”, cum îi spun francezii, „handy”, cum îi spun englezii și nemții - ambele denumiri trimițând la un „îndemână” perpetuu, dacă nu chiar la o excrescență a mâinii) a devenit legătura noastră ombilicală cu lumea înconjurătoare.

Există o carte a unui filozof italian, Giorgio Agamben, care analizează perversitatea mobilului ca dispozitiv al tehnicii de azi. El numește *dispozitiv* „tot ceea ce, într-un fel sau altul, are capacitatea de a captura, orienta, determina, intercepta, modela, controla și asigura gesturile, conduitele, opiniile și discursurile” oamenilor. Și continuă: „...se pare că astăzi nu mai există nici o clipă în viața indivizilor care să nu fie modelată, contaminată sau controlată de un dispozitiv.” într-adevăr, cel puțin în ce privește mobilele, suntem capturați de ele, ne orientăm după ele și ele ne determină, clipă de clipă, viața. Aerul înfrigorat cu care, periodic, ne pipăim buzunarele, ca să fim siguri că mobilul e acolo și că esența noastră contemporană *de mânuitori de mobile* n-a fost afectată. Nu de puține ori mi s-a întâmplat ca, dându-mi întâlnire cu un prieten, să ajungem unul în fața celuilalt conversând aprig, unul cu altul, la mobil. Va veni momentul când, sub forma unui cip minuscul, îl vom purta în corp și, chiar dacă ne vom afla în aceeași cameră, ne vom vorbi la mobil.

Ceea ce contează, după ce îți apare o carte, nu sunt nici injuriile, nici laudele din ziare, toate

petrecându-se „pe scenă” și intrând în jocul vanităților și aranjamentelor publice, ci scrisorile pe care le primești de la necunoscuți și care, uneori, sunt pure ca zăpada aceea proaspăt căzută în care am pierdut cea mai frumoasă scrisoare primită după *Ușa interzisă*. Mi-o scrisese o profesoară dintr-o comună de lângă Arad. Se spunea acolo că oamenii care, scriind, atrag spre ei ființa altora simt frumusețea lumii. O clipă m-am simțit răscumpărat de toate păcatele vieții mele. M-am întors s-o caut, dar zăpada crescuse între timp, ascunzând în misterul ei alb ceva care i se păruse că îi aparține.

Ce generoși suntem cu timpul nostru! Cât de boierește ne purtăm dându-l în dreapta și-n stânga, ca și cum am avea la dispoziție un sac fără fund: întindem doar mâna și mai înhățăm încă o bucată de timp, după cum ne îndeamnă inima și nevoia. Dar dacă ți se mai dau numai două ore să trăiești, ce ai face cu ele mai întâi? Mai mult ca sigur că n-ai ști cum să le întrebuințezi și că, amuțit de teroare, le-ai pierde în chiar bâlbâială căutării optimei lor utilizări. Așadar pierdem timpul și pesemne că e firesc să fie așa. Poate că mintea și sufletul nostru sunt reglate, la intrarea în viață, pe „risipă de timp” și că reglajul ăsta face parte din însăși condiția vieții. Poate că de aceea detest iminența oricărei întâlniri, pentru că mă pune în fața *timpului ultimativ*. Simt nevoia să întârzii de fiecare dată (dar încerc de fiecare dată să n-o fac) tocmai pentru a-mi demonstra, iar și iar, că „am încă timp”.

Am un văr, medic, care îh urmă cu ani de zile mi-a spus următoarea poveste. Pe lângă orele de cabinet, a fost angajat o vreme (în tinerețea lui jucase rugby în lotul României) la un club sportiv din București: era medicul echipei de rugby. Și, venind el într-o zi să asiste la antrenament, unul dintre băieți îl trage deoparte și-i spune: „- Dom' doctor, hai să vă spun ce-am pățit aseară.” „- Ia zi, măi băiete, ce-ai pățit?” „- Păi să vă zic, dorn' doctor, c-a fost mișto dă tot. Hă, hă! Mergeam pe trotuaru' ăla dă la Piața Unirii și mă oprește unu' și-mi zice bă, dacă am un foc. Scot bricheta, el ține mâinile așa în juru' brichetei, și-aprinde țigara, trage un fum și-mi dă un cap în gură. Și se cară și mă lasă plin dă sânge. Ce credeți că am făcut?” „- Ce-ai făcut, mă?” „- Păi ce, dom' doctor, credeți că eu sunt prost? L-am oprit și eu pă unu', i-am cerut un foc și p-ormă i-am tras un cap în gură dă l-am umplut dă sânge. Am fost chit.”

Tot capitolul cu facerea binelui din *Scrisori către fiul meu* l-am scris, cred, având subiacent această halucinantă poveste în minte. Bineînțeles, răsturnând-o. Cum ar arăta un „lanț al binelui”, o molimă socială pozitivă? Cum ar arăta „a face bine” pornind de la gândul că te vei reîntâlni cândva cu gestul tău, multiplicat, în alții? Că gestul acesta schimbă ceva în starea lumii și că pune în mișcare, nevăzută, mașinaria de bine a unei societăți? Dar nu ca pasiune pură a binelui, ca bine făcut dintr-o apriorică iubire de oameni, ci pur și simplu ca *rentabilitate a binelui*, ca răs-plată, ca bine întors la un bine făcut. Am momente în care cred că am căzut, în capitolul acela,

pe o „lege obiectivă” a societății, că aici este vorba de un mecanism al binelui care, blocat, uzat sau inexistent, ar face ca omenirea să piară. E foarte posibil ca viitorul omenirii să depindă de conștientizarea acestui fenomen și de cultivarea lui cu bună știință.

Raportat la configurația actuală a speciei umane, Isus ne-a adus în dar un vis. Căci asta pare să fie *binele gratuit izvorât din iubirea pură*, care, sprijinit de legiuni de preoți, încearcă zadarnic să-și facă intrarea în lume. Această specie nu poate, prin chiar natura ei, să primească mesajul eristic, așa cum, prin datele lui fizice, omul nu poate sări dincolo de o anumită înălțime. Poate cu viitoarea ediție a omenirii, după ce aceasta, căreia-i cunoaștem istoria, va fi dispărut complet, lucrurile vor sta altfel.

Am ajuns să iau ca pe-o jignire personală faptul că deschid uneori televizorul.

Scrisori către... reprezintă versantul literar al micului tratat *Despre limită*. Ceea ce acolo era spus formalizat prin încercarea de a prinde viața în plasa strânsă a unei *peratologii*, a unei „teorii despre limită”, în *Scrisori* este spus prin încercarea de regăsire a conținuturilor de viață eliberate de *raccourci-ul* conceptelor. În *Despre limită* tocmai experiența de la care se pornise era cea care făcea un pas înapoi și se pierdea în culisele cărții. În *Scrisori* conceptele simt cele care devin pudice și se retrag din avan-

scenă. Același lucru este spus în fond în ambele cărți: într-un caz pentru puțini, în altul pentru mulți.

Mecanismul dezabuzărilor lui Cioran este reducerea oricărui lucru la schema lui, la schelet, la *des-cărnarea de semnificație*. Sărutul nu e sărut, e întâlnirea a două salive; a mânca nu înseamnă a mânca, ci a îngurgita materie destinată putreziciunii etc. Viața însăși nu mai e viață, ci simplu pântec al morții.

Dar în felul acesta totul poate fi ucis. Cioran avea privirea exterminatoare a Meduzei, ochiul rău care, indiferent de locul pe care cade, scoate la suprafață promisiunea negației - descompunerea, eșecul și moartea.

Aproape orice om trăiește fără să bată cu gândul până la fruntariile morții. De ce ar face-o? Totul conspiră pentru a ne menține în imediat. Și chiar și noi,ăștia, „filozofii”, specialiștii în detururi, după ce facem o scurtă recunoaștere în ograda morții, ne întoarcem grăbiți la imediat. Ajungem, ca și „ceilalți”, în același punct, dar, spre deosebire de ei, o facem pe o cale ocolită, iar la sosire suntem superiori și acriți.

Astă-seară, înainte de a adormi, m-am gândit mult la cât de maniac e X. M-a pândit, vreme de o săptămână cât am stat la el, ca nu cumva, când tăiam pâinea, să-mi scape o firimitură pe jos.

Nu pot adormi decât în poziția de „h” mic: pe burtă, cu mâinile întinse în prelungirea corpului și cu piciorul drept îndoit.

Epictet: „Ceea ce-i tulbură pe oameni nu sunt lucrurile, ci opiniile pe care le avem despre lucruri. De pildă, moartea nu e un rău [...], ci doar opinia pe care o avem despre moarte e un rău.”

Dacă mă iubesc pe mine însumi, nu pot să mă iubesc ca ființă urâtă, ci ca una demnă de a fi iubită. „A te iubi pe tine însuși” presupune să fi ajuns, în urma unor strădanii considerabile, în acel stadiu de frumusețe care să-ți permită să te iubești. Iată de ce, în relațiile cu ceilalți, totul trebuie să-nceapă de la tine însuși, de la iubirea de sine, de la acel „amour propre”: frumusețea proprie, ca premisă a iubirii de sine, este o garanție pentru buna intrare în relație cu ceilalți. Să ne întrebăm, așadar: „Am vreun motiv să mă iubesc?”

Nimeni dintre noi, spune Epictet, nu este Heracles sau Teseu, pentru a curăța pământul de monștri. În schimb, nimeni nu ne împiedică să ne răfuim cu monștrii din noi.

Una dintre cele mai stranii povești pe care le-am trăit după „căderea comunismului” a fost legată de o vizită la Virgil Măgureanu, șeful proaspăt înfiin-

țatului Serviciu Român de Informații (SRI), rema-
chiat pe structura fostei Securități. Asta s-a petrecut
în toamna lui 1990, la două-trei luni după mineriada
din 13-15 iunie. Plecasem din țară la Paris pe 19 iu-
nie, când aveam fixată, dinainte cu o lună, o filmare
cu Cioran pentru ceea ce a devenit apoi „ultimul
interviu”. Scăpasem ca prin urechile acului de furia
minerească bine organizată de la „Centru” (și, în
principal, de SRI) și mă-ntorsesem la începutul lui
septembrie în țară.

Era prima zi în care puneam piciorul în biroul
meu, după ce, în acea dimineață însorită din 13 iunie
(era către ora 10), cinci zdrahoni înarmați cu bâte nă-
văliseră înăuntru. Secretara mi-a povestit că, atunci
când a încercat să-i oprească, spunând că acolo este
biroul directorului, unul dintre ei a rânjit și a spus:
„Păi tocmai pe el îl căutăm.” Și cum femeia, mărun-
țică, dar vajnică, se așezase în dreptul ușii, tipul a
înhățat-o cu o mână și a lipit-o de perete. Cetro-
băiseră după mine până și în closetul din spatele
biroului. Spre norocul meu, plecasem cu zece minute
înainte, îmboldit de aceeași femeie de ispravă pe
care o moștenisem de la Editura Politică (era acolo
de la înființare, din 1958). Când a văzut marea de
basmale ale tipografelor de la Combinatul „Casa
Scânteii” unduind în parcul de sub ferestrele etaju-
lui I al editurii - folosite ca masă de manevră, tipo-
grafele coborâte de la etajele de deasupra fuseseră
puse să scandeze „Moarte lui Paler! Moarte lui
Băcanu! Moarte lui Liiceanu!” -, m-a implorat să
plec și m-a condus către o ieșire numai de ea știută,
explicându-mi de zor că-mi pun prostește viața în

pericol. „Dar de ce, de ce tot cercul ăsta?” întrebam întruna cu glas tare, fără să aștept vreun răspuns, în timp ce mă lăsam condus către misterioasa ieșire, în fiecare an, în iunie, îi port acestei femei un gând pios, pentru că, fără ea, astăzi m-aș fi aflat într-un scaun cu roțile sau n-aș mai fi fost deloc.

Iată-mă, așadar, revenit în biroul meu. În aceeași dimineață mi-a telefonat Petre Roman, cu o voce viril-catifelată - era prim-ministru atunci -, vrând să se asigure, vezi Doamne, că invadarea sediului Humanitas din luna iunie nu avuse *Wurmări* grave. Apoi, puțin după aceea, îmi telefonează Andrei Pleșu (era ministru al Culturii), spunându-mi că Măgureanu voia să știe dacă mă poate suna și dacă - Pleșu ce credea? - voi răspunde sau nu la telefon. „Am spus că ești un om civilizată și că n-am nici o îndoială că o vei face.” Mă sună. Mă întreabă dacă am putea sta de vorbă și unde anume: la el la birou? Sau la sediul meu? M-am gândit că e mai bine ca directorul SRI să nu apară la Casa Scânteii și nici în editura proaspăt vandalizată. „- Prefer să vin eu”, i-am spus, „și, dacă se poate, împreună cu domnul Pleșu”. Voiam, pe de o parte, profitând de ocazie, să-i cer manuscrisele Noica pe care Securitatea le confiscase la arestarea din 1958 (mai cu seamă partea lipsă din *Despărțirea de Goethe* și corespondența cu Cioran din perioada 1948-1958, „cele mai frumoase pagini pe care le-am scris vreodată”, după cum îmi declarase Cioran recent la Paris). Eram curios, pe de altă parte, să știu cum va împacheta lucrurile petrecute în iunie și, în fond, ce voia de la mine.

A doua zi, o mașină a editurii pătrundea în curtea sediului SRI din preajma străzii Povernei, în timp ce o poartă metalică uriașă se închidea cu zureit mare în urma noastră, sub privirea angoasată, pe care o vedeam în retrovizor, a șoferului. Înainte de a intra în biroul lui Măgureanu îi spun lui Andrei: „- Fii atent, dacă ne dă cafea sau orice altceva, eu nu beau.” „- Ce, ai înnebunit?” apucă să-mi arunce Andrei și intrăm. M-a izbit faptul că, văzut din profil, chipul lui Măgureanu, cu nasul răscoit în sus, te trimitea cu gândul la un cap de rățoi. Extrem de curtenitor, ne întreabă dacă bem o cafea. „- Nu, mulțumesc, zic eu, tocmai am băut la birou.” „- Trei cola atunci”, spune Măgureanu către fata care aștepta în ușă. Îl privesc semnificativ pe Andrei, care-mi face semn discret că nu sunt în toate mințile.

„- Ne pare rău, începe Măgureanu, de cele întâmplare în iunie și aș dori să vă spun, domnule Liiceanu, că țara asta are nevoie acum de intelectuali care să se angajeze și să pună umărul la schimbare. Uitați, am aici o carte...”

Și se scoală de pe scaun îndreptându-se spre o bibliotecă. În timp ce deschide vitrina pentru a lua cartea, schimb repede paharul meu de cola cu al lui și beau însetat. Pleșu mă privește cu ochi mari. Domnul director al SRI se întoarce la masă cu cartea, se așază și discuția continuă. Aștept ca, la rândul lui, să bea. Dar nu se întâmplă nimic. Neliniștea mea crește. „- El de ce nu bea?” îl întreb agasat pe Pleșu, când Măgureanu se ridică și iese o clipă din birou. „- Pentru că e profesionist”, îmi șoptește Pleșu. „Pesemne că toate paharele sunt otrăvite, dar el

oricum nu se atinge de al lui. La scenariul ăsta nu te-ai gândit..." într-adevăr, nu mă gândisem. „- Crezi că murim până diseară? îl întreb. „Hai să ne cărăm mai repede de aici, pentru că aş prefera să mor acasă."

I-am smuls lui Măgureanu, înainte de a pleca, promisiunea că va căuta în arhive manuscrisele Noica. (într-adevăr, nu mult după aceea, doamna Noica primea câteva dosare cu capitole din *Despărțirea..* și din *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*. Nici urmă din corespondența cu Cioran.) ^

Până seara mi-am urmărit cu atenție toate mișcările peristaltice, reproșându-mi amarnic că varianta cu Măgureanu care ar fi putut să lase paharul neatins îmi scăpase total din vedere. Și-apoi, de ce Dumnezeu alesesem să mergem noi acolo? Și totuși, nici până seara, nici a doua zi, nimic nu s-a revoltat în viscerele mele. Se părea că scăpasem cu viață...

Vorba aceea a lui Imre Toth, pe care mi-a spus-o de mult (abia terminasem facultatea), când, neavând publicată nici o carte, nu puteam nici s-o confirm, nici s-o infirm: „Mă uit la cărțile mele ca la propriile mele excremente: cu o scârbă amestecată cu tandrețe."

Miracolul foștilor mei doctoranzi: fiecare a fost, când i-a venit rândul susținerii tezei, *cel mai bun*. Cum e cu puțință așa ceva? Am asistat „pe viu" la nașterea unei elite. într-o elită, fiecare în parte e cel mai bun. Aleargă toți umăr la umăr.

Observația lui Mishima că iubirea le dă măreție până și celor mai mărunți oameni, *li face înalți*.

Interpretarea lui Kierkegaard la *O mie și una de nopți*: orice femeie este salvată din clipa în care deschide gura.

Câte un prieten sau un cunoscut citește una sau alta dintre cărțile mele. îmi spune ce a simțit, o deschid și încep să re-citesc ici-colo cu ochii lui. Și cartea scrisă de mine devine deodată alta, iar eu simt un cititor care citește împrumutând privirea altuia. Nu mai sunt eu autorul. Cine a scris cartea?

Unei minți care s-a exersat toată viața în domeniul abstracțiilor îi vine foarte greu să se mai întoarcă la limbajul concret și la fapte. De aceea, cea mai mare parte dintre „filozofi" pierde terenul vieții, nu mai știe să se facă înțeleasă de către oameni și termină prin a-i urî pe aceia dintre ei care reușesc. Spre liniștea lor sufletească, ei îi vor socoti pe aceștia dezertori, „neserioși", „eseiști ieftini", neprofesioniști. Și totuși *aceștia* sunt singurii care pot investi viața și faptele cu un sens, singurii care practică *o proză hermeneutică* și care dau filozofiei o nouă tinerețe.

în *Excurs despre limitația ce nu limitează*, inserat într-unui dintre capitolele *Tratatului de ontologie*, Noica

pledează pentru statutul filozofic privilegiat al faptelor și, făcând-o, pledează implicit pentru literatură și diegetică în general, așadar pentru discursul narativ capabil să devină suport pentru idei: „Schiller făcea observația că, pe măsură ce îmbătrânești, te interesează mai mult faptele decât teoriile. Dar de ce te interesează mai mult faptele? Tocmai pentru că sunt mai încărcate de teorie decât teoriile pure și simple. Ceea ce ți-a adus maturizarea a fost capacitatea de a vedea generalul încorporat, în locul celui plutind, ca duhul peste ape, de la începuturi. [...] Teoretizezi mai mult cu faptele decât cu teoriile, de la un moment dat. O teorie nu spune decât ce spune, pe când un fapt poate radia, cu virtualitățile lui, pe o arie teoretică nespuse de întinsă/”

Am încercat și eu într-o carte „să fac teorii” plecând de la povești. Totul, în acest caz, devine o *tehnică a încrustații*, pentru că o idee nu are voie niciodată să stea, ca într-o fabulă, lipită didactic pe textul narației, ci să fie absorbită în el, urma oricărei cusături dispărând cu desăvârșire. În plus, numai în felul acesta se poate obține o punere în scenă convingătoare a „facticității”.

Marele Inchizitor îi reproșează lui Isus că darul pe care El a vrut să-l facă oamenilor - libertatea ca „pâine a cerului” - este un dar pentru puțini, că pe oameni îi interesează doar „pâinea pământului”, iar libertatea, când o au, nu știu ce să facă cu ea și nu știu cum să scape mai repede de ea. Sunt la rândul meu încredințat că mesajul lui Isus a fost unul doar „pentru aleși”, dar nu cred că esența lui era libertatea, ci bunătatea izvorâtă din iubirea universală: când

oamenii se vor iubi cu toții între ei („ca pe ei înșiși”), atunci nu-și vor mai putea face unul altuia decât binele. Aceasta era calea eristică pentru evacuarea răului din lume. Ea este *adevărată* - răul nu poate fi evacuat altfel din lume, dar este *utopică* - natura umană, așa cum este construită, nu poate ajunge la generalizarea iubirii. Oamenii, cei mulți, pot face binele, în cel mai bun caz din interes (sperând că, la rândul lor, vor fi răsplățiți prin bine), dar nicidecum de dragul binelui în sine, din pură iubire și fără gândul la recompensă. Mesajul eristic este *prea înalt* și, trecând peste capetele mulțimilor, *ratează* omenirea *în întregul ei*.

În basme, educația binelui se face prin promisiunea răsplății: „Ajută-mă, că poate ți-oi fi și eu de folos cândva.” În toate basmele funcționează un pragmatism al binelui. Există o piață a binelui, un comerț al gesturilor, o cântărire a lor și o echivalare a lor. Există plăți și răsplăți. Binele se educă în orizontul răsplății.

Te-ai aștepta ca în creștinism această latură calculatorie să lipsească cu desăvârșire: nu faci binele gândindu-te că vei primi altul în schimb, așadar nu pentru că ești răsplătit, ci pentru că altfel nu poți. Îți face pur și simplu bine să faci binele, te simți bine făcându-l - și atât. Și totuși, în mesajul eristic al binelui făcut din iubire, apare răsplata: în schimbul binelui pe care l-ai făcut, ți se promite împărăția Cerurilor.

Absolut *pură* va fi acea religie în centrul căreia va sta o iubire pentru care nu se promite nimic și în care *facerea binelui este fără răsplată*.

În societățile „căzute”, oamenii răspund fie cu răul la rău, fie cu răul la bine. Societățile statistic civilizate se conduc îndeobște după regula rentabilității binelui, iar acesta este singurul ideal pe care educația îl poate pune în mod realist în fața membrilor unei comunități. O societate nu se poate organiza pe utopia binelui făcut de dragul binelui, îh speță pe iubirea devenită lege absolută a lumii. De aceea idealul eristic este pentru cei puțini și nu e de mirare că el nu a reușit de două mii de ani să schimbe „starea lumii”.

Nostalgic nu poți fi decât în raport cu lucrurile pe care *le-ai cunoscut* cândva. Nu poți, de pildă, să ai „nostalgia Antichității”, așa cum eu, oricât m-ar acuza unii dintre contemporanii mei, nu pot avea „nostalgia interbelicului”, pentru simplul motiv că nu am trăit *atunci*. Interbelicul, îh schimb, are în ochii mei un enorm prestigiu: este ultimul „atunci” liber de ciuma unei ideologii *instalate temeinic la putere*. Nu-l mitizez, ci doar îi fixează locul istoric: e timpul românilor de dinainte de *cădere*. Apoi a venit comunismul, adică excitarea paroxistică a abjecției umane și, odată cu ea, neverosimilul devenit regulă a vieții. Apoi a venit „tranziția”: ne bălăcim cu toții în puroiul, neuscat încă, al unei bube sparte.

În fiecare dimineață îmi pândesc eul să văd în ce stare e și încep cu el negocierile pentru ziua în curs. De obicei, eu sunt cel care pierde.

Vorba lui Kierkegaard din *Jurnal*: e îngrozitor să trebuiască să *te* cumperi în fiecare zi și la un preț atât de variabil.

*

Iubirea femeii pentru un singur om e mai aproape de *conceptul iubirii* decât aceea a bărbatului care tinde să-l pulverizeze pe acesta, pierzându-i pe drumul vieții forța și idealitatea.

Gândul lui Epictet că, dacă vei învinge frica însăși, vei învinge toate speciile ei. („Nu trebuie să-ți fie frică nici de sărăcie, nici de exil, nici de închisoare, nici de moarte. Însă trebuie să-ți fie frică de frică.”)

În ultimii ani ai vieții, Noica găsisse o formulă pentru dedicațiile de pe cărțile proprii, care nouă ni se părea de un imens prost gust: „Cu dulce dăruire românească”. Culmea e că, prin tot ce făcuse și prin tot comportamentul lui, Noica nu aducea a român. Era un aristocrat în carne și oase, și nu un Mitică gurăliv și netrebnic. N-avea nimic din acea hălăduire în timp care constituie farmecul și blestemul acestui loc. Și, mai presus de orice, nu avea în el nimic de ratat: *făcuse o operă*, iar nouă, discipolilor lui, români autentici, ne lăsase moștenire *nevroza* ei.

Nu mai în Renaștere se putea scrie, așa cum făcuse Marsilio Ficino, o *Epistolă către genul uman*. Astăzi

de-abia dacă se mai poate imagina o *Scrisoare deschisă către Mona Muscă*. Ce decădere!

O populație care e rodul unui sistem educativ catastrofal nu poate crește copii. Ar trebui introdus urgent un „permis pentru creșterea copiilor”, pentru a împiedica accesul tuturor imbecililor la gestionarea unor vieți.

În Liliput, Gulliver mirosea urât, pentru că, mici fiind, liliputanii aveau mirosul și văzul pe măsură - adică *fine*, ascuțite, în timp ce Gulliver vedea și mirosea „în mare”. (Când privește o fetiță din Liliput băgând ața în ac, Gulliver nu vede nici ața, nici acul.) În Brobdingnag, în „țara uriașilor”, e pe dos: uriașii - îi speță doamnele de la curte - îi miros urât lui Gulliver, căci de astă dată, mic fiind, el are mirosul fin. Această permanentă privire răsturnată în oglindă face farmecul celor două cărți, dând o formidabilă *măsură a relativului*. De aici, de la acest relativ care subminează imaginea flatantă de sine a omului, începe totul. Fiecare călătorie mai adaugă un argument menit să de-stabilizeze această specie trufașă, s-o umilească, s-o împingă până în punctul în care - și aceasta se întâmplă în ultima călătorie, cea din Țara Cailor - ar trebui să i se facă silă de ea. *Călătoriile* sunt construite, din acest punct de vedere, în jurul unui crescendo al scârbei față de un om retrogradat la rangul unei specii de hiene, la subomul botezat de Swift *yahoo*.

*

Nu vreau să fiu nerecunoscător vieții mele și să nu admit că măcar dintr-un punct de vedere am fost fericit: mi-am decis singur utilizarea timpului, nu am cunoscut niciodată, profesional vorbind, constrângerea venită din afară. Timpul mi s-a așezat oarecum la picioare și mi-a spus: „Fă cu mine ce vrei!” Acest lucru este enorm și ține de o latură esențială a răspunderii și libertății.

Când mă gândesc ce adevărată tortură a trăit Kafka! își *vâna* pur și simplu orele în care apuca să scrie câteva pagini și toată viața s-a plâns de „caracterul insuportabil” al slujbei sale. Nu pentru că slujba lui în sine era neapărat groaznică, ci pentru că orice slujbă care-l abătea de la unicul lucru interesant pentru el pe lume - literatura - îi apărea ca oribilă și reprezenta o frustrare. *Insuportabil*, pentru el, era tot ce-i contrazicea vocația, scrisul, până și vizitele în care urma să meargă sau pe care urma să le primească.

Eu nu am trăit asta. M-am putut dedica integral pasiunii mele. Și important până la urmă nu e că o parte din viață, în privința scrisului, am trăit sub cenzură, ci că *tot ce-am făcut m-a acaparat*. Altfel spus, dacă n-am făcut mai mult, m-am ratat *în chip liber*.

De ce nu ne putem evalua niciodată scrisul *dinlăuntrul lui*? Kafka își recitește, cam la un an după ce o scrisese, *Metamorfoza* și i se pare „proastă”. Cioran dă la publicat *Demiurgul cel rău* și, când o vede tipărită, se îngrozește. După un timp i se pare bună, apoi iar revine la percepția inițială ș.a.m.d.

Au existat cărți pe care le-am deschis la ani după ce le scrisesem - și am roșit. Pe altele le-am acceptat. Au existat și pagini pe care le-am recitat cu plăcere.

*

Mi s-a întâmplat o dată, cunoscând o fată, să încerc să nu aflu nimic despre viața ei (nici măcar să știu cum o cheamă), ca și cum viața ei ar fi început odată cu mine, ca și cum nimic, nici propriul ei nume, n-ar fi precedat-o, ca și cum ne-am fi născut atunci unul în fața celuilalt. Jocul acesta a durat câteva zile, învăluind totul în pâcla unui mister care ne ținea cu sufletul la gură. Apoi, într-o seară, mi-a spus că tatăl ei era ofițer și dintr-odată vraja s-a destrămat. Avea ascendență. A devenit dintr-odată *banală*.

Autorii români în viață au obiceiul să nu se citeze între ei.

De câte ori văd o fată care e leită taică-său, mi-e imposibil să nu-mi imaginez că într-o bună zi, aflându-se în pat, soțul ei va străvedea în chipul de lângă el pe cel al tatălui-socru.

Swift a mers cel mai departe în sila lui pentru om în cartea dedicată călătoriei lui Gulliver în Țara Cailor: doar făcându-ne să ne privim în oglinda unei specii superioare - calul rațional -, putem avea o șansă de a înțelege cât de hidos arătam. Și poate tocmai pentru a sugera inaccesibilul acestei lumi

pentru noi, Swift o numește printr-un cuvânt nepronunțabil: *Houyhnhnm*. Aici calul este ființa nobilă și rațională, în timp ce oamenii, degradați la rang de *yahoo*, sunt niște scârboșenii, folosiți de cai ca slugi, mai cu seamă la munci de căraușie. Oamenii devin cele mai respingătoare lighioane din lume (arată urât și put); la ei, rațiunea cu care i-a înzestrat natura a fost deturnată în direcția răului, minciunii și a distrugerii; *ergo*, lui Gulliver îi este rușine de ei și suferă la gândul că, odată ajuns acolo, ar putea fi confundat cu un *yahoo*.

*

Formidabil răspunsul lui Gabriel Cercel (la sfârșitul lunii își va susține doctoratul pe tema „deceniului fenomenologic” al lui Heidegger) în paginile pe care mi le scrie de la Freiburg. Îi trimisesem *Scrisori către...*, cerându-i scuze că tocmai eu, care îi împinsesem cu ani în urmă, pe când erau studenți la filozofie, în oceanul fenomenologico-heideggerian, acum îi „trădam” (și mă simțeam „vinovat” pentru asta), scriind cărți „confesivo-literare”. La scurtă vreme după primirea cărții, mi-a scris câteva pagini care m-au tulburat: era primul care formula răspicat gândul meu de-acolo și primul care mă făcea, *cu înțelegerea lui*, să-l înțeleg eu însumi mai bine.

„Viața nu se lasă interpretată decât după ce a fost trăită...”, spune Kierkegaard în *Jurnal*. Felul meu de a scrie din ultimii ani își are izvorul aici: am atins vârsta de la care încep să am ce interpreta.

Cea mai mare greșeală este să te compari cu alții, în loc să-ți vezi de drumul tău. Nu trebuie să te compari decât pe tine cu tine.

În *Scrisori către...*, toate faptele relatate, narate etc. nu sunt „goale”, ci simt din capul locului investite cu sens, sunt fapte care au stat o viață la fezandat în teorie. Volumul e unul de filozofie, dar unul născut dintr-o ceartă zdravănă cu ea.

Dreptul eului de a vorbi în nume propriu - cât de greu se câștigă, de câtă *exersare a firescului* e nevoie pentru a-l dobândi!

„Dreptul eului de a vorbi în nume propriu” înseamnă: dreptul de a interpreta cu glas tare ceea ce, în propria ta viață, a fost *deja interpretat ca trăit*. Lucrul cel mai de preț pe care, întocmai scriitorului, îl are filozoful este experiența lui de viață. El trebuie să ajungă s-o privească cu acel „ochi în plus” care este ochiul hermeneuticii. Scriind, el nu face decât „s-o prelucreze anamnetic”, cum atât de frumos mi-a spus Gabriel C. în scrisoarea lui din Freiburg.

*

Cel mai important eveniment al copilăriei mele a fost întâlnirea cu literele. La început le-am confundat, poate, cu o jucărie. Nu mi-a venit să cred

că, punându-le laolaltă, ele deveneau un fel de poartă pe care puteam apoi pătrunde într-o lume infinit mai vastă decât viața pe care o aveam la îndemână și pe care o epuizăm grabnic prin gesturile rituale ale fiecărei zile. Am învățat cititul-fluviu, cititul acela cu sufletul la gură, „căzând” pur și simplu, la vârsta de opt ani, în *20 000 de leghe sub mări* a lui Jules Verne. Nimerisem, stând față în față cu ecranul paginii, într-o lume care era aidoma celei peste care domnea căpitanul Nemo, o lume fără margini, în care te puteai mișca liber în toate direcțiile, în care te puteai muta oricând cu întreaga ta ființă, dar care, în cazul meu, nu era oceanul apelor albastre și al miilor de viețuitoare ciudate, ci *oceanul limbii*. Începusem să înot în el, să respir în această lume nouă, plămâni mi se umpleau cu cuvinte, dar eu nu *știam*, evident, ce lucru extraordinar se întâmplă cu mine. La școală, cuvintele sunt toate izgonite în subînțelesul lor și, folosindu-le, nimeni nu se mai miră de ele. Nici măcar când, mai târziu, am început să iau nota zece la tezele de română nu mi-am dat seama că marele miracol pe care îl trăiam era acela de a fi locuit în cuvinte.

Acum sunt la celălalt capăt al vieții și, tot căutând de-a lungul anilor un sens al ei, unul singur pentru toată lumea, sensul de dincolo de sensul fiecărei vieți în parte, încep să cred că l-am descoperit: „ni s-a dat” limba. Ne-a fost *dat* să ne întâlnim cu cuvintele. Poate că cei mai mulți dintre noi ratează această întâlnire, lăsând cuvintele așa „cum ni le-a dat Domnul”, în vreme ce rostul nostru este tocmai acela de a le scoate cu grijă din depozitul limbii și de a construi ceva cu ele: un gând, o întâlnire, un îndemn, o poveste, o amintire de neșters, o faptă bine

întemeiată. Cred că la Judecata de Apoi nu ți se va spune decât atât: „Ia să vedem ce ai făcut cu cea mai uluitoare unealtă a lumii, una de care numai oame-nii au parte? Ia să vedem cum ai mânuit cuvintele, ce ai făcut cu ele, ce ai făcut din ele?”

Toate cuplurile eșuate au la bază o proiecție nesă-buită aruncată asupra celuilalt.

Așezați noi înde noi înșine, nu stim cum suntem, așa cum nu putem ști cum arătăm din spate. E nevoie de altul, care să vină să-ți spună, care să fie ochiul de dinapoia ta.

Cei mai mulți oameni folosesc cuvintele ca și cum ar vorbi în somn. Doar puțini le folosesc treji fiind.

Să ataci viața din toate părțile, cu toate mijloacele, să arunci asupra ei un arsenal enorm de cuvinte, doar-doar vei reuși, în cele din urmă, să înhați o bucățică din ea.

„Formalizările” lui Heidegger („existențialii”) sunt de fapt forme de pudoare, masca generalului trasă peste chipul experiențelor personale.

Interpretarea lui Kierkegaard la parabola Bunu-lui Samaritean (*Luca*, 10, 25-36): „aproapele” e cel

căruia poți tu să-i fii aproape, nu cel care-ți e ție aproape. Problema vieții e să sporești numărul celor cărora le poți face binele, nu numărul celor pe care, la nevoie, poți conta.

Felul de *cointeresare* pe care-l pun în joc *Evan-ghelele*: ți se cere și ți se dă *în schimb*. Ți se cere să-ți lași casa, nevasta, părinții, frații, copiii și în schimb primești „mult mai mult în veacul acesta de acum, iar în veacul viitor viața veșnică” (*Luca*, 18,29-30). „împărăția lui Dumnezeu” scoasă la schimb!

Dar acesta e *cote-vX* „activist” al creștinismului, captația pentru cei mulți, care trebuiau câștigați prin ceva, și prin ce altceva poți să-i câștigi mai lesne dacă nu prin promisiunea vieții veșnice? Dar, pentru cei puțini, creștinismul rămâne dăruire de dragul dă-ruirii, proiect al iubirii aruncat peste lume - gra-tuitate pură. Mântuirea e un dar fără plată.

Vorba lui Kierkegaard că autorii de sisteme sea-mănă cu cei care, după ce își construiesc un imens palat, continuă să locuiască într-un hambar nenorocit (*furnal*, VII A 82) nu se referă la meschinărie sau ceva asemănător, ci la inadvertența dintre ideile susținute public și viața trăită, la o imoralitate de fond. Kierkegaard a distins între mișcarea ideilor în matca speculației, pe care a numit-o *dialectică*, și trăi-rea ideilor gânditorului în propria viață, pe care a numit-o „dialectică la puterea a doua” sau *redupli-care*. („A reduplica înseamnă să fii ceea ce spui.”) Reduplicarea este forma supremei onestități a unei gândiri, iar absența ei este cu atât mai imorală în

cazul gânditorului religios: nu poți să te duci la biserică o oră duminică și să trăiești apoi în categorii străine de credința sub care spui că ți-ai așezat viața. Actele vieții nu pot fi în răspăr cu actele gândirii. Pentru tot ce înseamnă spiritual, spune Kierkegaard, este esențial ca gândurile omului să fie casa însăși în care locuiește. Autenticitatea unei gândiri ține de puterea ei de reduplicare.

Vârsta, slăbindu-ți instinctele vieții, te ajută să devii moral. De aceea e preferabil să te dedici eticii abia în crepusculul vieții.

Specia umană este *înapoiată* pentru că, statistic vorbind, ea trăiește *mai prejos* de potențialul limbii pe care o folosește.

Ființă și timp nu poate fi predată cu adevărat decât revenind, după fiecare pas făcut înainte, la început și umplând începutul acesta cu achizițiile pasului făcut. Se creează astfel, ca reflex al metodei circular-hermeneutice a lui Heidegger, o *circularitate a predării* (De altminteri, în carte, fiecare nou pas agață retrospectiv pașii deja făcuți.) „Abia drumul înapoi ne duce înainte”, spune Heidegger undeva.

Kierkegaardiană. Dumnezeu mi-a dat fericirea de a fi urât de parte dintre contemporanii mei. Consider că într-o lume a căderii acesta este singurul

semn al reușitei. Iubirea care însoțește o carte, odată publicată, nu se vede. Ea este sfioasă și merge alături de autor în tăcere. Ura, în schimb, vrea să se facă remarcată, ea e zgomotoasă și face spume la gură. Dar clăbucii ei reprezintă supremul omagiu pe care cartea scrisă de tine o poate primi.

Dorința de a stoarce o laudă și scârba de-a o obține.

Kafka e atât de înfricoșător, încât pentru a-l citi până la capăt e nevoie de nervi buni. Când am dat prima oară piept, pe la 20 de ani, cu *Metamorfoza*, am făcut în aceeași zi depresie, și spun asta așa cum aș spune „când am ieșit ieri fără nimic pe cap, am răcit cobză”.

Intrebându-1 de ce nu publică nimic, Dragomir mi-a răspuns: „- Pe mine nu mă interesează să scriu, ci *să înțeleg*. Nu vreau să mor ca bou.” Răspunsul acesta pune problema *repercusiunii înțelegerii vieții asupra vieții înseși*. De ce o viață înțeleasă „până la capăt” e mai mult decât o viață neînțeleasă sau înțeleasă și interpretată la nivel mediocru? Cum s-a repercutat „înțelegerea vieții” la nivelul vieții lui Dragomir?

Nu știu să răspund. Dar Cioran ar fi răspuns că Dragomir se înșela: de vreme ce înțelegere înseamnă luciditate, iar luciditatea e sursa nefericirii, neîn-doielnic că este mai bine să mori ca bou.

Opera lui Heidegger seamănă cu un os mare din care, pe tot globul, de câteva decenii bune, rod generații după generații de „heideggeriologi”. Toți comentatorii de pe lume seamănă cu o uriașă haită de câini cărora creatorii li se dau în dar sub forma unui os infinit. Acesta este „osul culturii”, pe care generațiile și-1 trec de la una la alta pentru a scrie cartea fără sfârșit a „istoriei culturii”.

Dacă filozofia are pretenția că este un discurs despre viață și că i se adresează fiecăruia dintre noi, atunci ea ar trebui să ajungă în cele din urmă *la un al doilea limbaj*, pentru a putea fi citită și înțeleasă de orice individ alfabetizat. Dar nu! Filozofii țin coada sus și vorbesc păsărește, crezând că tocmai necomunicabilul le dă adevărata distincție. își fac panăș din chiar semnul neputinței lor. Ar avea enorm de învățat de la fizicieni, care, după ce au folosit matematica și formulele pentru a descoperi ceva, sunt capabili apoi să se îmbrace cu haine de rând, să coboare printre oameni și să explice pe înțelesul tuturor ce au aflat despre lume. Dacă la ei se poate, de ce nu s-ar putea și „la noi”?

Când citești o carte, important este să nu te uiți la numărul paginii la care ai ajuns, așa cum, atunci când călătorești cu mașina, important e să nu te uiți la kilometraj și să calculezi mereu câți kilometri te despart de destinație. Frumos e să ajungi la capătul drumului *pe nesimțite*.

Din păcate, în viață nu este la fel. Destinația îți repugnă. Avansezi, însoțit de nevroza fiecărui kilometru parcurs, a fiecărei pagini întoarse. Ceea ce înseamnă că nu vrei să te vezi la capătul drumului. „Lasă, îți spui, mai am eu până ajung!”

România. Totul e cu puțință aici. Suntem o țară din America de Sud ajunsă, dintr-o eroare a cartografului inițial, în Europa. Fostele „servicii” au preluat rolul mafiilor sud-americane, deși, la drept vorbind, asta erau și înainte, numai că, față de colegii lor de pe cealaltă față a lumii, mai aveau și puterea în stat. Astăzi am aflat că la Sibiu tocmai a murit un profesoraș de la celebra Facultate de Medicină locală. Omul avea 38 de doctoranzi! Pe lângă miei, găște și purceluși de lapte primiți plocon de Paște, Crăciun și alte felurite sărbători, omul nostru beneficia de toate relațiile pe care cei 38 de doctoranzi i le puneau la dispoziție în schimbul titlului mult râvnit. De cum a murit, rectorul Universității sibiene, fratele ginerelui lui Ceaușescu, a dat telefon la ceilalți profesorași să vadă cum împart mălaiul, cum îi poate redistribui rapid pe cei 38 de orfani. E drept că, la Facultatea de Filozofie din București, „colegul” meu care predă etică nu a avut scoase la concurs în sesiunea de anul trecut decât 15 locuri doctorale. Nimica toată, pe lângă performanța radiologului de la Sibiu proaspăt decedat. E de mirare, în aceste condiții, că în România, în anul 2008, s-au susținut peste 5 000 de doctorate? în curând, până și portarii de la ministere o să aibă titlul de doctor. Modelul este cel al Elenei Ceaușescu, al mârlei cu complexe care vrea titluri academice. Tot îmbogățitul, tot cățărutul

în vreun partid și-ajuns în Parlament sau aciuat într-un minister sau în vreo funcție publică poftește, ca floare la butonieră, un titlu de doctor. Suntem țara cu cei mai mulți „doctori în științe” și țara cea mai puțin performantă din Europa, pe piața muncii calificate.

Tot astăzi am aflat că Universitatea particulară „Spiru Haret” din București, condusă de fostul șef de cadre al Ministerului învățământului din vremea lui Ceaușescu, cel care se ocupa de confecționarea lucrării de doctorat a tovarăsei Ceaușescu și de eliberarea diplomei ei de doctor, „tovarășul Aurelian Bondrea”, cel care ne-a chemat în 1988 la minister, pe Pleșu și pe mine, să ne spună că suntem „buruieni în grădina învățământului românesc” și că, dacă mai punem piciorul pe la vreo ambasadă, ne aruncă în stradă - numără 250 000 de studenți! 250 000! (Universitatea din Heidelberg are 30 000 de studenți.) învățământ la distanță! Trimiți banii și iei notele. Industrie a diplomelor. Am cunoscut studenți de la această „universitate particulară” care nu puteau să rostească un cuvânt în franceză și care luaseră, la nobila limbă a lui Montaigne și Cioran, nota nouă. Toate aceste structuri caracatice au terminații peste tot, primesc blessinguri, autorizații de funcționare și legi acoperitoare din ministere și Parlament. La televizor, în tot acest răstimp, se discută abundant despre soarta educației în România.

Șeful canalului de televiziune care a tabloidizat întreaga Românie apare mândru și declară, verbali-

j zând numele postului: „Am OTeVizat toată țara!”
| Ca și cum ai anunța în gura mare: „Am dat cu rahat
\ peste tot! Acum totul pute!” Și omul părea chiar
, sincer încântat de isprava lui.

Aseară, vorbind la telefon cu Irina Petrescu, îmi face cadou o replică din piesa lui Beckett *Oh, Ies beaux jours!* Iat-o: „Sunt zile în care ai făcut tot ce era de făcut, ai spus tot ce era de spus, dai mai sunt clipe nesfârșite până să sune stingerea. Sunt apoi zile când sună stingerea, iar tu n-ai spus încă nimic, n-ai făcut încă nimic sau aproape nimic... Acestea sunt primejdiile de care trebuie să te ferești.”

Într-adevăr, acestea sunt primejdiile: să îți se pară că nu mai ai nimic de făcut și că nu-ți mai rămâne decât s-aștepți sfârșitul. Sau, dimpotrivă, să constăți că viața îți s-a dus și că n-ai făcut nimic din ce-ai fi putut face. În ambele cazuri este vorba de o proastă drămuire a timpului care îți s-a dat: ce-ai făcut și, mai ales, ce n-ai făcut cu el? În nuvela lui Tolstoi, Ivan Ilici moare urlând pentru că înțelege că n-a spus și n-a făcut nimic din ce ar fi avut *el* să spună sau să facă: nimic *al lui*. Viața îi fusese trăită. Spusese și făcuse ceea ce „alții” îl puseseră să spună sau să facă. Iar când înțelege asta, e prea târziu ca să mai poată spune sau face ceva *în nume propriu*. Viața lui se dusese, iar alta nu mai avea, ca să poată drege ceva.

Invers, mama a murit cu senzația că timpul vieții se închidea asupra ei sub forma pierderii rostului: spusese tot, făcuse tot din ce intra în rostul vieții ei și-acum viața ei își terminase și își pierduse rostul. Sau, cel puțin, ea nu-i mai vedea nici unul. Nu mai

avea nimic de făcut. Aștepta în fiecare clipă, oftând, să sune stingerea.

Două discuții, în aceeași zi:

„- Vreți să faceți parte, împreună cu prietenul dumneavoastră X, dintr-un juriu de trei persoane? A treia persoană o veți alege dumneavoastră doi. Veți acorda premii pentru cinci domenii, cinci premii importante.” „- Nu, nu doresc.”

„- Editura dumneavoastră a luat un premiu care vă va fi înmănat de președintele Italiei, la Quirinale, în luna mai.” „- Vă mulțumesc, dar nu mă duc.” „- Dar de ce? E important... Numai faptul de a intra la Quirinale...” „- Nu vreau să intru la Quirinale.”

Ce este asta? Oboseală nesfârșită? Orgoliu nemăsurat? Nu știu, dar refuzul îmi dă în ambele cazuri o liniște bună, o împăcare, *senzația de viață bine păzită*. Asta e: cel mai greu lucru e să devii paznicul propriei tale vieți. Să-i dai numai ce-i face ei bine, să o conduci cu mâna ușoară, să n-o lași să se împotmolească în toate smârcurile, să fie mânată de alții în direcțiile în care vor ei, hăituită de ocazii de tot soiul. Să spui „nu” când nu ai nimic de dat și nimic de primit. Viața mea! Acum, când o văd împuținându-se, o strâng bine la piept și o apăr de toți cei care, plini de bune intenții, vor să mi-o ia.

Am în urma mea paisprezece titluri, paisprezece cărți sau cărțuții pe care le-am scris în trei decenii. Le trec în revistă și văd că ele nu fac un *legato*, așa cum îi plăcea lui Noica să spună când ne învăța că „opera” este suita unor cărți pe drumul unei unice

idei. („Care îți e ideea?” era întrebarea cu care ne făcuse să ne pierdem somnul. Gândul că ai fi putut trăi fără să ai o „idee a ta”, care ar fi urmat să-ți ofere cheia lumii și un mod de a pune ordine în ea, echivala pentru noi cu o damnare metafizică.) *Legato* în acest sens, cărțile mele, ce-i drept; nu au. În schimb, au în ele o anumită ordine care decurge chiar din devenirea mea. Au fost scrise, toate, sub exigențele a trei vârste.

Prima vârstă e cea a „spiritului pur”: vârsta aspirației spre teorie, speculație, bibliografii, traduceri aride, vârsta exhibării mijloacelor culturale, a „seriozității”, a nevoii de a demonstra (și de a mima) un anume profesionalism. E o vârstă a începutului și a maturității deopotrivă, vârsta marilor „montaje speculative”, cu personaje multe și cu decoruri somptuoase. Dar avem puține de spus în nume propriu. Suntem *inteligentă pură*. Persoana autorului nu există în aceste cazuri, ea este inhibată, pusă între paranteze, izgonită din paginile cărții (ca nedemnă pentru discurs și bulversând convenția academică); autorul există doar ca agent al unei capacități de a asocia idei aproape indiferent pe ce temă, cu condiția ca aceasta să-i fie „plăcută”, chiar dacă la ea a ajuns printr-un concurs accidental de împrejurări (un seminar, un colocviu, o comandă editorială). În acest caz nu poate fi depășită *categoria interesantului*, miza existențială fiind neexplicită sau lipsind cu desăvârșire. Poți scrie despre tragic sau despre simbol, fără ca în felul acesta să-ți pui viața în joc.

Cea de a doua vârstă e a *îndrăznelii și a impudorii*. Eul, alungat în primul act din scenă, lăsat de izbeliște, neglijat, reprimat după orice tentativă timidă de a rupe tăcerea (ar fi avut de atâtea ori câte ceva de

spus pe o temă sau alta!), revine acum și cere dreptul la cuvânt. De ce l-ai refuza? De ce ar trebui să ascunzi că *tu însuși* ești subiectul cel mai interesant, de fapt singurul despre care poți vorbi cu o oarecare competență? Și iată-te dându-i cuvântul, fără să știi pesemne din prima clipă la ce te expui și nici la câte patimi vei da drumul în lume odată cu prima mărturie nevinovată. De-abia mai târziu o să afli că nu poți să faci din tine însuși, nepedepsit, subiectul stuporilor, încântărilor și dezamăgirilor tale. Din momentul în care ai așternut primul rând la persoana întâi, din momentul în care te-ai declarat *public* important pentru tine însuși și ai afișat un prestigiu pe care singur ți l-ai conferit, te-ai livrat celorlalți. Ai acceptat să devii prada lor în bine și în rău. Se vor înființa prin tine, te vor desființa, se vor înființa desființându-te.

Dar cum se face că ceilalți, cu căderile, neliniștile și îndoielile lor, se pot regăsi în impudoriile tale verbale? De ce oare intimul capătă, după ce ritualul indiscreției s-a consumat, o validare universală? Cum se poate ca „umanitatea” să încapă pe poarta îngustă pe care s-a strecurat mai întâi subiectul precar al unui biet jurnal? Răspunsul este: pentru că, în străfundurile noastre, suntem cu toții „dispuși afectiv” într-un chip asemănător. Când eul apare în scenă, el nu face decât să exhibe - fie că e trist sau bine-dispus, distant sau angajat, rece sau pasionat - alfabetul afectiv universal al *muritorului de rând*. Vorba lui Montaigne: „Fiecare om poartă în sine forma întreagă a condiției umane”. Pentru a ne regăsi imaginea despre noi, avem nevoie de o incursiune pe teritoriul unui eu străin.

în sfârșit, în cea de a treia vârstă începi să *înțelegi*, fără să-ți fi propus anume să se întâmple asta. Cultura își pierde acum prestigiul de comerț snob cu „produse culturale”. Bibliografiile îți fac greață și cu atât mai mult exhibarea lor, în măsura în care nu e vorba de întâlnirea cu alt autor în pasul comun al unei înțelegeri pe cont propriu. Din clipa aceasta nu mai scrii decât pentru că, uneori, crezi că îi poți ajuta pe alții făcându-le mai clare lucrurile pe care ei le-au înțeles confuz sau nu le-au înțeles deloc.

Astăzi doi muncitori tineri mi-au montat o bibliotecă. Unul dintre ei era surdomut, iar celălalt, obișnuit în mod vădit să lucreze cu el, comunica la rândul lui prin semne, pe care, rareori, le însoțea cu murmurul unui cuvânt. Lucrau așadar aproape în tăcere. Nu se auzeau nici înjurături, nici cuvinte stâlcite, nici interjecții grohăite, nu exista nici turnura șmecherească a tonului din româna vorbită azi. Tăcerea aceasta, însoțită de gesturi precise și de scurte înțelegeri din priviri, le dădea un aer nobil, o *demnitate a lucrului făcut pe tăcute*. Și deodată am avut revelația poporului român ca vindecabil în urma unei crize prelungite de tăcere. Am leșinat de plăcere gândindu-mă la cum ar arăta străzile Bucureștiului pustiite o vreme de lătrăturile conașionilor mei. Sunt mai răi decât mașinile. De ce oare nu se poate preda tăcerea?

if Bucuria de a ști că în cele din urmă am reușit să evadez din cușca cu miros de mușgai a filozofiei,

că am ajuns să scriu pe înțelesul oricui, să vorbesc „ca oamenii”.

Spaima care mă însoțește aproape tot timpul pentru ceea ce urmează să se întâmple. Să petreci o bună parte din timp în orizontul catastrofei...

Astă-seară a trebuit să vorbesc undeva în public și, în preajma întâlnirii, ajunsesem să-mi construiesc o stare sufletească bună. Mă simțeam destins, aveam ce să spun. Dar apoi lucrurile s-au desfășurat cu totul altfel decât îmi închipuisem și gustul bun al întâlnirii, pe care îl pre-simțisem, a dispărut după câteva minute ca prin farmec. Vedeam cum situația îmi scapă printre degete și alunecă într-o direcție nebănuită, făcându-mă să mă întristez tot mai tare și, la sfârșit, să nu înțeleg nimic din ce mi se întâmplase. Din ce moment o luasem razna? Ce cuvânt greșit mă făcuse să-mi alunec piciorul și cum, apoi, alte cuvinte fără noimă îmi veniseră pe limbă și nu putusem să le împiedic să-mi iasă din gură? Această **demoralizare în crescendo** elucrul cel mai rău care ți se poate întâmpla unui vorbitor și ea pândește din umbră pe oricare dintre noi care se pregătește să deschidă gura în public. Lucrul teribil e că nu poți nici să-ți ceri scuze, nici să pleci, ci trebuie să rămâi acolo cu un aer demn și să-ți rumegi înfrângerea chiar pe locul în care ai suferit-o.

Spunem uneori despre oamenii pe care-i întâlnim că sunt adevărate „personaje literare”. Or, ce în-

seamnă asta? Că există oameni care ies din scară și care, astfel, reușesc să-și fie în mod natural propria lor hiperbolă. Iată, de pildă, această propoziție a lui Kafka, în care e vorba de un profesor de matematică de la Universitatea din Praga, mă trimite cu gândul la R.B.: „Dezgustul insuportabil trezit de lăcomia uriașă cu care privește și adulmecă totul.” Spre deosebire de oamenii reali, personajele seamănă cu cuvintele subliniate într-un text. Avem aerul de personaje, atunci când devenim cursive în discursul umanității curente.

Oare cât din viața noastră psihică se consumă în lupta cu acea imagine despre noi înșine care vine din adâncul nostru și care, dacă ar ieși la suprafață în deplinătatea adevărului ei, ne-ar face să nu mai putem conviețui cu noi nici măcar o clipă? Există un timp pe care ni-l petrecem îngropând partea din noi care nu ne convine.

Ce s-ar întâmpla cu oamenii dacă n-ar trebui să doarmă? Dacă n-ar fi biologic constrânși să se despartă o vreme unii de alții? Dacă ar trăi coșmarul unei conviețuiri **fără pauză**?

Înainte de a fi descoperit Păltinișul, Noica trăsesese într-o iarnă, ca să lucreze „desprins de lume”, la Cisnădioara. Primarul satului i-a făcut într-o bună zi o vizită, rugându-l să-l îngăduie o vreme într-un colț al camerei pentru a vedea „cum face” când scrie. „Mi-am dat atunci seama, când, jenat, i-am arătat

hârtia și pixul, că «meseria» noastră nu are unelte." într-adevăr, *ceface* un scriitor?

Ce ciudat! Creierul meu nu mă ajută doar să gândesc și să formulez cu glas tare, ci comentează în permanență ceea ce-mi iese pe gură, declarându-se cel mai adesea profund nemulțumit de prestația mea orală, de ceea ce vreau să *exprim*. Stresul pe care mi-l provoacă acest cenzor exigent este uriaș și de aceea, pesemne, am oroare „să mă produc” în public. Singurul mod de a scăpa de comentariul lui nemilos este să reușesc să mă enervez și, astfel, să nu mai apuc să trag cu urechea la bombănelile neîntrerupte ale vocii mele interioare.

Când scrii, trebuie să ajungi în acel punct în care să-ți spui, precum Kafka, că orice propoziție pe care ai pune-o din întâmplare pe hârtie (de pildă, zice Kafka, „El se uita pe geam.”) este desăvârșită. Fără obținerea acestei transe în care totul vine *de la sine* și năvalnic, scrisul e fără vlagă și-și târăște piciorul.

În România, de urâte ce sunt, tot mai multe „lucruri” și tot mai mulți oameni *nu mai încap în cuvinte*.

*

Bârfa e un „existențial”, adică o structură constitutivă a ființei umane. Nimeni nu i se poate sustrage. Orice om caută, în mod spontan, să străpungă par-

tea neștiută a vieții „celuilalt”. E straniu că Heidegger nu și-a dat seama de asta și a trecut în prim-plan flecăreala, vorbăria (*das Gerede*), din care bârfa face propriu-zis parte, dar pierzându-se în ea. Căci bârfa e nucleul tare al flecăreliei. Orice succese publicistice ale lumii se bazează astăzi pe excitarea existențialului bârfei. Important este să găsești obiectul sau persoana cu potențialul cel mai mare de bârfă. Să zicem că X stă într-un bloc cu zece apartamente și lucrează la o firmă cu cincizeci de angajați. Potențialul lui de bârfă este modest: el nu poate mobiliza, spre a fi bârfit, mai mult de câteva zeci de persoane. Primarul unui oraș, în schimb, poate fi bârfit de toți locuitorii orașului. Dar președintele Statelor Unite? Potențialul lui de bârfă este maxim: toată planeta îl știe și orice gest sau întâmplare care îl privesc pot deveni subiect de bârfă. Romanul care a avut cel mai mare succes planetar în ultimii ani, cel al lui Dan Brown, *Codul lui Da Vinci*, are în fond ca personaj principal o persoană universal cunoscută (Isus), iar bârfa se realizează în jurul unei prezumții: viața lui sexuală. După ce apăruse cartea și la noi, un șofer de taxi m-a întrebat: „- Ați aflat că Isus a avut un copil?” Existențialul bârfei a fost orientat în cartea lui Brown în mod optim: către un personaj planetar cunoscut și către o dezvăluire senzațională vizând intimul său. Cu m flecăreala ucide tot ce este autentic, iar bârfa, ca vârf de lance al ei, cu atât mai abitir, în cazul acesta mitul religios în toată splendoarea lui (Dumnezeu se întrupează pentru a-i mântui pe *toți* oamenii) este cel avariat. Un eveniment supra-istoric este tras în istorie (există printre noi descendenți de sânge ai lui Isus) și este scaldat în bârfa

ei. Mahalaua învinge mitul. Rămânem în brațe cu descendenții lui Isus și-1 pierdem pe Dumnezeuul menit să ne mântuie.

Poate că sensul vieții mele este de-a fi depus mărturie pentru viețile altora: Noica, Monica și Virgil, mama, Dragomir, Cioran, Petru Creția... Așadar, poate că nu m-am născut de pomană. M-am simțit bine în rolul ăsta. Mi-a plăcut să depun mărturie pentru oamenii extraordinari pe care i-am întâlnit. Iar orgoliul meu nu suferă la gândul că, la o adică, n-am fost *decât* mărturisorul. Căci, fără un mărturisor, extra-ordinarul poate să dispară ca și cum n-ar fi fost.

Vorba lui Noica din anii aceia în care Istoria ne împiedica să facem o grămadă de lucruri (și, în primul rând, să participăm la viața politică și să ocupăm funcții) ne-a prins acum din urmă: „Dragii mei, ne-a spus într-o zi când ne văicăream de vremile ce ne fuseseră date, să nu ajungeți vreodată să aflați cât timp ați avut!”

De doi ani, România a intrat în Uniunea Europeană. Dar arătăm atât de rău, încât vom sfârși la școala de corecție a istoriei. Cum am putut cădea atât de jos? Și ce ne mai poate ridica în picioare?

Două dintre cele mai cumplite lucruri care ți se pot întâmpla: să plictisești și să fii ridicol.

în vis, de multe ori, creierul nu face decât să se scâlâmbăie.

Cât de târziu am atins acel grad de libertate care-mi permite să scriu așa cum îmi vine! Este exact opusul a ceea ce am pățit la începutul drumului, cu zeci de ani în urmă, când puneam cuvintele unele lângă altele cu penseta, rezultatul fiind o cumplită artificialitate, o crispă interioară care mă ucidea. La capătul unei pagini astfel scrise nu mai știam cine sunt.

Un amic pescar mi-a adus un crap de vreo patru kilograme proaspăt pescuit. Când mi-a dat punga groasă de plastic, peștele încă mai mișca și zvâcnetul lui puternic m-a făcut să-mi treacă fiori prin tot corpul. Am rămas apoi să dialoghez cu el, pentru că de tăiat, viu fiind, nu-l puteam tăia și gândul că-l las să se chinuie sufocându-se iarăși nu-mi dădea pace. Mi-a m sunat amicul întrebându-1 ce să fac și reproșându-i că mă băgase în beleaua asta. Mi-a răspuns sec: „- Ar fi fost cazul să afli până acum că tot ce ajunge în farfuria ta mai întâi se chinuie.”

Vrednicia și nevrednicia noastră se măsoară nu prin ce am realizat în viețile noastre, ci prin ce am realizat în raport cu timpul liber pe care l-am avut. Funcționarul Kafka se plângea că n-a avut niciodată timp să se întindă cu o povestire „în toate direcțiile

îh care ar fi dorit". Noi timp am avut. Ne-a lipsit povestirea.

O vorbă minunată pe care Annie B. i-a spus-o unei prietene comune: „Tu ești un om rar, pentru că ai vocația adevărului.”

M-am străduit să-mi aleg cu grijă oamenii care mi-au intrat în viață și, odată aleși, i-am cultivat ca pe cele mai de preț orhidee. Nu s-au *apropiat* de mine decât ființe demne de a fi îndrăgite.

Frumusețea de a nu îndrăzni să crezi că femeia de care te-ai îndrăgostit ar putea deveni a ta și de a continua să nu crezi că această minune este cu puțință nici după ce lucrul se-ntâmplă.

îmi vine mereu în minte gândul că am trăit ca un om *fără o țară a lui*. Nevrând să mă exilez, a trebuit să inventez un subterfugiu, să creez un teritoriu pe măsura ultragiului suferit, să-mi confecționez o patrie de buzunar. Așa s-a născut „patria mică”, citadela din cartierul Cotroceni, mai târziu, când și când, Păltinișul și, în sfârșit, oamenii pe care i-am iubit și care mi-au jalonat viața. Nu am avut, asemeni francezilor, englezilor sau suedezilor, să zicem, sentimentul participării la o comunitate mai vastă. România- cea-furată-de-comuniști nu a fost niciodată *patria mea*, una în care să mă recunosc și căreia să

simt că-i datorez ceva. Țara care oficial trece drept „a mea” este aceea care mi-a frânt destinul, care mi-a pus viața în dosar vreme de douăzeci de ani, care m-a hăituit, care ne-a asmuțit pe unii împotriva altora, care m-a transformat în obiect al urii, care m-a cenzurat, care mi-a interzis să umblu și să vorbesc liber. N-am primit nici o despăgubire pentru toate astea.

Și totuși, aveam nevoie de-o țară. Izgonit din prezent, am luat îh brațe o fantasmă: trecutul, România lui Carol I și România interbelicului, țara bunicilor mei, apoi a tinereții părinților mei și a tinereții Monicăi și a lui Virgil. Acestei Românie i-am rămas fidel. N-am făcut parte, slavă Domnului, dintre proștii care, în 1968, după discursul lui Ceaușescu din balcon, au trăit un rapt mistico-naționalisto-ceaușist, declarând că sunt gata „să-i aștepte pe ruși cu o pușcă în copac”. Golani care-mi furaseră țara nu aveau dreptul, acum când ei erau la ananghie, să mă cheme s-o apăr. S-o apăr, culmea, tocmai de cei

P care-i puseseră pe ei acolo, în calitatea lor de hoți de țară. Ceaușescu a dărdăit atunci de frică și n-a făcut decât să se refugieze în vestigiile de patriotism ale unui popor deșărat. El cu ai lui și cu cei de dinaintea lui ne invadaseră deja de mult. Singurul mod de a iubi România era să-ți dorești, clipă de clipă, s-o vezi scăpată de ei. Ceaușescu, „activiștii” și Securitatea nu erau decât replica în oglindă a celor care amenințau acum să ne invadeze, erau *ocupantul deja sosit*. Nu grija țării o aveau ei atunci, ci a locului în care se cățăraseră și pe care ne chemau să-1 apărăm pentru ei. Câți n-au frisonat atunci și s-au grăbit să intre într-un partid care, vezi Doamne, peste noapte își zvântase sângele de pe manșete și devenise onorabil!

Poporul strâns atunci în piață să aclame patriotic avea să fie același care, an după an, a fost folosit să scrie pe stadioane, cu litere făcute din trupuri, numele lui Ceausescu.

E mult să spui că prietenii îți sunt cei mai mari dușmani, dar e exagerat și să spui că-ți sunt prieteni.

Când scriu în acest jurnal mă strezor în spatele stărilor și gândurilor mele. Nu sunt decât insul din umbră care trage sforile. Mă amuz, punându-mi viața în scenă pentru alții, invitându-i la teatrul meu de păpuși.

Sunt creștin în măsura în care trăiesc în mitul eristic. Mi se pare genial un mit potrivit căruia un zeu vine să moară pentru a-și ameliora creatura alterată de ea însăși. Mitul creștin e tragic, pentru că Dumnezeu moare, dar creația Lui rămâne nerefornabilă.

Și totuși, o mică parte dintre oameni îl urmează. Ei intră în tranzitivitatea Semenului. Ajung să se pună în pielea celorlalți. Sunt cuprinși de milă și iubire. La rândul lor, sunt omorâți sau persecutați de confrății lor pentru că devin incomozi. Și atunci, gestul eristic este adevărat. Aceasta este esența tragică a creștinismului: cei mulți îi vor pune întotdeauna pe cruce pe cei puțini și buni. Îi vor scuipa și-i vor lovi cu pietre. Îi vor expune, ca pe o ofrandă perpetuă, pe tipsia urii lor.

Istoria de dinainte de 1990 a născut o societate de bișnițari, de combinații, de oameni care „se descurcă”, care trăiesc viața ca pe un *aranjament* perpetuu. Cei ce regretă azi anii aceia au nostalgia unei societăți primitive, care funcționa prin astfel de „aranjamente” și trocuri. „Aranjamentele” (a obține ceva contra a ceva) îți dau satisfacția reușitelor la scară mică. Ele sunt o însăilare de respirații scurte, de victorii de moment (un kil de brânză contra aranjării unei audiențe la primărie, o nepoată angajată la institutul x contra unui ginere angajat la institutul y). Din cauza asta viețile oamenilor nu aveau anvergură, nu puteau da nimic măreț. O operă nu se naște niciodată din logica „aranjamentului”.

Ce osândă să trebuiască să te duci zi de zi la aceeași întâlnire: aceea cu umorile din tine. Singura posibilitate de a trage chiulul era, pentru Noica, cultura, locul în care, întâlnindu-te cu „spiritul obiectiv” al omenirii, uitai de tine. Asta ne cerea, în fond, tot timpul: să uităm de noi. Și exact asta nu am făcut. Am acceptat, ca mai rodnică, osânda.

O bună parte din muzica clasică, când nu e melancolică, are în ea ceva erectil și eroic. Până și în *allegro-urile* lui Mozart e o fanfară la pândă.

Masca mea de „om serios”, datorată faptului că am vorbit de câteva ori, grav și disperat (deci *serios*),

despre „lucruri strigătoare la cer” (adică *serioase*). Masca aceasta care mi-a fost apoi lipită de chip, care m-a arestat în imobilitatea ei și pe care, de-atunci, tot aștept să mi-o străpungă cineva și să-mi redea chipurile mele de om viu! Sunt ca un dulău cu labe mari și voce groasă, despre care ceilalți nu mai știu că poate să facă și altceva decât să latre la un intrus. Cu lătratul lui în minte, nimeni nu mai vine să se joace cu el.

Rostirea cuvântului „comunism” îndepărtează, creează reacția legată de tot ce e prea mult, a lucrului de care lumea vrea să uite, de care toți s-au săturat. La ce bun să tot discutăm de un lucru care de-acum a trecut? A insista în această direcție, a zgândări mereu acest loc al Istoriei, te face antipatic.

De ce, știind toate astea, continui să vorbesc despre „comunism”, sporindu-mi, constant, capitalul de antipatie? Pentru că la noi, vorba Monicăi Lovinescu, lumea vrea să uite înainte de a-și fi adus aminte.

Discuție cu I. despre misoginismul bărbaților interbelici. Cu m puteau, în tinerețea lor, niște tipi de talia lui Noica sau Dragomir să nu descopere - măcar pe urmele romantismului german, dacă nu prin sensibilitate proprie - minunea femininului? Când l-am cunoscut, Noica ne-a îndemnat, pe Andrei și pe mine, să facem două lucruri în privința propriilor neveste: 1. Să nu le „confiscăm” („Frumusețea, dragii mei, este ca lumina soarelui: se distribuie fără să se împartă.”); 2. Să le „folosim” („Faceți-le

secretare. Dați-le să traducă ceva sau să bată ceva la mașină.”). Dragomir, în sejurul său german la Freiburg, făcuse o descoperire: „Știam că orice episod erotic, odată încheiat, deschidea către partitura sufletului pe care, n-aveai încotro, trebuia s-o suporti. «Undjetzt kommt die Seele», îmi spuneam de fiecare dată când mă desprindeam dintr-o îmbrățișare. Nici odată nu am fost dezmințit.”

Jeni Acterian, în *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*, vorbește de altfel explicit despre cinismul de sursă noiciană al lui Dragomir: „Auzind pe Wendy și Dinu Noica făcând (fiecare de pe poziție proprie) teorii asemănătoare cu ale lui Sănduc Dragomir, am rămas uluită de lipsa de originalitate a iubitului meu, care, conștient sau inconștient, debita în fața mea ceea ce auzise la rândul lui de la bunii lui prieteni. [...] Că anume femeia e pentru el pe planul al treilea sau al patrulea. Că pentru el nu contează pe planul întâi decât: filozofia, filozofia și iar filozofia etc. etc.”

Dar, odată cu vârsta, Dragomir devine alt om. Cinicului de la Freiburg îi ia locul un om de o tandrețe desăvârșită. Trecut de 70 de ani, îi scrie prietenei sale din singurătatea unei vacanțe. Cel mai greu lucru, îi mărturisește el, este să se culce în lipsa ritualului de *bonne nuit*: privitul, vreme de un minut, în ochi.

Câtă singurătate de primă instanță este în paginile acestei cărți! Dar în pasul al doilea e una jucată, de vreme ce ușa către ea e în permanență deschisă. Orice jurnal, dat la tipar, sfârșește în paradoxul unei singurătăți devenite publice.

Ies cu bicicleta în parcul sibian „Pe subt arini”, pe care Cioran îl iubea atât de mult. Pe o alee sunt luat în primire de doi câini de pripas. În timp ce descalec și desprind furios pompa de pe cadru în vederea unei scurte răfuiei, aud în spatele meu - era aprilie și pomii erau plini de flori albe și lumea ieșise la plimbare - un „Ai văzut? Uite-1 pe...”. Tresar, auzindu-mi numele, și mă gândesc cum aș putea, cu manșeta de la pantalon suflecată, cu părul zbârlit de vânt și cu pompa ridicată amenințător deasupra capului, să redobândesc un aer demn. E prea târziu. Nimic de făcut. Mă urc pe bicicletă și plec mai departe, în timp ce-mi vin în minte vorbele scrâșnite, aruncate printre dinți de către un diplomat român interbelic soției sale, care, la un banchet, se îmbătase: „*De la tenue*, 'tu-ți dumnezeii mă-tii, *de la tenue*”

*

E ajunul Paștelui și-un mafirot de rând se lăfăie pe ecranele televizoarelor. Cineva spune: „Care Dumnezeu va judeca vreodată televiziunile de la noi pentru faptul de a fi dat celebritatea pe mâinile oricui?”

Seara ridic podurile care m-au legat de lume și intru în castelul paginilor mele, pentru a-mi spăla sufletul murdărit peste zi, murdărit peste zi, cu fiecare zi care trece, mai tare murdărit peste zi.

România: acea țară în care se vorbește stricat românește.

Uneori, când deschid ușa blocului în care stau, în casa scării dau nas în nas cu vecinul de la etajul întâi, un huligan bătrân și violent, provocator de meserie. Zilele trecute m-a apostrofat „- Teroristule! Terorizezi toată țara!” după care m-a-njurat printre dinți („/Tu-ți televiziunile mă-tii!”). Iar eu, ca să nu-i fac jocul, trebuie să tac, să mă fac că nu-l văd, că nu-l aud, pentru că eu nu sunt ca el, eu sunt un lord, nu-i așa?, și lorzii nu-ți scapă un pumn în gură așa cum ne-lordul din mine are chef să facă cu bătrânul huligan care mă sfârtecă de fiecare dată cu privirile lui încărcate de ură. În plus, am suferit și pentru că mințea: n-am mai fost de-o bună bucată de vreme în nici un studio TV, dar omul, asta e!, a rămas pesemne marcat de mult.

Merg la magazin să fac cumpărături, ocolesc colțul de lângă Hala Traian, unde toți cei care alcătuiesc pegra cartierului - copiii destrăbălați, femeii spurcate la gură și bărbații beți-cui - zbiară, se-njură, fac gesturi obscene, dau pe gât sticle cu băuturi incerte, se uită la tine cu ochii injectați, îți ațin calea clătînându-se și bolborosind vorbe de neînțeles.

Când ies cu mașina în oraș, trebuie să-mi pun o muzică liniștitoare, pentru ca nu cumva să mă las prins în valurile de agresivitate care vin peste mine din toate părțile. Iar când parchez undeva, calculez de fiecare dată în mod realist șansele de a fi blocat.

Seara, când ajung acasă, trebuie să mă abțin să deschid televizorul, pentru ca parfumul de jeg ziaristic și „scârbotenia” emisiunilor (vorba Irinei P.) să nu-mi pătrundă în casă, ca mirosul de mâncare

râncedă după care trebuie să ții ferestrele deschise ore întregi.

Trăiesc, așadar, croindu-mi coridoare, făcând slalom prin viața de zi cu zi. Înăuntrul acestei lumi trebuie să-mi construiesc „patria mică”, acest extras de viață plauzibilă alcătuit din cărțile mele, din conversațiile telefonice cu câțiva oameni dragi, din proiectele de schimbare a lumii pe porțiuni mici, din oamenii pe care nu-i cunosc, dar care - știu prea bine - simt și gândesc ca mine. Și totuși, asta e patria mea de buzunar și dinlăuntru ei îmi creez strategiile pentru a-mi mântui „patria mare”, arheul inert ce prezidează partea lumii în care mi-a fost dat să mă nasc. Din el fac până la urmă parte și eu, dar mă zbat, dau din picioare și încerc să nu-i fac jocul.

Indiferent de cum arată România astăzi, ar fi trebuit, după 1989, să-i mulțumim în fiecare zi lui Dumnezeu că am scăpat din cel mai mare naufragiu al Istoriei.

Că arătăm așa cum arătăm? Dar poate că nu trebuie să le oferim celorlalți, în numele lucidității noastre, numai prilejurile disperării, ci, dimpotrivă, mereu și mereu, o cale către „ce e de făcut când pare că nimic nu mai e de făcut”.

Adu-ți aminte de Noica, îmi spun în astfel de momente. Ce scamator formidabil! Era capabil să scoată la nesfârșit, din pălăria plină cu orori a Istoriei, porumbeii albi ai nădejzii. Ne-a dus așa, cu zăhărelul culturii, vreme de douăzeci de ani. Fără el, am fi murit de urât și încrâncenare.

A împrumuta gesturile cuiva este un fel de-a-ncepe să locuiești împreună cu el în același trup.

Când aveam 20 de ani și, dimineața, la sculare, deschideam ochii către ziua care începea, mă invadea un gust al vieții imposibil de trecut în cuvinte, care era de fapt un gust *de* viață, unul ce pornea din vârful degetelor de la picioare și urca încetisor spre inima, umplându-mă treptat și transformându-mă într-un recipient de fericire care, atingându-și preaplinul, deborda mai întâi în țipete mici și repetate, apoi în chiote, apoi în salturi prin cameră și, în sfârșit, în grimase adresate mie însumi și întregului univers.

Această formă de nebunie matinală, expresie paradoxală a unei fericiri fără obiect, mă lansa în zi, era modul meu de a-mi porni motoarele, de a încăleca pe o nouă bucată de viață.

Femeile care merg la brațul unui bărbat: sigure pe ele, posedându-l, aruncând în jur priviri *de sus*; mici, tremurânde, cu un aer puțin speriat; iubindu-l, privind fericite într-un punct nedefinit din fața lor; blazate, obosite, dezabuzate; intimidată, mândre, nevenindu-le să creadă; atârnată lasciv, părând că, dintr-o clipă în alta, se vor cățara pe trupul lui precum o liană.

Orice rând scris este o zbatere continuă, un pariu pierdut dinainte între plenitudinea trăirii și puținătatea expresiei.

E mult mai ușor să fixezi, filozofic, o idee decât să te miști liber printre cuvinte în peisajul lipsit de repere al unei trăiri. Pentru că, în trăire, „sensul” este înecat într-un fapt de viață și trebuie exprimat așa, mustind de carnea și sevele vieții. Dincolo, în cazul ideii, este suficientă *schema*.

Contrapuncte ale vieții: susuratul la ureche și urletele, botezul și înmormântarea, plimbatul în parc, de mână, înfrigurat de emoție, și depoziția de divorț la tribunal, limuzina și ambulanța, sărutul și palma.

A nu fi în pielea altuia. Ca oamenii care își plimbă câinele și nu pot înțelege, ca stăpâni ai lui, cum se face că apropierea intempestivă a animalului care începe să te amușine te poate neliniști. „- Dar nu vă face nimic...”, îți spun ei, arestați în familiaritatea lor cu animalul și mirați de crisparea ta.

Nu pot să mă culc niciodată mai devreme de 1 noaptea. De-abia în orele acestea ultime, ziua se adună în mine precum o lance în propriul ei vârful. Adorm, în sfârșit, lansându-mi sulita zilei care s-a încheiat către ziua care va veni, cu teama că nu voi ținti bine și că zilele mele nu se vor înlănțui cum trebuie.

Vorba lui Kierkegaard că oamenii ar face mai bine să fie obiectivi cu ei înșiși și subiectivi cu ceilalți.

Spiritul stăpânului bibliotecii care ține laolaltă biblioteca. Astăzi, Cătălin și Bogdan au plecat de la Paris cu un ultim transport din biblioteca lui Virgil. Va veni în țară și se va așeza în Casa Lovinescu. Cel puțin o parte din ea. Cât de mult o iubea! Când, cu ani în urmă, ne-am imaginat, cu el și Monica, o strămutare definitivă de la Paris la București, iar eu etalam unul după altul argumentele venirii lor aici, Virgil a spus la un moment dat: „Nu pot, Gabriel, nu pot fără FNAC.” își făcuse obicei să se ducă o dată pe săptămână în acest paradis al cărților și CD-urilor și de fiecare dată se întorcea acasă fericit, cu prada adunată în pungile acelea inconfundabile ale faimoasei librării pariziene. Discoteca lui, strânsă în ultimii douăzeci de ani, numără peste douăzeci de mii de CD-uri. Va poposi la New Europe College.

Așadar, spiritul stăpânului bibliotecii. El nu se poate reîntrupa în nimeni. Cine poate trece la cârma unei biblioteci în care s-au adunat, ani și ani la rând, făcând parte din viața lui esențială, toate gusturile și toate veleitățile culturale ale unui om? De fapt, acum, trupul spiritului lui Ierunca este împărțit în bucăți. Important e ca, acolo unde ajung, bucățile acestui trup să fie devorate cu voluptate.

Cele două neajunsuri ale creștinismului: că pune ștacheta prea sus; că termină prin a ne înspăimânta. Dar Isus nu a făcut asta. Aici e aportul urmașilor lui, al necruțătorilor Părinți.

De ce trebuie să fiu eu răspunzător pentru *datul* meu, pentru lucrurile din mine pe care nu eu le-am ales și nu eu le-am pus în mine? Știu, mi se va răspunde că important nu e ce a pus natura în mine, ci ce am făcut eu din natura mea. Și totuși...

Sunt „sincronopat”. Sufăr de boala lucrurilor care trebuie să se desfășoare în același interval de timp (și nu se desfășoară). De pildă, timpul necesar, dimineața, pentru bărbieritul cu mașina electrică trebuie să fie același cu cel în care sare din *toaster* pâinea pentru micul dejun. Dacă pâinea sare înainte de a termina bărbieritul sau dacă am terminat să mă bărbieresc, dar pâinea încă nu a sărit, mă enervez, ba chiar consider nesincronia de rău augur pentru ziua care începe. Urmarea e că zilnic mă bărbieresc sub o anumită teroare.

În toate prietenii unul dă mai mult și suferă mai mult.

*

Când vorbești în public este important să respecti câteva reguli: să ai în minte limpede ceea ce vrei să spui și, eventual, să-i faci pe cei care te ascultă părtași la această limpezime, enunțând, de pildă, de la început *câte anume* lucruri vei spune. (De pildă: „Aș dori să vă spun trei lucruri.”); iar de emoție, să nu uiți cumva imul sau altul dintre ele; să vorbești răspicat și în așa fel încât să fii auzit de toată lumea; să nu te lași demoralizat de nereușita unei formulări,

pierzând firul sau intrând în derută; argumentația să fie dublată de o anumită vibrație interioară, de transmiterea unei convingeri, a unui atașament total față de spusele proprii; să nu rămâi, mai mult decât trebuie, pe una sau alta dintre idei; să sfârșești fie emotionându-ti auditoriul, fie înveselindu-l.

X. este un înspăimântat flegmatic. Asta e forma pe care o iau coșmarurile îndelung tănuite. Mi-au trebuit peste treizeci de ani ca să-i ghicesc cutremurările. Ce însingurare! Și câtă nevoie de o prietenie de care n-a fost niciodată capabil! Este asemeni unui cerșetor mut căruia, necerând, nimeni nu-i dă nimic, iar când totuși cineva o face, se grăbește să lase impresia că nu-i trebuie.

Una dintre scenele care mă bântuie periodic de douăzeci de ani încoace. Iarna lui 1990. Lumea basculează. Pensiile rămân pe loc și prețurile o iau razna. Bătrânii care sunt singuri pe lume ajung peste noapte muritori de foame. Pe treptele magazinului de la Hala Traian, în viscol, cu mâinile și cu bărbia atinse de un parkinson avansat, un bătrân înalt, cu un aer de nobil decrepit, așteaptă nu se știe ce. Ține mâinile băgate în buzunarele unui palton amărât și brațele i se scutură până la umeri. îl văd câteva zile la rând, în același loc. Mă gândesc de fiecare dată că cineva o să iasă din magazin și o să-l conducă acasă. Totuși ce caută afară pe vremea asta? mă întreb.

Apoi dispăre. Locul de pe trepte rămas gol mi-l readuce o vreme în minte. Și deodată înțeleg:

domnul cu aer de nobil decrepit și cu trupul scuturat de parkinson cerșea. Mai precis, *încerca să cerșească*. Reușise să iasă din casă câteva zile la rând, cu speranța că stând așa, tremurând și fără rost într-un colț al scărilor, ceilalți vor înțelege că e pe punctul să se stingă de foame. Nu se întâmplase însă nimic. Murise mai mult ca sigur într-o cameră complet înghețată, bâțâind din tot corpul și neavând ce să ducă la gură.

Cum de putusem să fiu atât de orb? Faptul că totul îmi venise în minte prea târziu și că, văzându-l totuși în halul acela, fusesem într-un fel complice la moartea lui mizerabilă mă terorizează periodic.

Dumnezeu e cineva pe care nu-1 poți trage la răspundere. Asta e regula jocului care se numește „viața”. Cioran nu o respectă. Cine ajunge în acest punct își ia viața *pe cont propriu*.

Ce neplăcut e să te cerți *în gând* cu un prieten!

Ceea ce a fost *Fenomenologia spiritului* al lui Hegel pentru Noica a fost *Ființă și timp* a lui Heidegger pentru mine. Numai că, în timp ce Heidegger este Hegel, eu nu sunt Noica.

Lecția de umilință a lui Noica: la 75 de ani stătea să antologheze opera lui Blaga pentru un volum

pe care urma să-1 plaseze la o editură din străinătate. Inutil să spun că nu a găsit nici un editor străin interesat.

Balkanizarea Occidentului. Așadar, premiul acordat editurii Humanitas de către statul italian pentru promovarea culturii italiene în România. Invitații oficiale pentru Quirinale, cu participarea președintelui Italiei. Echipa română pleacă duminică. Sâmbătă sosește o scrisoare gen radio Erevan: e adevărat că ceremonia premierii are loc marți la ora 12, dar nu la Quirinale, ci la un teatru, și de venit vine nu președintele Republicii, ci un ministru. Marți are loc festivitatea. Ministrul întârzie 45 de minute, după care anunță că nu mai vine. Am avut inspirația să nu fiu acolo.

Senzația că nu mai stăpânesc imaginea de astăzi a țării mele și, cu atât mai puțin, pe a lumii în ansamblului.

*

Ce miracol să găsești un om care te lasă în pace atunci când trebuie să te retragi în lumea ta și care te regăsește cu bucurie atunci când te întorci în lume.

Chinul de a purta mereu povara răspunderii pentru starea sufletească a celuilalt („I am not amused”). Am început să scriu cu adevărat când am redevenit burlac.

Umbra Celuilalt cade în permanență în ograda eului nostru.

„Primul cuvânt care îmi vine în minte când ies pe stradă este *crimă*”, spune Cioran. „Datoria de a ne îngădui unii pe alții este o parte componentă a ideii de dreptate”, spune Marc Aureliu.

Am visat. Mă plimbam, în crepuscul, într-un parc englezesc, cu pași mășurați și rari, alături de o femeie îmbrăcată cu rochie lungă de secol 19 și cu mijlocul, nespus de subțire, prins în corset. M-am oprit brusc, am privit-o în ochi și am întrebat-o: „- Mă lași să-ți bănuiesc corpul?” A surâs și, susținându-mi privirea, mi-a răspuns: „- L-ai bănuțit deja.”

Așa începe orice întâlnire bună. Cu o bănuială, cu o presimțire a ființei celuilalt.

O pagină care „ți-a ieșit” mai întâi te uimește, apoi te sperie și te face să scrii prost în continuare, ca și cum ai vrea să-ți dovedești că nu tu ai fost autorul ei și că ea ți-a ieșit bine absolut din întâmplare.

Jurnalele filozofice simt grave, demne și „pline de idei”, lăsând să se înțeleagă că nu orice fleac merită notat. Or, de fapt, tocmai fleacurile merită notate, cu condiția ca banalul pe care ele le exprimă și în care trăim clipă de clipă să lase să se întrevadă *tre-*

sărirea noastră în fața lui. Căci tresărirea aceasta e *viața din noi*, în timp ce banalul care o provoacă, doar prilejul ei. În contact cu banalul vieții, creierul meu zvâcnește întocmai ca piciorul broaștei atins de curentul electric.

*

Dacă ai putea să te ții mereu agățat de adevăr, așa cum se ține un copil mic de fusta mamei! Ți-ar fi tot atât de bine ca atunci când nu aveai distanța necesară față de lucruri și oameni pentru a putea minți.

*

Orice minciună presupune un grad sporit de complicație a lumii.

*

De ce oare din economia prostiei face parte faptul de a te crede deștept? Stupefiantă nu e prostia, ci mulțumirea de sine a proștilor.

Inteligența începe, desigur, de la un anumit grad de suspiciune în privința prostiei proprii. Se împlinește, totuși, cu un anumit grad de luciditate în privința prostiei celorlalți.

Sentimentul difuz, care apare cam în jurul vârstei de 50 de ani, că cei mai mulți oameni simt proști (în chipurile cele mai variate), că prostia, așadar, este oarecum o stare a lumii, se precizează tot mai mult odată cu vârsta și termină în claritatea unei

convingeri. Cine nu sfârșește viața cu această convingere e prost.

Nu-mi vine să cred că, în două rânduri, am întâlnit, în *tete-ă-tete*, oameni care m-au făcut să ațipesc în timp ce-mi vorbeau. Când am deschis ochii, văzându-le chipul confuz, nu am avut o senzație de rușine, ci una de indignare că putuseră fi atât de limbuți și plecticoși încât să mă facă să adorm. Aproape că am așteptat să-și ceară scuze. Norocul meu, de fiecare dată, este că mă aflam în fotoliu, și nu pe scaun, altfel aș fi riscat să mă trezesc pe jos.

Trăiesc senin înăuntrul unei lumi a singurătății care, dacă aș putea s-o privesc din afara ei, m-ar speria. Căci mă sperie și deprimă când pun pe seama altuia adormitul în singurătate, ascultatul muzicii în penumbra apusului, statul în singurat la masa de scris ore în șir, trezirea în singurătatea dimineții și întârziatul în pat cu ochii în tavan, dându-ți brânci ca să te rostogolești în zi. Și, totuși, asta e viața mea și ea nu mă-nspăimântă decât dacă, așa cum spuneam, mi-o văd oglindită în altul. Și abia așa, apucându-mă mila de el, mi se face milă de mine.

Care sunt actele de viață care ar trebui să se petreacă *uitând de tine*?

Prietenia se verifică prin capacitatea și nevoia de a prelungi relația cu cineva dincolo de dispariția lui.

Capitolele cele mai „îndrăznețe” din *Scrisori către...* le-am scris în dialog cu Petru. Iar cărțile mele necitite și necomentate de el sunt asemenea unor *mari văduve*.

Boala unei culturi minore nu este lipsa de produse geniale, ci incapacitatea de a da seama la timp de ele. (Așa a fost și cu *Tratatul de ontologie*, așa și cu *Oglinzile*.) Culturile minore sunt culturi *fără comentatori*.

*

Mă sună o prietenă din Vancouver, plecată din țară în urmă cu aproape patruzeci de ani. De-a lungul fiecărei zile, schimbă de trei ori limba: când franceză, când engleză, când română. îmi spune: „Nici nu știu în ce limbă am să mor. Dacă fac un Alzheimer, n-o să mă-nțeleagă nimeni/”

Scrisori către... este o carte despre, ei bine, da, despre suflet, dar despre unul care a trecut prin vămile spiritului și care vorbește altfel decât prin scâncete, exclamații, văicăreli sau entuziasme despletite. El nu spune nici „te iubesc”, nici „mi-e dor”, nici „mi-e frică”, nici „mi-e urât”, ci acestea toate apar prin ricoșeu din propriul lor comentariu secund, transfigurate de graba de a ocupa un loc în spațiul unui discurs. Totul, până la urmă, este o chestiune de „a-ți da sufletul”, dar ceea ce contează e patul de vorbe și idei pe care îți așezi ofranda. În viață plângi, dar în scris n-ajunge să declari că plângi și nici să spui „uitați-vă la mine cum plâng de ușor”,

ci trebuie să spui *cum* plângi și cum se-ntoarce plânsul asupra ta și asupra lumii tale, *devenndființa* ta de plâns. Ceea ce-nseamnă că, pentru „a-ți da sufletul”, trebuie să ai cheia potrivită pentru a intra în încăperile lui. A avea cheia sufletului tău este lucrul cel mai greu din lume și tocmai de aceea „a-ți da sufletul”, *discursiv și explicativ*, e un lucru care se petrece arareori.

Vor trebui să treacă zeci de ani de discuții nesfârșite și negocieri cu sufletul. Și poate că, într-o bună zi, el va lăsa să-ți cadă în palmă, așa cum cade bănușul aruncat în palma unui cerșetor, una dintre cheile lui. Și de-abia din clipa aceea vei putea „să-1 dai” celorlalți.

Gestul acela prin care, la capătul fiecărei zile, stingi lumina și-ți faci curaj să plonjezi din nou în întunericul singurătății tale. Pentru că întunericul te lasă, lipsit de apărare, față în față cu tine însuși.

Am visat-o, după cincizeci de ani, pe fata cu ochi verzi, eroina povestirii *Crinii din clasa întâi de liceu*. Totul se petrecea în culori pastel. Era transfigurată de frumusețea personajului care devenise între timp: era *de două ori* mai frumoasă. Stăteam amândoi pe malul poveștii noastre și ne contempnam, cu îngăduință și tandrețe, siluetele de adolescenți. Și tot în vis, privind-o, spuneam: „- Dacă am putea reîncepe totul, totul, dar cu înțelepciunea vârstei târzii!” „- E imposibil, mi-a răspuns, e imposibil. Totul a

, atârnat de neînțelepciunea vârstei de atunci. N-ai înțeles nimic.”

Cartea filozofului daoist Zhuangzi începe cu povestea păsării Peng. „Spinarea ei se aseamănă cu munții Taishan; aripile ei se aseamănă cu norii ani-nați pe cer. Se rotește în vârtej ca un corn de berbec, se înalță la nouăzeci de mii de *li*, despică norii și aerul și, purtând în spate cerul albastru, își urmează drumul spre miazăzi până la Marea de Sud. Pitpalacul Chi, râzând de pasărea Peng, spuse: «Unde se duce? Eu mă înalț într-un salt, dar nu străbat mai mult de câțiva pași. Cobor și plutesc printre ierburi și flori. Așa ajung la capătul zborului. Dar unde se duce ea?»” Iar filozoful conchide: „Aceasta e diferența dintre mic și mare.”

Pasărea Peng este trezirea zburătorului ratat din noi, proiecția măreției noastre levitaționale. într-o bună zi, ne plictisim să țopăim prin viață ca pitpalacul Chi. Orice gând întors asupra noastră este începutul călătoriei *în zbor* a păsării Peng.

Nici un filozof n-are liniște până nu își „confirmă” o idee trimițând-o către propriul ei eșec.

Nu văzusem niciodată un cadavru. Orice mort, pentru mine, nu exista decât în măsura în care fusese absorbit în scenariul morții: înălțat pe năsalie, cu trupul pierdut între valtrapuri, cu chipul frumos îmbălsămat și cu mâinile împreunate cuviincios pe

piept, mortul nu era pentru mine decât un *ornament al morții*. Cadavrul nu avea istorie. Nu știam ce se întâmplase cu el din clipa expirului și până la înălțarea pe pedestalul morții care e sicriul. Nu văzusem niciodată un trup mort și niciodată nu simțisem frigul celui dispărut trecând prin căldura mâinii mele.

Toate astea până în ziua în care Petru, murindu-i tatăl, m-a rugat să trec pe la el și să-l ajut să mute trupul din pat în coșciug. M-am dus, încercând să nu-mi reprezint dinainte nimic și simțind totuși pe drum cum un frison urcă periodic în mine. Am intrat în cameră, privind doar cu coada ochiului spre pat. Trupul tatălui era îmbrăcat și încălțat și nu m-am putut împiedica să nu mi-l imaginez pe Petru, cu aerul lui ușor robotizat, îngenuncheat lângă pat și chinându-se să-i facă mortului nodul la cravată. „- Ce trebuie să fac? am întrebat, cu vocea sugrumată de emoție.” „- Ai să-l apuci de picioare, iar eu de umeri”, mi-a răspuns Petru. Și, văzând că eram speriat, a adăugat: „Poți să te uiți în altă parte, dacă vrei să nu-i vezi fața. Dar, zău, Gabriel, ce Dumnezeu, nu te purta ca un copil! Hai, la treabă!” Vioi, s-a îndreptat spre pat și, cu un aer hotărât, și-a înșfăcat părintele de umeri, făcându-mi semn să-l apuc de picioare. Sicriul era pus pe masa din mijlocul camerei. A mai spus „un!, doi, trei” și-n clipa următoare, aproape cu un „hei-rup”, am instalat cadavrul în sicriu.

Câțiva ani mai târziu, în dormitorul din Dr. Lister al părinților mei, mă aflam în fața patului în care tatăl meu închisese ochii cu câteva minute în urmă. Cumnatul meu îmi adusese un burete și un vas cu

apă. Le-a pus pe noptieră și mi-a spus scurt: „- Dezbracă-1 și șterge-i trupul.” Ușa s-a închis în urma lui. Mama și sora mea așteptau într-o cameră alăturată. Mi-am privit părintele. între noi nu existase tandrețe. Afețiunea unuia pentru altul fusese bine pitită într-o răcliță a sufletului pe care nici unul dintre noi nu apucase să o deschidă în timpul vieții. Nu mă îmbrățișase niciodată, nu mă mângâiasse niciodată, nu cred măcar că mă atinsese vreodată. Ce ciudat, îmi spuneam, privindu-l, că eu, acum, va trebui să fac în moarte ceea ce în viață nu făcusem niciodată: să-l ating, să-i trec mâna cu buretele umed peste tot trupul gol! Doamne, ai milă de mine, nu am să pot!

Și-atunci mi-a venit în minte Petru, prietenul cu cincisprezece ani mai vârstnic, „fratele” mai mare. El nu stătuse pesemne nici o clipă pe gânduri când trebuise să facă ceea ce așteptau ceilalți acum de la mine. Deci asta se-ntâmplase în culisele acelei zile, în orele care precedaseră scena urcării cadavrului, din pat, în sicriul de pe masă... Nodul la cravată venise la sfârșit, iar începutul fusese acesta. Și, cu o tandrețe al cărei gust nu îl simțisem până atunci niciodată, am început să desfac cu o mână nasturii de la bluza pijamalei tatălui meu, în timp ce cu cealaltă am luat buretele și l-am înmuiat în apă.

După ce a văzut emisiunea pe care am făcut-o cu Horia Patapievici despre Petru Creția, pornind de la lumea homerică și Ahile, o prietenă îmi spune că am practicat vreme de un ceas o operație de auto-dezvăluire involuntară: patima cu care am vorbit

despre „sentimentele primare”, inaugurale, de tip homeric (mari, pentru că netocite) trăda în permanență năzuința mea către o lume afectivă împinsă la extrem. Or, lucrul acesta este periculos, cum periculoasă este orice utopie, îmi spunea prietena.

Mă gândesc câtă dreptate are. De mai multe ori de-a lungul anilor am folosit, scriind, cuvântul „crâncen” („Ce crâncene prietenii visam!” sau: „Visam crâncene iubiri.”) Or, asta este o sursă sigură de nefericire, pentru că, ghidându-te în viață după utopia sentimentului colosal, riști fie să-1 treci cu vederea, când acesta ți se înfățișează în umilul vieții obișnuite, fie să-1 obții doar rapsodic, neputând să fii tu însuși tot timpul la înălțimea utopiei pe care ai făurit-o ca normă sentimentală (ești prea mărunț pentru ea). Din acest punct de vedere, toată viața mea este suita unor întâlniri ratate cu absolutul și, de aceea, un sir de nefericiri.

Moartea face parte din economia absolutului, pentru că atingerea oricărui ideal presupune dezlegarea de contingentul vieții reale. De aceea, pentru că eroii tragici operează cu idealul, deci evoluează pe terenul absolutului, în tragedii se moare abundant și, oarecum, fără regrete. Moartea pare să fie aici paznicul idealului.

Mă aflu la Timișoara. Sunt invitat la o emisiune TV. „Bună seara, dragi telespectatori. Invitatul nostru, domnul Gabriel Liiceanu, va lansa mâine volumul domniei sale, *Scrisori către fiullui*.”

Aprilie 2009. Sunt cu Răzvan Vasilescu la sediul unei corporații bucureștene, unde am fost invitați să vorbim despre *audiobook-uri* și să lansăm ultima apariție, *Metamorfoza* lui Kafka în interpretarea lui R. V. Gazda noastră îi dă cuvântul actorului. Stăm unul lângă altul pe o canapea, în fața unei săli în care nu se află mai mult de treizeci-patruzeci de persoane.

Cu coada ochilor trasă în jos, cu chipul cenușiu și inexpresiv, cu o geacă aruncată peste el în dorul-lelii, Răzvan Vasilescu pare să descindă direct din *Parfumul* lui Siiskind. Este Grenouille, după ce-și aplicase pe trup unul dintre mirosurile fabricate de el anume spre a-1 face să treacă prin lume neobservat. Răzvan Vasilescu este inaparența personificată. E atât de șters, încât devine invizibil. Când i se dă cuvântul, rostește de altminteri într-o doară câteva vorbe, în care spune că nu are mai nimic de spus și că de fapt nici nu e treaba lui să spună ceva. Lasă să se înțeleagă că el însuși e ceva care n-are nume, că nici măcar „actor” nu e potrivit să i se spună... După care tace, retrăgându-se din nou în inaparența lui. Eu, în schimb, vorbesc. Și vorbesc, și vorbesc... Căci treaba mea e tocmai să vorbesc, nu-i așa? Oamenii aceia au venit să ne asculte, trebuie să le oferim ceva. Eu nu pot să le dau, asemeni lui Răzvan Vasilescu, câteva vorbe doar și apoi tăcerea mea. Ar fi nepolitic, nu? Așadar, mă opresc după vreo cincisprezece minute, sugerând că ar urma, eventual, să le răspundem la întrebări.

Și-atunci s-a întâmplat ceva ce n-am să uit niciodată. Silueta nedefinită aflată pe canapea în stânga mea a ridicat scurt mâna. „- As vrea mai întâi să

vă spun o povestire de Cehov. Durează zece minute." Deasupra lui plutea alt parfum, nimeni nu ar fi putut să spună când își dăduse cu el, dar liniștea care crescuse dintr-odată în sală nu lăsa loc de îndoieli. Tăcerea care a precedat începutul povestirii a fost scurtă, însă lumea îi aparținea deja, noi toți îi aparțineam și eram pregătiți să-1 lăsăm să facă cu noi tot ce-ar fi voit, deși, în fond, nu făcuse încă nimic. Atâta doar: ridicase mâna și spusese că ar vrea să ne facă să ascultăm o povestire. De unde îi venea autoritatea pe care o instalase în sală ca pe un decor nevăzut?

Povestirea a început. Însă senzațiile nu se pot povesti. Nu se pot povesti frigul, caldul, căderea în iarbă a picăturilor de ploaie, privirea agățată de un tablou. Sigur este doar că plecaserăm cu toții din sala aceea de conferințe, cu scaune nichelate și plafonul înalt, modelat în romburi albe și gri. Dovadă chipurile noastre. Având privilegiul de a-i privi pe cei care ascultau, puteam urmări pe fețele lor totul: ochii care se măreau de plăcere, buzele întredeschise, apoi râsul, apoi chipurile care împietreau deodată, semn că toți cei de față voiau să nu scape nimic din ce se întâmpla în spațiul acela ce se deschisese de la o clipă la alta sub ochii lor și-n care nu le venea să creadă că ajunseseră, iată, dintr-odată, hop, pe nepusă masă, la simpla deschidere a gurii cuiva, spațiul acela care nu era altul decât... biroul lui Egor Fedorici Șmahin, președintele Adunării Zemstvei. Cum de ne adusese Răzvan Vasilescu tocmai acolo, dar așa, în două clipe, cu hăt, mai bine de o sută și ceva de ani în urmă, și-n altă țară, și-n fața unui om pe care nu-1 cunoscuserăm până atunci? Tocmai rămăseserăm cu gura

căscată la Egor Fedorici, care, nemaștiind cum să urnească timpul mai repede din loc până să poată pleca la partida de vinț din seara aceea, era pe punctul de a scoate din raft o povestire a lui Turgheniev și de a se așeza în fotoliu să citească. Și când, nu după multă vreme, Egor Fedorici a adormit cu cartea lui Turgheniev pe burtă, iar valetul Iliușca a intrat în vârful picioarelor în cameră ca să-1 învelească pe boier cu pătura, Răzvan Vasilescu a tăcut. Parfumul cu care-și dăduse și care ne-nvăluise pe toți îl făcea să strălucească acum asemeni unui zeu din *Iliada*. Voiai să-i mulțumești și nu știai cum, să-1 mângâi, să plângi, în cele din urmă să-1 devorezi, așa cum pățise Grenouille când, în locul unei picături, turnase pe el tot flaconul de parfum care inducea în oameni nevoia de a adora, lăsându-se *sfâșiat din iubire* de acei sârmani cerșetori care-și încălzeau mâinile, noaptea târziu, în jurul unui foc, într-o mahala a Parisului.

În seara aceea, aflându-mă încă sub comoția celor zece minute provocată de Răzvan Vasilescu, am avut pentru prima oară o imagine a extraordinarului pe care-1 reprezintă existența actorului pe pământ. Și-atunci mi-am adus aminte de *mila* de care vorbește Kafka în *jurnalul* său, „mila pe care ne-o trezește destinul trist al atâtor eforturi nobile și, întâi de toate, al strădaniilor noastre”. Iar mila aceasta, spune Kafka, este „în primul rând atașată de actori”. Căci, dintre toți artiștii, actorul îi reprezintă în chip nemijlocit pe toți cei care, prin cuvinte sau altfel, exprimă faptul că lumea *reală* ne este, omenește,

insuficientă, drept care trebuie să vină printre noi cineva dăruit cu darul de a ne scoate de-acolo.

*

Horia Bernea e cel care m-a făcut să devin conștient de valoarea pe care o are, în economia facerii finale, timpul pierdut. Odată, aflându-mă în atelierul lui, mi-a arătat cum, înainte de-a-ncepe să picteze, se învârtea de colo-colo, făcând lucruri care nu aveau nici o legătură directă cu pictatul. Și cum, după ce se scurgea în felul ăsta o bună bucată de vreme, se punea pe pictat cu o feroare de nimic anunțată.

În cazul scrisului, ora pe care o pierdea Bernea poate deveni chiar și o lună, o lună în care nu poți pune alături două cuvinte. Și-apoi, pe nepusă masă, totul începe...

E uimitor cum poți fi uneori citit. După apariția *Scrisorilor către fiul meu*, un cititor mi-a cerut rețeta sufleului de dovlecei cu sos de roșii, despre care spun în treacăt că era mâncarea preferată a băiatului meu.

Seara, înainte de a adormi, citesc în pat vreme de două ore, combinând lecturile asemeni mâncărilor la o masă bună. Astăzi mi-am încheiat ziua cu ultimele treizeci de pagini din *Povestea târfelor mele triste* a lui García Márquez - povestea întâlnirii cu moartea în acordurile unui eros triumfal trăit la 90 de ani! -, apoi cu pagini din *Jurnalul* lui Kafka, și am adormit după un capitol despre restaura-

rea erosului în Renaștere, din splendida carte a lui Anders Nygren, *Eros și agape*.

*

Ne înmormântăm unii pe alții la nesfârșit.

În fiecare seară întârzii cât mai mult momentul în care trebuie să adorm. Mereu mi se pare că mai am ceva de făcut, că tocmai în clipele acelea, când somnul se anunță, trebuie să mă agăț de propria mea trezie, de restul meu de viață. Încă o clipă, și încă una - până când cad răpus.

Ca să-ți dai seama dacă scrii bine, e nevoie să fii citat de un imbecil.

Cele mai mari victorii repurtate, în viața mea, asupra mea însumi: lăsatul de fumat și cucerirea singurătății.

Memoria îmi joacă tot mai des feste. Astăzi la curs am pomenit „tetrada” heideggeriană (uniunea pământului și a cerului, a muritorilor și a celor divini), referindu-mă la *Originea operei de artă*, când de fapt ea se află în *Construire, locuire, gândire*. (Un doctorand mi-a atras atenția.) Ambele texte le-am tradus în urmă cu treizeci de ani și le știam pe atunci cuvânt cu cuvânt. Dar asta nu e nimic. Pentru un seminar, a trebuit să-mi *conspectez* propriul text, pe care îl scrisesem cam tot pe atunci.

Ce spectaculoasă „depopulare” a creierului, ce tendință de „revirginizare” a lui! Sau poate e vorba de o evacuare a tot ce nu te mai interesează, a unor simple cunoștințe muzeale care trebuie să se retragă pentru a lăsa locul liber conștămurilor de viață, felului în care fiecare dintre noi, trecut de o anumită vârstă, începe să-și rumege existența. E nevoie pesemne de un anumit grad de ramolism pentru a-ți redobândi un potențial de gândire amorțit de-a lungul „anilor de studiu”.

Citind monografia lui Anthony Burgess despre Shakespeare, dau (la pagina 32 a ediției românești) peste o greșeală grosolană: autorul vorbește despre copilul de sclav din Platon care, „sub blânda îndrumare a lui Socrate”, ajunge să demonstreze teoreme geometrice complicate (ceea ce-nseamnă că, de la naștere, sufletul are înscrisă în el întreaga cunoaștere). Și Burgess trimite la dialogul *Phaidon*. Or, povestea cu copilul de sclav și sufletul atoateștiutor se află în *Menon*, și nu în *Phaidon*.

Tocmai mă pregătesc să-1 îngrop pe Burgess în disprețul meu (mai-mai, de silă, să închid cartea), când îmi aduc iar aminte - și roșesc din nou și mă cuprinde, ca de fiecare dată când îmi amintesc, disperarea - de un *lapsus calami* cumplit din prima ediție a *Ușii interzise*. (*Calamus* înseamnă în latină „trestie” și, cu referire la materia din care era confecționat, „condei”. *Lapsus* - alunecare, cădere, rătăcire -, în expresia *lapsus calami*, trimite așadar la erorile făcute „din fuga condeiului”.) în *Ușa interzisă*,

pomenesc la un moment dat de „mitul lui Er” și fac referire - o, Ceruri! - la dialogul platonician *Gorgias*, când de fapt mitul lui Er reprezintă - după cum bine știe toată lumea, îmi vine să adaug - faimosul final al *Republicii*. Pe un clasicist, comiterea unei asemenea erori îl poate face să se sinucidă. Cum a avut aici loc „fuga condeiului”?

În ambele dialoguri există câte un mit privitor la „viața de apoi” și, în ambele, există un scenariu al Judecății de Apoi. În *Gorgias*, sufletele celor morți se prezintă în fața judecătorilor lui Zeus dezbrăcate de trup, pentru ca rănilor ticăloșilor făcute în timpul vieții și cicatricile lor să poată fi clar văzute. În schimb, în mitul lui Er din *Republica*, în joc este libertatea alegerii vieții, pentru că fiecare suflet, venind, cu experiența vieților anterioare, spre o nouă încarnare, își alege singur viața viitoare și, astfel, *daimonul* (zeul) sub care urmează să se așeze. De aceea, el nu-i poate învinovăți pe zei și soarta pentru viața pe care o va duce, de vreme ce el singur, din toate viețile posibile, și-a ales noua viață. („Nu un Daimon vă va alege pe voi, ci voi veți alege Daimonul. [...] Vina este a celui care alege, zeul este nevinovat.”)

Orice *lapsus calami* este palma pe care o primim de la destin pentru trufiile noastre culturale trecute. (Student la Clasice fiind, îmi corectam sever profesorii la seminar, când se întâmpla să-i încurce pe presocratici între ei.) Reiau lectura monografiei *Shakespeare*, nu numai înduioșat de astă dată de eroarea lui Burgess, dar și plin de o anume grațitudine față de el. Nu sunt, așadar, singur...

Orice călătorie către tine însuși este plină de sus-trageri și disimulări. Ce ciudat că tocmai ceva din tine trebuie să se apere împotriva ta însuși!

Poate că nu e adevărat că nu suntem în stare să ne cunoaștem. Dar poate că ceea ce descoperim, cunoscându-ne, e atât de puțin flatant, încât preferăm să spunem, pentru a nu da ochii cu noi, că nu ne cunoaștem.

Ceea ce simt și, poate, și ceea ce gândesc nu mă deosebește prea mult de ceilalți oameni. Și, totuși, ceva mă deosebește de ei: faptul că eu scriu și că, astfel, fixez ceea ce la ei dispăre și se risipește asemeni unui vis, la câteva minute după ce te-ai dat jos din pat.

Sunt ca un proprietar nesătul. încerc în fiecare zi să fac rost de încă o bucată din teritoriul infinit al ființei mele, știind că niciodată nu voi reuși să intru, până la capăt, în posesia lui.

Scriind despre mine îmi *răs-cumpăr* de fapt viața pe care, trăind-o doar, o pierd în uitare. Cu m am puțin timp, încep să mă plimb prin ea încoace și-ncolo, împrejmuiesc câte o bucată, o duc cu mine și o instalez în „jurnal”. Asta cred că trebuie înțeles prin „a-mi cultiva grădina”; grădina infinită a eului meu. *Dixi*

et salvavi. Numai *spunându-ți* viața și-o poți salva. Viețile „nespuse” sunt vieți ce cad în paragină. Cu timpul, ele se întorc în hăul din care au venit. N-ai observat că fiecare om, până la urmă, vrea să-ți povestească viața, s-o smulgă din ghearele uitării? Să înalțe, din cuvinte, casa vieții sale?

Era într-o lună de aprilie a anilor 70, când mi-am cumpărat un disc cehesc (pe-atunci, la librăria Kretzulescu, nu existau decât discuri venite de la cehi și ruși) cu cele două concerte de pian ale lui Chopin. Am venit cu discul acasă, era dimineață și florile albe ale corcodușului aflat în fața terasei stăteau să intre pe geam. Am dat drumul *pick-up-ului* și primul concert al lui Chopin a pătruns în toate cotloanele micului meu apartament. De-atunci, oriunde ascult muzica aceea mi-e imposibil să nu-mi pătrundă în nări mirosul reavăn al primăverii, să nu îmi apară în fața ochilor flori albe și un disc negru cu eticheta albastră, imprimată cu litere argintii.

Dacă lumea este povestea lui Dumnezeu, iar dacă omul este făcut după chipul Lui și după asemănarea cu El, atunci suprema datorie a omului ar fi *să povestească*. Să spună povestea lumii *lui*.

Lucrul cel mai greu: să faci un personaj din fiecare tresărire a ființei tale.

Sunt un „filozof apostat, autorul unei erezii care readuce gândirea în viscere. De aceea mă simt bine cu Cioran.

Când cel mai important viitor turnător al lui Noica și al meu a devenit turnător, a primit numele de „sursă” *Cristian*. În familie și între prieteni era *Tavi*. Așa-l alintase pesemne mama lui când era mic, așa-i spuneau acum soția și prietenii: Tavi. Dar prin contractul făcut cu Securitatea devenise, peste noapte, Cristian. Primise o nouă identitate.

În *Poezie și adevăr*, Goethe spune că a atenta la numele cuiva, stâlcindu-l sau maimuțărindu-l, e un lucru grav, pentru că numele face parte din ființa unui om așa cum face parte pielea din trupul lui. Ea e hrănită din adâncul organismului. Dovadă stă și faptul că, atunci când îți iei un nou nume, înseamnă că te-ai mutat, cu întreaga ta existență, în altă ordine a lucrurilor. Că ai devenit altul și că, de fapt, născându-te din nou, ai renunțat la cel care fuseseși până atunci. Așa se întâmplă, de pildă, când intri într-un ordin monahal: „Răzvan Noica” devine „părintele Rafail”, „N. Steinhardt” devine „părintele Nicolae”. Dar asta se întâmplă prin botez, la lumina zilei și este un lucru adus la cunoștința tuturor. La fel și când e vorba de pseudonime culturale: matematicianul Charles Lutwidge Dodgson devine scriitorul Lewis Carroll.

Informatorul, în schimb, primea un nume nou *pe ascuns*. Botezul se făcea într-o cameră conspirativă sau în biroul ofițerului care-i devenea „naș”. El rămânea pentru ceilalți cel care fusese și până atunci

și totuși, din umbră, devenea un altul. Rămânea „Tavi” și devenea totodată „Cristian”. De câte ori va fi tresărit Tavi auzindu-și numele de cod rostit întâmplător pe stradă, într-un tramvai sau într-un cerc de cunoscuți? E limpede că se scinda interior și devenea ambiguu, o ființă de noapte și lumină, dublu în chiar esența lui. Efectele erau devastatoare nu numai pentru cei din jur, care continuau să creadă că au alături un prieten sau un coleg, când de fapt aveau în el, sub forma unei aparențe umane, privirea murdară a Securității strecurată în viața lor. Dar chiar și pentru cel intrat în noul Ordin cezura existențială trebuie să fi însemnat ceva. Cum va fi fost, când, pe sutele de pagini ale „notelor informative”, se semna cu numele lui secret? Și-l asumase, îi pătrunsesse în carne, iar când stingeau lumina înainte de a adormi, Tavi și Cristian se priveau o clipă peste umăr urându-și „noapte bună”.

Nostim e că Tavi-Cristian, care era „cercetător științific” gradul I la Institutul de Filozofie al Academiei, specialist în „ateism” și redactor-șef al *Revisiei de filozofie*, nu publica nimic. Era total steril. Când l-am descoperit, mai întâi în dosarul meu, apoi în cel al lui Noica, prezent cu sute și sute de pagini de „Note informative”, am înțeles ce se întâmplase: stilul lui se formase pe denunțuri în marginea articolelor și cărților noastre. Le explica securiștilor de ce anume tot ce scriam noi nu era „pe linie”, de ce era „învechit”, „evazionist” și, până la urmă, un pericol pentru „orânduirea socialistă”. Omul nu mai putea scrie altfel, nu mai putea atinge nici măcar ținuta

minimală a unui articol de revistă sau a unei anodine note de lectură. Denunțurile repetate, invectiva ideologică curentă și „demascările” îl castraseră ca autor, îl sterilizaseră complet. Opera lui, ferită de ochii lumii, avea ca public-țintă pe ofițerul de securitate. Ea se năștea sub formă de „Note”, care variau între două și zece pagini, prinse între copertele „dosarelor de urmărire informativă”. Va fi fost poate mândru de hărnicia lui de taină. Turna tot cu o ură rece. De la idei pe care nu le înțelegea și pe care le prezenta contorsionat pentru a deveni periculoase și până la detaliile psihologice din relația sa cu victima. Consemna ceea ce-i părea a fi un început de prietenie din partea „obiectivului” sau faptul că acesta, făcându-i informatorului o vizită acasă, avusesse o discuție caldă cu fetița lui. Vorba lui Noica: România sub comuniști ar fi arătat mai puțin prost dacă am fi avut informatori mai buni.

Cad peste volumul Hertei Miiller *Regele se înclină și ucide* și am revelația că *așa* aș fi vrut să fac eseu, venind de la literatură spre idee, și nu invers. La Herta Miiller *obiectele*, și nu ideile, sunt personaje principale (o batistă, o piesă de șah scofâlcită, un pantof roșu etc), iar la universalul dezolării, fricii sau singurătății se ajunge după ce vămile concretului au fost plătite. Toate aceste „idei” vin spre noi de pe cărări neașteptate ale vieții, apar abia ținându-se pe picioare, cu hainele pline de praf, proaspăt scăpate din buimăceala jocului lumii. Fiecare eseu al Hertei Miiller lasă o pată de culoare pe creier, în

timp ce multe din paginile mele se proiectează pe ecranul minții în alb-negru.

În timp ce scriu, aud bubuituri îndepărtate și continue, venite dintr-un cer negru, care nu se hotărăște să plouă. În același timp, simt bolboroseli în burtă. Mi se pare că unele sunt ecoul celorlalte și, deodată, mă simt conectat la univers. Nu fac decât să reproduc, adunate în pumnul stomacului, bolboroselile cerului.

În aceste pagini, ceea ce s-ar numi „sufletul meu” apare întotdeauna agățat de un gând. El nu e niciodată *gol*, nu este niciodată „suflețel”. El nu se mulțumește să spună „ah!” și „oh!”. Orice exclamație este aici convertită la discurs și transformată, astfel, într-un *comentariu* de viață. Ceea ce-nseamnă: într-un gest cultural.

12 iunie 2009. Virgil Ciomoș vine la lansarea *Scrisorilor către...*, care are loc la Cluj, cu o epistolă în care mi se adresează de pe poziții „teologic-lacaniene”, dacă mă pot exprima astfel. Din perspectivă lacaniană, descoperă - lucru profund adevărat și care mă surprinde prin finețea observației - că marea absență din peisajul afectiv al cărții este figura tatălui, „a celui care mi-a dat numele”, a celui pe care nu-l caut nici ca pe Tatăl însuși, nici ca pe părintele carnal. Memoria tatălui este pur și simplu blocată în *Scrisorile* mele, ca și cum linia paternă s-ar deschide, lipsită de orice precedentă, abia odată cu

mine. Din cauza asta par, la rândul meu, un tată nesigur pe el. Adevărul este că, de la o anumită vârstă, n-am făcut decât să-mi caut părintele spiritual, pe cel nerepresiv și permisiv, după care am tânjit fără să știu în copilăria și adolescența mea.

Mi-am iubit fiul prea mult ca să fi dorit să-l fac să apară. Dar soarta a vrut altfel. Acum, fiind, îmi iubesc, desigur, dar cu conștiința vinovată că am fost amestecat în venirea lui *aici*. Toate nefericirile lui se întorc, ca un bici metafizic, asupra mea.

Deosebirea pe care o face limba română între „tată” și „părinte”. Tatăl meu mi-a fost tată, nu părinte. Noica nu mi-a fost tată, dar mi-a fost părinte. Tatăl îl primești, părintele îl alegi. Rareori există o splendidă coincidență între cel pe care îl primești și cel pe care-l alegi.

Detaliile sunt particulele ultime ale literaturii. Dincolo de ele nu mai există decât preființa autorului, alcătuită din necunoscut și indicibil, care încearcă cu disperare să prindă ființă.

Efortul de a ne întoarce către noi, de a ne vedea *asa cum suntem*, este aidoma cu acela pe care l-ar face cineva când s-ar uita la el cu nasul lipit de oglindă. Nu ar vedea decât forme care se suprapun și con-

jururi neclare. Suntem prea aproape de noi pentru a ne putea cunoaște.

Dar dacă vom încerca să ne înțelegem comparându-ne cu felul în care arată ceilalți? Cel mai adesea ne vom liniști, desigur, cu gândul că noi nu suntem *chiar atât* de abjecți. Se poate însă întâmpla ca, într-o fulgerătoare tresărire de luciditate, într-un ceas fără speranță și fără amăgiri al vieții, să recunoaștem că de fapt nu există ticălos mai mare ca noi. Poate că de-aici ar trebui să înceapă construcția oricărui discurs etic.

întâlnire cu un necunoscut. Am scris, în fond, o carte despre indisponibil, despre sustragere, despre intimul care ni se refuză: „Aproapele ne e cel mai departe.” Această vorbă tulburătoare a lui Heidegger spune de fapt tot. Necunoscutul cu care ne întâlnim clipă de clipă e *prea aproapele* nostru.

Dacă ne-am putea vedea viața ca pe un ecran, pesemne că ne-am speria și ne-am hotărî, din clipa aceea, să trăim altfel. Dar, nevăzând-o, spunem că filmul care suntem și în care trăim e bun.

Gândul lui Rilke că, ajungând în proximitatea morții, în sfârșit n-o mai vedem, în vreme ce până atunci, „de la distanță”, am avut-o tot timpul sub ochi. Și de-abia atunci, spune Rilke, ajungem să fim asemenea animalului, care, el, nu vede niciodată moartea, pentru că, de la bun început, o are, mereu nevăzută, în spatele lui.

De câte ori, într-un film, mă întâlnesc cu personajul negativ, după primul moment de indignare și antipatie, în care visez toate pedepsele iadului pentru infamul de pe ecran, termin prin a mă întreba dacă, văzută dinspre Dumnezeu și cunoscută în toate cotloanele ei, viața mea, transpusă pe ecran, nu ar arăta poate la fel de rău. După care mă redresez și-mi întocmesc rapid inventarul faptelor bune pe care-mi imaginez că le-am făcut.

Privită din perspectiva dezastrului uitării (trăim mult mai mult decât ținem minte ce am trăit), o carte ca aceasta pare făcută din grămăjoarele de viață strânse în jurul câte unui gest de bunăvoință al memoriei, încerc să adun bucățile de timp împrăștiate în toate părțile, fără să știu ce anume, din chiar inima vieții mele, a făcut-o pe aceasta să sară în fărâme, să-mi dinamiteze prezumția eului. Tot ce se poate spune e că, de la un moment dat încolo, ne plimbăm printr-o mare ruină. Nu vedeți că toți vrem să ne povestim unii altora viețile, să le mântuim de uitare, să recompunem *planul* care ne-a precedat și care ne-ar face să regăsim încăperile pierdute?

De la *Confesiunile* lui Augustin încoace, pesemne că cea mai mare expediție întreprinsă pe tărâmul sufletului propriu se află în *Cartea neliniștirii* a lui Fernando Pessoa. Nimeni n-a reușit, ca el, să descrie într-un stil mai înalt ceva mai plictisitor.

Sinceritatea unui jurnal nu ține de acuratețea dezvăluirii, ci de forma însăși a jurnalului, de faptul că el reproduce, prin exaltarea fragmentului, „haosul” gândurilor și stărilor noastre, care este în mult mai mare măsură conform fluxului real al conștiinței decât orice discurs construit tematic. Viața noastră spirituală se desfășoară total imprevizibil și niciodată continuu, ci *în salturi*. Mereu *ne trece ceva prin cap*, într-o colaborare total necontrolabilă dintre gânduri, amintiri, senzații și situațiile în care suntem puși. De aici și „caracterul palpitant” al vieții.

Ce am spus înainte nu își propune să micșoreze în vreun fel meritul unei minți capabile să construiască pe firul unei unice idei. Paleologu e, cred, cel care a spus undeva despre *Critica rațiunii pure* că e expresia însăși a virilității gândirii. Și numai cine nu a încercat măcar o dată în viață să scrie coerent zece pagini la rând poate împinge în derizoriu miracolul minții care guvernează continuitatea unei idei, fie că e vorba de eseu, roman sau sistem filozofic. Dar „viața spiritului” nu arată *naturaliter* așa, și orice arhitectură mentală rămâne un artefact.

Ieri, după ce m-am întors acasă de la o lansare de carte, eul-meu-însăpăimântat-de-ridicol m-a muștruluit toată seara. Am adormit într-un târziu, rușinat și amărât foc, convins, în urma sporovăielii continue a acestui eu insuportabil, că mă făcusem de râs. Întrebarea e: câte euri avem?

*

Tinerete fără bătrânețe... începe cu un șantaj. Lucrul uluitor este că pruncul care stă să se nască negociază însăși „starea de aruncare” (*Geworfenheit*), adică însăși condiția muritorului pe care nimeni nu-l întreabă vreodată dacă vrea să vină la viață **pentru a muri**. Paradoxul basmului constă tocmai în faptul că nemurirea este negociată de pe poziția imposibilă a unui viitor muritor. Vedem aici cum cel gata să se nască (și astfel dedicat morții) poate cere ceva ce nu face parte din codul ființei sale, iar, dacă acest ceva nu este obținut, el refuză să treacă din preființă în ființă și se retrage în neființa din care tocmai a ieșit, totuși fără să fi apucat **să fie**. Ca și cum inconvenientul nașterii fără nemurire ar permite refuzul nașterii în vederea morții. Așadar care e statutul fătului care-și negociază nașterea? E o preființă dotată totuși cu ființa târguielii. Ce lucru formidabil: să te poți târgui asupra „aruncării” tale în lume și, prin însuși acest fapt, s-o anulezi ca atare! E singurul caz de șantaj la adresa Tatălui din câte se cunosc.

Ce e frumos în *Tinerete fără bătrânețe...* e că între cei doi - copilul încă nenăscut și care pune condiții și împăratul doritor să aibă un fiu - cel matur și înțelept este fiul aflat încă în preființă, și nu tatăl, orbit de dorința egoistă de a avea un urmaș. „Nu te grăbi, pare că-i spune fiul tatălui care-l cheamă la viață. O venire pe lume nu se bate din palme. Stai mai întâi să vedem la ce mă chemi, unde mă inviți să vin. Nașterea mea e un lucru prea serios ca să-l tranșăm așa cum face toată lumea, pornind doar de la un brânci

al speciei. Crezi că e firesc să-mi ceri să mă nasc ca apoi să mor?” El îi cere socoteală tatălui pentru condiția în care acesta vrea să îl aducă și refuză din capul locului, prin plânsul său prelungit, termenii negocierii propuși de părintele său: împărăția, o fată frumoasă de nevastă - dar toate cu prețul morții. Nou și stupefiant este că el discută depășind destinul turmei de muritori pliat pe rațiunile „mai înalte” ale speciei. Ceea ce aduce el în discuție sunt **drepturile individului**, dintre care primul pare să fie dreptul la viață înțeles ca **drept la nemurire**. (Cum arăta o *manif* pe străzile Parisului pentru „dreptul la nemurire”?)

Umorul preferat al fiului meu: luarea la propriu a unor expresii sau a unor întorsături de limbaj. Când era mic și se făcea ora nouă seara, îi spuneam: „- Hai, Flipi, pune mâna și culcă-te!” - „Tata, tata, e-n regulă, dar nu știu cum să pun mâna ca să mă culc. Hai, arată-mi cum să pun mâna și să mă culc. Așa? Sau așa?” După care râdea fericit, minute în șir.

„Pe mormântul meu se vor ridica instituții.” Cuvintele astea, țin minte, rostite cândva la începutul anilor '80 de către un prieten care se stabilise la Paris de puțină vreme, m-au uluit. Cum putea cineva să-și diagnosticheze cu atâta precizie genialitatea? mă întrebam. Să-și gospodărească cu-atâta aplomb posteritatea? Ca să poată fi liber pentru o „producție” ce avea să uimească lumea, omul își luase un serviciu de portar de noapte, locuia într-o cameră

ponosită undeva în Saint Denis, trăia, întru totul, la limita precarității... Cel puțin aparențele geniului, ca să zic așa, erau deocamdată salvate.

L-am reîntâlnit după câțiva ani și mi-a declarat că lucrează la un roman care va zgudu lumea... Instinctiv, am început de-atunci să-l ocolesc. Au trecut de atunci treizeci de ani. Tot mai aștept romanul.

Nici un intelectual, astăzi cel puțin, nu poate să ajungă om politic rămânând intelectual, pentru că cele câteva valori pe care le-a moștenit de la Părinții omenirii nu suportă niciodată acomodările și compromisurile de care istoria are nevoie în cotidianitatea ei.

Sunt două propoziții ale lui Julien Benda care ar trebui să poată fi citite în holul de intrare al fiecărei universități din lume. „[Cărturarii] nu i-au putut împiedica pe laici [politicieni] să umple întreaga istorie cu vuietul urilor și al masacrelor lor; *dar i-au putut împiedica să aibă cultul acestor acte, să se mândrească cu înfăptuirea lor*. Putem afirma că, mulțumită lor, timp de două mii de ani omenirea a înfăptuit răul, dar a cinstit binele.” Așadar, tot ce au putut face intelectualii umaniști, cel puțin până la instaurarea fățișă, în secolul 20, a cultului crimei sub forma ideologiilor, a fost să-i transforme pe politicieni din cinici în ipocriți.

înclinația bărbaților de a-și imagina, înainte de a adormi, că țin în brațe trupul unei femei vine din

spaima de a păși singuri în moartea nopții și, compensativ, din nevoia de a intra în somn sub cupola principiului plăcerii. (Este acest lucru valabil și pentru femei? Sau ele au altă relație cu tărâmul morții și al nopții?)

Dumnezeu este un operator (logic) al spaimelor și speranțelor noastre.

Între Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, oricine îi cunoscuse ar fi jurat că Monica este spiritul dominator în cuplu. Răspundea de multe ori în locul lui, alteori părea că îi dă brânci în discuție, însoțindu-și imboldul cu un aer ușor zeflemitor („- Hai, Virgil, spune odată ce ai de spus...”), era mintea ironică, alertă și sfichiuitoare, capabilă de formulări casante și de verdicte fără drept de apel, inteligența dominatoare și purtătoarea de cuvânt a celor doi, începându-și nu rareori frazele prin „Virgil și cu mine...”.

Așa se vedea din afară. Am locuit însă de mai multe ori cu ei, în câteva rânduri la București, după 1990, când i-am găzduit, și o dată la Megeve, în Haute-Savoie. Într-una dintre seri, când Virgil se retrăsese în camera lui, rămânând să mai pâlăvrăgesc cu Monica, am asistat la cel mai frumos elogiu pe care cineva i-l putea face partenerului de viață. Mi-a vorbit de noblețea ființei lui, de sentimentele tari și pure care îl mănaseră în alcătuirea relațiilor privilegiate ale vieții, de felul în care se investea - fără rest - într-o prietenie, mi-a vorbit de intransigentele lui când cineva îl dezamăgea, de umorul lui, de pudorile și retractilitatea lui, de tristețile lui și

de nevoia de a-și împrejmu un teritoriu în care nu pășea nimeni, apoi de lecturile lui, de uimitoarele cunoștințe muzicale, de spiritul speculativ înalt și a terminat prin a-mi spune că ea era, pe lângă el, neînsemnată, chiar dacă știa că aparențele nu sunt astea. Numai că eu, eu trebuia să știu cum stau cu adevărat lucrurile...

Și, brusc, mi-am amintit pe Virgil Ierunca, sosind pentru prima oară după 1989 în țară alături de Monica și pășind, așteptați de o mare de oameni, în curtea din Calea Victoriei, la sediul Grupului pentru Dialog Social. Monica a vorbit preț de vreo cinci minute, apoi i-a trecut microfonul lui Virgil. Acesta s-a ridicat de pe scaun, a privit cu ochii lui albaștri sutele de oameni care veniseră să vadă minunea unor voci întrupate, a acelor voci în care ani la rând se investise tot capitalul lor de speranță și defulare, și a spus cu glas târăgănat și liniștit:

„Aici nu este «Europa Liberă».”

După care s-a așezat și a tăcut. A fost pesemne cel mai scurt și mai cuprinzător discurs pe care l-am auzit vreodată. Ar fi putut să spună: Iată, acum, aici, eu nu mai sunt cel care vă vorbește în numele unui post de radio pe care ani de zile l-ați ascultat pe ascuns. Acum vocea mea nu mai este vocea care rostea ceea ce voi așteptați să auziți. Acum pot vorbi direct în urechile voastre, libere să mă asculte, și în fața vocilor voastre, libere să îmi răspundă. Acum, pentru că nu vă mai vorbesc de la un microfon, suntem liberi unii în fața altora și liberi să stăm de vorbă. Dar toate astea el le-a spus în numai cinci cuvinte: „Aici nu este «Europa Liberă».”

Seara, la masă, Monica îl tachinează pe Virgil: „Bravo, Virgil, ne-ai făcut-o! Noi ținem discursuri, lumea aplaudă politicos, dumnealui se ridică, aruncă două vorbe și-i lasă pe toți cu gura căscată! Țasta e Virgil! Ce mai! Ne-a făcut-o!” Și spunea toate astea, în timp ce sorbea din vinul roșu, cu o mină plină de mândrie și satisfacție.

Stările pe care le provocăm în sufletul cuiva fără să știm de ele. Kafka, de pildă, povestește câtă rușine resimțea pentru micimea trupului său, când, copil fiind, trebuia, la strand, să se dezbrace în aceeași cabină cu tatăl său. („Eu slab, sfrijit, cu umerii înguști; el puternic, înalt, masiv.”) Tatăl îl zdrobea pur și simplu, spune Kafka, „prin simpla existență a trupului său”.

Mi-a venit în minte povestea asta și am tresărit când, zilele trecute, fiul meu m-a anunțat glorios că are în sfârșit, la 34 de ani, numărul meu de kilograme „de-atunci”. Și mi-a mărturisit că, în adolescență, trupul meu de mascul *bien bâti* îl speriasse și îi apăruse ca un ideal la care râvnise fără încetare. Mi-am sfârșit ziua meditând la coabitarea neștiută cu huiduma din noi.

Sunt o pasăre răpitoare. Mă ridic deasupra vieții mele, descriu ocoluri mari deasupra ei, apoi ocolurile devin din ce în ce mai mici, în sfârșit, mă las să cad pe un detaliu sau altul și, înșfăcându-l, plec cu el între gheare. Mă hrănesc cu trupul vieții mele. Incet-încet smulg fiecare bucată de carne din

el, fiecare zgârci, până când, în cele din urmă, nu va rămâne decât scheletul gol. Atunci îmi voi fi terminat jurnalul. (Memoria pe care am pierdut-o între timp mi-a împuținat prada.)

Problema teribilă a diferenței dintre noi și animale, care nu le-a dat pace lui Nietzsche, Scheler, Rilke, Heidegger... Tulburător în această diferență e că tot ceea ce pare superior în om față de animal este exact lucrul care-l împinge pe acesta pas cu pas spre pieire. Tocmai din cauza conștiinței care individualizează, omul nu se mai poate comporta unitar *ca specie*. Un roi de albine poate funcționa ca un singur individ, adică „rațional”, coordonat și atingându-și mereu țelul, pe când omul este o specie *dereglată*, în care fiecare individ sabotează întreaga specie tocmai prin aleatoriul (libertatea ca titlu de glorie!) pe care îl aduce cu sine pe lume. Istoria omenirii este expresia obiectivată a unui *comportament brambura*, irațional, incapabil de decizii univoce, total neprocedural. Fiecare individ, bucurându-se de libertate, poate gafa la tot pasul, afectând eficiența întregului. (Omul e singura specie care nu penalizează prostia, de vreme ce indivizii cu comportament aberant și dăunător grupului sunt eliminați în cazul celorlalte specii, dar trecuți cu vederea, dacă nu chiar promovați, la noi.) Devenind o specie care nu mai funcționează prin instinct (*recte* prin procedură infailibilă), umanitatea generează clipă de clipă iraționalul ca stare naturală a întâlnirii dintre conștiințele individuale animate de țeluri variate până la divergență.

*

În adolescență îmi notasem într-un caiet: „Iraționalul se naște la întâlnirea câtorva mii de conștiințe.” Propoziția asta e falsă. Iraționalul se naște începând cu întâlnirea dintre două conștiințe, dacă nu chiar prin întâlnirea fiecăruia dintre noi cu partea necunoscută din noi și cu efortul zadarnic de a ajunge la o interpretare coerentă a propriului nostru eu. Din acest punct de vedere, omenirea, pornind din străfundul ființei ei hermeneutice, este pe punctul de a exploda în fiecare secundă.

*

Singura dată când am pus piciorul în America, fenomenul care m-a izbit în felul de viață american a fost *mistica procedurii*. America era cea mai avansată societate pentru că se apropiase cel mai mult, pe această cale, de inteligența unei specii animale. Mai precis, *încearca să refacă eficacitatea instinctului pe calea inteligenței*. Eliminase și inițiativa prostiei păgubitoare, și pe cea a creativității cu efecte necontrolabile. (O operație medicală nu se putea face decât într-un singur fel pe tot teritoriul statelor americane. Ea nu depindea nici de geniul chirurgului, nici de inventivitatea lui, ci numai și numai de punerea în operă a unor gesturi prestabilite, verificate și perfect învățate și reproduse.) Faptul că până și o societate astfel organizată poate fi zguduită de crize nu face decât să retrimită la caracteristicile nefaste ale speciei umane și să confirme că, în condițiile de conștiință, individualitate și libertate, specia umană „nu se poate pune de acord”, așadar nu poate atinge în mod infailibil perfecțiunea grupului animal condus

de *Treiben*, de „puseul natural”. Ea este în permanență prada abaterii individuale de la un proiect natural prestabilit.

Echitabil ar fi ca toate minunile înfăptuite de indivizii umani pe versantul genialității omenirii să fie puse pe cântar cu toate crimele, războaiele și pierderile colosale produse în istorie prin comportamentul de-lirant („ieșit de pe brazdă”) al indivizilor care au acces la decizie sau care au întrupat monumentele de prostie și cruzime ale umanității. (Trebuie să avem curajul să punem în cumpănă un concert de pian al lui Mozart cu o zi din timpul Terorii.) **Toate** s-au petrecut înăuntrul unei specii în care a apărut fenomenul spargerii unei conștiințe specifice unitare în miliardele de fragmente ale conștiințelor individuale divergente. Acestea au făcut cu puțință, în virtutea divergențelor lor, deopotrivă creația și distrugerea infinite. Însă, în economia *globală* a speciei, versantul creativ nu-1 poate justifica pe cel distructiv. Altfel spus: o specie de criminali nu-și poate justifica existența prin faptul că, intermitent, produce genii. Splendorile umanității nu pot coabita cu ororile ei. În numele acestei incompatibilități omenirea nu are nici o justificare de a fi.

Omul e singura specie în care o generație poate distruge într-o clipă ceea ce generațiile anterioare creează și acumulează. Cum ar arăta o revoluție într-un stup de albine? Sau un furnicar în care o „dinastie” o înlocuiește pe alta, distrugând tot ce au înfăptuit dinastiile anterioare?

Chiar dacă, aflată pe marginea prăpastiei, omenirea ar produce un individ capabil să dea soluția salvatoare pentru întreaga specie, nu s-ar găsi nimeni care s-o poată impune. Un asemenea lucru ar presupune că, fie și pentru o clipă, omenirea ar fi în stare să dobândească o conștiință unică de specie (adică să funcționeze la nivel de specie *ca un singur individ*), ceea ce, odată cu ieșirea ei din animalitate, a devenit imposibil.

Prostia e ratarea deopotrivă a procedurii și a soluției inovatoare, eliberarea necontrolabilului din noi.

*

Ideologiile sunt formele structurate ale prostiei, ***prostie coagulată***.

Pentru ca o ideologie să poată funcționa e nevoie de două categorii de proști: unii care să o creeze, și alții care să o preia, să o repete din gură în gură și care, la o adică, să fie gata să o trăiască, cu abuzurile de rigoare, pe pielea lor și a altora. Primii sunt o combinație de prostie cu nebunie. Ceilalți reprezintă prostia pură.

Morala și logica încearcă să suplinească, fără succes, la nivelul umanului ceea ce instinctul face la nivel animal.

*

Am ajuns să-i disprețuiesc pe toți cei care, în româna de astăzi, spun „doisprezece ore pe zi” sau

care confundă „ca”-ul ipostazial (echivalentul lui „în calitate de”: „ca frate mai mare”, „ca student”) cu „ca”-ul comparativ („ca și tine, ador plimbările”) și care spun „ca și frate mai mare”, „ca și student”. Uneori, auzind aceste grozăvii, devin violent.

Visez ca la fiecare „ca și” greșit folosit să pot da palme.

Prostia ca balans perpetuu între fluiditate și împietrire: ori îți trec mereu prin cap ideile altora; ori ești zidit (încremenit) în mintea proprie.

Orice prostie are în ea ceva mineral, inflexibil, nemoale, nepufos; ceva rigid, țațoș și împietrit.

*

Rinocerizarea lingvistică a României: astăzi l-am auzit pe E.H. spunând la televizor „doisprezece grade”. Voi fi ultimul Beranger al limbii române, ultimul român care mai riscă o criză de epilepsie când aude de „ora doisprezece”, „ca și”, „vizavi de opinia ta”, „concluzionează”, „locație”, „face sens” și alte grozăvii ale „românei de tranziție”.

Am un amic care, în timp ce înfuleca o bucată de *pate defoie gras* stropită cu un pahar de Sauternes, declara fericit: „Sunt un altruist perfect pentru mine

însumi”. Cum de a reușit societatea să gestioneze egoismul feroce care zace în fiecare dintre noi?

Bătrânețea este viață filmată cu încetinitorul.

Orice încercare de a coborî cât mai adânc în tine eșuează într-o abstracție (sine, eu, caracter, identitate, temperament, personalitate etc).

Singura materie transparentă în cazul eului propriu este *suferința*. Pentru că, în rest, totul, în noi, ni se refuză ascunzându-se, totul apare la suprafață mințind. De aceea „necunoscutul din noi”.

„A nu crede” înseamnă să nu crezi nici în Dumnezeu, nici în om. într-unui pentru că, în ciuda tuturor religiilor lumii, nu reușește să existe, în celălalt pentru că, privindu-i istoria, e un prilej de dezamăgire.

Seara, când, de oboseală, nu mai pot vorbi, când nu mai am energia fizică necesară rostirii. Și așa, la orizontul crepuscular al vieții tale, se înfiripă singurătatea și tăcerea.

Cele trei poveri ale omului: libertatea, timpul și moralitatea. Despre povara libertății a vorbit

Dostoievski în *Marele Inchizitor*. Despre povara timpului a vorbit Cioran în *Căderea în timp*. Despre povara moralității am vorbit eu în *Ce ne facem cu calul negru?*

(Li citesc nota unui prieten și-l întreb dacă se înțelege că mă așez în mod ironic alături de Dostoievski și Cioran. „Nici vorbă, îmi răspunde. Oricine va citi va fi convins că ești megaloman.” Am răspuns că e în regulă. De fapt, ceea ce contează e care sunt cele trei poveri ale omului.)

„Dacă vrei să rămâi neînfrânt, nu intra în nici o luptă în care n-ai cum să fii învingător.” (Epictet)

*

Astă-seară, acasă, la telefon, cineva m-a scos în asemenea hal din minți, încât am început să rag până când vocea mi s-a frânt și am amuțit. Apoi am stat o oră, letargic, pândind semnele unui atac cerebral, nevenindu-mi să cred că se poate scăpa fără consecințe dintr-o asemenea formă de nebunie pigmentată cu răgete. După care, ca să-mi revin, am început să caut pasajele despre mânie din Marc Aureliu și, încet-încet, am simțit cum greutatea care-mi apasă fruntea dispăre.

Trăiesc într-o negociere perpetuă cu fiecare clipă a vieții mele. Pe cele mai multe dintre ele le rog să consimtă să se lase trecute în contul *pregătirii* pentru clipele în care urmează să fac „ceva important”. Iar pe acestea le amân, pentru că au de fiecare dată în

ele *ceva decisiv* care mă sperie. Urmarea este că îmi petrec majoritatea timpului în ne semnificativ.

*

O, cărțile și studiile de tinerețe, înțesate de trimiteri, referințe și note, menite, toate, să marcheze performanța vizibilă prin acumulare, să demonstreze faptul că eram inteligent și *pregătit* (nu era foarte clar pentru ce anume), că eram apt de o hărnicie care se hrănea din ea însăși și din dorința de a epata. Le-am cunoscut, cărțile acestea, am juisat solitar în marginea lor, mi-am împodobit trufia cu paginile lor. Astăzi, nu mai dau doi bani pe ele.

Le regăsesc acum la studenții care mi-au devenit doctoranzi și care ating culmi ale documentării și exhaustivității. Minți strălucite care ară pe ogoare străine, pălmași ai spiritului care se mulțumesc cu pâinea neagră a bibliografiilor lumii și cu răsplata celor cinci-șase inși care îi vor citi.

Vocile sufletului meu se sting pe rând, ca luminile într-o sală de spectacol. Dar pe scenă nu mai apare nimeni.

Cel mai frumos lucru pe care și-l poate imagina cineva este că are un înger ca prieten. Grecii îl aveau, se numea *daimon*. Trebuia să dai de el în interiorul tău, să-l descoperi, așa cum îți descoperi sângele pipăindu-ți venele, să-i auzi dintr-odată glasul înăbușit, venind de departe, pierdut undeva în adâncurile tale.

Singura problemă, cu îngerul acesta, era că puteai să-1 pierzi, așa cum poți pierde un prieten când îl dezamăgești. „Păstrează-ți-1 favorabil", spune Marc Aureliu. Când îngerul te părăsește înseamnă că ai făcut lucruri atât de urâte, încât îi este rușine să-ți mai fie prieten și fuge de tine. Spectacolul mizeriei ultime: să fii părăsit de îngerul tău. Singurătatea desăvârșită a celui părăsit de îngerul său. (Rugăciunea copilăriei mele, pe care trebuia s-o spun în fiecare seară înainte de a adormi, în genunchi, în pat, și cu mâinile împreunate, suna așa: „înger, îngerășul meu / Ce mi te-a dat Dumnezeu. / Eu sunt mic, tu fă-mă mare, / Eu sunt slab, tu fă-mă tare / Și-n tot locul mă-nsoțește / Și de rele mă ferește." Adevărul e că am rămas, de atunci, cu cea mai dătătoare de putere senzație: cea a însoțirii.)

Dumnezeu, îmi spune I., este atât de dorit de noi toți pentru că Lui nu trebuie să-I explici absolut nimic.

După fiecare moarte importantă din jurul nostru, rămâne să facem inventarul lucrurilor pe care n-am apucat să i le spunem celui plecat. Sentimentul oribil că nimic nu mai e de reparat și senzația sâcâitoare că de-acum vei locui într-o *omisiune vinovată*.

Horia Bemea, telefonându-i când lui Andrei, când mie, cu reproșul că nu stăm îndeajuns de vorbă. „- Bă, o să murim, bă! Veniți, bă, să stăm de vorbă, că o să murim!" A murit.

Măreția plânsului bărbătesc. Asprimea care-și trădează miezul de moliciune, slăbiciunea devenită virtute, adâncul cel mai adânc împins la suprafață, ca trupul contorsionat al zeului Okeanos țâșnind din apele fluviului.

Am psihologia unui dezertor care, încărcat de remușcări, revine mereu în linia întâi. De aici felul meu deconcertant de a alterna lungi perioade de apatie și dezgust social cu un activism isteric și recuperativ.

*

Dacă o limbă moartă, cum s-a spus, este aceea în care nu ai dreptul să greșești, atunci, în clipa de față, româna este cea mai vie limbă de pe pământ.

Totul, în viața mea din ultimii ani, a căpătat surdină. E ca și cum m-aș fi mutat dintr-o simfonie într-o sonată. Doar mintea s-a împlinit mai bine. Gândurile care urcă în mine au devenit, vorba lui Marc Aureliu, „frumoase ca încreșturile pe fruntea unui leu".

#

Marii intelectuali au fost onești. Au lucrat cu gândul la adevăr, nu la glorie, și nu au fost animați de dorința de a epata (Kant, Einstein, Cioran). La noi, recent, Alexandru Dragomir, Petru Creția. Toți par că, înainte de a intra în viață, au făcut, undeva, în culisele ei, un jurământ. De aici și senzația că nu au

avut de dat seamă nimănui, aici, pe pământ. „În fond, eu fac o teză de doctorat la Dumnezeu”, își notează la un moment dat Dragomir.

Era atât de îmbătrânit în rele, încât semăna cu o scârnă uscată. Nici măcar nu mai mirosea.

„Nimeni nu e de neînlocuit.” Ce ciudat! Toți oamenii din preajma mea sunt de neînlocuit.

*

Mi-e dor de Cioran. A revenit lângă mine, în timp ce transcriam (abia acum!), pentru o ediție completă a *Itinerariilor unei vieți*, interviul pe care l-am făcut cu Simone Boue în 18 noiembrie 1994. Se împlineau atunci fix cincizeci de ani de când cei doi se cunoscuseră. Doamne, ce capodoperă a umanității e omul ăsta, cât de departe a pătruns în *intimul negativ* al speciei noastre, în temeiul de „nimicnicitate”, ar spune Heidegger, pe care este ridicată specia noastră! Nimeni, ca el, nu a formulat vagul cu atâta precizie. În câteva rânduri, l-am simțit ca pe eul meu mai înalt, ca reușită a tot ce eu ratasem. Senzația că a apucat să spună, la nivelul speciei, tot ce aș fi avut eu de spus - *înaintea mea*. Uneori simt că îl îngân.

Înainte de a adormi, m-am pomenit exersând o temă de coșmar: o căutare continuă, febrilă și fără adresă precisă într-un univers ticsit de obiecte.

*

Noblețea lui Virgil Ierunca se manifesta și printr-o inaptitudine organică de a manevra obiecte tehnice. La scurtă vreme după ce s-a însurat cu Monica, în apartamentul din rue Cassini s-a ars o siguranță. „- Virgil, fă ceva!” i-a spus tânăra soție. Și Virgil a dat telefon la uzina electrică, cerând să vină cineva să schimbe siguranța. Îl speria până și perspectiva formării unui număr de telefon și, în ultimii ani ai vieții, nu mai folosea acest *device* de comunicare decât dacă Monica îi trecea receptorul.

Rareori mi s-a întâmplat să nu exprim *mediocru* ceea ce simt. Fericirea este talentul de-o clipă și, din acest punct de vedere, notațiile acestea reprezintă cazna mea de a fi, din când în când, fericit.

Când scrii, nu poți să exprimi decât o părțică din ceea ce simți. Rămâne să tragi după tine, întreaga zi, ca pe o purgație nedusă până la capăt, mâzga grea a neexprimatului.

Joi, 16 iulie 2009. Astăzi, în mașină spre Sibiu, am parcurs toată Valea Oltului, ascultând, iar și iar, cu sunetul dat aproape la maximum, *Lăudate Dominum*, din *Vesperae Solennes de Confessore* al lui Mozart, cunosprana Ursula Buckel. Este, cred, cea mai *desprinzătoare de lume* muzică din câte există. Ascultând, șoseaua, mașinile, apa, munții au intrat în fluiditate, totul dansa în fața ochilor mei și fugea îndepărtându-se,

până când am avut senzația că eul meu a rămas să se legene la nesfârșit, ca umbra unui catarg de pe un vas părăsit pe un ocean de tristețe și măreție. Când am revenit la realitate, semănăm cu un călător azvârlit din deșert în piața unui oraș oriental. Am reintrat anevoie în forma eului meu, asemeni unui gaz subtil adus înapoi în recipientul din care scăpase.

„Zeul din bucătărie” al lui Heraclit, pe care Heidegger îl interpretează ca pe *irumpție a neobișnuitului în sânul familiarului, al obișnuitului*. Și aceasta, va spune el într-una dintre scrisorile către Hannah Arendt, este esența iubirii. Iubirea nu vine din cer, dar nici nu-și toarce substanța din lumea aceasta. În strănietatea ei, ea nu poate fi *dedusă* de nicăieri din aunințenia și banalul lumii noastre de zi cu zi. Deși se înscrie în această lume, ea nu are aceeași natură cu lumea. Nevenind de „dincolo”, ea ne poartă totuși într-un „dincolo” pe care-l descoperim abia odată cu ea. Transcendența iubirii, ceea ce o face să zguduie din temelii existența noastră obișnuită, nu constă în faptul că iubirea vine „din altă lume”, dintr-un „acolo” pe care-l resimțim ca măreț prin comparație cu micimea lui „aici”, ci doar din actualizarea a ceea ce, măreț fiind, *stă la pândă* în geografia banalului și a obișnuitului. Acest „ceva urmează să se întâmple” al iubirii este intrarea în foșnet a familiarului, și el poate fi cel mai bine tradus de scena din Bulgakov în care Margareta iese într-o bună zi pe stradă cu un buchet de flori galbene în brațe, presimțind că-l va întâlni pe Maestru și că lumea este pe punctul de a-și schimba semnele.

Ar trebui să nu supraviețuim morții iubitelor sau iubiților noștri. Când soțiile faraonului îl urmau pe acesta în mormânt, se presupunea că, rămase în urmă, ele n-ar mai fi putut cunoaște printr-un alt bărbat măreția de care avuseseră parte prin divinul lor soț, că, odată cu moartea Lui, orice sens de viață dispăruse pentru ele. Cu toții ar trebui să devenim, pentru ființa pe care o atingem, ceva atât de măreț, încât nici un „după” să nu ne mai poată urma.

*

Împlinisem de curând patru ani, când părinții mei m-au luat cu ei în vacanță la Olănești, unde tata făcea o cură de ape minerale. Închiriaseră un apartament la etajul unei case cu grădină. Gazda, doamna Trandafir, o prezență tutelară a locului, stătea la parter. Era o după-amiază toridă de vară. Ai mei își făceau siesta. Plictisindu-mă și negăsind altceva de făcut, executam sărituri de pe treptele casei în marginea primului răzor din grădina cultivată cu legume, care se întindea în fața mea. După imul dintre aceste salturi m-am dezechilibrat, am căzut peste un arac de fasole și l-am culcat la pământ. Țin minte și-acum senzația de rău iremediabil pe care am avut-o, când m-am trezit cu nasul băgat în vrejul de fasole încolăcit în jurul aracului întins pe jos. Devenisem făptașul unui lucru teribil, pentru care nici o reparație nu putea fi, pesemne, imaginată. Ce urma să pătesc de la doamna Trandafir? Aracul smuls - cum avea să fie pus la loc?

Cu pieptul umflat de un plâns încă stăpânit, am început să urc treptele care duceau la etaj. Am deschis

ușa camerei. Prin geamurile întredeschise se auzea târâitul greierilor. Părinții mei stăteau întinși, fiecare cu o carte în mână. Le-am povestit, printre sughituri, ce se întâmplase. Au pus o clipă cărțile alături, m-au ascultat, apoi și-au reluat liniștiți lectura. Am rămas o vreme descumpănit în pragul ușii, după care, zguduit dintr-odată de plânsul care pornise abia acum din mine, am întrebat cu disperare ultimă în glas: „- Și-acum ce fac eu, mamă?” Fusesem părăsit. Tăcerea alor mei însemna, pentru mine, că nimeni, la greu, nu te putea asista și că în fața supremei nenorociri - în cazul de față, vrejul de fasole al doamnei Trandafir doborât la pământ - erai total singur.

întâmplarea asta a sădit în mine, pentru restul vieții, *simțul acut al catastrofei* și totodată a consfințit incapacitatea pe care o aveam de a evalua o nenorocire la justele ei proporții. Toate întâmplările adverse din viața mea, pe care într-un fel sau altul le provocasem, au luat proporții covârșitoare. Vrejul de fasole culcat la pământ a devenit de-atunci imaginea lucrurilor prin care, comițându-le, făceai ca lumea să se răstoarne, să-și piardă armonia și echilibrul și, odată cu asta, perspectiva fericirii. Escaladam vertiginos treptele fiecărei nenorociri până la dezastrul final. Rapiditatea cu care, sub semnul inaugural al vrejului răsturnat, eram dispus să parcurg în orice împrejurare întregul registru al negativului m-a făcut să privesc viața ca pe un teren minat și a sădit în mine convingerea că, într-o clipă de neatenție, totul poate bascula în iremediabil. Întâmplarea de la Olănești a intrat în biografia mea ca probă palpabilă a nenorocirii la pândă. Am fost din capul

locului „bine dispus” în viață pentru întâlnirea cu limita insurmontabilă, altfel spus pentru o anume intimitate cu versantul tragic al lucrurilor.

O grămadă din gesturile noastre sunt diversiuni ale lui „trebuie”, moduri de *a bifa* pe răbojul conștiinței morale.

întrucât suntem singurul subiect autentic al vieții noastre, merită să ne pierdem cea mai mare parte a timpului dedicându-ne nouă înșine.

Orice autor de jurnal are ceva din aerul preocupat al unui câine care se dedică sistematic ciolanului pe care l-a primit. Numai că ceea ce roadem noi până la epuizare, ceea ce „am primit”, este propriul nostru eu.

Se știa trăi, pe vremea stoicilor. „Odihnitorea dumbravă a propriului tău eu”, spune Marc Aureliu. „Balamucul propriului tău eu”, am ajuns să spunem noi, după douăzeci de secole, dintre care două de progres declarat.

22 iulie 2009. A murit, azi-noapte, profesorul Dan Setlacec (87 de ani), unul dintre „grii” acestui popor. Câte vieți a salvat? Câți medici faimoși a lăsat în urma lui? Nu a acceptat niciodată „plicul recunoștinței”, cum era numit în epocă, și tot ce i se

putea oferi, se știa, erau florile. Într-una dintre cărțile sale, povestește cum, în drum spre spital, înaintea unei operații dificile - era vorba de un tânăr -, a oprit mașina, a plâns și s-a rugat pentru soarta pacientului său. Când a împlinit 65 de ani, deși în plină putere, s-a pensionat. Întrebat într-o emisiune TV de ce a făcut-o, a răspuns: „- Nu mai suportam atâta suferință.” În una dintre ultimele întâlniri, mi-a mărturisit că i-ar fi plăcut să aibă o mică fermă cu tot soiul de animale, „mai ales un măgăruș”.

În curând, mă voi întoarce în Cotroceni. După patruzeci de ani! Nici măcar grecul acela obsedat de întoarcere nu și-a zidit ființa în asemenea măsură în *nostos*, nu a trăit atât de intens „nostalgia” pe drumul revenirii acasă.

În spatele casei pe care am ridicat-o aici se află o grădiniță în care voi planta doi mesteceni. Vor avea și nume: Monica și Virgil. Am să-mi închei viața pe un fotoliu în verandă, stând de vorbă cu metamorfozele vegetale ale celor doi, continuând așa cel mai frumos dialog de îndrăgostit al vieții mele.

*

S-ar putea spune că, editându-l, l-am scos la lumină pe Alexandru Dragomir. Adevărul e că, făcând-o, am primit de la el, gratis, lecții de fenomenologie. Poate că eseul lui cel mai important pentru „viața conștiinței” este *Cinci plecări din prezent*. Ce lucru simplu și uluitor se spune aici! Că în cinci din șase cazuri conștiința noastră mestecă altceva decât are sub ochi: fie o amintire, fie un proiect, fie alt loc

decât cel în care ne aflăm, fie o problemă, fie un fapt imaginat. Rezultă de aici că în cea mai mare parte a timpului noi trăim desprinși de lumea care ne e dată în fiecare clipă prin simțuri, și fugim fie în amintire, fie în planuri de tot soiul, fie în reverie. Regula acestor plecări, care în totalitatea lor formează „eu” fiecăruia dintre noi, n-o poate da nimeni. De aici caracterul lui misterios.

Am fost astăzi la înmormântarea doctorului S. în timpul slujbei am început să-i iau pe rând pe cei de față și să-i imaginez pe catafalc în locul mortului. Am încheiat, glorios, cu mine.

Am de la o vreme o casă pe care mi-am făcut-o singur - vreau să spun cu resurse proprii - și chestia asta continuă să mă stupefiece în fiecare zi. De ce? Pentru că intră în contradicție cu tot restul vieții mele în care mă obișnuisem cu gândul că nu voi avea niciodată nimic *câștigat* de mine, că sunt zidit în ne-averea mea.

Într-o scrisoare adresată de Noica lui Dragomir (în decembrie 1981, de la Păltiniș) cad peste un pasaj care, prin caracterul lui premonitiv, mă tulbură în cel mai înalt grad. Sănduc Dragomir îi dăduse lui Noica într-o doară, exasperat pesemne de muștrările și insistențele acestuia („De ce nu scrii?”), un eseu despre Socrate. Noica îl citește și-i scrie entuziasmat: „Să-ți spun că te-am citit cu «emoție speculativă»

te-ar indigna. Îți voi spune că te-am citit cu interesul pe care mi l-au trezit întotdeauna însemnările tale și pe care îl va resimți desigur cititorul din 2010, când probabil vor apărea operele tale complete, mai mult sau mai puțin sub îngrijirea mea."

Noica nu știa de „caietele lui Dragomir" (cum de altfel nu știa nimeni), cel mult le bănuia, pornind tocmai de la o însemnare ca aceasta, despre Socrate. Miraculos este cât de precis cade (în 1981!) peste perioada editării „operelor complete" (patru volume de Alexandru Dragomir, începând cu 2004, au apărut deja, iar cel de al cincilea, și poate ultimul, e proiectat pentru 2010) și încă și mai stranie este sintagma „mai mult sau mai puțin sub îngrijirea mea". Și-a imaginat oare Noica, atunci când, în 1985, „ne-a împrumutat" lui Dragomir pe noi, discipolii lui, „pentru câteva prelegeri private", că unul dintre ei îi va descoperi postum caietele și i le va edita el, Noica aflându-se astfel la începutul unui sofisticat lanț cauzal?

Am afară pe balcon, într-o comodă, un sertar cu „cărți infame", pe care nu le țin în casă, ca să nu-mi murdărească biblioteca. Printre ele: *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*. Consemnate de Viorel Patrichi, Doina Jela, *O sută de zile cu Monica Lovinescu*, Marta Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu - Mihail Sebastian*.

Ce țara formidabilă am avut! în anii '50, anii trecerii mele de la copilărie la adolescență, încă nu distruseseră tot, încă nu îi arsese rășitul până la

ultima celulă. Dispăruse boierimea, dispăruseră conacele, dar „micii burghezi", generația aceea de funcționari de bancă din provincie, de învățători ce se revendicau direct din Spiru Haret, de mame și mătuși care făcuseră „școala normală de fete" și care știau să țină o gospodărie, să brodeze, să citească romane franțuzești, să facă sufleuri minunate, și șerbeturi, și dulcețuri de trandafiri și de nuci verzi, generația aceea care trăia cuviincios și care perpetua rețete de la un secol la altul, care știa să înhame un cal la șaretă și să meargă să-și viziteze rudele din satele vecine - generația aceea nu dispăruse încă. Pe o străduță din centrul Caracalului încă se mai afla căsuța cu pridvor, pierdută în fundul unei livezi, a mătușii mele căreia nepoții îi spuneau „tanti Gri" (o chema Grigorița). După un scurt mariaj nefericit, tanti Gri trăia singură în căsuța ei din livadă. În dormitor, deasupra patului, se afla, amplu înrămată, o broderie care reproducea *Madona cu pruncul* al lui Rafael, țesută cu fir albastru, auriu și roșu venețian și pe care tanti Gri o făcuse în primii ani de după absolvirea Școlii Normale, când ajunsese învățătoare la Piatra Neamț. Pernele puse peste zi pe cuvertura patului, fețele de masă, cearceafurile, cămășile de noapte, bluzele erau toate țesute de mâna ei, după tipare imprimate frumos în volume de format mare, care reproduceau fie modele românești autentice, fie altele, vieneze sau franțuzești, drept care nimic nu era propriu-zis de prost gust, imprimând vieții, în toate detaliile ei, o stilistică decentă. Copil fiind, vacanțele de vară le petreceam la Caracal, la bunici, dar aproape în fiecare zi luam la colindat casele mătușilor. Căsuța lui tanti Gri mă atrăgea cel mai mult,

pentru că totul acolo respira tihnă, pentru că totul mirosea frumos și pentru că mătușa mea făcea cele mai formidabile mâncăruri, prăjituri și dulcețuri pe care le-am mâncat în viața mea. S-a întâmplat să mă întâlnesc cu câteva din bucătăriile mari ale lumii, dar niciodată papilele mele gustative nu au mai descoperit trăirile pe care le-am avut atunci când am mâncat un banal ostropel de pui făcut de tanti Gri, o mâncare de prune, un tort de portocale sau o dulceață de smochine proaspete. Bănuiesc că asemenea alchimii la care ajungeau să fie supuse legumele și fructele nu mai există astăzi decât în țările Americii de Sud, acolo unde intrarea în modernitate nu a suprimat încă raportul direct cu producerea materiei prime a mâncării.

Acestui mod de viață îi corespundea o fire ome-nească a cărei principală trăsătură era *inocența*. Tanti Gri nu avea acces la vorbirea aluzivă, la ambiguitățile glumelor deochete și, în general, la nimic din ce presupunea o mijlocire care îndepărta de naturalul vieții. Cândva, în anii '60, la puțină vreme după ce apăruse televiziunea în România, tanti Gri a venit să stea o săptămână la noi, adică la sora ei mai mică din București. Și într-o seară, în apartamentul din Dr. Lister 69, ne-am așezat cu toții să ne uităm la filmul de desene animate al lui Walt Disney *O sută unu dalmațieni*. Mătușa mea a urmărit totul cu mare interes, iar când filmul s-a terminat, cu o scenă în care dalmațienii, regrupați acasă, cântă ceva vesel în cor, s-a întors către noi și a zis: „Dragilor, ce nu înțeleg eu e cum de au reușit să dreseze atâția căței.”

*

Mai toți, în țara asta, se agață cu ghearele și cu dinții de tine ca nu cumva „să scapi din pluton”. După ce-o faci, te urăsc de moarte. De ce tu, și nu ei?

*

Măsurate cu iminența sfârșitului, întâlnirile mele tot mai frecvente cu mine însumi au ceva din escapadele unui îndrăgostit înspăimântat.

Până la Marc Aureliu, scriitorii elini nu au compus jurnale de autor. Bănuiesc că din Cetatea lui Platon, alături de muzica în andante, acuzată că moleșește sufletul, ar fi fost expulzat și jurnalul, această epuizantă tăiere a firului în patru, expresie a unui răgaz prost folosit, narcisism steril al oamenilor lipsiți de o ocupație precisă.

La liceu eram coleg cu o fată grasă, bună și leneșă. Avea note proaste și nimeni nu dădea prea multe parale pe ea. Uneori, în pauze, se urca pe o bancă și scotea niște zbierete stranii. Mai târziu a devenit o soprană faimoasă. Misterul celebrității vine tocmai din *premisele* ei: până mai ieri, cel care între timp a devenit celebru era „un om ca toți oamenii”. Orice om celebru este un anodin care a izbutit.

În urmă cu cinci ani, Neagu Djuvara a intrat în biroul meu de la editură și mi-a spus: „Dragă

domnule Liiceanu, am venit să punem la punct un anumit plan editorial. Am 88 de ani. Fratele meu a murit la 87 de ani, iar mama, la 95. Drept care m-am hotărât să mă orientez după mama. Ma i am, așadar, de trăit șapte ani. Și am pus pe hârtie cele șapte cărți pe care le mai am de scris. Iată-le. O să te rog să le notezi și dumneata." Și a scos o pagină pe care mi-a pus-o în față.

Peste câteva zile Neagu Djuvara împlinește 93 de ani. Mi-a telefonat să-mi spună că lima viitoare îmi dă cea de a cincea carte de pe listă.

Masivitatea eului meu este atât de apăsătoare (astrologie vorbind simt greu, am o dominantă de pământ), încât n-am reușit niciodată să-mi sparg eul în fărâmele din care se naște literatura, să ajung la schizofrenia necesară producerii personajelor literare. Aș da trei jurnale pe un roman, adică pe fericierea de a înceta, o vreme măcar, să spun „eu”.

Există momente când simt nevoia să mă declar, pentru mine însumi, *persona non grata*, iar în momentele extreme sunt pe punctul de a mă da în urmărire generală.

Frumos, la cursele de natație, este că înotătorii află abia la sfârșit cine a câștigat. Sunt atât de concentrați, fiecare pe culoarul lui, la felul în care despică apa, încât n-au cum să știe ce se întâmplă cu cei de pe alte culoare. E de fapt un concurs orb.

La fel ar trebui să arate și viața celui ce scrie. Fiecare carte își deschide propriul ei culoar și, de aceea, scrisul ar trebui să fie un efort perfect solitar. Nu te uiți nici în dreapta, nici în stânga și, la sfârșitul cărții, scoți capul din apă. Iți vor spune ceilalți ce timp ai făcut. (Am mai notat ceva asemănător, dar uneori ideile revin în pagină ca vitele la adăpat.)

Aparțin unei paradigme culturale expirate, unei „culturi clasice” aflate la egală distanță de stilistica proletcultistă și cenușie a lumii comuniste (pe care, în epocă, o sfidam de la înălțimea cosmopolită a „marii culturi”) și de cultura golănească, dezinvoltă și incultă a ziarelor și blogurilor de azi. Trăiesc, pierdut în timp, între cei care, pe vremuri, purtau corsetul limbii de lemn și cei de azi, care se plimbă în chiloți printre cuvinte.

Luni, 27 iulie 2009. Spre dimineață mă trezesc dintr-un vis: primisem vizita lui Ionesco și a lui Marie-France. „Uite, îmi spune Ionesco, ți-am adus un jurnal al meu pictat și scris pe mătase. Poți să-l publici.” Deschid la întâmplare. Pagina este splendid pictată de jur împrejur, ca anluminurile de Ev Mediu. Iar în mijlocul paginii o singură propoziție: „Să închizi ușa în urma ta.” Mă trezesc.

După fiecare criză de mânie, simt nevoia să fiu nespus de bun, ca să șterg impresia proastă pe care, zbierând, mi-am făcut-o despre mine. O

vreme vorbesc cu ceilalți cald, nu prea tare, vocea mi se catifelează, doar-doar voi reuși să-l uit pe monstrul care, pe neașteptate, răsărise mai adineauri în mine.

Imaginea pe care o las celorlalți despre mine nu are pesemne nici o legătură cu mine. Dar atunci unde sunt eu?

În fiecare dimineață îmi recreez *sistemul de iluzii* (ce elogiu i-am adus în *Ușa interzisă**), cu conștiinciozitatea cu care un țăran își înhamă, zilnic, calul la căruță.

În Intrarea Lucaci, la parterul casei de vizavi de mine, s-au perindat de-a lungul anilor diferite personaje. Prin anii '80, locuia acolo un pensionar. Principala lui preocupare era să mă pândească la fiecare intrare sau ieșire din casă și să raporteze contactului său de la Securitate toate mișcările mele. După anii '90, s-a mutat în locul lui un cuplu robust, de oameni în jur de 40 de ani, care făceau niște formidabile chiolhanuri în doi. La capătul lor, nu de puține ori, se certau fioros, cu toate geamurile larg deschise. Vuia Intrarea de zbieretele lor. Pe vremuri, femeia fusese vânzătoare la un magazin de mezeluri și, din această poziție, poposise, după firescul epocii, și la închisoare. Când cearta bătea plinul, bărbatul îi administra de fiecare dată lovitura de grație cu replica: „- Mai taci dracului, fă, pușcărie!” Atunci ea-ncepea să plângă și-i spunea: „- De ce-mi spui, bă, fir-ai al dracu', pușcărie, că știi că nu-mi place!” Și plângea

disperată, din ce în ce mai tare, până când el începea s-o mângâie și-nchidea geamurile...

Citesc o afirmație stupefiantă a lui A. într-un interviu: „La nivel de întrupare a răului absolut, nazismul rămâne neegalat. Comunismul rămâne însă în continuare marele pericol pentru că nu e compromis.” Or, corect ar fi fost să spună: La nivel de întrupare a răului absolut comunismul e de neegalat. (Pentru că *o sută de milioane de victime* este *o întrupare*, căci dacă nu, ce e?) Cu toate acestea, el rămâne necompromis. Și tocmai din pricina asta el este marele pericol.

Astăzi, sâmbătă (8 august 2009?), am fost în noua casă și am montat măsura Monicăi și a lui Virgil, sosită în București din Frangois Pinton, cea pe care Monica își ținea scrumiera, iar eu, paharul de whisky când le făceam câte o vizită. Ce șuete formidabile au avut loc în jurul ei! I-am montat picioarele pe tăblie, cu niște șuruburi masive din fier forjat, și, în timp ce o făceam, o mângâiam ca pe un orfan.

*

Terenul de inducție al lui Cioran, „solul” lui fenomenologic: istoria, biografiile, observarea celor din jur. Dar mai cu seamă *observarea de sine*. Pentru că eul propriu, mai ales când e vorba de suferință, este singurul despre care poți vorbi în cunoștință de cauză. A devenit expert în om, luându-și suferințele ca unitate de măsură a umanității.

Casa din Cotroceni, cea nouă, pe care am terminat-o la 67 de ani! E revanșa mea târzie în fața istoriei pe care am trăit-o, măsura pe care mi-am dat-o în condiții de libertate. Înainte de 1990, din leafa mea, nu puteam plăti nici cea mai mizerabilă chirie. Obiectiv, nu *valoram* nimic. Dacă nu ne vindeam cuvintele „pentru ei”, primeam atât cât să putem mânca și fuma. În scorb, acum, voi ști că, pe ultimii mei douăzeci de ani de muncă, am putut să ridic o casă. Sau, mai degrabă, un „monument” al eliberării mele, o răfuială cu Umilința.

Duminică, 23 august 2009. Am ajuns ieri-seară la Paris, iar astăzi am făcut un salt până la Rambouillet. După 1805, Napoleon a locuit în mai multe rânduri aici, iar ultima noapte, înainte de a fi dus în insula Elba, a petrecut-o în dormitorul de la etaj. Cel mai tare m-a tulburat sala de baie a „marelui om”. Cada împăratului pare să fi aparținut unui copil andru și ideea că un omuleț de 1,59 metri care se scâldea în copaia aia teroriza Europa îți taie respirația. De altfel, de câte ori mă pomenesc față în față cu un personaj mareț mi-1 imaginez - ca exercițiu de *desenchantment* - în pielea goală.

24 august 2009. Astăzi, la *Orangerie*, un domn trecut de 80 de ani. Se târăște realmente - o adevărată epavă -, ajutându-se de un baston, până în fața unui tablou de Picasso. Apoi face drumul invers, până la bancheta din fața tabloului, și începe să asculte

atent în căștile ghidului-audio închiriat de la garderobă. Mă uit impresionat la el: cum de se poate sustrage până într-atât dialogului cu viața lui, cu moartea lui, găsiind dispoziția, în halul în care e, să se mai „cultive”?

Mă uit mai atent la tabloul lui Picasso, cu speranța că voi găsi o explicație. Nimic. Virtuozitate goală. Invidia mea față de domnul cu baston crește vertiginos: să te poți purta, la 80 de ani, ca și cum viața este o eternă excursie mi se pare prodigios.

Cătălin îmi povestește, revenit după doi ani de Viena, că, în timp ce citea la biblioteca Universității un studiu despre Wittgenstein, la un moment dat a intrat într-o asemenea stare de euforie, încât s-a ridicat de la masă, a făcut câțiva pași înapoi și înapoi și a început să vorbească singur. Și-a revenit după câteva secunde, când a simțit privirile cititorilor de la mesele din jur pironite asupra lui. Există, așadar, și *extaze culturale*.

O bună parte din ființa mea evoluează pe scena vieții fără să-mi lase senzația că are vreo legătură cu mine. Îmi împrumută vocea sau aparența, dar interiorul meu cade în afara ei. Cine, de pildă, e cel care vorbește la Târgurile de carte în fața câtorva sute de persoane? În nici un caz *eu*. Cine e cel care ocupă biroul „directorului general” de la Humanitas? În nici un caz *eu*. Cine e cel care a făcut casa din Cotroceni? În nici un caz *eu*. Cine e cel care apare când și când la televiziune și vorbește despre

„lucruri strigătoare la cer"? în nici un caz *eu*. Dar, scăzându-i pe toți aceștia din mine, *cine sunt eu*

*

Cred că Cioran a prins bine esența eului: Nu ești „eu" decât atâta vreme cât nu ești *pentru alții*. Orice oglindire în alții te deformează, îți impune o *poză*. Să ne gândim numai ce schimbare se produce în noi, când știm că cineva ne privește. Concluzia: orice ieșire pe scena socială se soldează cu o pierdere a eului.

Augustin se mărturisește „în fața lui Dumnezeu" (*coram Deo*) și, în felul acesta, privește înăuntrul său asistat de o altă privire, dacă nu învăluit în întregime în ea. Mai mult, cel în fața căruia vorbește îi lasă iluzia nu numai că *este*, ci și că știe totul despre el, adică mai mult decât mărturisitorul. Acesta speră să-1 întâlnească pe Creatorul său prin coborârea într-un adânc care lui îi scapă și, astfel, să se întâlnească în cele din urmă pe sine în sânul privirii lui Dumnezeu.

Eu, în schimb, simt singur în fața mea și execut tumbe într-o apă la mal, în bulboana aceea pe care o face râul și în care, la țară, copiii sar țipând și ținându-se cu o mână de nas. La celălalt capăt al mărturisirii mele nu mă așteaptă nimeni și, după fiecare săritură, ies ținând în palme puțin noroi și pietriș. Și totuși îmi place să mă scald în bulboana mea, fie și doar sub privirile întâmplătoare - compasive, amuzate sau tâmpe - ale semenilor mei. De ce aș avea pretenția ca ei să înțeleagă ceva din mine, de vreme ce eu înțeleg atât de puțin?

Scriu aceste rânduri. Trebuie să-mi păstrez sufletul *viu*.

*

A scrie un jurnal înseamnă a invita timpul la dans.

Le sunt recunoscător cărților mele din ultimii ani: *Ușa interzisă, Scrisori către fiul meu*, paginilor acestora... Au făcut să se nască necunoscutul din mine. În fond, m-am născut pe mine din mine.

N-am făcut decât să scriu, în variante diferite - de la *Jurnalul de la Păltiniș* și până la paginile acestea -, o „hermeneutică a vieții" fără zorzoanele filozofice de rigoare. Am tot încercat să dau ochii, într-o bună zi, cu necunoscutul din mine. Am vrut să-1 surprind, să-1 pun la zid, să-1 fac să se predea și - sub somația întrebării „Cine ești?" - să pun capăt unui incognito de o viață.

Notând ba una, ba alta, mi-am „devorat" toată viața. A venit momentul să mă opresc.

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea
timbrului literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
cont nr. R044 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, București.

*Orice jurnal adevărat ar trebui
să semene cu un ordin de per-
cheziție emis de autor pe numele
autorului însuși.*

*Dacă aș avea cheia sufletului
meu, dacă aș putea să-l cunosc
vreodată pe necunoscutul cu care
împart același creier!*

*Să ai curajul de a te trăda într-o
carte, de a te pune la dispoziția
dușmanilor tai! Ce festin, pentru
cei care te urăsc, o carte adevărată /*

Gabriel Liiceanu

O carte cu două personaje: un cunoscut și un necunoscut, care se întâlnesc și se înfruntă.

Cunoscutul e Gabriel Liiceanu, în ipostaza lui de persoană publică. Necunoscutul e Gabriel Liiceanu, în ipostaza lui de om pur și simplu. El e personajul principal al cărții: omul cu tainele și spaimile lui, acela pe care orice scriitor adevărat caută să-l descopere odată cu fiecare nouă pagină. Cine sunt eu? Aceasta e întrebarea. Răspunsul e de căutat în însemnările care, deși par legate de o zi sau de alta, au crescut, de fapt, dintr-o viață întreagă.

Din întâlnirea celor două personaje cu cititorul - și el un necunoscut - ia naștere imprevizibilul acestor pagini. Din forța lor confesivă - tensiunea lor.

Dacă ați apucat cândva să deschideți „ușa interzisă”, urmarea este că aveți acum, iată, o „întâlnire cu un necunoscut”.

